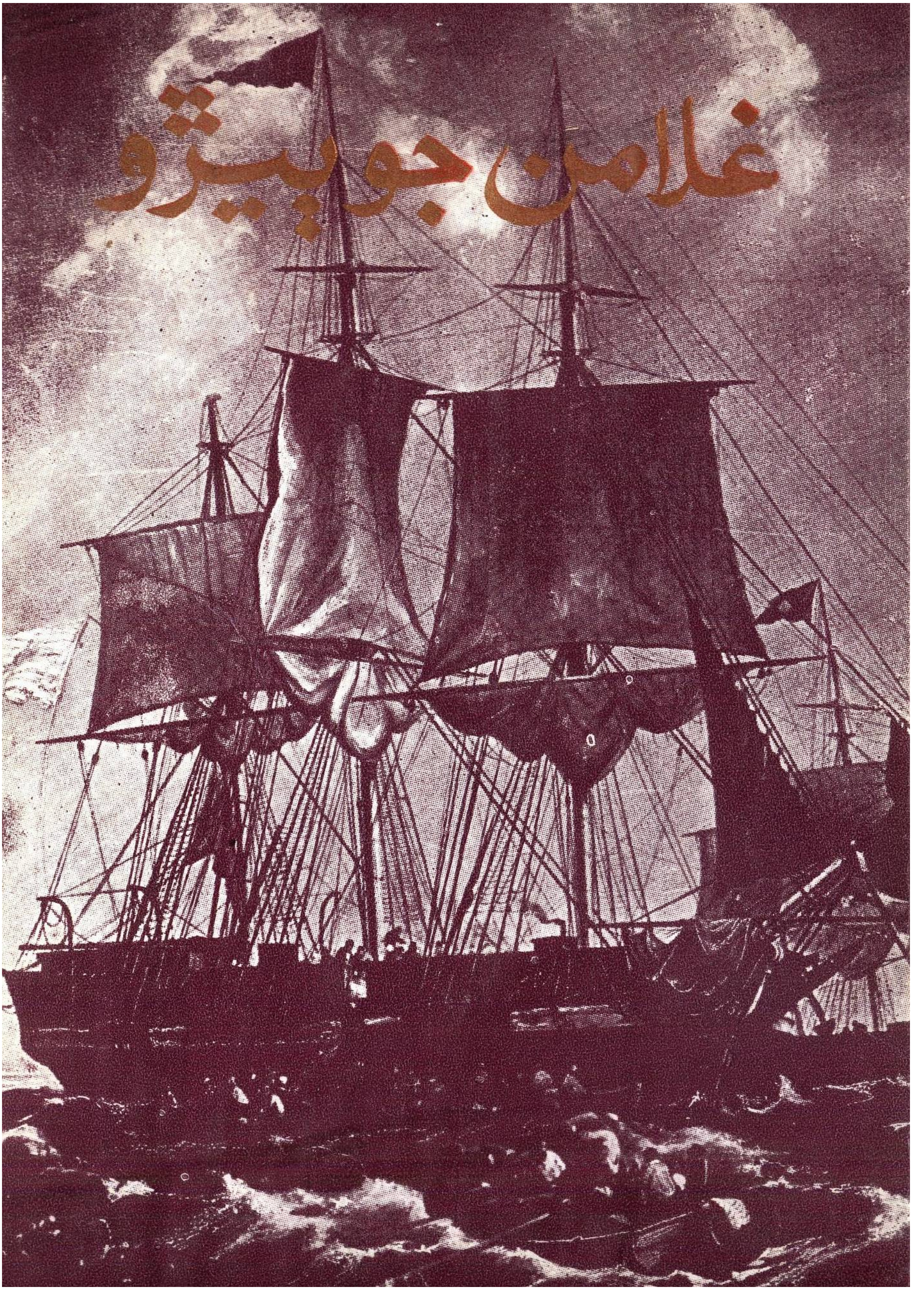

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

غلامن جو ٻيڙو

(SLAVE SHIP)

مصنف : ايرڪ ڪارڊر
(ERIC CORDER)
سنڌيڪار: دوست محمد ٻلي

نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد، سنڌ.
1996ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر ستاويهہ

ڇپائيندڙ	نيو فيلڊس پبليڪيشنس ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.
ڇپيندڙ	نيو فيمس پرنٽنگ پريس، هوم اسٽيڊ هال چاڙهي، حيدرآباد.
پهريون ايڊيشن	مارچ 1982ع
ٻيو ايڊيشن	سيپٽمبر 1996ع
	قيمت 65/- رپيا

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

GHULAMUN-JO- BERO. (Slave Ship) Novel By. ERIC CORDER.Translate in Sindhi by DOOST MOHAMMAD BHATTI. Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammad, Hyderabad Sindh. Pakistan. First Edition March 1982. Second Edition September 1996. Price Per Copy Rs. 65/-
Book No. 27

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيش لفظ

هي هڪ بهترين ناول (Slave Ship) جو سنڌي ترجمو آهي جنهن ۾ هڪ سٺي ناول جون سڀ خوبيون شامل آهن. ڪي ناول سادا ٿيندا آهن جن ۾ هڪ هيرو ۽ هيروئن جو ڪردار ڏيکاريو ويندو آهي. ڪي ناول اهڙا هوندا آهن جن ۾ هيرو ۽ هيروئن ڪان علاوه هڪڙي رقيب جو ڪردار به شامل هوندو آهي ۽ اهڙا ناول ڪجهه دلچسپ هوندا آهن مگر هڪڙي بهترين ناول جي خاصيت اها هوندي آهي جو ان ۾ هڪ ڪان وڌيڪ قصا هوندا آهن جيڪي هڪڙي گول دائري ۾ ڦري گهري آخر هڪڙي هنڌ اچي گڏبا آهن ۽ اختتام تي پهچندا آهن جنهن ڪري ان ۾ دلچسپي تمام گهڻي وڌي ويندي آهي. هن ناول ۾ به قصو اهڙي طرح سان ترتيب ڏنل آهي ۽ وقت جي سٽاءَ مطابق قصو حقيقت پسندي تي ٻڌل آهي.

جڏهن هي ناول مون ترجمي ڪرڻ لاءِ هٿ ۾ ڪنيو ته ٻه ٽي صفحا پڙهڻ ڪان پوءِ دلچسپي ايتري قدر وڌي وئي جو ترجمي ڪرڻ ڪان اڳ دل چاهيو ته پهرين ناول کي سان ٻاڻ پڙهي پورو ڪريان. پوري پڙهڻ ڪان پوءِ محسوس ڪيم ته ههڙي ناول جو سنڌي ۾ ترجمو ڪري هڪ عمده ناول جو سنڌي ۾ اضافو ڪرڻ گهرجي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اميد ته پڙهندڙن کي هي ناول پسند ايندو ۽ جيئن ته هن ناول جي قصي ۾ اها به خاصيت آهي ته سڄو ڪتاب پڙهي وٺڻ کان پوءِ چند سوچون دل تي تري اينديون ۽ هڪڙو ناول نويس ڪٿين ٻيا قصا ۽ پلاٽ به تخليق ڪري سگهندو.

سنڌيڪار: دوست محمد ڀلي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳوٺ کان ڪجهه پري، اوسائي آڊوڪو ڪڇين جي چڙهين مان نهيل لانڍيءَ ۾ ٻيڙيءَ جي ٽڏي تي ستو پيو هو. اچانڪ سندس ڪن تي ڪنهن ٻڪايل ڪتي جي اوناڙ جهڙو آواز پيو. آڊوڪي جي اک کلي وئي ۽ ٽڏي تي ويٺي هيڏانهن هوڏانهن ڪنائڻ لڳو. ڪجهه دير کان پوءِ وري ٻي اوناڙ ٿي، ساڳيو آواز ٻيلي کان ٻڌڻ ۾ آيو. ڪو ٻار مدد لاءِ ڪيس اهڙو آواز ڏئي رهيو هو. "خير ڪونهي." هن کي ڪتڪو ٿيڻ لڳو. يڪدم ٽپ ڏئي اٿيو ۽ لانڍيءَ جي ڪنڊ ۾ ٽنگيل تلوار ڪنيائين جنهن جو هٿيو سونو هو ۽ ٻه ڌارون هئس. "نه، رڳي تلوار شايد ڪم نه ڏئي. الائي ڇا آهي، ڏنڊا به کڻڻ کپن. شڪار گدڙ جو هجي ته به هٿيار شينهن جا کڻجن" اها سوچ ڪري، ساڄي هٿ ۾ تلوار کنيائين ۽ کٻي هٿ ۾ ٻه وڏا ڏنڊا کڻي جهنگ ڏانهن ڀڳو، جتان آواز ٻڌڻ ۾ آيو هوس.

چانڊوڪي رات هئي. چنڊ الهندي طرف 135° ڊگرين تي بيٺو هو. آسمان ۾ جهڙ هو ۽ وڏا وڏا ڪڪر هوا ۾ اڏامندا ٿي ويا. ڪڪر چنڊ جي اڳيان ٿي آيا ته روشني جهڪي ٿي ٿي ۽ وري هٽي ٿي ويا ته چانڊوڪي وڌي ٿي وئي. ڪجهه اڳيرو ويو ته پري کان باهه جا شعلا ڏسڻ ۾ آيس.

"باهه"! آڊو کي کان بي اختيار دانهن نڪري وئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿوري دير لاءِ اتي ئي هڪ ٻئي ڀرسان ويٺا رهيا.

”اوڪمفو ڪنويو جا جهنڊا ٻيا سڙن“!

ٻڍڙو اوڪمفو ڪنويو، اشانٽي قبيلي جي شيدين جو پيرو مرشد هو. آڊوڪو هن قبيلي جو اوساڻي يعني لٺ سردار هو. اشانٽي قبيلي جا شيدي ڏاڍا بهادر، ويڙهو ۽ آزادي پسند هئا. سڪيا سهنجا به هئا ته ٻين شيدين کان وڌيڪ خطرناڪ به هئا. ايڪي ۽ ٻڍڙي ۾ ٻيو ڪو به سندن مٽ ڪونه هو. قبيلي جا سڀ شيدي آڊوڪي جي تمام گهڻي عزت ڪندا هئا. لڙائي جهيڙي جي حالت ۾ هن جو حڪم ڪمانڊر جو حڪم سمجهندا هئا. ڪنهن به قبيلي کي جرئت ڪانه ٿيندي هئي جو هنن کان ڪي اک کڻي نهاري سگهي. ڪنويو جا ڪيئين پٽ، پاڻيا، پاڻيجا ۽ پوٽا ڏهٽا هئا. سڄو ڳوٺ هن جو پنهنجو ڳوٺ هو. جنهن ۾ ننڍا، وڏا، مرد ۽ عورتون، ڪل ئي سؤ کن ماڻهو هئا. سڀ طاقتور، ڏاڍا مڙس ۽ دلير شيدي هئا. پهرين ته آڊوڪي کي ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه پئي آئي ته اشانٽين جي گهرن کي باهه ڪير ڏيندو. هتي ڪو به اهڙو قبيلو ڪونهي جنهن کي ڪنهي ڪئي جو ستل شينهن کي گهر وڃي اچي للڪاري. جيتوڻيڪ پنهنجي علائقي کان تمام پري، ڳوٺ ٻڌي اچي ويٺا هئا، تنهن هوندي به هنن جو دٻدٻو ۽ ڌمڪاءُ ڏيهان ڏيهه مشهور هو. ”ڪي به ڪنهن جو حملو ته هرگز ٿيو ٿي سگهي.“ آڊوڪي کي خيال آيو ته شايد ڪن غلامن بغاوت ڪئي هوندي ۽ پيچن جي خيال کان هي حرڪت ڪئي هونداءُون. پر اها به اڻ ٿيڻي ڳالهه آهي. اسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جا غلام اهڙا نه آهن. هو پاڻ کي غلام نٿا سمجهن. هو ته اسان جي گهر جا ڀاتي آهن ۽ اسان جا وفادار غلام آهن- آهي باهه ڪيئن ڏيندا.

باهه جي سوجهري تي هن ڏٺو ته مار! وڏي ويڙهه لڳي پئي آهي. سڄي ڳوٺ تي گهيرو ٿي ويو آهي. لانڍيون ۽ ۽ چوُنرا جهڙ جهڙ ڪريو پيا سڙن ۽ ٻيٺ تي پيا ڪون. ڏاڍي مار ماران لڳي پئي آهي. هاڻ آبوڪي جو ڪاوڙ ۾ رت ٽهڪڻ لڳو. چيائين ” جنهن به اسان جي ڪکن جي بي عزتي ڪئي هوندي تنهنکي چيٽي جيڏا داڻا ڪري ڇڏيندا سين نه رکو سندن اهل اولاد تباهه ڪري ڇڏيندا سين، پر سندن رواداري کي به پيچي ڇڏيندا سين. اسين هنن جو بچو بچو جهلي کهي ڇڏيندا سين ۽ سندن رنو وڪٽي تين وال ڪري ڇڏيندا سين. سندن ڳوٺن کي جلائي ڪاري ۽ وارا ڪک وچي ڇڏيندا سين.“

اهي چوهه چنديندو پڄندو ويو. جڏهن ويجهو پهتو ته دشمن سڃاتائين- جيڪي فنتي قبيلي جا ڊاڙيل شيدي هئا. تعداد ۾ به تمام گهڻا هئا ۽ هٿيار به گهڻا هئن. فنتي به ڪانئج قسم جا شيدي هئا ۽ اشانتين سان منهن ڏيڻ جهڙا هئا. آبوڪي وري به دل ۾ سوچيو ” فنتين اسان تي ڇو حملو ڪيو؟ ٻولي ساڳي، وطني ماڻهو، جهڙيون ريتون رسمون هنن جون تهڙيون اسان جون. هنن ڇو حملو ڪيو؟ متان اسان کي جهلي، غلام بنائي وڪڻڻ جي نيت سان ته نه آيا آهن. پر اٿين به ڪيئن هوندو. پاڻ پاڻ جا دشمن ڪيئن ٿيندا.“

جڏهن بلڪل ويجهو پهتو ته ڏٺائين ته هڪڙي فنتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندن هڪڙي همراھ کي پستول سان فائر ڪري ماري وڌو ۽ اشانتي اوندو منهن پيو وڃي ڪريو. هاڻ آبوڪو آپي کان نڪري ويو ۽ سمجهي ويو ته وڏي ڪا رتو ڇاڻ ٿي آهي ۽ اڃا به ٿيندي.

آبوڪو ڪرڙ وڏو لمبو ۽ جاٺو جوان هو. قبيلي جو اوسائي هو ۽ بيلي جو بي تاج بادشاھ هو. يڪدم ڏنو هٿ ۾ ڪري نڪاھ ڪيائين پستول واري کي ته ڏنو پاسراتي کان مٿي ٻئي پاسي ڪلهي کان پار نڪري ويو ۽ پستول وارو ٻٽل ڪائي وڃي ڪريو ۽ ڪلهي کان رت جا ڦوهارا وهڻ لڳس. ڏنو ڇڪي ڪڍي وري هڪڙي ٽلهي ڦنٽي تي لوھ ڪيائين. انهي کي نڪاھ ڪيائين پيٽ ۾ ته پيٽ دهل وانگر نڪاھ ڏئي ڦاٽي پيس ۽ وڃي ڪريو. وري ٽئي تي حملو ڪيائين- انهي کي به اک ماڻ مٿائي ڪيپراٽي کان آرپار لنگهائي ڏنائين. ڦنٽين وٽ لوھ جا مترڪا، پستول، بارود ڀرڻ واريون اصلي بندوقون چمڙي جا هنٽر ۽ ٻيا هٿيار هئا. جيستائين آبوڪي ڏنو ڇڪي ڪڍيو تيستائين ڪيئن ڦنٽي مٿس ڪتن وانگر چڙهي ويا ۽ ايترا ته ڌڪ هڻائونس جو نيٺ ڪري پيو. مٿي ۾ ڏاڍا ڌڪ اڳس ۽ چيلھ ۾ به ڏاڍو خراب ڌڪ لڳو هوس- پر وري به هن کي چنبڙي اٿي ويو. پر ڌڪن کان مغز کي چڪر اچي ويس ۽ وري ڪري پيو. پوءِ ڪرڻي ڪرڻي به ڪنهن کي مڪ، ڪنهن کي لت ڪنهن کي چڪ پئي هنيائين. هڪڙي ڦنٽي جو هٿ سندس وات ۾ اچي ويو. آبوڪي سندس چار ئي آڱريون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڙڪي ڪائي ويو. هڪڙي جي واڇن ۾ هٿ وجهي وٺي جو
ڇڪيائين ته واڇون ڪنڌ تائين چيري ڇڏيائينس. ڦٽنتين ٻه
ڏڪن جا وسڪارا پڙدي ڏنس. ٻئي هو صفا ساڻو ٿي پيو ۽
پوءِ ڪيس ڪيترا ڏک لڳا سا خبر نه رهيس.

اوچتو ڪنهن سندس اگهاڙي ران تي ٺپڪي هڻندي
چيس ”آڊوڪو! آڊوڪو!! آڊوڪو اٿي، همت ڪر“ آڊوڪي
کي هوش آيو ۽ اک کوليائين. سندس وڏو ڀاءُ بيسو ۽ ٻه
وفادار غلام مٿان بيٺا هئا. سڀ رت مان وهنتا پيا هئا. پر ۾
ڪئين ڦٽنتي ڦٽڪيا پئي ۽ ڪئين مري ٿڌا ٿي ويا هئا.
هڪڙي ڦٽنتي جي پٽن مان رت جا گرم گرم ڦڙا اڏامي هن
جي منهن تي پئي لڳا. آڊوڪي وري ٻه اٿي لوڏو ڀڄائي
دشمن تي ٻيهر حملو ڪئي ۽ ڪيترن کي ماري وڌائين. اوچتو
ڪا شيءِ ڪينهوڙي وانگر گڙڪندي هن جي پيرن ۾ اچي
لڳي. ڏٺائين ته او ڪمفو ڪنوبو جي منڍي هئي جنهن ۾
ڏڦن جا ڪيئن ڏک لڳل هئا ۽ اکين جا ڏوڏا ڦاٽا پيا هئا.
اڃا منڍيءَ ۾ ڪجهه ساهه هو. هڪ دفعو وات کليو، وري
پڪوڙجي ويو ۽ پوءِ هميشه لاءِ پڪوڙجي ويو. ”اوڪمفو!
آڊوڪي دانهن ڪئي. ويچارو هيڙو مري ويو. اشانتين جو
پريو مڙس خدا کي پيارو ٿي ويو.“ آڊوڪو ڪجهه دير لاءِ
ويچار ۾ پئجي ويو. پوءِ وري گهرن ڏانهن ويو جتي ڏٺائين
ته سندس پيءُ هڪڙي تمام ڳري تلوار هٿ ۾ ڪئيو پئي
گهمائي ۽ هڪڙي ڦٽنتي ڪيس جهلڻ جي ڪوشش پئي ڪئي.
پيءُ جي همت ۽ مردانگي ڏسي آڊوڪو خوش ٿيڻ لڳو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دل ۾ چيائين ”اشانتي سگهي لڳين ڪڏهن به گرفتار نه ٿيندا. پوءِ به جي جهلبا ته فقط چند جهلبا ٻيا سڀ اتي ئي وڙهندي وڙهندي مري کپي ويندا.“ آبوڪي وڏي انهي ڪي به اهڙو ڏڍو هنيو جو وات مان مٽي مٽي ۾ هليو ويس ۽ هو وڃي ڪريو. آبوڪي ۾ هاڻ جهلو ڪونه هو سو جهڙو ئي ڏڍو چڪي ڪڍيائين تهڙو لوڏو اچي ويس. ڏڍي مان هٿ نڪري ويس ۽ ڪري پيو. ڏڍو فنٽي جي مٿي ۾ ئي ڦاٽو پيو هو. پوءِ وري تلوار هٿ ۾ ڪري هڪڙي وڻ کي ٽيڪ ڏئي بيهي رهيو. هڪڙي فنٽي مٿس حملو ڪيو ته پر ۾ آبوڪي جو ننڍڙو پنجن سالن جو پٽ بيٺو هو جنهن کي سندن رسم مطابق خنجر ڇيلهه سان ٻڌل هو، سو ڪڍي انهي حملي ڪندڙ تي وار ڪيائين، پر هن اوچتو ڏسي ورتس ۽ اهڙي ته زور سان اهتي ٺڦڙ هنيائينس جو وات مان رت اچي ويس ۽ پري وڃي ڪريو. آبوڪي ۾ هاڻ وڌيڪ همت ڪانه رهي هئي. سندس جڳهه تي پيو ڪو هجي ها ته ڪڏهوڪو مري وڃي ها. ڪيس پيٽ ۾ ڪئين ٽڏا لڳل هئا. ڇيلهه واري ٽڪ ڪان ٻڪي ڦسي پئي هيس ۽ مٿي ۾ به ڪاپاري ٽڪ لڳو هئس. نيٺ ڪري پيو. وري جڏهن اک کليس ته پاڻ کي مضبوط لوهي هٿڪڙين ۾ ۽ زنجيرن ۾ ٻڌل ڏٺائين. جهيڙو ختم ٿي چڪو هو. سڀ ماڻهو ٻڌجي چڪا هئا.

پنيرڪي جو وقت هو. ڪئين اشانتي ۽ فنٽي مئا پيا هئا. فنٽين تي وڏيون ڳاهيون ڪوئيون ۽ مردن کي ٽنگن کان گهلي انهن ۾ اڇلائي مٿان مٽي ورائي ڍڪي ڇڏيو. پوءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن زخمي ۽ ثابت جهايل قيدين کي جدا جدا ڪري ڇڏيو؛ ڇاڪاڻ ته واپاري زخمي قيدي نه وٺندا هئا. سڀ مرد، عورتون، ۽ ٻار قابو ٿي ويا.

آڊوڪو هڪ ته ناليوارو جوان هو ٻيو ته قبيلي جو اوسائي هو- سو هن کي پنهنجا ڏک وسري ويا ۽ نهايت فڪر ۾ پئجي ويو. پيرن ۾ ڏاڍا ٻيڙي اهڙي ته ڏکي لڳل هئس جو مُريا پئي پڳس. سندس پروسي جهڙا سڀ جوان گهه و ڪري مري ويا هئا ۽ هو انهيءَ فڪر ۾ هيڪاري ڪومائجي ويو ۽ ڪنڌ هيٺ ڪريو ڇڏيو ويٺو هو. چند فٽنتي آڊوڪي جي پيءُ کي ڪنڌ کان جهلي هن جي اکيان وٺي آيا. ڪمانڊر مٿان بيٺو هو تنهن حڪم ڪيس ته ڪنڌ هيٺ ڪري گوڏا اوندا ڪري ويهه. هو ڏڪڻ کان چور ٿيو پيو هو- پر بجاءِ ڪمانڊر جي حڪم مڃڻ جي ٽڪ ڪڍي هن جي منهن ۾ هٽي ڪڍيائين. ڪمانڊر ڏک آگهندي حڪم ڪيو ته "ماريو ڪتي کي." هن جو ايترو چوڻ ۽ هڪڙي فٽنتي ٻه ٽي قدم پوئتي هٽي تلوار اڀي ڪري ٻوڙي ڏڪاءُ جو ڪيس ڪنڌ ۾ ته منڍي آڊوڪي جي پيرن ۾ اچي ڪري. ٻئي فٽنتي وري جو منڍيءَ کي ٺڏو هنيو ته ٻري وڃي ڪري. آڊوڪي جو بت ڏکي ويو. آڊوڪي جو پيءُ جواني ۾ آڊوڪي کان به وڌيڪ بهادر هو. جيتوڻيڪ هن وقت هو پوڙهو ٿي چڪو هو ته به منهن ۾ اهاٽي رونق ۽ ڏيا هئس. هن به تمام گهڻا دشمن ماريا هئا. ڪمانڊر کي به هن تي تمام گهڻي ڪاوڙ هئي. آڊوڪو بيوس هو. ڪجهه ٿي ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگھيو. ٽڏو شڪار پري مرحوم ٻڍيءَ لاءِ دل ڏئي دل ۾ دعاگھريائين. ھاڻ هن کي اونگھ ۽ پنڪيون چڙهي ويون ۽ ننڊئين سر همت اچي ودس. دل ۾ چيائين ”افسوس! ويچارو ٻڍڙو اوکهو ڪنويو بہ مري ويو. بابو بہ مري ويو. قبيلي جا وڏا ۽ ڪڙم قبيلي جا ابا- مري ويا. بابا (اوسائي) چڱو مڙس- اڄ اسان سان ڪونهي. ٻيا بہ الائي ڪهڙا ڪهڙا مئا- ڪهڙا بچيا! هاڻ ڇا ڪجي؟ نہ، اسان کي همت هارڻ نہ گھرجي- ڪجهہ نہ ڪجهہ ضرور ڪرڻ کپي.“

صلح ۽ امن واري حالت ۾ آڊوڪو ناريل، ڏونگھيون ۽ تيل وڪڻندو هو ۽ تمام سکيو وقت گذاريندو هو. جهيڙي جي حالت ۾ اشانتين جي اڳوائي ڪندو هو. آڊوڪي سوچيو تہ هن وقت اسان کي بزرگ اوسائي جي سخت ضرورت آهي- ڪونہ ڪو اڳواڻ کپي. ڇاڪاڻ تہ باقي جيڪي ٿورا گھڻا بچيا آهن- تن جي حياتين بچائڻ جي ضرورت آهي. هالي جوش ڪم نہ ڏيندو. هاڻ اسان کي موقعي جي ضرورت آهي. جي تڪڙ ڪنداسين تہ جيڪي بچيا آهن سي سڀ مارجي ويندا. نيٺ ماٺ ڪيائين.

فنٽين هاڻ هنن تي چهبڪ هڻڻ شروع ڪيا. ”اٿو- اٿو - هلو - جلدي ڪريو.“ هڪڙي فنٽي آڊوڪي کي بندوق جي بٺ سان پٺن ۾ چهڪ ڏيندي چيو ”هلو- هلو“ سڀ قيدي اٿيا ۽ هلڻ لڳا. مردن کي ٻنهي هٿن ۾ هٿڪڙيون ۽ پيرن ۾ ڏنڊا ٻڌل هئا. هٿڪڙين ۾ لوهہ جا گول ڇلا پيل هئا جن ۾ ڍڪي لوهي سنگھر پيل هئي ۽ سڀ ان ۾ قابو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽيل هئا. عورتون ٻه ٻه گڏ ٻڌل هيون هڪڙي هٿڪڙي ۾ هڪڙيءَ جي ساڄي ٻانهن ٻي جي کاٻي ٻانهن ٻڌي وئي هئي. مَنيڙن ٻارن کي ڳچين ۾ ٽوڙها ٻڌل هئا ۽ ٽوڙها وري هڪڙي ڏکي واجهه ۾ ٻڌل هئا. آڊوڪو هلندي هلندي خيال ڪندو ويو ته هن حالت ۾ حملو ڪرڻ ٺيڪ نه ٿيندو. تڪڙ ڪرڻ مان ائلندو نقصان ٿيندو. تنهن ڪري وقت جو انتظار ڪرڻ گهرجي. ڪٿي نه ڪٿي ضرور اهڙو موقعو ملي ويندو.

فئنٽين قيدي ڳڻيا ته ٿياسي هئا جن ۾ ڏيڍ درجن کن ٻار هئا ۽ ٻيا مرد ۽ عورتون هيون. ٽن سون مان فقط ٿياسي ماڻهو گرفتار ٿيل ڏسي آڊوڪو فخر ڪرڻ لڳو ته اشانٽي غلام هرگز ٿيا ٿي سگهن. گهڻو ڪري سڀ مري کپي ويا هوندا. جيئن ته اهو حملو مٿن رات جي وڳڙي ۾ ٿيو هو. تنهنڪري جيڪي ٻه عورتون گرفتار ٿيون هيون سي صفا اگهاڙيون هيون. آڊوڪي زالن ۾ ڏٺو مگر ڪيس انهن ۾ پنهنجون ٻئي زالون ڏسڻ ۾ نه آيون. هن ڀرين خيال ڪيو ته ٻيا ٻه ڪئين غلام جهنگ ۾ ڀڄي ويا هوندا. شايد هو ٻه جان بچائي ڪنهن پاسي منهن ڪري ڀڄي ويون هونديون. مگر نه. هو اهڙيون عورتون نه هيون جيڪي هن حالت ۾ ٻچا، ٻائر ۽ ٻاتي ڇڏي ڀڄي وڃن. انهن هرگز ٿٿو ٿي سگهي. هو ڀڄڻ وارِيون نه هيون. ضرور لڙائي ڪندي ڪندي دشمن هٿان مارجي ويون هونديون. سندس وڏي زال ايما هڪ بهادر عورت هئي. مڙس جو مٽ هئي. ٻن ٻارن جي ماءُ هئي ۽ مڙس سان تمام گهڻي محبت هيس. ڪٽنب جي ڀاتين کي اهڙي مصيبت ۾ ڇڏي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇڄڻ واري هرگز ڪانه هئي. سندس ننڍي ڙال ٽولي ۾ گهٽ ڪانه هئي. هڪ جيڏين ۾ سرتين ۾ اوچو ڳاٽ ڪري هلندي هئي. ڏک سک ۾ سدائين پئي کاندي ۽ مسڪرا ئيندي هئي. ٽولي کي هڪڙي ڏيءُ هئي - ننڍڙي ليونا. ٽولي به يقيناً مري وئي هوندي. آڊوڪي ننڍڙن ٻارن ڏي ڏٺو. سڀ ٻڪرين جي ڦرن وانگر تنديا پيا هئا. واچهه جي ڇيڙي ۾ سندس پنجن سالن جو ننڍڙو پٽ ٽولو پڌل هو. ساڻس گڏ جيڪا ننڍڙي ٻرڙي پڌل هئي جنهن جو هڪڙو هٿ ٽولي جي ٻانهن ۾ هو ۽ ٻئي هٿ، جو آڱوٺو وات ۾ وجهي چوسيائين پئي، سا آڊوڪي جي ننڍڙي ڏيءُ ليونا هئي. سندس ڳچيءَ ۾ رسو ڏسي آڊوڪي جي اکين ۾ پاڻي تري آيو. ٻٽ ڏي ڏنائين - ته هن جي منهن ۾ جوش ۽ جلال کان ڏاڍو شور ڏسڻ ۾ آيس - آڊوڪو کيس ڏسي وري فخر ڪرڻ لڳو ۽ خوش ٿيڻ لڳو ته اشانتي بادشاهه آهن. ننڍا وڏا سڀ شينهن آهن. سڄي قافلي ۾ ننڍي ۾ ننڍي قيدياڻي ليانو هئي. آڊوڪي کيس ٻيهر ڏٺو "ليانوا منهنجي پياري." سوچيائين ته هنن ظالمن ليانو کي ڇو جهليو آهي. هن جو ڪين ڇا ملندو. شايد متن رحم اچي ويو هوندن ۽ مارڻ بدران جيئرو جهلي ورتو اٿن. مگر نه، هو وڏا ظالم آهن. هنن کي رحم اچي نٿو سگهي. شايد سندس صحت سٺي ڏسي کيس جهليو اٿن ته هن جو به ڪجهه نه ڪجهه ملي ويندو. هاڻ آڊوڪي پيا ٻار نه ڏٺا - پر انهن ۾ سندس به وڏا ٻار ڪين هئا. رات جو سڀ ٻارڙا گهري ننڊ ۾ ستل هئا ۽ گهڻو ڪري سڀ ٻار ستي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ستي تند ۾ ٿي سڙي باهه جو اجل ٿي ويا هئا. آڳوڪي ڀيا قيدي به ساريا ۽ ڏنائين ته سندس گهرجي ستن ڀاتين مان ٽي هئا چار ڪين هئا. پٽس جي ڪٽنب مان فقط ٽيرنهن ڄڻا هئا ڀيا ڪين هئا.

قيدين جو قافلو ڏکڻ طرف هلندو پئي ويو ۽ هنن تي سخت پهرو هو. ڦٽنين کي خبر هئي ته جي هنن کي ٿورڙي به وارڪائي ملي ته حملو ڪندي دير نه ڪندا. جيتوڻيڪ سڀ اشانتي مضبوط ٻڌل هئا، تنهن هوندي به پهريدار هنن کان پري پري پئي هليا ته متان اوچتو چڙهي نه وڃن. آڳوڪو به هر وقت موقعي جي تلاش ۾ هو، مگر اڃا ڪيس ڪو وجهه ڪونه ٿي مليو.

سج پهرسوا مٿي چڙهيو. قافلي کي ڏاهي (منزل) ڪرڻ جو حڪم مليو. سڀ ويهي رهيا. ڙالن کي حڪم ٿيو ته ڪاٺيون ميڙي اچو. ڪاٺيون آيون، باهه ٻري، ڦٽنين ڪيلي جون ڪچيون ڦريون ۽ ڪي وليون اڇلائي باهه ۾ وڌيون. اڌ پڪيون ڪري ڪڍي اول پاڻ کاڌائون ۽ پوءِ وري قيدين جي اڳيان اڇلايائون. قيدين به ٿورو گهڻو انهن مان کاڌو ۽ باقي جيڪي بچيون سي ورائي به ڦٽنين کنيون. ٿوري دير آرام ڪيائون. ڦريون کائيندي کائيندي قيدين آهستي هڪ ٻئي ۾ ڳالهايو ۽ ڪجهه اکرن ۾ پڻ پڻ ڪري صلاحون ڪرڻ لڳا. بيسو چيو "ادا، هاڻ ٻڌاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟" آڳوڪي هيڏانهن هوڏانهن ڏٺو ته پهريدار هنن کان ڪجهه پريرو هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هتيار آهن؟“

”نہ“

”ڪنهن جي هٿڪڙي ڇڇڻ جهڙي آهي؟“

”نہ سڀ مضبوط جڪڙيل آهن“

”ڀلا ڪنهن کي وڏيڪ زخم تہ نہ رسيا آهن؟“

”ها، اوڪمفو ڪنويو جي ڏيڍ کي خراب ڌڪ لڳل آهي.“

”ڪٿي ڌڪ لڳو اٿس؟“

”ڦڦڙن ۾ بندوق جو ڪنداخ لڳو اٿس ۽ رت وات مان اچڻ بند نٿو ٿيئس.“

”مارا پوه“؟

”دشمنن اکيان دل ڏاڍي ڪندي رت جا ڍڪ پرينڊي وجي.“

”سنڀس سنڀال ڪريو ۽ همت ٻڌرايوس.“

آبروڪي کي ڏاڍي ڪاوڙ هئي ۽ دل ۾ پئي سوچيائين تہ رکيو ڪو وجهہ ملي تہ هنن بدمعاشن جو هڏيون ڀڃي ڇڏيندا سين. هن وقت هنن سڀني جي ذميواري مون تي آهي- مان هنن جو اوسائي آهيان. مگر افسوس جو ڪا واهہ ڪانهي. ڪم جهڙا سڀ مرد سري وبا. پوه سري ويلن لاءِ دعا گهريائين ۽ قيدين کي صبر ڪرڻ جي هدايت ڪيائين. ۽ چيائين، ”مان انهي ڳالهہ ۾ اشد راضي آهيان تہ اوهين پنهنجو ڪو ٻيو اوسائي چونڊي وٺو- مان بہ انهي جو حڪم مڃڻ لاءِ تيار آهيان. جنهن ۾ سڀ راضي، تنهن ۾ مان بہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راضي آهيان- ڇاڪاڻ ته اڄ اسان جي زندگي ۽ موت جو سوال آهي.“ ڪنهن به ڪو جواب نه ڏنو ۽ سڀئي هن جي منهن ۾ ڏسڻ لڳا- جنهن مان هن محسوس ڪيو ته سڀني جي مرضي آهي ته مان ئي سندن اڳواڻ هجان.

عام طرح سؤ سوا قيدين لاءِ ڏهه ٻارنهن پهريدار ڪافي هئا. پر جيئن ته اشانتي وڏا خطرناڪ ماڻهو هئا تنهن ڪري پنجويهه پهريدار هر وقت هنن جي چوڪيداري هٿيار ڪنيو پيئي هليا ته متان ڪٿي هٿڪڙين ۽ سنگهرن سوڌائي نه حملو ڪري ڏين. فئنٽين ڪي هي حملو ڏاڍو مهانگو پيو هو- گهڻو ڪري سڀ فئنٽي مري ويا هئا- فقط ٢٥-٣٠ وڃي سلامت بچيا هئا- سي به ڍنل هئا. مگر هنن ڪي هيسائڻ خاطر بي گناهه به ڏنڊا ۽ چهبڪ هلندا ٿي ويا سندن هٿن ۾ سوئيون منڊيرن ۽ ڳچين ۾ ڳرا سونا هار پيل هئا جيڪي سڀ هنن اشانتين کان کسيا هئا. ڪين اهي به خيال پئي آيا ته جي اتفاق سان هنن قيدين ڪو حملو ڪيو ته لاچار ڀڄڻو به پوندو.

هلندي هلندي هڪڙي پهريدار هڪڙي اشانتي کي گار ڏني. قيدي به گار ڏئي مٿس اوهه ڪئي- پر آڊوڪي جو هٿ پڇي ويس ۽ چڪي ورتائينس. ”خبردار، ماٺ ڪري هل. في الحال ڪابه تڪڙ نه ڪر- ۽ زبان کي بند رک. اها تڪڙ پاڻ لاءِ سٺي نه ٿيندي.“ فئنٽين جي ڪمانڊر آڊوڪي کي چيو ”سمجهاءِ پنهجن ماڻهن کي، نه ته انهن سڀني جي سزا توکي ڏني ويندي.“ آڊوڪو سمجهي ويو ته هي به ڄڻ ٿا- پر هٿيار نهايت خطرناڪ اٿن- ڪجهه به ڪنداسين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه ڇڏيندي ته ڪي ماري ڇڏيندا. قيدين کي چيائين ”جيڪڏهن هن حالت ۾ هنن تي حملو ڪنداسين يا ڪا بي حرڪت ڪنداسين ته هي اڃا به وڌيڪ سختي ڪندا ۽ پوءِ پاڻ کي ڪو وجهه ڪونه ملندو. تنهن ڪري مهرباني ڪري صبر کان ڪم وٺو ۽ موقعي جو انتظار ڪريو. مان پاڻهي اوهان کي حڪم ڏيندس.“

ڪافي ملندو ويو. جڏهن فتحي اشانتين جي علائقي کي ويجهو پهتا ته اوپر طرف مڙڻ جو حڪم ٿيو ۽ وڌيڪ مار ڪٽ بند ٿي وئي. آڊوڪو به اڪيون ڦيرائڻ لڳو ۽ سمجهائين ته هاڻ همت ڪرڻ گهرجي. فتحي به سندس ارادي کي سمجهي ويا ۽ پوءِ يڪدم اچي هن کي مارڻ شروع ڪيائون ۽ مرڻ وارا ڏڪ هڻي منهو ڪرڻ لڳس. آڊوڪي جي وڏي پاڻ بيسوءِ کان وڌيڪ ڏٺو نه ٿيو. تنهن يڪدم الرڪڻي هٿڪڙي فتحي تي، ته ساٿس گڏ ٻڌل ٻيا قيدي ڪري پيا ۽ هو انهن کي گهليندو ويو. هن جو هٿ هٿڪڙي پهريدار جي ڳلي ۾ پئجي ويو، وٺي جو سٽ ڏنائينس ته پهريدار پيرن ۾ اچي ڪريس. بيسو ٽڪاءُ ڪمس ڪاڏي ۾ ٽڪر. هاڻ هٿڪڙيون اوڏي مٿي ۾ تي هنيائينس ته اوچتو ٻئي پهريدار اهڙو ته زور سان مٿي ۾ مترڪر هنيس جو گهومائي ڪائي وڃي ڪريو. اينتري ۾ سڀ قيدي وڙهڻ لاءِ اٿي ويٺا. پهريدارن به پريرو هٽي بندوقون ۽ پستول سڌا ڪيا ۽ ٽڪرن تي آڱريون رکي ڪمانڊر جي حڪم جو انتظار ڪرڻ لڳا. ڪمانڊر رڙ ڪري قيدين ني چيو ”خبردار! اڳتي وڌڻ جي ڪوشش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه ڪجهه نه ته سڀ مري ويندا.“ آڊوڪي ڏٺو ته اجهو ٿا فائر ڪن. لاچار صبر ڪري وري به قيدين کي حملي ڪرڻ کان منع ڪيائين ۽ ٿڌو ٺوڪارو ڀري ٻه ٻه قدم پوئتي هٽڻ لاءِ چيائين ۽ حملو ٽاري ويو. پهريدارن بيسوءَ کي کولي ٻاهر ڪڍيو ۽ ڪنپٽيءَ کان جهلي پر ڀرو وٺي ويس. ڪمانڊر حڪم ڪيو ته ماريوس. هڪڙو پهريدار چمڙي جو هنٽر کڻي هن جي ويجهو آيو. ”هڪ ٻه ڪري ڏهه. ڏهن ڦٽڪا پٺن تي هنيائينس جن بيسو جي پٺن تان ٻيرا لاهي ڇڏيا. بيسو وات مان ٻڙڪ به نه ڪڍي. پر جڏهن واپس وٺيو پئي آيس ته سندس لنگهون رڳيون پئي. وري اچي ٻين سان گڏ ٻڌائونس. آڊوڪي کي ٻاهه وٺي وئي. پر مجبور هو. ڪجهه به نه ڪري سگهيو. بيسو اهو ٻيو پيرو حرڪت ڪئي هئي جنهن جي نتيجي ۾ پاڻ ته مار کاڌائين ٿي پر ٻين بي گناهن کي به لٺيون ۽ هنٽر ٿي لڳا. ٿوري دير کان پوءِ ڦلڻي ڪمانڊر اعلان ڪيو ته جيڪڏهن ٻيهر ڪا به حرڪت ڪئي اٿو ته ياد رکجو، هڪڙي هڪڙي کي چيچلاڻي ماريو ويندو. سڀني ڪنڌي ماٺ ڪئي ۽ اڳتي هلڻ لڳا. آڊوڪي خيال ڪيو ته اڄ رات ڪنهن وقت سمنڊ جي ڪناري تي پهچي وينداسين. جڏهن اتي پهتاسين ته پوءِ ٿياسين پڪا غلام. پوءِ ٻي ڪا به واهه نه رهندي. اها به خبر ناهي ته پهچڻ شرط غوراب ۾ چاڙهيندا سين يا ٻيڙن ۾ رکيا ويندا سين جيستائين غوراب اچن. بهرحال [illegible] هٿن مان ڇڏائيندي وڃي. آڊوڪي جي دل اڃا به پر اميد هئي ته غورابن ۾ چڙهڻ کان اڳ ضرور موقعو ملندو. سندس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دل مان اچا ۽ اهائي صدا ٿي آئي ”اچا ترس.“

سچ لهڻ وارو هو. قافلو هڪڙي پاڻيءَ جي وهڪڙي تي اچي پهتو. هنن کي ڏاڍي اڃ هئي. رستي تي ولن جا ساوا پن چٻاڙيندا چپ آلا ڪندا ٿي آيا - سو يڪدم پاڻيءَ جي مٿان، سڀ مرد عورتون ۽ ٻار اونڌا ٿي گوڏا کوڙي ڪري پيا ۽ ڍورن وانگر منهن وجهي پاڻي پيئڻ لڳا. پاڻي تمام ٿڌو ۽ مٺو هو. سپاهين به ڍُڪ ڪيو. ڪمانڊر حڪم ڪيو ته هلو. رات پئجي چڪي هئي. ٻه ٽي ڪلاڪ پنڌ ڪيائون ته هڪڙي هنڌ ترسڻ جو حڪم ٿيو. آڊوڪي دل ۾ چيو اڄوڪي رات آخري رات آهي. اڄ رات به ڪجهه نه ٿيو ته پوءِ وري موقعو ملڻ يا نصيب. پهريدارن کي به شڪ پيو ته مٿان اڄ رات ڪا حرڪت ڪن. سي به بلڪل هوشياريءَ سان پهري تي بيهي ويا. آڊوڪي ڏٺو ته جي ڪجهه ٿيو ته آڌيءَ رات کان پوءِ ٿي سگهندو. سنجهي مان ڪو وجهه ڪونه ملندو. تنهن ڪري في الحال سپاهين کي مات ڪري سمهي رهڻ گهرجي. پوءِ هو به مات ڪري سمهي رهيو.

ٻن ٽن ڪلاڪن کان پوءِ آڊوڪي جي اک کلي. سور کان سندس هڏ هڏ چور ٿي پيو هو. انهي هوندي به هاڻ هن پاڻ ۾ ڪجهه تازگي محسوس ڪئي ۽ اٿي ويٺو. پهريدارن کي ڏٺائين ته ڪي ستا پيا هئا - ڪن جوا پئي ڪئي. ٻن هنڌن تي باهه پئي ٻري. ٻه ٽي پهريدار بندوقن ۽ پستولن سان قيدين جي مٿان پئي ڦريا. گهاٽن وڻن مان چانڊوڪيءَ جا ڪرڻا قيدين جي مٿان پئي پيا. ڪار ڪڪرين آسمان ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽينئي ٽيئي ڀڄي ويا. آبوڪي ٻانهون مٿي ڪري آرس ڀڳي- وري هٿ ڪڙين کي لوڏي ڏٺائين ته جي ڪنهن کي پري هٽيون ته ڦڪ ساڻ مري ويندو. پوءِ اٿي اول خدا جي ساراهه ڪيائين پوءِ هڪڙي ديوتا جو نالو وٺي انهن جو ذڪر ڪيائين ۽ پوءِ سندس دل کي سڪون اچي ويو. عورتن مان هڪڙيءَ جون ٻانهون ٻڌڻ ۾ آيس- هن سوچيو ته ڪنوبو جي ڏي هوندي جنهن جو ڦقڙ ڦاٽي پيو آهي شايد اها ڀڄي ٻانهون ڪري. نه - ٻن ڇٽين جو آواز هو. ٻنهي اوڪارا ڀري ڪيا. ننڍڙا ٻار به ننڊ ۾ وڪليا پيا. ڪن پوڙهن جو به آواز هو پر سمجهه ۾ نٿي آيو. انهن جي به رڳو ٻڙ ٻڙ ٻڌڻ ۾ پئي آئي. ايتري ۾ هڪڙو پهريدار عورتن ڏي ڀڄندو ويو. پهريدار وري ڪمانڊر کي سڏ ڪيو. ڪمانڊر ۽ ٻه پهريدار به عورتن ڏي ڀڄندا ويا. آبوڪي ڏٺو ته هو ٻن عورتن کي ڌڪا هڻندا، ٻانهن کان ڇڪيندا ٻاهر وٺي آيا. ”ٺڳي، ٺڳي؛ هن ڪٽين مٿي ڪائي خود- ڪشي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.“ ڪمانڊر جي واتان اهي لفظ آبوڪي ٻڌا. ڪمانڊر هڪڙي عورت کي زور سان پٽ ۾ لت هڻي ڪيري. ڪمانڊر پهريدار کي ڪجهه چيو جيڪو ڊوڙي ويو ۽ ٻاهه جي پر ۾ پيل هڪڙي ڪوٽري ڪڍي آيو ۽ ڪمانڊر کي آڻي ڏنائين. ڪمانڊر ڪوٽريءَ مان ڪا شيءِ ڪڍي پهرين هڪڙيءَ عورت جو زوري وات پٽي سندس وات ۾ وڌي ۽ مٿان هٿ ڏئي هن جو وات بند ڪيائين. عورت ڪيت ڏني وري ساڳي طرح ٻيءَ کي کارايائين. ٿوري دير کان پوءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هنن ٻنهي ڄڻين کي دست شروع ٿي ويا ۽ ويهي ويهي ساڻيون ٿي پيون. هنن جا پيٽ بلڪل خالي ٿي ويا. پوءِ ٻنهي کي واپس وٺي وڃي ٻين عورتن سان گڏ ويهاريائون.

صبوح ٿيڻ وارو هو. ڪمانڊر اعلان ڪري سڀني قيدين کي هدايو ”اڄ اوهان سڀني جو پاڻي بلڪل بند آهي.“ ڪمانڊر کي شڪ پڪجي ويو ته هاڻ هي قيدي ڪنهن نه طرح خودڪشي ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا. قافلي کي اڳتي هلڻ جو حڪم ٿيو. رستي تي ٿي نهرون پار ڪيائون مگر ڪنهن به هنن کي پاڻي پيئڻ نه ڏنو ويو. اڌ ڏينهن پنڌ ڪرڻ کان پوءِ هڪڙي قيدي زور سان رڙ ڪئي. پهريدار هن ڏانهن ڀڄو. آڏو ڪي مڙي ڏٺو ته پهريدار زمين تي ليٽين جا ڏڪ پيو هڻي. پوءِ پهريدار تلوار جي نوڪ سان پيٽ تان هڪڙي نانگ کي ڪڍي متي اڇو ڪيو. نانگ قيديءَ کي ڏنگي ودو هو. ڪمانڊر وڏي آيو ۽ چيلهه مان ڪرپان ڪڍي قيديءَ کي ڏنگ واري جڳهه تي منڊيئڙي وانگر چهڪ ڏنو. قيديءَ کان وري رڙ نڪري وئي ۽ ڪمانڊر رسي جو ٽڪر ڪڍي قيديءَ کي گوڏي جي مٿان زور سان ٿي چار وٽ ڏئي ٻڌو ته جيئن زهر متي نه چڙهي. وري اڳتي هلڻ لڳا ۽ قيدين کي سٽيندا ڪٽيندا اڳتي هلندا ويا. ڏنگيل قيدي جي منهن جي رونق بگڙندي وئي ۽ نماڻيون اکيون ڪري آڏوڪي ڏي ڏسڻ لڳو. آڏوڪي اکين جي اشاري سان چيس، ”پرواهه نه ڪر- همت ٻڌ“ قيدي وري آڏوڪي کي ڏٺو ۽ مسڪرائي اڳتي هلڻ لڳو. ڪلاڪ ڪن پنڌ ڪيائون ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حڪم ٿيو ته اتي ترسو. سڀ بيهي رهيا. ويهڻ جو حڪم ٿيو. ويهي رهيا. پوءِ ڪالهوڪيون بچيل ٽڪريون ۽ گاهه. هنن جي اڳيان اڇليون ويون. قيدين ڪجهه ڀريون ۽ واپس ڪاڍيون. کين اُڃ تمام گهڻي هئي. اڄ پنڌ به تمام گهڻو ڪيو هئائون ۽ ڏاڍا ٿڪجي پيا هئا. مگر فتنتين جو خيال هو ته ڪنهن به طرح رات پيٽ ۾ ڪناري تي پهچڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي. ڪجهه دير کان پوءِ وري هلڻ شروع ڪيائون. پر هاڻ فتنتين هنن کي تکو تکو هلڻ لاءِ ڏاڍو ماريو. ڏنگيل قيدي جي حالت تمام خراب هئي ۽ هو هلڻ کان لاچار هو مگر موچڙن جي باهه کان منڊڪائيندو هلندو ويو. ڪلاڪ ڪن ڪلاڪن پوءِ هن کي چڪر اچڻ لڳا. هو هلڻ کان صفا بس ٿي ويو. هن جي ڪري ٻين کي به ڏنڊا پئي لڳا. جيڪي تکا هلي نٿي سگهيا. آخر پر وارن قيدين کيس ٻانهن کان جهلي سهارو ڏئي هلايو پر ٿوري دير کان پوءِ هن صفا هلڻ ڇڏي ڏنو. وات، نڪ ۽ اکين مان رت پئي آيس. پهريدار سندس هيءَ حالت ڏسي ڪمانڊر کي سڏ ڪيو. ڪمانڊر آيو ۽ هن کي ڏسي تلوار ڪڍيائين ۽ هن جون ٻئي ٻانهون هٿڪڙي کان ٿورو مٿان مچو ڏئي وڍي ڇڏيائين. ٻانهون هٿڪڙيءَ ۾ ڦاٿيون پيون هيون ۽ قيدي هيٺ وڃي ڪريو. ٻين کي حڪم ٿيو ته هلو. آيوڪي دل ۾ چيو ته، ”هاڻ جيئڻ جو ڪو مطلب ڪونهي. انهيءَ کان موت بهتر آهي. وڌيڪ ڇا لاءِ جيئون.“ بيسو ڏي ڏنائين. کيس شڪ هو ته بيسو وري پهريدارن سان وڙهندو ۽ پوءِ اسان کي به وڙهڻو ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنجي ويندو - پوءِ ڪٿي قسمت. بيسو هاڻ صبر ۾ هو.
آڊوڪي جي دل ۾ حملي جو ايرادو هو - پر وري ٻه
ساڻ ڪري هلڻ لڳو. ته پهريءَ ڏاري قافلو هڪڙي
درياه جي ڪپ تي پهتو. ڏاڪرو زمين هئي. درياءَ جو پيٽ
ڪافي ويڪرو به هو ۽ پاڻي به اونهو هو. تڪ به تمام گهٽي
هئي. پاڻيءَ جون چوليون پٿر جي وڏين ڇپن سان ٽڪرائجي
تمام گهڻو شور برپا ڪري رهيون هيون. وڏا وڏا ڪل وڻ
۽ ڪاٺ پاڻي ۾ تمام تيزيءَ سان لڙهندا پئي ويا. ڪمانڊر
سوچيو ته هنان درياءَ پار ڪرڻ ۾ وڏو نقصان ٿيندو ۽ ڪئين
قيدي ٽوري پهريدار لڙهي ويندا. تنهن ڪري هن قافلي کي
اوڀارو هلڻ لاءِ حڪم ڪيو. ميل کن اوڀارا ويا ته هڪڙي
اهڙي هنڌ اچي پهتا جتان درياه جو پاڻي ٿنڪهو هو. ڪٿي
ته گوڏي ۽ ستر ڪان مٿي ڪونه هو. مگر هتي به پاڻيءَ ۾
تک تمام گهٽي هئي. ڪمانڊر قيدين کي هتان پار اڪارڻ
لاءِ حڪم ڏنو. پهرين عورتن کي ٻانهن کان جهلي پار اڪارڻ
لاءِ پاڻيءَ ۾ لاٿائون. پٺيان مرد به هلڻ لڳا. پاڻيءَ ۾ قيدين
جا پير کسڪندا ويا ۽ ڪيترائي ڪري پيا. پر وري ڪين
ڏک هٿي اٿاري اڳتي وڌايو ويو. ٻارن جي ڪڇين مان ڏوڙها
ڪوليا ويا ۽ هنن کي هٿن کان جهلي پاڻيءَ مان هلڻ شروع
ڪيائون. آڊوڪو ٻئي ڪناري کي ويجهو وڃي پهتو هو.
هن پوئتي مڙي ڏٺو ته هڪڙي پهريدار ننڍڙي ليانو کي
ڪلهي تي کڻي درياءَ پار ڪرڻ شروع ڪيو هو ۽ ٻيا ٻار
ليانو کي پهريدار جي ڪلهي تي ڏسي کلڻ لڳا. ليانو ٻارن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي ڪلندو ڏسي پاڻ بہ ڪلڻ لڳي. ڏسندي ڏسندي اهو پهريدار اوچتو ڪري پيو ۽ پاڻي مٿان چڙهي ويس. ٿوري دير ۾ پهريدار پاڻي مان اٿيو ۽ مٿو چنبڙڻ لڳو. مگر هاڻ ليانو سندس ڪلهي تي ڪاٺ هئي.

”او هو ۽ لڙهندي وڃي- جهليوس جهليوس ڪمانڊر چيو ۽ هڪڙو پهريدار سندس پٺيان ڀڳو. ليانو جيئن ٽلهڙيون جنگيون ۽ ٻانهون ڪنهن مهل پاڻيءَ ڪان ٻاهر ٿي نڪتيون ته ڪنهن مهل گم ٿي ويون ٿي. پهريدار ڪيس وڃي رسيو ۽ جهليائينس پر هو ڪري پيو ۽ ليانو سندس هٿن مان نڪري وئي. ليانو تمام تيزيءَ سان اڳتي لڙهندي وئي ۽ جئين پوءِ تيئن پهريدار ڪان پري نڪرندي وئي. آخر هڪڙي وڏي چيپ سان وڃي لڳي - چولي مٿان چڙهي ويس ۽ پوءِ وري ڏسڻ ۾ ڪانہ آئي. پهريدار ٿڪي ٽٽي ٻاهر نڪري آيو ۽ ٿڌو شوڪارو ڀري چيائين ”ڇوري لڙي وئي.“ آڊوڪي هي منظر ڏسي اکيون ڪٽي بند ڪيون.

درياءَ اڪري وري سيني ٻارن کي رسا ٻڌي قابو ڪري اڳتي هليا. ڪلاڪن کان پوءِ ٻيلي جي حد ختم ٿيڻ لڳي ۽ گهاٽن وڻن جو سلسلو ختم ٿيڻ وارو هو. هاڻ ڪٿي ڪٿي ايڪڙ ٻيڪڙ وڻ ڏسڻ ۾ آيا ٿي. اڳيان ڳاڙهي واري ۽ سمنڊ هو ۽ مٿي نيرو آسمان هو. سمنڊ ڏسي پهريدار ڏاڍا خوش ٿيا. نينگ ٽپا ڏيڻ لڳا ۽ هڪ ٻئي سان ٺاڙيون ملائڻ لڳا. ٻيلي جو ڪنارو ڏئي اڳتي وڌندا پئي ويا. آڊوڪي ڏٺو تہ پويان سمنڊ ۾ وڏا ۽ اڇا برڪر (پوپا) ڏسڻ ۾ اچي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيا هئا. جتي ٻه وڏا غوراب بيٺا هئا. غورابن جي وچ مان تمام ٻري ٽيو غوارب پڻ ڏسڻ ۾ اچي رهيو هو. ڪناري تي ڪاٺ جون جايون ۽ تمام گهٽا تنبو ڪتل ڏسڻ ۾ پئي آيا. پهريدارن هاڻ وري قيدين تي هنتر وسائڻ شروع ڪيا. ”هلو- هلو- جلدي ڪريو.“ هڪڙي پهريدار هوائي فائر ڪيو. اڏوڪي جا قدم اڳتي وڌڻ کان جواب ڏئي چڪا هئا- جنهن تي هن کي پهريدارن تمام گهٽو ماريو ۽ ماري ماري بيهوش ڪري وڌائونس. بيهر جڏهن هن جي اک کلي ته هن کي ٽي شخص ڏسڻ ۾ آيا جيڪي تنبن مان نڪري ٽلندا ٽلندا هنن سان ملڻ لاءِ آيا هئا. انهن ۾ هڪڙي جو رنگ پورو هو ۽ ٻه ڇٽا جيڪي هن سان گڏ هئا سي لمبا. چوڙا ۽ باڙي بلڊر شبدي هئا، جن جي هٿن ۾ چمڙي جا هنتر هئا. ٻه بيا شخص ڏنائين جيڪي هڪڙي توب کي سمنڊ جي ڪناري کان ڇڪي هنن ڏي پئي آيا. توب جو منهن سمونڊ ڏي هو.

قافلو بندرگاهه تي اچي پهتو- فتنتبن قيدين جو سودو گڏجهن اکرن ۾ ڪپتان هارينبيءَ سان نبيري ورتو. توب وٽان نائب ڪپتان نمبر پهريون (مسٽر مرڊس) هارينبي جي اڳيان توپي هٿ ۾ ڪري اچي بيٺو ۽ چيائين ”اسان کي ڪناري وٽان سنگل مليو هو.“

”ٺيڪ آهي، پلا ٻڌايو چوڪي ڏيندڙ فرگيٽ ڪهڙي پاسي وئي؟“

”فرگيٽ آهستي آهستي ويجهي پئي اچي“ مرڊس چيو. فرگيٽ جي ويجهو اچڻ جو ٻڌي ڪپتان جي منهن ۾ گهنڊ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڄي ويو. ساموندي ڪناري تي چوڪي ڏينڊڙ برطانيه جي
اها فرگيٽ، تي ڏينهن اڳ هنن وٽ آئي هئي ۽ پورچوگيزن
جي جهاز جي تلاشي ونئي، وري واپس سمنڊ ۾ هلي وئي
هئي. اها فرگيٽ ڏينهن جو ٻئي پاسي هلي ويندي هئي ۽
رات جو وري هنن جي جهاز جي ويجهو اچي بيهندي هئي
ته جيئن رات جي اونداهيءَ ۾ هي غلام ڪٿي ڀڄي نه وڃن.
اهڙي طرح فجر جو وري پري نڪري ويندي هئي. هارينبيءَ
کي فرگيٽ جي ڪا پرواهه ڪانه هئي ڇاڪاڻ ته فرگيٽ
جو عملو گدڙ ڀبڪيءَ کان وڌيڪ ٻيو ڪجهه به ڪري نٿي
سگهيو. هن مهل جيئن ته هارينبيءَ غلام خريد ڪري ورتا
هئا، تنهن ڪري سندس مرضي اها هئي ته، فرگيٽ ويجهو
نه اچي ته سٺو. انهيءَ ڪري ڪيس ڪاوڙ پئي آئي.
”مسٽر مرڊس! خلاصيءَ کي چئو ته ننڍي ٻيڙي ڪناري
تي ڪاهي اچي، مان جهاز تي اچڻ ٿو چاهيان.“
”حاضر صاحب.“ نائب ڪپتان جواب ڏنو. هارينبي
جي هٿ ۾ شراب جي بوتل هئي- جنهن مان آخري ڍُڪ
پري، رومال سان چپ اگهي، سرجن واڪس ۽ نائب سرجن
پيٽرسن کي چيائين. ”اوهان به مهرباني ڪري جهاز تي مٿي
هلي بيهو، اتي قيدين جو معائنو ڪري مون کي
ٻڌائجو.“
”حاضر صاحب“ سرجن ڪنڌ ڌوڻي جواب ڏنو.
هارينبي وري پنهنجي نائب ڪپتان کي چيو:
”مسٽر مرڊس! هنن قيدين مان به ماڻهو مون، سان گڏ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهاز تي موڪل ته پنهنجي رقم وٺي اچن. تيستائين اوهين هنن کي بندوقون ڏئي ڇڏيو.“

”حاضر صاحب! مگر ڇا فرگيٽ سان مقابلي ڪرڻ جو ارادو آهي؟“ ڪپتان ڪو جواب نه ڏنو. مربس وري چيو ”جيڪڏهن اوهان جو خيال هجي ته اسين هنن کي منهن ۾ توڏي جو موڏو ڏيکاري سگهون ٿا. هنن وٽ آهي به ڇا، فقط ٻه بندوقون ۽ معمولي عملو. اسين هنن جي فرگيٽ کي هڪڙيئي ڌڪ سان ٽڪر ٽڪر ڪري سمونڊ جو ترو ونرائي ڇڏينداسين.“

”نه“ ڪپتان چيو.

”ٺيڪ آهي صاحب، جيڪا اوهان جي مرضي.“

هارينبي جي منهن تي غصي ۽ ڪاوڙ جا آثار ڏسڻ ۾ اچي رهيا هئا ۽ چاڙين کي ڀڪوڙڻ لڳو. هارينبي قد جو ڊگهو، سنهياڻو ۽ رعابدار شڪل جو هو. سندس چپ سنهڙا ۽ ڀڪوڙيل هوندا هئا. نهايت ڇڙباز ماڻهو هو. عام ماڻهو هن انگريز ڪپتان کي مذهب ڪان ڦريل ۽ وحشي سمجهندا هئا؛ پر ائين ڪونه هو. جيتوڻيڪ هو هڪ قاتل ۽ وڏا هنگاما برپا ڪندڙ هو ته به ڪڏهن نه ايترو صبر ڪندو هو جو ڀلي ماتحتن کي والون ڪري ڇڏي ته ڪونه ڪڇندو هو. ڪڏهن ته معمولي ۽ عام رواجي ڳالهه تان ٽپي ڪڙهو ٿي ويندو هو. تنهن ڪري عملو اڪثر هن سان ڪا ڳالهه ٻولهه نه ڪندو هو. ڪنهن کي به اها خبر نه پئجي سگهندي هئي ته هو ڪڏهن خوش ٿيندو ۽ ڪڏهن ڪاوڙجي پوندو.

ايتري ۾ نندي ٻيڙي ڪناري تي اچي وڃي ۽ پوءِ پاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان ڀي ڦٽنتي اگهواڻ ونـي، ٻيڙيءَ ۾ چڙهي جهاز تـي پهتو جيڪو سمونڊ ۾ وڏي ڀاڙيءَ ۾ بيٺو هو. پنهنجي رهڻ واري ڪئبن ۾ گهڙي، سمهڻ واري بستري جي سيرانديءَ کان پٽ ۾ لڳل تجوڙي کولي، ان مان گهڻيون جيتريون سونيون گنيون ڪڍي ڦٽنتي اگهواڻن کي ڏنائين. اٺانئي غلام تمام مهانگا ۽ قيمتي هئا. هن کان پهرين هن ايتري رقم ۾، ”بيبو“ قوم جا ٻه سوَ شيدي غلام خريد ڪري جهاز جي ڊيڪ ۾ بند ڪري ڇڏيا هئا.

هن جهاز جو نالو ”جيوُبيليشن“ هو ۽ گذريل اٺن سالن کان غلامن جي واپار ۾ سمونڊ ۾ پئي هليو؛ مگر مٿس ڪٿي به اهڙو نالو لکيل ڪونه هو. البته آمريڪين، اسپينن، پورچوگيزن ۽ ڊنشن جي رجسٽري جي ڪاغذن ۾ سندس اهوئي نالو لکيل هو. هارينبي کي اها به خبر ڪانه هئي ته هي جهاز اصل ڪهڙي ملڪ جو آهي. جيئن ته هن جهاز تي آمريڪا جا ماڻهو ملازم هئا ۽ گنيون به آمريڪا جون هيون- تنهن مان کيس خبر پئي ٿي ته هي جهاز آمريڪا جو آهي. کيس اها به خبر هئي ته انگريز وڏا دغاباز آهن تنهن ڪري اها پڪ ڪانه هيس ته جهاز جي ڪهڙي رجسٽري سچي آهي ۽ ڪهڙي ڪوڙي آهي.

نائب ڪپتان مسٽر مرڊس جيڪا فرگيٽ کي نابود ڪري ڇڏڻ جي ڳالهه ڪئي هئي، سا به صحيح هئي. هو جيڪڏهن چاهين ها ته فرگيٽ کي وڏي آرام سان ٻوڙي ٿي سگهيا. ان وقت جيڪي ٻارنهن ڪپتان غلامن کڻڻ وارن جهازن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي ڪم ڪندا هئا، تن سيني ۾ هارينجي هڪ مشهور ڪپتان هو. ڪو وقت اڳ ۾ ساموندي ڌاڙيل عام جام ڏسبا رهندا هئا. ڪڏهن غلام ڪشيون ڪپتان پنهنجا پاڻ ۾ وڙهي پوندا هئا ته ڪڏهن سندن جهيڙا انهن ساموندي لٽيرن سان تي پوندا هئا، جيڪي انهن جهاز وارن کان زوري غلام کسي، کڻي پڇي ويندا هئا ۽ غلامن جي چور بازاري ڪندا هئا. برطانيه حڪومت غلامن جي واپار تي بندش وجهي ڇڏي هئي- جنهن ڪري برطانيه طرفان "هزمئجيسٽي جو آفريڪن اسڪئاڊرن" غلام ڍوئيندڙ جهازن کي پڪڙيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن انهن جي فرگيٽ سان ٻه ٽڪا ٽوڪي ٿيندي هئي؛ مگر گذريل ڏهن سالن ۾، غلام ڍوئيندڙ جهاز، لڙائي ڪرڻ ۽ سامهون ٿيڻ جي بجاءِ، ڀڄي وڃڻ کي ترجيح ڏيندا رهيا هئا. هنن کي خبر هئي ته برطانيه جي فرگيٽ ۽ ٻيا جهاز تمام آهستي هلندا هئا. ڀڄي وڃڻ ۾ ٻيو خاص فائدو اهو به هو ته آفريڪا جي ساموندي ڪنارن کان غلام کڻي، جيترو به جلد برازيل، ويسٽ انڊيز، ڪيوبا يا ٽيڪساس ۾ قائم ٿيل غلامن جي وڪري جي چور اڏن تي پهچي وڃو هو اوترو زياده ۾ غلام گهٽ مرندا هئا. ۽ ٻي هن واپار جي اڪثر اها هئي ته جهازن ۾ جيترا ٿورا غلام ڪٽبا هئا اوترو وڌيڪ فائدو ٿيندو هو. پورچوگال جي يا نڪي واپارين کي هن ڌنڌي جي انهن ڳالهين جي خبر هئي. هو وڏا ظالم ۽ لالچي واپاري هئا ۽ سندن دين ايمان فقط نفعو ۽ فائدو هو. انهيءَ ڪري هن ڌنڌي تي هاڻ خاص قسم جا ننڍا ۽ تيز رفتار جهاز ڪم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڻيندا ويندا هئا. جن کي ”ڪلپر“ چيو ويندو هو. انهن ڪلپرن کان سواءِ پيا وڏا غوراب به هلندا هئا جن مان ڪوئلن جي. دونهين جي ڌپ هيٺين هوا تي ميلن جا ميل پري کان ايندي رهندي هئي. جڏهن کان ڪلپرن غلام کڻي ۽ پڄي وڃڻ جو سلسلو اختيار ڪيو هو ته برطانيه به ٽي اهڙا ننڍڙا ڪلپر خريد ڪري چوڪيءَ تي مقرر ڪيا هئا جيڪي ڪلپرن کي جهلي انهن جي تلاشي وٺندا هئا. هنن ڪلپرن ۾ وڏا ۽ گهڻا هٿيار رکڻ جي گنجائش ڪانه هئي.

هارينبي کي ڪلپرن تي نوڪري ڪرڻ جي خواهش ڪانه هئي جو ڪيس اهي هلڪڙا جهاز پسند نه هئا. هن جو جيوبيليشن تمام سٺو جهاز هو. جنهن ۾ غلامن لاءِ ٽي طبقا (ڊيڪ) ٺهيل هئا. اهو واپاري قسم جو، تمام وڏو جهاز هو. هن جهڙو بهترين جهاز هن نه اڳي ڪڏهن ڏٺو هو ۽ نه ئي اهڙي جهاز تي ڪڏهن ڪپتان ٿيو هو. جنهن وقت سٺائي واءُ تي سڙهه ايا ڪري هاڪاريندو هوس ته پاڻ جهڙن ڪيترن ئي ٻين کي اک ڇنڀ ۾ ڇڏي پٺتي ويندو هو. البت ڪلپر هن کي پهچڻ جي ڪوشش ڪندا هئا. جيوبيليشن پنهنجن هلڪن سڙهن ۽ سٺن ماڻهن سبب سمونڊ مان ائين نڪري ويندو هو جيئن سٽي مان سڳو. هارينبي جو ڪڏهن پهريدار فرگيٽ ڪن پري هوندو هو ته پٺتي وڃڻ کي ترجيح ڏيندو هو. پر جي ٻنهي ويجهو هوندو هو ته سامهون ٿيندو هو. هڪ ڀيري جڏهن هو هڪڙي جهاز تي نائب ڪپتان هو، تڏهن ۽ ٻيو دفعو جڏهن هو هڪڙي جهاز تي ڪپتان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو، تڏهن، پنج دفعا سندس جهازن کي برٽش جي آفريڪن اسڪئاڊرن جهلي ورتو هو ۽ اهي پنج جهاز برطانيه وارن ساڙي ڇڏيا هئا ۽ منس به تمام گهرو ڏنڊ وڌو هو ۽ جيل حوالي ڪري ڇڏيو هو. پي دفعي به جڏهن پڪڙجي پيو هو ته سيراليون جي پرائيز ڪورٽ منس ٽربيونل ۾ ڪيس هلائي ڪيس سزا ڏني ڇڏي هئي. ان ڪان پوءِ هارينبي لڳاتار ڇهه مهينا بخار ۾ بي حال ٿيو بندرگاهه تي پيو رلندو هو. اوچتو ڪيس غلامن ڪٺن وارو هڪڙو جهاز ملي ويو جيڪو ڪيوبا ڏي پئي ويو. جهاز وارن، کي هڪڙي ماڻهوءَ جي به سخت ضرورت هئي.

هارينبي اهڙي ڪنهن به جهاز تي ڪپتان ٿيڻ نٿي چاهيو جنهن تي هٿيار فٽ ٿيل نه هجن. چاڪاڻ ته هن ٻيهر برطانيه وارن جي هٿان لٽجڻ ۽ جيل جي ڪال ڪوٺڙين ۾ وڃڻ نٿي چاهيو. ڪپتان هارينبي، پنهنجي ٻارنهن سالن جي سروس ۾ پنج دفعا مقابلا ڪيا هئا. ٻه دفعا ساموندي لٽيرن سان، ۽ ٽي دفعا هز مئجيسٽي جي آفريڪن اسڪئاڊرن سان وڙهي پيو هو. لٽيرن سان مقابلي ۾ هن ٻنهي دفعو سندن غوراب ٻوڙي ڇڏيو هو ۽ پنج مقابلي ۾ لٽيرن کي زبردست مار ڪيڏي هئائين.

جڏهن چار سال اڳي، هو ”جيوبيليشن“ تي ڪپتان مقرر ٿيو هو، تڏهن هن پنهنجي هٿن سان جهاز ۾ خاص هٿيار فٽ ڪرايا هئا. هن، جهاز تي ٽي ٽو بندوقون چار توبون ڇهن پائونڊن واريون، چار اٺن پائونڊن واريون ۽ هڪ هلڪي ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خون خوار توب فٽ ڪرائي هئي، جيڪا هر وقت لوڊ ٿيل رهندي هئي. ننڍي توب ڊيڪ جي وچ ۾ فٽ ٿيل هئي ۽ وڏيون توبون ڇت تي اهڙي طرح فٽ ٿيل هيون جو لوهي تارن جي وسيلي ڪئبن ڊيڪ ۾ لاهي ڇڏيندا هئا ته ڪنهن کي به ڏسڻ ۾ نه ايندڙيون هيون ۽ ضرورت وقت تارن جي وسيلي ڇڪي ٻاهر ڪڍيون ويندڙيون هيون. "جيوبيبايشن" تان هارينبي ڪنهن به قابلي ڪرڻ جهڙو هو ۽ ٻر جيئن ته ڪيس پڪ هئي ته پيچڻ جي حالت ۾ ٻه ڪير ڪيس پهچي نٿو سگهي تنهن ڪري فرگيٽ تي حملي ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيندو هو.

اڳي هڪ دفعو اها ننڍي توب هڪڙي ادائي ملازم جي هٿان ڇٽي پئي هئي ، جنهن سندس بت ڏڪائي ڇڏيو هو. انهي دفعي رات جو ڪپتان پنهنجي ڪئبن ۾ هو ، ته اچانڪ توب جو ڌماڪو ٿيو. هارينبي يڪدم ٽپ ڏئي پيرن پر اپو ٿي ويو ۽ پستول ۽ ڪرپان کڻي، اڳهاڙو ئي اڳهاڙو ٿڏيءَ هوا ۾ مٿي چڙهي ويو. سندس بستري ۾ اڳهاڙي هڪڙي غلام ڇوڪري به سٿل هئي جنهن کان پڻ رڙ نڪري وئي ۽ خوف ۾ پيشاب وهي ويس. ۽ ڪپتان جون چادرون خراب ڪري ڇڏيائين. ڪپتان ڊيڪ جي ڇت تي چڙهي ڏٺو ته ٻه ٽي پهريدار خلاصي ، ڊيڪ جي وچئين طبق ڏي ڀڄندا پئي ويا . هڪڙو ادني ملازم ڪپتان ڏانهن ڏڪندو پئي آيو . سندس شڪل هيڊ جهڙي پيلي ٿي پئي هئي ۽ ڪپتان کي چيائين "ص-ص-ص- صاحب! قيدي ڊيڪ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُنهن پٺي ٻاهر نڪتا جيئن ماڪوڙا ڏڙ مان نڪرندا آهن. مون کي سواءِ توب هلائڻ جي بروقت ٻي ڪا به واٽ ڏسڻ ۾ نه آئي تنهن ڪري تمام لاچاري حالت ۾ مون توب جو ...ر ڪيو آهي." ڪپتان هن کي ڪو جواب نه ڏنو ۽ اڳتي ...ي ڏانئين نه ويهارو کن غلام ڊيڪ جي ڇت تي پيا هئا، ...ن ۾ ڪي مئل هئا ڪي ڦٿڪيا پئي. گوشت جا ڏوڪڙ ۽ ...رت، سڄي ڇت تي پکڙيو پيو هو ۽ ڊيڪ جو درڪليو پيو هو. جيڪي به پهريدار ڊيڪ تي مقرر هئا سي ٻئي نشي ۾ چور هئا ۽ غلامن دروازو کولي اول انهن ٻنهي کي ماري ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيو ۽ پوءِ انهن جا پستول ۽ تلوارون به کنيائون ۽ لوهي تارون، هٿنبل، بولٽ، ناتارون ۽ ٻيو به جيڪو هٿيار ڪٺو جهڙو ڏٺائون سو کڻي، هاڻ جهاز جي عملي تي حملو ڪرڻ وارا هئا ته انهيءَ غريب ملازم لاچار توب مان سندن خاتمو آڻي ڇڏيو هو. انهيءَ ڌماڪي ۾ هڪڙو خلاصي به مري ويو هو ۽ ٻيو سخت زخمي ٿي پيو هو. پوءِ قيدي واپس ڊيڪ ۾ هليا ويا جتي تمام گهڻو شور پئي ڪيائون. پهريدارن ٻاهران لوهه جي شيشن تي ٺڪ ٺڪ ڪري هنن کي ماٺ ڪرائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ٻئي ڪئي پر هنن گوڙ بند نه ڪيو.

"گرم پاڻي هاردو هنن بدمعاشن جي مٿان، هونءَ هي هيڪاري زور وٺندا ويندا. سڙندا ته پاڻهي ماٺ ٿي ويندا." ڪپتان هاربني نهايت ڪاوڙ مان چيو.

"حاضر جناب، حاضر،" پوءِ اٿين هڪيو ويو ۽ قيدين ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏاپر تي وئي.

”پيٽرسن! تو تمام سٺو ڪيو.“ ڪئپٽن انهيءَ ملازم کي چيو جنهن توب ڇوڙي هئي. ”تو اڄ اسان سڀني کي موت جي منهن مان آزادي ڏياري آهي. ائين نه ڪرين ها ته اڄ پاڻ سڀ پورا ٿي وڃون ها.“ پيٽرسن، جڏهن ڪپتان جي خوف ڪان ڏڪيو پئي، تنهن کي هاڻ ڪجهه پيٽ ۾ ساهه پيو ۽ چيائين ”صاحب، هاڻي مان اها به جانچ وٺندس ته هن بغاوت ۾ ڪنهن عملي جي ماڻهوءَ جو هٿ نه ڪونهي! جيڪڏهن ائين هوندو ته انهيءَ جو به نالو اوهان کي ٻڌائيندس. پوءِ وڌيڪ اوهين مالڪ آهيو“ ”بلڪل ٺيڪ؛ تون بيشڪ اها به جانچ ڪر. شاباس شاباس، چڱو پيٽرسن! هاڻ خدا حافظ.“

”خدا حافظ ڪپتان!“ ڪپتان واپس ورندي ڪ: فعوري هن سان ڳالهايو ”پر، جڏهن بندرگاهه تي هلين ته مون کي ياد ڏيار جان، مان جهاز جي مالڪن کي تنهن جي هن وفاداري جي حقيقت ٻڌائيندس ۽ توکي انعام وٺي ڏيندس. ٺيڪ آ“

”مهرباني صاحب!“

پوءِ هارينبي پنهنجي ڪئبن ۾ ويو جتي اها ڪاري ڇوري بسترن جي پٺيان خوف ۾ دوڏا ڦاڙيو لڪي ويٺي هئي. ڪئپٽن جي دل ڌڙ ڌڙ پئي ڪئي ۽ ڪيس تمام گهڻو خوف ٿيو هو. اول ته غلام ڇوري به سمجهو ته مون کي به ماري ڇڏيندو. مگر جڏهن هن ڪيس ڏسي مرڪيو ته ڇوڪريءَ کي پڪ ٿي ته هي مون کي ڪوبه نقصان نه پهچائيندو. پوءِ هوءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چپ چتيندي، پانهون مٿي ڪريو، هن ڏي رڙهنديءَ پئي آئي.
مگر ڪپتان ۾ هاڻ ڪاب، همت نہ رهي هئي. ڏيڪ مان
غلامن جون آهون ۽ دانهون ٻڌڻ ۾ اچي رهيون هيون. اهڙا
بہ هن ڪئين واقعا ڏٺا هئا.

ڪپتان فنٽين ڪـــي ســـون ڏنـــي، لاڪـــر
بند ڪيو. پوءِ فنٽني سندس ٻيڙيءَ ۾ چڙي ڪناري ڏانهن
ويا جتان وري سرجن والڪس، نائب سرجن پيٽرسن ۽ ٻيا
آفيسر ساڳي ٻيڙي ۾ چڙهي جهاز ڏي پئي آيا. ڪپتان جهاز
جي ڇت تي نهايت خوبصورت پوشاڪ ۾ بيٺو هو. هنن کي
ايندو ڏسي رمز واري کي ڏاڪڻ هيٺ لاهڻ جو حڪم ڏنائين.
سرجن ۽ آفيسر مٿي چڙهي آيا ۽ ڪپتان ڏاڪڻ مٿي ڪٽائي
هڪڙي پاسي رکي ڇڏي ۽ هاڻ هو سمونڊ ڏي فرگيٽ کي
ڏسڻ لڳو مگر ڪيس ڏسڻ ۾ ڪانہ آئي. فجر مهل جيو بيابيشن
هلڻ شروع ڪيو ۽ اتاهون سمنڊ جي پاڻي کي چيريندو اڳتي
وڌندو ويو. ڪپتان ۽ ٻيا آفيسر پنهنجين ڪئبن ۾ هليا ويا.

ڏيکـ ي مٿان ورگل ٻن بار ناليءَ هڪڙو سبڪڙات
ٻوٻو پيرن اگهاڙو ۽ پٺيءَ اگهاڙو، سڙهہ جهليو هڪڙي
ڪاٺيءَ تي ٽيڪ ڏيو بيٺو هو ۽ سمنڊ جو خوبصورت نظارو
ڏسي دل ۾ هڪڙو بهترين شعر ڳاهي رهيو تہ هو اوچتو سندس
پيرن ۾ هڪڙو ٽين جو ڊٻو زور سان اچي لڳو. ٻن بار ڏڪي
ويو ۽ ذري گهٽ خوف کان هيٺ تي ڪريو پر پاڻ سنڀالي
ورتائين. هن کان انن فوٽن جي پنڌ تہ جيمي اوبرين نالي
هڪڙو ڊگهو ۽ ٿلهو خلاصي بيٺو هو جيڪو سندس هي ءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حالت ڏسي زور زور سان لهڪ ڏئي کلڻ لڳو. اوبرين هن کي ڏيهارڻ لاءِ چاڻي واڻي ائين ڪيو هو.

”اڄا تون سيڪڙات بوبو آهين، هاڻ ته ڪجهه دل جهلي ويو آهين پر جي اڄ کان هڪ مهينو اڳي توسان هيءَ مذاق ڪجي ها ته شايد ڊپ کان مري وڃين ها“ اوبرين ڏهن بار کي چيو. جيترو ٽيڪ ڏهن بار چاهي ها ته هن کي جواب ڏئي سگهي ها مگر هن ڪيس ڪو جواب ڪونه ڏنو. هن جو ڳلو سڪي ئڪر ٿي ويو هو ۽ هن ذري گهٽ خوف کان رنو ٿي. انهيءَ کان پوءِ اها ڳالهه سيني خلاصين ۾ پکڙجي ڙئي. پوءِ سڀ چڙا هن کي ڏچڙو سمجهي هر وقت متس کلون ۽ چٿرون ڪندا رهندا هئا ۽ هن کان نفرت ڪندا هئا.

ورگل ڊنبار جو اصلي نالو ورگل ڪٽري هو. انهيءَ نالي سان آسريڪا جا لکين هزارين ماڻهو هن کي سڃاڻندا هئا. هن کي اهوئي خوف هو ته متان جهاز جي عملي وارن مان ڪو ڪيس سڃاڻي نه وٺي. جيڪڏهن ڪو به هن کي سڃاڻي وٺي ها يا اها خبر پوين ها ته هي ڪهڙي مقصد سان بوين ۾ پرتي ٿيو آهي ته پڪ هن کي ماري ڇڏين ها. سيني خلاصين کي فقط اهائي خبر هئي ته هيءُ هڪ نئون سيڪڙات، ڏچڙو ۽ غريب مسڪين بوبو آهي. سڀ ئي هن کي ائين تنگ ڪندا هئا جئين ڪالج يا يونيورسٽيءَ ۾ نئين آيل شاگرد کي پراڻا شاگرد تنگ ڪندا آهن. پر هتي سندن پوک مذاق هن لاءِ موت مار ثابت ٿئي ها جنهن جي هين کي خبر نه هئي. اهڙي طرح سڀ چڙا هن کي تپستائين تنگ ڪندا رهيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئسٽائين هو صحيح سلامت واپس بندرگاهه تي پهچي جهاز مان لهي ويو.

حقيقت ۾ ورگل ڪٿري هڪڙو مشهور معروف صحافي هو، جنهن فاڪس ۽ ساڪس قومن جي ٻن رياستن ڪي هڪڙي سرحد تي وڙهڻ واري حقيقت کي لکي مشرقي ڪنارن وارين قومن ۾ ترٿلو پيدا ڪري ڇڏيو هو. جنهن جي لکڻين جا ڪٿين ذڪر، سياستدان حوالي طور استعمال ڪندا هئا. هر هنڌ سندس لکت جي هاڪ هئي. ڪٿري ڏهن سالن جي عمر کان وٺي بهترين ليکڪ هو. هن جي عظمت کان هرڪو واقف هو ۽ هرڪو سندس بيانن تي ڀروسو ڪندو هو. هو وڏو مهم جوءِ ۽ آخرين ۾ سٺو وڻندڙ وارو صحافي هو. ٻهاڙي ماڻهن ۾ ۽ جهنگلي ڀلڊن جو شڪار ڪندڙن ۾ توڙي امڙين ٻين جڳهين تي بي ترڪ هليو ويندو هو. هو آمريڪا ٻه ڀيرا لاءِ ويو هو ته جيئن اتي اسپتال واري اسڪينڊل بابت ڪجهه لکي سگهي. تنهن کان سواءِ ١٨٣٧ع واري بلوي بابت به هن جهڙي طرح وڏن ماڻهن جا پول پڌرا ڪيا هئا، تنهنڪري به هي عظيم صحافي سمجهيو ويندو هو.

هن پيري نيو انگلنڊ ائباليشن سوسائٽي ڪيس چونڊيو، بلڪل درست ڪم ڪيو هو. هن سوسائٽي جي هڪڙي شاخ بوسٽن ۾ کلي هئي، اتي مسٽر ايزراپيٽرسن آفيسر مقرر هو، تنهن هن کي سوسائٽي طرفان هن مهم لاءِ چونڊيو هو.

مسٽر ايزرا پيٽرسن ننڍي قد جو، اڌڙوٽ عمر جو انگريز هو. جيتوڻيڪ قد جو ننڍو هو پر همت ملائڻ وقت همٿ جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

زور ڏيندو هو ۽ ٻئي کي ڪنهن به خطرناڪ ڪم لاءِ جهٽ راضي ڪري وٺندو هو. پيٽرسن ان مان مطلب جي ڳالهه ڪئي ته "مقصد هي آهي ته، مسٽر ڪٿري! غلامن جي واپار تي بندش جي باوجود، آفريڪا جي الهندي ڪنارن تي هي واپار زور شور سان هلي رهيو آهي. بدقسمتي جي ڳالهه اها به آهي ته هن واپار ۾ آمريڪا جي سيٽ تمام گهٽي آهي. تنهن سان ئي اسان جي برٽش حڪومت ۽ ٻين ڪيترن ملڪن هن واپار کي ناجائز قرار ڏئي ڇڏيو آهي، پر عملي طرح ڪجهه به نه ٿيو آهي. فقط برطانيه انهيءَ ڌنڌي کي بند ڪرڻ لاءِ معمولي قدم کنيو آهي. مسٽر ڪٿري! ڇا توهان هڪ مذهبي ماڻهو نه آهيو؟"

حقيقت ۾ ڪٿري مذهبي خيالن جو ماڻهو نه هو پر پيٽرسن، جيڪو ڪٽر مذهبي هو، تنهن جي دل خوش ڪرڻ لاءِ چيائين "جناب مان به، پيٽرو ئي مذهبي آهيان جيترو توهان آهيو."

"مان پڪو مذهبي ماڻهو آهيان پر بقول مسٽر جيفرسن جي، مان ڏڪي اٿو ته پنهنجي ملڪ جي ماڻهن جي حالت ڪان، جڏهن مان سوچيان ٿو ته خدا وڏو عادل آهي."

مسٽر ڪٿري! جنهن ته اوهان کي به خبر آهي؛ ۽ مان به محسوس ٿو ڪريان ته ماڻهن مذهب جي مطلب کي غلط سمجهيو آهي. نه رڳو مذهب، بلڪ خدا جي تصور کي به غلط سمجهيو آهي. جنهن ڳالهه کي اسين مذهبي حق سمجهي ويٺا آهيون سا مذهب جي بي حرمتي آهي. جيڪڏهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيو به ملڪ اسان تي آڳر ٿو اپي ڪري ته اسين لڙائي ۽ فقط لڙائي لاءِ تيار ٿي تا وڃون.

هن ڳالهه جو مسٽر ڪٿري تي ڪوبه اثر نه ٿيو ۽ فقط ڪنڌ سان هاڪار ڪيائين.

"مطلب فقط اهو آهي ، مسٽر ڪٿري ! ته غلامن جي واپار کي بند ڪرائڻ ۾ اڄ تائين برطانيه ۽ ٻين ملڪن جي وچ ۾ هزارين معاهدا ٿيا آهن- جن ۾ هر دفعي هرڪو ملڪ، ترميم، ترديد، ڦير ڦار يا ستاري وغيره ڪرڻ کان سواءِ اڳتي نه وڌيو آهي. برٽش جو آفريڪن اسڪئاڊرن به بيوس آهي. هن عملي جي ڪنهن به آفيسر کان ڪا ڪوتاهي ٿي ٿئي ته متس ڳرا ڏنڊ وڌا ٿا وڃن، ڪڏهن ڪڏهن بند ڪيا ٿا وڃن يا ڊسمس ڪيا ٿا وڃن.

ٻي جيڪا خاص مجبوري آهي، سا اها آهي ته جي اهڙا جهاز پنهنجا شڪاري ڇڏائي ٿا ڇڏين ته انهن جهازن کي ڪجهه چئي نٿو سگهجي. هو آزاد آهن ۽ پوءِ هو ڀلي ڪٿي ڪيترا به غلام ماري، ڪٿي ڊيڪن ۾ ڀري ڪٿي وڃن مگر هي آفيسر هنن جو ڪجهه نٿا بگاڙي سگهن- هو انهن جهازن جي تلاشي به نٿا وٺي سگهن ۽ سندن رجسٽري جا ڪاغذات به نٿا ڏسي سگهن. هو اهڙن جهازن کي فقط انهي صورت ۾ جهلي ٿا سگهن، جڏهن اکين سان، قيدي جهاز ۾ چڙهندي ڏسن. "مگر ائين نه هوندو- مون کي يقين نٿو اچي" ڪٿري چيو .

"واقعي اوهان کي يقين نه ايندو هوندو، پر اسان وٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙي لکپڙهه جون ڪوئيون پريون پيون آهن. اوهين چاهيو ته ڏسي سگهو ٿا.

”خير، هوندو!“ ڪنري ڪلهن کي مٿيرو چڪيندي چيو. وري خيال ڪيائين ته مٿان مسٽر جيفرسن سمجهي ته نڌڻي ٿو ٿنهن ڪري وري چيائين ”وري به سرسري نظر سان ڏسڻ ڏيو ته ڏسي وٺان.“

”جيڪا اوهان جي مرضي.“

”پلا سان اوهان جي هن معاملي ۾ ڪهڙي مدد ڪري ٿو سگهان؟“

”اوهان ڪنهن اهڙي جهاز تي سوار ٿي وڃو، غلامن جو هڪڙو چڪرڪٽي اچو ۽ پوءِ پنهنجا تاثرات لکي، هڪڙي ڪتاب جي صورت ۾ اسان کي ڏيو. اسين اهو ڪتاب شايع ڪرائي، عام ماڻهن ۾ ورهائينداسين.“

”چا، هرويرو ضروري آهي ته مان ئي انهي باري ۾ ڪم ڪريان؟“ ڪنري کي اها خبر هئي ته هوڪيس چاجي لاءِ ٿو چوي؛ پر وري به هن سندس واتان ٻڌڻ ٿي چاهيو.

”چاڪاڻ ته اوهان ۾ ايتري صلاحيت ۽ قابليت آهي جو ماڻهو اوهان جي لکڻيءَ کان متاثر ٿيندا. اوهين هنن جي سنئين ضمير کي جاڳائي سگهو ٿا. هو بلڪل بوڙا تي چڪا آهن. لکن ۽ هزارن غلامن جون بند ڊيڪن مان آهون ۽ دانهون ٻڌي سگهن؛ مگر اوهان جو آواز ٻڌي سگهندا. چاڪاڻ ته اوهين هنن جا پيارا آهيو . اوهان جو آواز غور سان ٻڌن ٿا. ٻي ڳالهه ته اوهان سفيد چمڙي وارا آهيو. اوهان جو آواز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن تي اثر ڪندو.“

ڪٿري ڪجهه دير انهيءَ معاملي تي سوچ ۾ لڳو ۽ خيال ڪيائين ته سالن کان سندس نالو ليکڪن جي لسٽ مان گم ٿي ويو آهي. انهيءَ دور ۾ هن اهڙي ڪا به حقيقت نه لکي هئي جنهن کان سندس نالو ٻيهر ماڻهن جي زبان تي اچي. هن کي ضرور ڪجهه نه ڪجهه ڪرڻ گهرجي. اهي خيال ڪري، هن چيو:

”مسٽر جيفرسن! مون کي اوهان سان همدردي آهي. مان ائين ڪندس، مگر انهيءَ جي عوض اوهان کي به مون سان همدردي هئڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته هن موقع تي منهن جو به ڪافي خرچ ٿي ويندو ۽ وقت به لڳندو.“

”بلڪل، بلڪل، اوهان کي خرچ جي اوس ضرورت پوندي. اسين اوهان کي پنج هزار ڊالر في ڏينداسين. تنهن کان پوءِ اسين اوهان جي ڪتاب جون هڪ لک ڪاپيون ڇپائينداسين ۽ هر ڪاپي تي اوهان کي ڏيڍ ڊالر رائلٽي به ڏينداسين. هاڻ اوهين خود ئي حساب لڳايو ته اسين اوهان کي ڇا ڏينداسين.“

ڪٿري في الحال ڪو جواب نه ڏنو. مگر پئسن جي ڳالهه سڀ کان وڌيڪ آهي.

”ڇا ٿا چئو مسٽر ڪٿري؟ مون کي اتي جو اتي جواب ڏيو. جي ها ڪريو ته مان اوهان لاءِ پيا بندوبست ڪريان.“

”مون کي منظور آهي“ ڪٿري جواب ڏنو.

”ٺيڪ. ڏاڍو سٺو.“ جيفرسن ڪرسيءَ تان اٿيو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪئري جي ڪلهي تي هٿ رکي هن سان دروازي تائين آيو. ”سڀاڻي صبوح جو منهنجو نائب مسٽر هيسٽنگ اوهان وٽ ايندو، ڪاغذن تي صحيحيون وٺندو ۽ وڌيڪ تفصيل اوهان کي ٻڌائيندو.“

ڪئري دل ۾ خيال ڪيو ته جيڪڏهن مسٽر پيٽرسن منهنجو دشمن نه آهي ته پوءِ هيءَ هڪ وڏي خوشي جهڙي ڳالهه ٿيندي. ٻئي ڏينهن مسٽر هيسٽنگ هن سان مليو، تفصيلي ڳالهه ٻولهه ٿي ۽ مسٽر ڪئري هن کي چيو ”مگر مسٽر هيسٽنگ! هيءَ ڳالهه ٻئي ڪنهن وٽ کلڻ نه گهرجي.“

”اوهين بلڪل يقين رکو ڪنهن سان به نه کلندي. هي ڳالهه ته اوهان کي ڪٿي به ٻئي جي گهرج پئي يا ڪنهن به مدد جي ضرورت پئي ته اوهان جي پوري پوري مدد ٿيندي.“

”مهرباني. هاڻي مان هي مهم پوري ڪري اچان، وڌيڪ پوءِ جون ڳالهيون پوءِ ڪنداسين.“

”خطري جي ڪابه ڳالهه ڪانهي مسٽر ڪئري! اوهين اطمينان رکو.“

پوءِ مسٽر ورڪل ڪئري پنهنجو نالو بدلائي ورڪل ٻن بار رکيو ۽ مسٽر هيسٽنگ جي ڪوشش سان ڏکڻ ڪئرو لينا ۾ پهچي ويو. جتي هو سيڪڙات بوين ۾ ٻيڙي تي ويو. مسٽر هيسٽنگ هن کي ٻڌايو ته غلامن کڻڻ وارا جهاز ڪناري تي اچي گڏ بيٺا هوندا جيئن ڪاٺ جا بند هڪ ٻئي جي پر ۾ پيا هجن؛ پر حقيقت ۾ ائين ڪونه هو. چارلسٽن جي بندرگاهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي ڪل نَوَ جهاز بيٺل هئا جن ۾ فقط ٻه جهاز اهڙا هئا جيڪي غلامن جي ناجائز واپار لاءِ ڪم ڪندا هئا. جيتوڻيڪ ٻچي ٻچي کي اها خبر هئي ۽ پر انهن جي ڪنهن کي ڪا ڳڻتي ڪانه هئي. انهن ٻن جهازن مان هڪڙو "جيو نيلايشن" هو ۽ هفتي کن ۾ هاڪاري وڃڻ وارو هو. منجهس خلاصين ۽ ٻوين جي پورتي جي ٻه جڳهه هئي. ڀوءِ مسٽر ٻن بار، جيو يليشن جي ائٿ ڪپتان نمبر ٻئي جي خوشامد خاطر شراب جون ٻه ٽي ٻوتلون ورتيون، متي چڙهي ويو ۽ پورتي جي ڪاغذن تي صحيحيون ڪيائين.

هاڻ مسٽر ٻن بارسموني جي ٻئي ڪناري تي پهچي ويو. پوءِ ٻن جا پير ۽ پنا اگهاڙا رهندا هئا. گرمي ۽ سامونڊي هوا سندس چهري جو رنگ ئي بدلائي ڇڏيو. هن کي جهاز ۾ ڪئين لوڏا ۽ ڌڪا ڌوما ايندا هئا. ڪڏهن ته ذري گهٽ پاڻيءَ ۾ ڪرڻ جهڙي حالت مان ٻه ٻچي ويندو هو نه ته جيڪر ڪيترن جو ڪاڄ تي وڃي ها. رات ڏينهن سڙهن ۽ رسن سان جهيڙو هوندو هوس. هاڪا ۽ بهترين سڙهه سڻائي هوا ۾ جهاز کي ڌوڪيندا اڳتي ڪٽبو پئي ويا.

هڪڙي خلاصي لائوڊ اسپيڪر رات تي رکي آواز ڏنو "ٺيڪ آهي، هاڻ هيٺ لهي وڃو. جلدي ڪريو." ٻن بار ٻه هڪڙي رسي کي جهلي هيٺ لهي ويو - جيتوڻيڪ هو ڊنو پئي پر پوءِ آخر لهي ويو.

هن ڏيڍين جي پهرين ڪيپ جهاز جي ڊيڪ ۾ لاٿي. سڀ خلاصي هڪ ٻئي ۾ پوک مذاق ڪندا رهندا هئا. ڪر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن سان گهٽو نہ ڳالهائيندا هئا ۽ ڊن بار جي بہ اهائي مرضي هئي تہ جيڪر نہ ڳالهائين تہ سٺو. غلام عورتن کي سڀ خلاصي گهور ڪري ڏسندا هئا مگر ڊن بـار ڪڏهن بہ ڪنهن عورت يا مرد کي بري نگاہہ سان نہ ڏٺو. ”ڪپتان صاحب! قيدي پهچي ويا“ نائب ڪپتان مسٽر هارنبي کي اطلاع ڪيو. ”ٺيڪ آ. هاڻ رسي واري ڏاڪڻ مٿي ڪٺي ڇڏيو.“

”حاضر صاحب.“ ڏاڪڻ مٿي ڪٺي ڇڏيائون. ”مسٽر مرڊس! ڊيڪن جا منهن کولي قيدي هيٺ لاهيو.“

”حاضر صاحب.“ نائب ڪپتان خلاصين کي حڪم ڪيو تہ قيدي هيٺ لاهيو.

مسٽر ڪـاڻن چيو ”ڊن بار! اوبرين! سمنياگو“ اوهين دروازن جي منهن وٽ تلوارون کڻي هوشيار ٿي بيهو متان ڪو قيدي سموند ۾ ٽپ نہ ڏئي.“ ٽئي ڄڻا ٽئي نمبر نائب ڪپتان مسٽر رنڊال وٽ هٿيارونئو لاءِ ويا. هن کين تلوارون ڏنيون جيڪي وزن ۾ تمام ڳريون هيون. ڊن بار کان تلوار ڪڃي ڪانہ سگهي ها پر ڪيس اهڙين تلوارن جو اڳـے ۾ تجربو هو جو هن کان اڳي هن بلڊڪ ماڪ وار ۾ اهڙيون ڳريون تلوارون استعمال ڪيون هيون. تنهن ڪري هـو اوبرين جهڙي طاقتور ماڻهوءَ کـان نہ وڌيڪ آسانيءَ سان تلوار کڻي هٿ ۾ ڪئي. ٿوري دير ۾ هڪڙي ڊگهي ۽ سوڙهي پيڙي جهاز جي ٻر ۾ اچي بيٺي جنهن تي ڏهہ ڄڻا ڪرومن قوم جا خلاصي هئا. هو رنگ جا سنهرا تمام مضبوط جسم ۽ ڊگها خلاصي هئا. ڪرومن صديون ٿان وٺي سموند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي مڇي جو شڪار ڪندڙ هئا جيڪي هاڻي لاهي پاهي هن ڏنڌي جي پٺيان اچي پيا هئا. غلام گهڻو ڪري هنن جي پيڙين ۾ ڪجهي ايندا هئا. پيڙيءَ ۾ ڪل ويهه غلام هئا جيڪي زنجيرن ۾ ٻڌا پيا هئا.

"غلام مٿي موڪليون، ڪپتان!" هڪڙي ڪرڙمن هيٺان پيڙيءَ مان آواز ڏنو.

ڪپتان ڪنڌ سان هائوڪار ڪئي. پوءِ هنن پهرين ٻن غلامن جا زنجير کوليا، جهٻڪن سان ماري مٿي چاڙهڻ شروع ڪيا. مٿان جهاز جا خلاصي ڏنڊا هٿن ۾ جهليو بيٺا هئا. جيئن غلام مٿي پهتا تيئن انهن کي هڪڙي لاهيءَ تان ڏڪو ڏئي ڊيڪ ۾ هيٺ لاٿو ويو ۽ هيٺ بيٺل خلاصين انهن کي اتي دسي ٻڌو. وري ٻي جوڙي لٿي.

"مسٽر مرڊس! سڙهه آيا ڪريو." ڪپتان نائب ڪپتان کي چيو. نائب ڪپتان مسٽر ڪائن کي اهڙو اشارو ڪيو. ڪپتان سانڍيا سٺ سؤ ڊالر ڪرومن کي ڏنا. جيئن تہ ڪالهہ انهن جي ملهہ جو نبيرو ٿي چڪو هو. فجر مهل فرگيٽ جي اچڻ کان اڳ ۾ ئي جهاز اتان نڪري ويو ۽ ڪرومن بہ پنهنجي پيڙي هاڪاري رفوچڪر ٿي ويا.

ٻن بار ڊيڪ جي دروازي وٽ تلوار هٿ ۾ جهليو بيٺو هو. هن ڏٺو تہ قيدي اڳين کان وڌيڪ دلير ۽ رعابدار ڏسڻ ۾ ٿي آيا. هنن جي چهرن تي ڪنهن بہ قسم جي مايوسي ڪانہ هئي. ٻن بار دل ۾ سوچڻ لڳو تہ هي ماڻهو غلام ٿيا ٿي سگهن. اوبرين ۽ سنتياگو بہ هنن کي جاچي ڏسي رهيا هئا. آخرڪار ڪين هيٺ لاهي ٻڌي ڇڏيائون. چار خلاصي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيڪن جا در مٿي ڇڪيو جهليو بيٺا هئا پيا ۽ ٻيا ٻيڪن مان پمپن جي وسيلي پاڻي ڪڍي رهيا هئا. سڀ قيدي پاڻيءَ ۾ پسيل هئا. پهرين جيڪي ڇهه غلام مٿي چڙهيا سي ڇهه ئي اگهاڙا هئا. سڀني کي لانگوٽ ٻڌل هو. خلاصين لا گهڻت کي ڇڪي هيٺ پاڻيءَ ۾ اڇلي ڇڏيو ڇاڪاڻ ته ٻيڙي ۾ سڀني کي اگهاڙو ڪري پوءِ بند ڪندا هئا. ٻن بارن اوبرين ۽ سنتياگو قيدين کي ٻيڙي جي ترڪڻ تان هيٺ ڌڪا ڏيندا ويا ۽ هو هيٺ لهندا ويا. ايتري ۾ ٻن بار کي ٻليان ڌڪا ڏوڪي جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. هن قري ڏٺو ته هڪڙو غلام جيڪو ڇهڪن جي ڌڪن سان ڏڏريو پيو هو، سو خلاصين سان وڙهيو پيو. خلاصين جا مٿس ڇهڪن جا ۽ لتن ۽ مڪن جا گهوگهٽ لڳا پيا هئا. آخر ڪيس هيسائي اوندو ڪري دسيائون ۽ هڪڙو خلاصي هن کي ڇهنبڙا هڪوڙڪن واري ٻٺي سان پٺن ۾ ڌڪ هڻي رهيو هو ۽ هن جي پٺن مان رت جا ڦڙا پئي نڪتا.

”هن کي ٻڌو“ هارينبي حڪم ڪيو ۽ خلاصين وري ڪٺي هز کي ٻڌو. پوءِ انهيءَ کي به هيٺ ڌڪو ڏئي ڇڏيائون. جهاز ۾ اندر ٽي ٻيڙي ٺهيل هئا جن جي وچ مان سوڙهو گس ڇڏيل هو. ٻيڙي جي ڇت ٻن ٻن فوٽن جي اوچائي تي ٺهيل هئي جنهن ۾ قيدين کي لاهي پٺن ڀر ليٽائي ڇڏيائون، جيئن سمدن مٿان ٻيڙي جي ڪناري ڏي ۽ پير وچ ڏي تين ۽ نڊي ڇت سبب اٿي ويهي نه سگهن. پيرن ۾ گول ڪڙا رحئي انهن ۾ ٻگهو زنجير وجهي ٻيڙي جي ڇيڙن ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڳيان لوهي ڪلن ۾ ٻڌي ڇڏياڻون. غلامن کي هڪ ٻئي سان لڳولڳ اهڙيءَ طرح ٻڌو ويو هو جو هنن جا ڪلها هڪ ٻئي سان ڇهندا پيا هئا ۽ ڪيڏانهن به چري نٿي سگهيا. هر قطار ۾ ڏهه، ٻارهن غلام ٻڌل هئا.

ٻن ٻار هنن جي طاقت ڏسي، ارمان کان آهستي ٿڌو شوڪارو ڀريو. هوا نهايت خراب پئي لڳي. ٻيڙن جي پاسن ۾ سنها سنها سوراخ ڇڏيل هئا جن ۾ قيدي التيون ڪري سگهن ۽ گندگي ٻاهر پاڻيءَ ۾ هلي وڃي. انهن ئي سوراخن مان ٻاهرين هوا به اندر اچي سگهندي هئي. پوءِ ٻن ٻار ٻيڙن کان ٻاهر نڪري آيو ۽ مٿي اچي تازي هوا ۾ ٻه ڪهه ڊگها ساهه کڻڻ لڳو. مردن کي بند ڪري پوءِ هنن عورتن کي ٻئي ٻيڙي ۾ لاهڻ شروع ڪيو. اڪثر سڀني عورتن کي اڳيان ۽ پٺيان مخصوص عضون ڍڪڻ لاءِ ڪپڙن جا ٽڪر ٻڌل هئا باقي سڄو جسم اگهاڙو هو. عورتون گهڻو ڪري سڀ نوجوان هيون. سندن ڇاتيون ڏسي ڪي خلاصي هنن کي گهور ڪري ڏسي رهيا هئا، ڪن پري کان وٽ سٽ پئي ڪاڍا ۽ جسم کي موڙا پئي ڏنا. گوميز نالي هڪڙي اسپيني خلاصي هڪڙي ڇوڪريءَ جو پوتڙو ڇڪي لاهي ورتو ۽ پري اچلي ڇڏيائين. ڇوڪريءَ زور سان رڙ ڪئي ته گوميز ڇيله سان چاقو ڪڍي ڪيس ٻنڌڻ تي چاقوءَ مان سنهو چير ڏنو. هن وڏيڪ دانهون ڪيون ۽ هڪڙو هٿ اڳيان هڪڙو پٺيان رکي شرمگاهه لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي. ”هلا ڇٽي بد معاش، ڪتي“ هڪڙي خلاصي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيس ڏمڪي ڏني ۽ ٻيا ٺهڪ ڏئي کلڻ لڳا. ٻئي خلاصي وري ٻيءَ جو پوتڙو لاهي پري اڇليو. اها به سڄي هڪ ٻي ڪي تي وئي. وري ٽيءَ جو ڪپڙو لاٿائون. گوميز انهي کي به ٻنڌڻ تي چماٽ هڻي ڪيڏي ۽ ڇوڪريءَ کان دانهن نڪري وئي.

مسٽر هارينبي خلاصين کي منع ڪئي ۽ مسٽر مرڊس کي چيائين "هنن عورتن کي نلڪي تي وٺي وڃو ۽ سيني کي وهنجاريو."

"حاضر صاحب." مرڊس جواب ڏنو. ٿوري دير ۾ خلاصين ۾ ڇڏپول شروع ٿي ويو. "سمنڊ لاءِ غلام کپي، سمنڊ لاءِ غلام کپي." هرطرف اهو آواز ٻڌڻ ۾ پئي ويو. ٿوري دير ۾ هڪڙي زخمي غلام کي ديڪ مان ٻاهر ڪيڏي آيا. هن به ايندي شرط خلاصين کي مارڻ شروع ڪري ڏنو. ناٿا ٽي وڌي. نيٺ هڪڙي خلاصي ڪمس ران ۾ خنجر هڻي ڪيڏيو ۽ هو ڪري پيو.

"مسٽر ولڪيس"! قيدي جي تپاس ڪريو." "حاضر صاحب" سرجن جواب ڏنو ۽ ڏڪ کي جانچي ڏسي چيائين جناب ڏڪ تمام گهٽا لڳل اٿس.

"ڇڱو، ٻڌوس" ڪپتان حڪم ڪيو ۽ خلاصين هن کي ٻڌڻ جي ڪوشش ڪئي. ايتري ۾ قيدي هنن کان ڇڏائي هيٺ ڪٽي ٽپو ڏنو ۽ ڏؤ وڃي ڪيائين سمونڊ ۾. ڪجهه دير کان پوءِ وري ٻاهر نڪتو ۽ تري جهاز ڏي آيو. ڏهه ٻارنهن چڪر ڏنائين پر ڪٽي به ڪمس ڪا اهڙي شيءِ هٿ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه آئي جنهن کي جهلي ساهي پٽي- پوءِ هن ڪناري ڏانهن تري وڃڻ شروع ڪيو. هڪڙو خلاصي جهاز جي مٿان ڪيس ڏسي رهيو هو. غلام ڪافي پري نڪري ويو ته خلاصي مٿس ننڍي توب سان فائر ڪيو. ڌڪ لڳڻ شرط ٿهڪندڙ پاڻي مٿي چڙهي آيو ۽ غلام غائب ٿي ويو. ٿوري دير ۾ پاڻيءَ جو رنگ ڳاڙهو ڏسڻ ۾ آيو ۽ غلام نڪر نڪر ٿي ويو.

ٻن بار هي منظر ڏسي دل ۾ هڪڙو الميه شعر ٺاهڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ چاهيائين ته زور سان الديو پڙهان پر وري هاسيڪار ماٺ ڪئي ڪيائين. غلام کي ماري وري ٻه سڀ خلاصي پنهنجي ڪم کي لڳي ويا. جنهن خلاصيءَ غلام کي ماريو هو سو ڪپتان کان نهايت عاجزيءَ سان معافي وٺڻ لڳو. ”ڪپتان صاحب! مون ڪيس روڪڻ لاءِ فائر هن کان اڳيرو ڪرڻ ٿي چاهيو پرهو مري پيو. مهرباني ڪري معافي ڏيو.“

”مونکي سڀ خبر آهي، تو هن کي روڪڻ ٿي چاهيو- پر توکي خبر آهي ته تو واپار جو هڪڙو قيمتي پرزو ضايع ڪري ڇڏيو“ ڪپتان ڪيس چيو. ”توکي انهي جي، ڪا نه ڪا سزا ضرور ملڻ کپي.“ پوءِ نائب ڪپتان کي چيائين ”مسٽر مردس! نوٽ ڪر ته ڪناري تي پهچي انهي مري وڃڻ غلام جي قيمت هن جي پگهار مان ڪٽي ويندي.“

”حاضر صاحب“ نائب ڪپتان جواب ڏنو. ”۽ في الحال هن کي پيٽرهن ڦٽڪا هنيا وڃن.“ ”حاضر صاحب.“ پوءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نائب ڪپتان خلاصيءَ ڪان وردي لهرائي ورتي ۽ ڪيس اتي جو اتي ڀسمس ڪري ڇڏيو.

ڀيڪن ۾ اندر گهگهه اونداهي لڳي پئي هئي. پرآڏوڪي جي دل ۾ انهي ڪان به وڌيڪ انڌيرو ڇانئجي چڪو هو. هو دل ۾ ارمان ڪرڻ لڳو ته "ناحق پنهنجا ماڻهو ڦاسايم ۽ ڪين هروقت جهيڙي ڪان روڪي وڏي غلطي ڪيم." آڏوڪو شرم ۾ ٻڏي ويو. ڪيس ايتري خبر هئي تـه هاڻ اسين سڀ هميشه لاءِ غلام بنجي وياسين. غلامن بابت اڪ ۾ ڪيس فقط اها خبر هئي تـه غلامن کي به ڪي حق آهن. ڇاڪاڻ ته هنن وٽ به غلام هئا، جتي آقا ۽ غلام ۾ فقط دولت ۽ سماجي حقن جو فرق هـو. غلام کي دولت گڏ ڪرڻ جو حق هـو. هنن کي گهر جي ڀاتين وانگر سمجهيو ويندو هو. هنن جو اولاد غلام نه سمجهيو ويندو هو ۽ ڪنهن به غلام عورت سان شادي ڪرڻ ۾ گهٽتائي محسوس نه ڪئي ويندي هئي. ڪنهن زماني ۾ خود آڏوڪي جو ڏاڏو به غلام هـو. مگر هتي هنن سـان جانورن ڪان به برو حال ڪيو ويو هو. ڪين اکهاڙو ڪري لوهي تختن تي ڀيڪن ۾ اندر بند ڪيو ويو هو. هتي فقط مرد غلام موجود هئا ۽ آڏوڪي کي ڪابه خبر نه پئي ته عورتن ۽ ٻارن ساڻ ڪهڙو حشر ڪيو ويو آهي. ٻن ٻن فٽن تـي ڀيڪن جون ڇتيون ٺهيل هيون جن ۾ اندر سخت گرمي، پيشاب ۽ ڪرفتي جي بدبو هئي. اندر ڪابه مناسب تازي هوا ڪانه ٿي لڳي ۽ هو ايترا ته سوڙها پئل هئا جو ٿورو بـه چري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نٿي سگھيا ۽ اونداهيءَ سبب هڪ ٻئي کي ڏسي به نٿي سگھيا.
آڊوڪي کي اڃا به دل ۾ اهائي حسرت هئي ته ڪاش، جيڪر هتان ڀڄي نڪرڻ جو ڪو امڪان هجي ته انهن سوئرن فٺنٽين کان انتقام وٺي وٺون جن بي گناهه اسان کي برباد ڪري ڇڏيو. هن کي پنهنجي موٽ ميليو جو به ارمان هو جيڪو سمنڊ ۾ ٽپو ڏئي ٻڏو ٿي ويو ۽ ٽوب جي نذر ٿي ويو هو. ڪيس بيسوءَ جي بار بار مار کائڻ جو به ڏاڍو ڏک هو. دل ۾ خيال ڪيائين ته ڦاسڻ ته ڪهڙو ڦٽڪڻ. هر ڪنهن کي اجازت آهي ته هن حالت ۾ جيئن وڻيس تيئن ڪري. ڏنهن ڪري ميليو به ٺيڪ ڪيو ۽ بيسو به جيڪي ٻئي ڪيو سو ٺيڪ پئي ڪيو. شايد هاڻ اسان جا پيا سائي به پنهنجي مرضي موجب جيئن وڻندن تيئن ڪندا ۽ مارجندا ويندا. خود مونکي به آخر ائين ڪرڻو پوندو. هن حياتيءَ کان موت ڀلو آهي.
”آڊوڪا!“ ڊڪ مان ڪنهن کيس آواز ڏنو.
”جي“ آڊوڪي بيسو جو آواز سڃاتو.
”آڊوڪا، هاڻ ٻڌاءِ، اسان لاءِ ڇا حڪم آهي.“
آڊوڪي ڪجھه دير ڪو جواب ڪونه ڏنو. وري کيس انهن ”ايبو“ قوم جي قيدين جون آهون ۽ دانهون ٻڌڻ ۾ آيون جن ڪجھه ڇيو پئي ٻر هو سندن ٻولي سمجھي نٿي سگھيو. ڪي رنا روئي ۽ ڪن آهه و فغان پئي ڪئي. آڊوڪي جي ماڻهن ڪنهن به قسم جي دانهن ڪوڪ ڪانه ٿي ڪئي. نهي ٿي هو وري فخر ڪرڻ لڳو ته اسين ايمن کان وڌيڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دلير ۽ بهادر آهيون اسان کي زنده رهڻ گهرجي ۽ دشمن جي مقابلي لاءِ جيئرو رهڻ کپي. پوءِ بيسوءَ کي مخاطب ٿي چيائين:

”اسين انتظار ڪنداسين. اڄ به انتظار ڪنداسين سڀاڻي به انتظار ڪنداسين. پوريءَ ڏاڍ انتظار ڪنداسين، جيسين اها گهڙي اچي جڏهن اسين دشمن کان پورو پورو بدلو وٺون. فتح نيٺ اسان جي ٿيندي.“

”ها. تون انتظار ڪجانءِ. ايستائين جيستائين تنهنجا ڏند ڏانون پچي پري ختم ٿي وڃن ۽ تون تلوار به هٿ ۾ نه کڻي سگهين.“ بيسو جواب ڏنو ۽ ڪاوڙ ۾ پرجي وڏيڪ چوڻ لڳو ”اسين اڳيئي مري چڪا آهيون. هاڻ اسان کان هنن اندرين ۽ ڪال ڪوٺڙين ۾ زندگي بسر نٿي ٿي سگهي. اسين هن حياتيءَ کان ڇوٽڪارو ٿا چاهيون. هاڻي اسين ايترو ترسي نٿا سگهون جو انهن کي کهون جن اسان کي ڪٺو آهي.“

”بيسو! بيسو! منهنجا پيارا پٽ! اڃا ماڻ مئا نه آهيون. مان به جيئرو آهيان تون به جيئرو آهين. اڃا تنهنجي لڱن ۾ سگهه آهي. اڃا تنهنجي رڳن ۾ خون آهي ۽ انهن ۾ انتقام جي باهه ٻرڪي رهي آهي. تون پاڻ کي مئل ڇو ٿو سمجهين. اڃا نه تنهنجي جسم ۾ دشمن کي نابود ڪرڻ جيتري طاقت آهي. نه ۾ اجهان همت آهي. انتظار ڪر“ آڏوڪي چيو.

”هاڻ مون کان صبر نٿو ٿي سگهي. مان حلد از جلد

هن حالت کان نڪرڻ ٿو چاهيان."

"پيارا بيسو! ترس. اسان جي ڪاڻ اڃان ترس. اسان کي تنهنجي طاقت، همٿ ۽ ٻانهن جي ضرورت آهي." آڏوڪي نهايت گنڀير آواز ۾ چيو ۽ بيسو ڪنهن ڪو جواب ڪونه ڏنو.

ايتري ۾ ڊيڪ جي مٿان ڪنهنجي ڊڪ ڊوڙ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. جهاز لڏڻ لڳو. سنهن سوراخن مان ٿڌي هوا اندر اچڻ لڳي. جيوبيليشن هلي رهيو هو ۽ لوڏن تي قيدين کي دست ۽ الٽيون شروع ٿي ويون.

ڊيڪ جي مٿان ڪن خلاصين جوئا پڙهي ڪئي. "ٽي بادشاهه" ٻن بار چيو. ٽن چئن گل ڪاڏو. باقي ٻن بار ۽ هترس پتا هٿن ۾ جهليو ويٺا هئا. آخر هترس ۽ پتا کوليا ۽ بيسو راند کٽي ويو. هترس شو ڪري پڇتايو. خاص رقم رکيل ڪانه هئي. ٻن بار کي هوڏ ۽ پيسن جو ڪو خيال ڪونه هو. حقيقت ۾ هو ٻه هار کائي ها مگر هترس ٽڪڙ ڪري گل ڪاڏو هو. ڪلاڪ کن کان پوءِ ٻن بار اٿڻ چاهيو. هونئن هن جي راند ڪرڻ ۾ اوبرڻ ٻه خوش ڪونه هو.

ڪي خلاصي ڏهوڻين تان لٿل هئا. پهرين عورتن ۽ ٻارن کي ڪاڏو کارائي هاڻ ڊيڪ جي ڇت تي اچي ليٽي پيا هئا. ڪن تنبو پٽي ڇاهيا. جيڪي بيڪار ويٺا هئا سي ڊيڪ مان غلام عورتون ڪڍي ڪنڊن ڪوچن ۾ عيش ڪرڻ هليا ويا. هن کان اڳين رات ٻه انهن حرڪتن کان خلاصي پاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ وڙهي پيا هئا. هڪڙو خلاصي جهاز جي ڪنڊ ۾ هڪڙي غلام ڇوڪريءَ سان بدپيشي ۾ لڳو پيو هو ته هن جا ڪيو جو ہريل اماڙي ڪئي، اهڙي لڪي پنهين پاسي ڪان هن ڪي آنورن ۾ وجي هنئين ۽ هو سڙي پيو جنهن تان بنهي جا هڪ ٻئي جي ڳچين ۾ هٿ پنجي ويا ۽ هڪ ٻئي ڪي اهڙا گهتا ڏناڻون جو جنهن مهل نائب ڪپتان مسٽر رنڊال هنن ڪي ڇڏايو ته ٻئي بيهوش ٿي ڪري پيا. عورتون ۽ ٻار مسٽر رنڊال جي چارج ۾ هئا. ڏيکن جي هڪڙي چاٻي هن وٽ رهندي هئي ۽ ٻي ڪپتان هارينبي جي ڪئبن ۾ ٽنگيل هوندي هئي. هن عورتون ساريون ته انهن ۾ ڇهه ڇئيون ڪنل هيون. هاڻ مسٽر رنڊال انهن کي تلاش ڪندو جهاز ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڳوليندو پئي آيو. رنڊال ڊيوٽي جو نهايت سخت ۽ پابند هو. اوچتو هن کي هڪڙي ڪنڊ سان رڙ ٻڌڻ ۾ آئي ۽ ٽنگن ۽ ٻانهن جو ڦٿڪارو ٻڌڻ ۾ آيس - پيو به ڪو آواز ٻڌڻ ۾ آيس. رنڊال اوڏانهن وڌي ويو ۽ هڪڙي خلاصيءَ کي ٽڏو هٽي ڇوڪريءَ تان لاٿائين، ڪجهه اونداهي هئي ۽ هي خلاصيءَ کي سڃاڻي نه سگهيو. "ڪير آهين؟" رنڊال زور سان پڇيو. "نالائق، برنس آهين؟" برنس هلڪي آواز ۾ چيو "ها."

"اڙي ڪتا، هن ڇوڪريءَ جي ڇا حالت ڪئي اٿئي. هيءَ نه اڃا ننڍي آهي! هيءَ ته مري ويندي؛ جي مئي ته ياد رک جازءِ انهيءَ جي قيمت تنهنجي پگهار مان ڪاٽي ويندي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪانہ مرندي مسٽر رنڊال، ڪانہ مرندي.“ پر مان هڪڙي پنهنجي خلاصي جواب ڏنو. ”برنس ۾ ايتري طاقت ئي ڪانهي جو هن جو ڪجهہ بگاڙي سگهي.“

هو ڏانهن ٻن بار بازي هارائي چڪو هو ۽ ڪافي رقم ڏيڻي پئي هيس.

”خلاصي جيڪو جواب رنڊال کي ڏنو تنهن تي سڀ کلڻ لڳا. رنڊال ڪجهہ دير برنس جي حرڪ ڏسندو رهيو ۽ پوءِ وري اڳيرو ويو .

ٻن بار ٻي بازي بہ هارائي ۽ اهو چئي راند تان اٿيو تہ هاڻ وري سڀاڻي. ”اڄ رات مون تمام گهڻا پيسا هارايا آهن، هاڻ مون وٽ وڌيڪ پيسو ڪونهي.“

”پگهار تائين مون ڪان اڌار وٺ.“

”نہ. اوهان جي مرضي آهي تہ بندرگاهہ تي لهان تہ نلها هٿ چندي لهان ۽ پوءِ وري بہ جهاز تي ڪمايان. سو مان ائين نہ ڪندس. هاڻ بس.“

”اهوئي تہ مزو آهي ٻن بار وري اچڻ لاءِ ٿي تہ اسين سڄو سڄو پگهار هارايون ٿا.“

”ٺيڪ آهي پر اڄ رات مون بس ڪئي.“

هڪڙي خلاصيءَ چڙ مان پتا ڪٽي ورتا ۽ هـن کي چهائين ”چڱو، اٿ اٿ. پچ.“ ٻن بار تہ اڳئي اٿي ۾ خوش هو سو يڪدم اٿي کڙو ٿيو.

پوءِ ٻن بار سيڪنڊ ڪپتان کي ڏسڻ ويو جنهن هن کي نوڪري وٺي ڏني هئي. ٻن بار هـن کان تمام گهڻو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڇندو هو. اهان هو اڳتي وڌيو ته ٻيڪ مان ڪنهن جي ڌڪ ڌڪ جو آواز ٻڌائين- ونجهو وڃي ڏٺائين ته اهو خلاصي نام هـو جنهن کيس منٿ ڪري چيو "ٻن بار! اڄ رات تون منهنجي پاران ڊيوٽي ڪر. پوءِ سڀان رات مان تنهنجي پاران ٻڌل ڊيوٽي ڪندس ۽ جڏهن به تون حڪم ڪندين مان تنهنجي بدلي ۾ ڊيوٽي ڪندس."

"پڪ؟" ٻن بار پڇيس.

"ها- پڪ."

"چڱو" تون وڃ.

"پر ڏسجان ته متان ڪا گڙٻڙ نه ٿئي!"

"ڪو خيال نه ڪر. بي ڪتڪو هليو وڃ" ٻن بار چيو.

ٻن بار هن جي جڳهه تي ڊيوٽي ڪرڻ لڳو. هڪڙي هنڌ ويهي چانڊوڪي رات ۾ سمنڊ جو نظارو ڏسڻ لڳو. سمنڊ جي سطح تي هن کي ڪئين رنگ ڏسڻ ۾ آيا ۽ هن جي دل کي راحت پئي آئي. ٻن بـار ڏاڍو حساس شخص هو. هن دل ۾ سوچيو ته ڇا ڇا نه ڏٺو اٿم ۽ ڪهڙا عجيب غريب واقعا ۽ حادثا ڏٺا اٿم. هن چاهيو ٿي ته اهي سڀ حقيقتون ڊائري ۾ لـکي ڇڏيان- مگر اٿين ڪرڻ هن لاءِ في الحال خطري کان خالي ڪونه هو تنهنڪري سڀ ڳالهيون برزبانِ ياد ڪندو ويو ۽ دل جي پٽيءَ تي لکندو ويو. چارلسٽن جي بندرگاهه کان وٺي اڄ تائين هن خلاصين جا جيڪي ڪارناما ڏٺا هئا، سي هن اکين پئي ڪنهن به گروهه ۾ نه ڏٺا هئا. هنن ۾ ڪو حيا يا شرم يا اخلاق هن کي ڏسڻ ۾ نٿي آيو. هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

باڪل بي شرم ۽ جانورن کان بہ بد هئا. ٻن بار پيا بہ اهڙا ڪئين گروهہ ڏٺا هئا جهڙوڪ جبلن ۾ ڪم ڪندڙ خرڪارا، جهنگلي پاڏن جو شڪار ڪندڙ شڪاري، قاتل، ڏاڙيل، جيلن جا قيدي وغيرهہ. مگر انهن سڀني ۾ ٿورو ڪي گهٽو شرم حيا هو. هنن خلاصين ۾ ڪا ساڃاهہ ڪانہ هئي ۽ باڪل واهيات قسم جا ماڻهو هئا. اتفاق سان جي ڪنهن جو پير ٿڙڪي ويو، يا ڪنهن جي هٿ مان رسو ڇڏائي ويو، تہ اهو جهڙوڪر هنن مان ڦاٽو. ڪئين ڏينهن مٿس کلون ۽ ٺوليون پيا ڪندا. جي پاڻ ۾ وڙهندا تہ جهڙا ڪتا. هڪ ٻئي کي گارگند، ڏڪ موچڙو تہ هنن لاءِ عام رواجي ڳالهہ هئي. نہ ڪنهن جو ڊپ نہ خوف. فقط اوبرين ۾ ڪجهہ حيا شرم هو ۽ ايمانداري سان ڊيوٽي بہ ڪندو هو. باقي سڀ هڪ ٻئي کان وڌيڪ حرامي هئا.

جيو بيليشن اڌ مسافري پوري ڪئي تہ خلاصين جي دلين ۾ خوشي جي لهر پيدا ٿي پئي. آفريڪا جي هڪڙي بندرگاهہ کي ويجها پهتا تہ سڀني ۾ جهيڙو جهٽو بند ٿي ويو ۽ منجهن هڪ قسم جي ڦڙتي پيدا ٿي وئي. بندرگاهہ کي ويجهو پهتا تہ ننڍا وڏا، نائب ڪپتانن سوڌا سڀ ڪم تي چهٽي وٺا ۽ رسا ڇڪڻ ۽ سڙهہ لاهڻ ۾ لڳي ويا.

بندرگاهہ تي پهچڻ کان هڪ هفتو اڳ ۾ بہ ڇٽا پاڻ ۾ وڙهي ٻيا هئا. اسٽيپلٽن نالي سنڌبن جو رهاڪو هڪڙو ڊگهو ۽ بيوقوف خلاصي هو. ٻنهن جو بلي ميز نالي ننڍي عمر جي هڪڙي خلاصي سان جهيڙو ٿي پيو. ڏاڍا هڪ ٻئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي ڏڪ هنياڻون. سميڊش خلاصي ٻلي ميز جي ٻانهن پڇي وڏي ۽ ٻلي ميز به چاقو ڪڍي هن کي هنئين جي سامهون وهائي ڪڍيو ۽ اسٽيپلٽن بروقت ٿي مري ويو. ڪيس سڙهه جي ٿلهي ڪپڙي جو ڪفن ڏئي، جهاز جي ڪناري تي آڻي رکيائون. ڪپتان آيو ۽ رواجي نموني ۾ ڪا دعا پڙهيائين جيڪا ڪنهن به ڪن ڏئي نه ٻڌي. دعا پڙهي پوء حڪم ڪيائين ته هاڻ لاش کي پاڻيءَ ۾ لاهي ڇڏيو. لاش کي هيٺ اڇلائي پوء ٻلي ميز جي ٻانهن جي مرهم پٽي ڪري ڪيس غلامن جي هڪڙي خالي کولي ۾ بند ڪري ڇڏيائون. سندس هٿن ۾ هٿڪڙي لڳل هئي پيرن ۾ ٿلها زنجير ٻڌل هئس.

”مسٽر مرڊس! هن خلاصي کي ڊسمس ڪيو وڃي.“ مرڊس حڪم جي تعميل ڪئي ان کان پوء جهاز اڳتي هلڻ لڳو. ست ڏينهن سفر ڪرڻ کان پوء اٺين ڏينهن خلاصين ۽ ملازمن ۾ شور مچي ويو. ”ڪنارو اچي ويو. ڪنارو اچي ويو.“ جيئن پوء تيئن گوڙ ۽ شور وڌندو ويو. آخر جهاز آهستي آهستي ڪري ڪناري جي ويجهو ٿيو. ڪنارو ڏسي ٻن بار ۽ ٻيا خلاصي ڏاڍا خوش ٿيا. اهڪ ڏيڻ ۽ هڪ ٻئي ۾ تاڙيون ملائڻ لڳا. ڪناري تي ماڻهن جا هشام بيٺا هئا ۽ سڀ جهاز کي ڏسي رهيا هئا. ٻن بار کي اچانڪ انهن غلامن جو خيال آيو جيڪي ٻيڪن ۾ اندر زنجيرن سان ٻڌا پيا هئا، جن کي ڪا خبر ڪانه هئي ته ڪٿي پهتا آهيون. ٻن بار کي انهن جي حالت زار تي سوچي ازغيبي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

طور هڪ قسم جو خوف ٿيڻ لڳو. جهاز کي هڪ هنڌ بيهاري پوءِ ان جي صفائي ۽ معمولي مرمت، وغيره ڪئي وئي. ڪناري تي پري پري تائين وارياءَ جون تمام وڏيون پٽون ڏسڻ ۾ پئي آيون. پريان جهنگلي ليمن ۽ نارنگين جا وڻ به ڏسڻ ۾ اچي رهيا هئا. وٽن ڪان پريان هڪڙو ڪوٽ هو- جنهن جي چوگرد ڪچي مٽيءَ جو وڏو ڪوٽ ٺهيل هو. مٽي درياهه جي پاڻيءَ جو چوڙ به هتي ئي هو جنهڪري درياهه جا ڪئين وهڪرا ننڍن واهن وانگر سمونڊ ۾ اچي ٿي پيا. گرمي تمام گهڻي هئي ۽ سمنڊ جي ٿڌي ۽ تازي هوا هتي بلڪل ڪانه هئي. خلاصين کي پگهر جهل نه پئي ڏني. هنن ڪپڙا لاهي ڇڏيا- فقط گنجيون ۽ چڏيون ڪئي پاتائون. آفريڪا جي هن بندرگاهه کي انگريز ماڻهو ”وائيٽ مينس گريو“ (يعني اڇي چمڙي وارن جو قبرستان) ڪري سڏيندا هئا. هتي ڪئين قسمن جون خطرناڪ بيماريون پيدا ٿينديون آهن ۽ خاص ڪري اڇي چمڙي وارن ماڻهن کي جهٽ وچڙي وينديون آهن ۽ پوءِ اهي مشڪل بچندا آهن- نه ته اڪثر ڪري ائين مري ويندا آهن جيئن دوا ڇڙڪڻ سان مکيون ۽ ماڪوڙا مري ويندا آهن. چند ڪلاڪن کان پوءِ جهاز درياهه جي هڪڙي وهڪري مان لنگهي ڪئلابار درياهه ۾ داخل ٿيو جنهن جي پاڻيءَ جو رنگ پيلو هو. درياهه ۾ ٿورو اڳيرو وڃي جهاز ڪئلابار نالي شهر جي بندرگاهه تي اچي لنگر ڪوڙيا. شهر درياهه جي ٻنهي ڪنارن تي پکڙيل هو. ڪناري تي به هنن ٻه غلام خريد ڪري ورتا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرجن ولڪس هڪڙو پڙهيل لکيل ڊاڪٽر هو ۽ ماڻهوءَ ماڻهوءَ جي سڃاڻپ هوندي هيس. هو ڊن بار کي پائيندو هو ۽ سندس عزت ڪندو هو. سرجن ولڪس هاڻ ڊن بار ڏي وڌي آيو ۽ هن کي ڳلي ۾ ڀاڪر پائي ساڻس ڳالهيون ٻولهيون ڪرڻ لڳو.

ولڪس: ”هتي پنهنجو جهاز انگلينڊ هڪ مهينو ترسندو ۽ انهيءَ هڪ مهيني ۾ گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي عملي مان ڇهه ماڻهو ضرور مرندا.“

ڊن بار: ”ڇهه ماڻهو مرندا! مون مطلب نه سمجهيو؟“

ولڪس: ”مطلب ته هتي هزارين قسم جون اهڙيون بيماريون آهن- جيڪي سفيد چمڙي وارن لاءِ موت مار ثابت ٿينديون آهن- انهن بيمارين سبب ڪي اندا ٿيو پون، ڪن جا پيٽ خراب ٿيو پون، ڪن کي بخار وٺيو وڃي ته ڪن کي ٻيا مرض ٿيو پون، اها به پنهنجي وڏي خوش نصيبي ڪري سمجهي جو فقط ڇهه مرن ۽ ٻيا بچي پون.“

هنن پاڻ ۾ اها گفتگو پئي ڪئي ته ايتري ۾ ڪپتان هاريسن نهايت بهترين قسم جي فل ڊريس پائي تيار ٿي جهاز جي ڇت تي اچي بيٺو. جهڙوڪر هن کي گرميءَ جي ڪا پرواهه ئي ڪانه هئي. ڪپتان خلاصين کي حڪم ڪيو ته جهاز تان هڪڙي ننڍي ٻيڙي پاڻيءَ ۾ لاٿي وڃي. ٻيڙي هيٺ لٿي ته- ڪولي ۾ بند ٿيل ڦاٿل خلاصي بلي ميز کي ڪوليءَ مان ٻاهر ڪڍي آيا. هو اڃان تائين زنجيرن ۾ ٻڌل هو ۽ سندس ٻانهن اڃا ٺيڪ نه ٿي هئي ۽ بلڪ سڄي ڏڙا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي پئي هئي. هو بيمار ٿي پيو هو. سندس اکيون رونق ڇڏي ويون هيون جن ۾ ڪابہ چمڪ ڏسڻ ۾ ڪانہ ٿي آئي ۽ اکيون خشڪ ٿي ويون هئس.

”مسٽر ڪائن!“ ڪپتان بلي ميز کي ڏسي چيو.

”هن کي ٻيڙيءَ ۾ چاڙهي ڪناري تي لاهي ڇڏيو. پوءِ جيڏانهن وڻيس تيڏانهن هليو وڃي.“ ڪپتان جو اهو حڪم ٻڌي بلي ميز ُکي رڳتي وڻي وڏي. ڪمس هن جڳهہ جي اڳيتي خبر هئي. ويتر هو اڳهئي بيمار هو. تنهنڪري هن تي خوف طاري ٿي ويو. تنهنڪري نهايت عاجزيءَ سان ڪپتان کي منٿون ڪندي چيائين. ”ڪپتان صاحب! مونکي هتي ڇا ڇڏيو؟ هتي مان هڪڙي هفتيءَ ۾ مري ويندس. ڪپتان صاحب! منهنجي حال تي رحم ڪريو. مونکي هتي نہ لاهيو. ڪپتان هتي مان مري ويندس.“ هن جي منٿن جو ڪپتان جي دل تي ڪو اثر ڪونہ ٿيو ۽ مسٽر ڪائن کي اک سان اشارو ڪيائين ”لاهيوس ٻيڙيءَ ۾.“

”ڪپتان، ڪپتان صاحب، مان مري ويندس. رحم ڪريو رحم ڪريو. ڪپتان رحم ڪريو.“

ڪپتان نهايت مغرور نموني ۾ مسڪرائيندي بلي ميز کي چيو ”هون توکي هتي نہ ڇڏيون. هتي نہ ڇڏيون ته پوءِ ڪٿي ڇڏيون توکي؟“

”ڪپتان رحم ڪريو“ هن رئندي عرض ڪيو.

”پوءِ توکي اصلي بندرگاهہ تي وٺي هلون. اتي توتي ڪيس هلائي ڦاسي ڏئي ڇڏيون. انهيءَ ۾ راضي آهين؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها ڪپتان. مونکي واپس وطن ونـي هلو. اتي پلي مون تي ڪيس هلائي مونکي موت جـي سزا ڏيو. مونکي منظور آهـي. مگر ڪپتان هتان مونکي ڪيڏي هلو. مان بيمار آهيان. مان هتي بي ڪفن مري ويندس.“

”نه. توکي هتي ئي ڇڏبو. ڌـي سگهي ته نون بچي وڃين. وطن هلڻ کان پوءِ تنهنجو موت يقيني ٿي پوندو.“

”پلي موت يقيني هجي. مگر هتي مان لهي نٿوسگهان.“

”بڪواس بند ڪر“ ڪپتان چڙ ۾ اچي ويو ۽ مسٽر ڪائن کي چيائين ”ويهاريوس ٻيڙيءَ ۾.“

بلي ميز جون ٽنگون سائيون ڌـي ٻيون ۽ هو ڪري پيو. نائب ڪپتان مردس اکٽي وڏي زورسان ڌڦڙ هڻي ڪائن کي چيو ”هڻوس ٻيڙيءَ ۾.“

مسٽر ڪائن پڻ واري لت هڻي ڌڪي ڪٺي ٻيڙيءَ ۾ وڌس ۽ ڪناري ڏي ڪٽي ويس. ٻن ڪلاڪن کان پوءِ، ٻيڙي بلي ميز کي ڪناري تي ڇڏي، ٻه نوان ملازم ڪٺي آئي. انهن ۾ هڪڙو ڊچ هـو جيڪو نهايت تندرست ۽ قدآور شخص هو نهايت طاقتور ۽ اڌڙوٽ عمر جو هو. ٻيو انگريز هو ۽ نهايت تندرست ۽ نئون بنؤ بندرو قد جو هو. بندرگاهه تي نوڪري جي تلاش ۾ آيل چوويهن ماڻهن مان مسٽر ولڪس فقط هي ڌـي ٻه ماڻهو چونڊي ڪنيا هئا باقي ٻيا سڀ ڪنهن نه ڪنهن بيماري ۾ ورتل هئا.

سرجن ولڪس جهاز تي آيو ته سڀ خلاصي وٽس اچي بيٺا ۽ هتان هتان جون ڳالهيون ٻولهيون ڪري رهيا هئا ته هڪڙي خلاصي چيس ”سرجن صاحب، هاڻ مهرباني ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪپتان ڪي سمجهايو ته اسان کي به ڪناري تي لهڻ جي موڪل ڏني. اسان کي به ڪافي وقت ٿيو آهي جو خشڪي تي پير به نه رکيو اٿئون. پيو ايترو به سمجهايوس ته هتان جلد نڪري هلي. متان اسين بيمار ٿـي پئون ۽ مري نه وڃون." ولڪس کين چيو "ٺيڪ آهي، مان ڪپتان صاحب کي چوندس، مگر مونکي يقين آهي ته هو منهن جي ڳالهه ڪونه مڃيندو. وري به مان کيس چوندس ته دير ۾ دير ته به ٽن هفتن کان وڌيڪ هتي نه ترسي." سڀ خلاصي ڏاڍا خوش ٿيا ته ايتري ۾ نائب ڪپتان آيو جنهن هنن کي بندرگاهه تي لهي وڃڻ ۽ گهمڻ ڦرڻ جي موڪل ڏني. ٿوري دير ۾ ٻيڙي هيٺ پاڻيءَ ۾ لاٿائون ۽ سيئي ڇٽا رسي جي ڏاڪڻ جي وسيلي هيٺ ٻيڙيءَ ۾ لهي ويا. جتي سيڪو اڳيان ويهڻ جي لالچ ۾ هڪ ٻئي کي ڌڪا ڌوما ڏئي رهيا هئا. سرجن ولڪس ٻن بار کي هيٺ لهڻ کان منع ڪئي. "ٻن بارا اگر منهنجي صلاح مڃين ته تون ڪناري تي نه وڃ." "ڇو؟" "تون اڃان ننڍو نيٽو آهين. زندگيءَ ۾ پهريون ڀيرو ساموندي سفر ڪيو اٿئي. مونکي خوف ٿـو ٿئي ته ڪٿي بيمار نه ٿي پوين- ۽ جي بيمار ٿئين ته پڪ سمجهجانءِ ته لاش به گهر ڪونه پهچندءِ- بي ڪفن مري ويندين." مگر ٻن بار کي ته سموري حقيقت اڳين سان ڏسڻي هئي. تنهن موت جي ڪا پرواهه نه ڪئي ۽ سرجن کي چيائين، "زندگي ۽ موت جي ڪنهن کي خبر ڪانهي، وري الائي هتي اچڻ ٿئي نه ٿئي، تنهن ڪري منهنجي دلي خواهش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ته آئي سارو هي شهر به ڏسي ڇڏيان ته چڱو آهي. تنهن کان سواءِ ٻيا به سڀ وڃن ٿا."

"ٺيڪ آهي، تنهنجي مرضي." آخر ڊن بار ٻهن خلاصين سان گڏ ٻيڙيءَ ۾ چڙهي ويٺو ۽ ٿوري دير ۾ ڪناري تي وڃي لٿا. ٻيڙي ڪناري تي پهتي مس ته ڪئين اڇي چمڙي وارا ماڻهو هنن جي اڳيان ڊوڙي آيا. هنن کي نوڪريءَ جي تلاش هئي پر انهن ۾ ڪوبه چڱو ڀلو ڪونه هو. سڀ بيمار هئا. ڪن جا پيٽ وڏيل هئا، ڪن جون اکيون صفا خراب هيون، ته ڪن جو ماس سڪو پيو هو. نهايت گدلا ۽ ميرا ڏسڻ ۾ پئي آيا. جيتوڻيڪ ڪي انهن ۾ نوجوان هئا پر بيمارين سندن اهڙو حال ڪري ڇڏيو هو. جهڙو ڪر سڀ پوڙها ۽ ڪمزور ڏسڻ ۾ ٿي آيا. سندن هٿن جا ننهن ميرا ۽ وڌيل هئا. بدن مان ڪني ڌپ ۽ نهايت ميريون ۽ ڦاٽل لنڊيون سٿڻون پيل هئن، قميص ڪنهن کي ڪانه هئي، نڪو پيرن ۾ ڪا جتي هين ۽ نهايت نفرت جهڙا هئا. هڪڙي اڳتي وڌي ڊن بار کي چيو "اڇو، جناب، ڪهڙا حال اٿوَ. خوش آهيو" ڊن بار ڪيس ڪو جواب نه ڏنو، ٻئي چيو "جناب ڪهڙي جهاز مان لٿا آهيو؟"

"اوهان ۾ ٽام آهي ٽام؟ ٽام اٿنبرن. منهنجو ڀاءُ آهي. ها، هو منهنجو سڳو ڀاءُ آهي. مونکي وٺڻ ايندو."

"ٽام؟ ڪهڙو ٽام؟" اوبرين چيو.

"ٽام ٽام — هن مونکي چيو هو ته مان توکي ضرور هتان وٺي هلندس."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"اسان سان ڪوبہ ٽام ڪونهي."

"جناب هو ضرور اوهان سان هوندو، هن مونکي چيو هو."

"هٽ، ٽام ٽام" اوبرين هن کي ڪلهي کان وٺي پرتي ڌڪو ڏنو ۽ هو وڃي ڪريو. وري اٿي مات ڪري بيهي رهيو.

"جناب مونکي پاڻ وٽ نوڪريءَ ۾ رکو، مان بلڪل چڱو ڀلو آهيان، مون ۾ تمام گهڻي طاقت آهي."

"جناب مون هي ڪم گهڻو وقت ڪيو آهي. مون کي نوڪريءَ ۾ رکو."

"جناب اوهان ۾ ڪپتان ڪهڙو آهي؟"

اهڙي طرح هرڪو آس لڳائي لڳو ته من ڪو اسان کي هتان ڪڍي ۽ نوڪري ڏئي- جنهن ڪري هرڪو پنهنجي پنهنجي ساراهه. مان نه پيو ڏاڍي مگر خلاصين هنن جي ڪا ڪانه ٻڌي ۽ انهن کي ڌڪيندا اڳتي نڪري ويا ۽ شهر ۾ داخل ٿيا. گهٽيون تمام سوڙهيون، بنا فرش جي هيون. گهر به تمام ننڍا ۽ ڪچي مٽيءَ جا ٺهيل هئا- جن ۾ درن ۽ درين جي بدران فقط سوراخ هئا. ڪن درن تي ڌڪڙن جا پردا ٽنگيل هئا. اوسي پاسي ۾ ننڍا اگهاڙا ٻار پئي ڦريا ۽ رانديون پئي ڪيائون. ٻرن جي آڏو ٻليون، ڪتا ۽ ٻڪرين جا ڦر ۽ ڪڪڙيون پئي ڦرڻ-ون ۽ گهٽين ۾ پئي هليون. گرمي کان ساهه پئي نڪتو. جتي ڪٿي گند ۽ مکين جا مڇا لڳا پيا هئا. گهٽين مان نڪري خلاصي مارڪيٽ چوڪ ۾ پهتا- ميوي جا واپاري زمين تي تڏا وڇايو انهن جي مٿان پڪل ۽ رسيل ميوا رکيو ويٺا هئا- جن مان رس پئي ٽمي ۽ تڏن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽان ڪڙي زمين تي پئي ڪري، مکين جا ميڙ لڳا پيا هئا.
ميوي ۾ ڪينئان ۽ ڪيڙا مٿان پئي سڙيا ۽ ٻارن نوڙي
وڏن اهي سڙيل ميوا وڏيو مزي سان پئي کاڌا. خلاصين کي
ڪرهت اچي رهي هئي ۽ ٽڪرا ٽڪرا اتان به نڪري
اڳتي ويا. سامهون هڪڙي ٽه ماڙ جاءِ پري کان ڏسڻ ۾
پئي آئي جنهن بابت سنتياگو ڊن بارڪي ٻڌايو ته اهو شاهي
محل آهي. خلاصي وڏي شاهي محل ڏي ويا. محل ڇا هو-
ڪچين سرن جي ٺهيل نهايت گندي ۽ پراڻي جاءِ هئي
جنهن جي ڪمرن جي اڳيان سادا ۽ ڪچي مٽيءَ جا ٿنڀا
لڳل هئا. ڪي ڪي ٿنڀا ڀڳل هئا. ڇتين تي به نڪو ڳل نڪو
ڇٽ. بلڪل ساديون ڇتيون هيون. پنج ڇهه شيدي پهريدار
سامهون ڏيوڙهي تي ويٺا هئا. جن کي ڳاڙهي ڪپڙي جي
ڊريس پيل هئي ۽ هٿن ۾ هنٽر ۽ تلوارون هيون. ڪنهن به
پبلڪ جي ماڻهو کي محل جي ويجهو وڃڻ جي اجازت
ڪانه هئي ۽ ويجهڙائيءَ ۾ ڪوبه وڏو يا ٻار ڏسڻ ۾ ڪونه
ٿي آيو. جڏهن بلڊنگ ۾ داخل ٿيا ته هنن ڏٺو ته ڪٿين
ڇتيون ڇڙيون ۽ ڊٺيون پيون هيون. ڪن ڪمرن جون
ڇتيون به ڪريل هيون. اڪثر خلاصي جهڪي بندرگاهه
تي اچي لهندا هئا سي هتي ڪاٺ پيئڻ ۽ عيش ڪرڻ
ايندا هئا. سامهون هڪڙي ڪمري ۾ شراب جي
بار هئي. هتي نهايت گندو ۽ گلو سڃائيندڙ شراب جام ملندو
هو. لاچار خلاصي اهو به وٺي پيئندا هئا. هنن کان اڳ ۾
آيل جهاز جا سڀ خلاصي هتي ترسيل هئا ۽ سڀ شراب
جي نشي ۾ چور هئا. ڪن بڪ پئي ڪئي ته ڪي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اوندا پٽ تي پيا هئا. سنتياگو شراب جو تمام گهڻو
عادي هو. سو بنا ڪنهن پاسي نهارڻ جي سڌو بار ڏانهن وڌيو.
ٻن بار هن سان گڏ جوڙيءَ ۾ هو. سو به هن سان گڏ بار
ڏي ويو. هيءُ پهرين خلاصين جي مثال آهيندا هو ... وجهي
پيتا. شراب ورتائون. ٻن بار جهڙي ... ڀريون گلاس ڀريو
سو ڪلاڪ ۾ مس خالي ڪري ... پيو جو ... ڪ ته
شراب ڪنو هو ۽ پيو ته نشو تمام گهڻو هوس. ... ڪري
هن نهايت آرام سان ڊڪ ڊڪ ڪري پئي پيتو ... سنتياگو
تمام گهڻو پي ويو. پيا خلاصي ٻه مهيني ڪان پر ... خشڪي
تي لٿا هئا ۽ نشي جا پاڙيل هئا. ان به وس مانڪ ... گهٽتايو.
نشي هنن سيني سان اهڙو حال ڪيو جو سڄي رات اتي ئي
پيا هئا. ٻن بار به هڪڙي ڪمري ۾ پٽ تي وڇايل ...
تي ستو پيو هو. صبح جو جڏهن سڄ تمام مٿي چڙهي آيو
۽ ڪرڻا پڳل دريءَ مان هن جي اکين تي پيا تڏهن سجاڳ
ٿيو. اکيون پٽي وري بند ڪري ڇڏيائين. هاڻ ڪيس ڪجهه
هوش اچي چڪو هو. ٿوري دير ڪان پوءِ لڏي لڏي اٿيو.
گلو سڪي لڪر ٿي ويو هوس ۽ نڙيءَ ۾ سور پئي ٿيس.
سندس پاسي ۾ الڪاٿ ٻن فوٽن جي فاصلي تي هن ڏٺو ته
هڪڙي ٿلهي شيدڻ ستي پئي هئي. جنهن جي بت تي ڪپڙو
ڪونه هو بلڪل الف اگهاڙي پئي ... پر سٿين تي ستي
پئي هئي.

پانهون ڪايل ۽ ٽنگون ليڙيو ڪنڌ هڪڙي پاسي ڪريو
مدهوش پئي هئي. ڪک وات مان ڳڙي پٽ تائين ريلا ڪريو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٺي وهيس ۽ پٺ تي به گگن جو ڌڪو لڳو پيو هو. ٻن ٻار
هن ڪري پر ۾ سنتل ڏسي تعجب ۾ پئجي ويو. ڪيس تملم
کڻي ڪرهت پٺي آئي سو يڪدم اٿيو ته شلوار لٿي پئي
هيس - يڪدم شلوار پائي ٻاهر نڪتو ۽ هنا ڪنهن به مائي
جي جانچ جونچ وٺڻ جهڙي بار کان ٻاهر نڪتو ته اڳيان
هڪڙو شيدي گڏيس. انهيءَ کي ڪجهه خرچي ڏئي سندس
مهارو وٺي سڌو اچي جموبيليشن تي چڙهيو. شيدي ڪيس
جهاز تي چڙهي واپس هليو ويو. هاڻ ڪيس ڪجهه ڪجهه
هوش اچڻ لڳو. هن کي هر گهڙي انهيءَ شيدڻ جو عڪس
اکين اڳيان پئي ڦريو ۽ رات واري ڪارروائي جا ڌنڌلا خيال
۽ يادگيريون اچڻ لڳس. ڪيس ياد اچي ويو ته رات ٻار ۾ ٻين
خلاصين سان هن جو ۽ سنتياگو جو جهيڙو ٿيو هو ۽ سنتياگو
کي تمام گهڻا ڌڪ لڳا هئا ۽ ڪيس به نڪ وارو ڌڪ لڳو
هو. پوءِ نڪ تي هٿ رکي ڏٺائين ته ڏاڍو سور پئي ٿيس.
ڪيس اهو به ياد آيو ته هن ٻار جي مئنيجر کي ڪجهه رقم
ڏئي پرائيويٽ رنون گهرايون هيون ۽ اها شيدڻ جيڪا هن
سان سنتل هئي سا نشي جي حالت ۾ ڪيس ڏاڍي وڻي پئي.
سنتياگو ۽ ٻن ٽن ٻين خلاصين وڏيڪ رقم ڏئي اچي چمڙي
واري رن گهرائي هئي جنهن جون اکيون بلڪل اڇيون
ڪير جهڙيون هيون ۽ هوءَ انڌي هئي. هر ڪنهن کي هٿ
لائي پوءِ پاڪر وجهي چنبڙي تي وٺي. هن جي بدن تي
گوشت بلڪل ڪونه هو ۽ صفا اپري ۽ سڪل هئي. ڇاتيون
بلڪل ڪين هئس، جهڙو ڪو مرد هجي. سنتياگو ۽ ٻين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خلاصين ڪلاڪن جا ڪلاڪ سائس خوب ڏيش ڪيو هو ته به هوءَ ڪانه ٿڪي ۽ ڪلي ٿي. پوءِ اهي ياد ڪيريون ڪري سندس دل خراب ٿيڻ لڳي ۽ هو نل ڏينان وڃي وهنتو ۽ ڪپڙا مٽايائين. ڪپڙا مٽائي جهاز تي مٽي چڙهي هڪڙي هنڌ وڃي ويٺو ۽ آئنده وري شهر وڃڻ ڪان توبهه ڪرڻ لڳو. آخر اڳي ڪي پوءِ پيا خلاصي ٻــ واپس آيا. پوءِ ڏن بار سڄو مهينو جهاز ٿان هيٺ نه لٿو. فقط هڪڙو ڀيرو ڪيس ٻيهر شهر وڃڻو پيو جڏهن ڪپتان، سرجن ولڪس نائب سرجن پيٽرسن، نائب ڪپتان ۽ ڪجهه خلاصي گڏجي غلام خريد ڪرڻ ويا هئا جن ڪي وٺي اچڻ لاءِ ڏن بار به ٻين خلاصين سان گڏ، ڪپتان جي حڪم موجب هليو هو.

جڏهن هو غلام خريد ڪرڻ ويا ته اول اتي جي بادشاهه جي خاص دلال سان وڃي مليا. جيڪو غلامن جي واڙي جي در تي ٻن شيدين جي پهريداري ۾ ويٺل هو. دلال واڙي جو ڏاڪائون در کوليو ۽ سڀ گڏجي اندر ويا. اندر غلامن لاءِ ڪي ڪچيون ڪوٺيون ۽ وڏا وڏا پنڊال ٺهيل هئا. ويچهو ٻيچ تي هنن ڪي اندران ڦيڏين جون آهون ۽ دانهون ٻڌڻ ۾ آيون جن تمام گهڻي زور سان پئي ڪيون. دلال ۽ سندس ٻين شيدي نوڪرن هنن کي تمام گهڻو هيسايو ۽ ڌمڪايو پئي مگر غلامن هنن جي ڪا ڪانه ٿي ٻڌي ۽ جيئن پوءِ تيئن گوڙ ۽ شور وڌندو ويو. اندر گهڙڻ ڪان پوءِ هنن ۾ ڳالهيون خاص ڏٺيون. هڪڙي اهـا ته پنڊال جي ٿونڀن ۾ ڪيئين شيدي غلام لڙڪيا پيا هئا جن جي ڳچين ۾ رسا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قاتل هئا ۽ هو مئا پيا هئا. اهي ڪل سورنهن غلام هئا. هنن کي لڙڪيل ڏسي دلال ڪان به دانهن نڪري وئي ۽ غصي ۾ تپي لال ٿي ويو. سڀ پهريدار ڏڪي رهيا هئا. دلال يڪدم ڪئين حڪم جاري ڪيا. اول ته سيني کي لهرائي هڪ هنڌ ڍير ڪرايائين. ان کان پوءِ انهن پهريدارن کي گهرايائين جن رات جو پهرو ڏنو هو. سڀ اچي اڳيان حاضر ٿيا. ڊن بار انهن جي اڳين ۾ ڏنو ته هو سڀ ننڊا ڪڙا ڏسڻ ۾ پئي آيا ۽ اوباسيون پئي ڏنائون. حقيقت ڪري چا هو جو هنن ڪئين ڏينهن ۽ راتيون لڳاتار پهرو ڏنو هو ۽ کين آرام ڪرڻ لاءِ ڪابه موڪل نئي ملي سگهي. نتيجي طور جڏهن گذريل رات اهي سورنهن ئي غلام جهلجي آيا هئا ته پهريدارن کان هنن کي ڪوٺين ۾ بند ڪرڻ يا ٻڌي ڇڏڻ وسري ويو هو ۽ سڀ سمهي پيا. غلامن پاڻ ۾ صلاح ڪري پاڻهي پاڻ کي ڦاهيون ڏئي خودڪشي ڪري ڇڏي هئي. دلال پهريدارن تي ڏاڍو گرم ٿي ويو ۽ حڪم ڪيائين ته اوهان جي لاپرواهي سبب هيترو سارو نقصان ٿيو آهي. انهن جي عيوض اوهان سيني کي ڦاسيءَ تي لٽڪايو ويندو. سندس حڪم نادري حڪم هو. اهو ٻڌڻ شرط پهريدارن جو ساهه مٺ ۾ اچي ويو ۽ هڪا ٻڪا ٿي ويا. پيو رنگ هنن اهو ڏنو جو انهن مان چئن پهريدارن کي اتي جو اتي ڪچهري ۾ رسا وجهي لٽڪائي ماريو ويو. پوءِ دلال هن پارٽي کي وٺي پنڊال ڏي ويو. هڪڙي پهريدار کي حڪم ڪيائين ته اندران هڪڙو غلام ڇڪي ٻاهر ڪڍي اچ. پهريدار جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اندر گهڙڻ ۽ غلامن جو ٻيڪڙات ڪرڻ - آخر هو هڪڙي ڪي کُلي ٻاهر ڪڍي آيو جنهن اڇڻ جي نٽي ڪئي ۽ هنن انگريزن کي ڏسي زور سان دانهون ڪرڻ لڳو. اندر ٻه گوڙ مچي ويو. هارينءَ دلال کي چيو هنن کي سمجهايو- اسين ڪين کهون ڪونه ٿا نه ڪو اسين آدمخور آهيون جو هنن جو گوشت کائيندا سين. پوءِ پهريدارن ۽ دلال هنن کي پاڻ ٻانت جي ٻولين ۾ خاموش ٿيڻ لاءِ چيو پر هو هنن جي ڪابه ڳالهه ٻڌڻ لاءِ تيار نه هئا. آخر جيڪو غلام ٻاهر آندو هئائون تنهن کي اول ته ڏاڍي مار ڪڍيائون ۽ پوءِ کيس سمجهايائون ته ڪوبه خوف نه ڪر. لاچار هن ماٺ ڪئي ۽ هاڻ جيئن پيا چونس تيئن ڪري پيو. پوءِ سرجن ولڪس پيٽرسن جي روبرو اول هن غلام جي ڇاتيءَ تي ٿڦي ٿونڪا هڻي ڏٺو. پوءِ هن جا ڪن، مغز اکيون، وات وغيره تپاس ڪيو. وري هڪڙو هڪڙو سنڌ ڪري جاچيائين- پوءِ اوندو ڪري مقعد کولي ڏٺائين مخصوص عضو تپاس ڪيائين. اهڙيءَ طرح ذرو ذرو ڪري سڄي جسم جي تپاس ورتائين ”نيڪ“ هن کي هڪڙي پاسي بيهاري ڇڏيائون- وري ٻئي کي ڇڪي آيا. انهيءَ جو به ساڳي طرح معائنو ڪيائين ۽ پاس ڪري پهرئين سان گڏ ٻڌي ويهاريائون. سڄي تپاس ۾ اٽڪل چار پنج منٽ لڳاتي. پوءِ سرجن ولڪس پنهنجي نائب پيٽرسن کي چيو ته تون به اهڙيءَ طرح هنن جي تپاس ڪر ۽ جيڪا ڳالهه غلط ڏسين ۾ اچي ته مونکي اطلاع ڪر. اهڙي طرح

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سيني مردن جي تپاس ڪري وري عورتن کي چڪاس ڪيائون. سڄي واڙي مان ڪل ٻه سئو غلام پاس ڪري ڪنيائون باقي آيهه ناپاس ٿيا جن مان ڪن کي پيچش هئي. ڪن جا ڦڦڙ خراب هئا. ڪن جون اکيون خراب هيون. ڪن جي پيٽن ۾ ڪينئان هئا ۽ ڪن کي سوڪا هئا. هڪڙي کي انهيءَ ڪري رد ڪيائون جو هن جي ڄات ۾ فقط ٽي ڏند هئا بيا هٽ سان ڀڳا ويا هئا. ٻئي کي ڪاپاري ڏڪن جا نشان ڦٽ هئا. عورتن ۾ ڪن کي تمام خراب بيماريون هيون جنهنڪري ڪي عورتون به ناپاس ڪيون ويون. جڏهن سرجن ولڪس ڪنهن غلام کي ناپاس ٿي ڪيو ته دلال جو منهن سڄيءَ تي ويو ۽ ڏاڍي ڪاوڙ ٿي لڳيس. ... مرضي هئي ته سڀ غلام ٻڪا خريد ڪن.

”اوهان کي سڀ غلام وٺڻا پوندا.“

”ڇو؟ جناب. بيمارن کي ڪيڏانهن ڪنداسين؟“

”ڪير ٿو چئي بيمار آهن- بيا واپاري به اسان ڪان غلام خريد ڪندا آهن- انهن ته ڪڏهن به اسان جو ڪو غلام ناپاس نه ڪيو آهي.“

”نيڪ ته باقي اهي انهن کي ڏجو.“

”مين وڏا لالچي مالهو ٿا ڏسجو. انڊا آهيو ڇا جو هنن کي بيمار ٿا چئو. هي ته بلڪل نيڪ آهن.“

”مگر اسان کي في الحال هي ٻه سئو غلام کپن وڏيڪ لاءِ اسان وٽ جهاز ۾ جاءِ به ڪانهي. آخر هٽي ڏٺي انهن جو سودو نبريو. غلامن کي واڙي مان ڇڪي ٻيڙين ۾ چاڙهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو ۽ ٻيڙين ۾ چڙهي جهاز ڀيڙا ٿيا. جڏهن سڀ هلڻ وارا ٿيا ته ڊن بار ولڪس کان پڇيو، ”سرجن صاحب! اهي جيڪي غلام ناپاڪ ٿيا آهن- تن جو ڇا ٿيندو؟“

”ٿيندو وري ڇا؟ سيني کي ماري اڇلي ڇڏيندا ٻيو ڇا ٿيندو.“ ڊن بار ڏڪي ويو ۽ مٿس هڪ قسم جو خوف طاري ٿي ويو مگر سيني جي سامهون پنهنجي احساس تي قابو پائي ماٺ ڪري هنن سان گڏ هليو.

جهاز جي ڇت کان اڳ ۾ خلاصين ۽ ٻين عملي جي طبعي چڪاس ڪئي وئي. جن مان هڪڙو مري ويو هو، ٻه غائب هئا ۽ ڇهن ڄڻن جي طبيعت خراب ٿي ٿي هئي. انهن ڇهن جي باري ۾ به سرجن جي رپورٽ اها هئي ته انهن مان ٻه بچندا باقي چار مري ويندا. جهاز هلندو هليو. مگر جيئن ته هاڻ ڪجهه خلاصي گهٽجي چڪا هئا ۽ ٻيا بيمار هئا تنهنڪري هاڻي ڊن بار تي ڪم جو وزن وڌي ويو. خلاصين مان اڳوڻي مستي ۽ وحشانيت به گهٽجي وئي. رات جو وقت هو، چانڊوڪي رات هجڻ سبب هر ڪا شيءِ چٽي ڏسڻ ۾ پئي آئي. ڊن بار جيڪو دنيا جو مشهور ليکڪ ۽ صحافي هو. تنهن جي فلسفيانه سوچ هن کي آرام ڪرڻ نٿي ڏنو. سو جهاز جي ڇت تي چڙهي اڪيلو ئي اڪيلو وينو هو ۽ جيڪي ڪجهه سندس مشاهدي ۾ آيو هو تنهن تي سوچي رهيو هو ۽ هن محسوس ڪيو ته هتي انسان جي ڪا اهميت ڪانهي سڀ ڪجهه پئسو ۽ آمدني آهي. غلامن جي باري ۾ سوچيندي هن دل ۾ چيو ته هي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاڻ بلڪل بي وس آهن ۽ جن هنن کي قيد ڪيو آهي سي مرضي وارا آهن ۽ هنن جي زندگي ۽ موت هنن جي هٿ ۾ آهي. جانورن جو به ڪجهه خيال ڪيو ويندو آهي مگر هنن بدنصيبن جو ڪتي جيترو به قدر ڪونهي. آخر انسان انسان کي هن طرح غلام ڪيئن ٿا بنائين. مگر هي شيدي به جانورن کان مٿي ڪونهن لنگورن جهڙو سڌريل قسم آهن نه ته گورن کي ڪهڙي طاقت آهي جو هنن کي غلام بنائين - هنن ۾ ڪي ڪمزوريون آهن جنهن ڪري اڄ هيءَ حالت تي ٿئي. هي هيڏا سارا پهلوان ۽ طاقتور اهن پر منجهن ڪابه سمجهه ڪانهي- پاڻ ۾ اتفاق ۽ ٻڌي نه اٿن- هڪ ٻئي جا خود دشمن آهن - ڪيس غلامن تي انهيءَ ڪري ٻهغصو پئي آيو ته هنن پاڻ کي غلام بنجڻ ڇو ڏنو ۽ وري مٿن رحم به پئي آيس. ٻن ٻار نهايت حساس طبيعت رکندڙ هو تنهنڪري غلامن سان جيڪي ڪلور ٿيا هئا تنهن کان ڏاڍو خوفزده ۽ مايوس ٿي ٿيو ۽ چئي رهيو هو ڇا زندگي آهي هنن ويچارن جي. هي موت جي منهن ۾ اچي چڪا آهن ۽ پئي پاسي اسان جا سڌريل گورا شڪار جي شوق ۾ ۽ دولت جي چڪر ۾ انڌا آهن. انهن ٿي خيالن ۾ هو ته ڪيس ڪنهن جي پيرن جي ڌٻ ڌٻ ٻڌڻ ۾ آئي- پوئتي مڙي ڏٺائين ته سرجن ولڪس پئي آيو- ٻن ٻار کي خلاصين کان دلي نفرت هئي مگر لاچار حالت ۾ انهن کي ڪجهه چئي نٿي سگهيو. هنن جو ڳالهائڻ بلڪل اڄنگو هو- جنهنڪري هو هنن کان بيزار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو ۽ هنن سان ڳالهائڻ هرگز پسند نہ ڪندو هو. البت سرجن ولڪس سان ٿورو گهڻو ڳالهائيندو هو. ولڪس بہ هن کي سٺي نظر سان ڏسندو هو- جيتوڻيڪ هن کي اها خبر ڪانہ هئي تہ ڪو هيءُ ايڏو قابل ۽ داناءُ شخص آهي تہ بہ هن جي گفتگو ۽ چال چلت کيس ٻين جي مقابلي ۾ زياده پسند هئي. ولڪس هن ڪم ۾ تمام گهڻو عرصو گذاريو هو ۽ هو غلامن جي ذهنيت کان بہ چڱي طرح واقف هو. ڊن بار جاڪاڻ تہ هڪ نئون ۽ سيڪڙائٽ بوڙيو هو تنهنڪري ولڪس جي هر ڳالهہ ڌيان سان ٻڌندو هو ۽ هن جي عزت ڪندو هو. ولڪس سان ٻيا خلاصي اهڙي طرح عزت سان پيش نہ ايندا هئا، ۽ سندس ڪنهن بہ ڳالهہ کي ڌيان ڏئي نہ ـ ا هئا. هن وقت ولڪس کي بہ ننڊ نہ پئي آئي ـ چڙهي آيو ۽ ڊن بار کي جاڳندو ڏسي هن سان ڪچهري ڪرڻ جي خيال سان ولس اچي ويٺو.

”ڊن بار، ڇا ڪنهن خاص مسئلي تي پيو سوچين؟“

”نہ سرجن صاحب، مان رڳو اهو پيو سوچان تہ هن کيپ کان اڳ ۾ جيڪي غلام کنيا هئاسين، سي هنن کان وڌيڪ چڙباز هئا. ۽ هي انهن جي مقابلي ۾ ڪافي شريف ۽ ٺڏي طبيعت جا آهن.“

”ها- هي ٻي قوم آهي- هو ٻئي قوم جا ماڻهو هئا.“

”اڇا! هو ڪير هئا ۽ هي ڪير آهن؟“

”هو اشانٽي هئا- اهي سڄي آفريڪا ۾ خطرناڪ ماڻهو آهن ۽ وڏا جهيڙاڪ ۽ باغي قسم جا آهن- مگر هالوڪا غلام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرومنتي قوم جا آهن- هنن ۾ ايڏي ڇڙ ۽ جهيڙو ڪونهي.“
”ڇا هن بندرگاهه تان جيڪي غلام ڪنيا اٿئون سي،
ڪرومنتي آهن؟“
”ها.“

”ته پوءِ ڇو نه سڀ غلام هتان ئي خريد ڪيا وڃن ها. اجايو ايڏن اڙانگن ۽ باغي ماڻهن جي پٺيان وقت به خراب ۽ حياتي جو به خطرو، مٿهه وٺي ۾ ڪهڙو فائدو؟“

ولڪس سگريٽ دڪانئي هڪڙو ڪش هڻي تورو ڪليو ۽ چيائين ”جانور جيترو وڌيڪ خطرناڪ هوندو آهي اوترو ئي وڌيڪ سندس شڪار ۾ مزو ايندو آهي- ٻي ڳالهه ته! ي خطرناڪ شيدي ٻين کان وڌيڪ ڪارائتا آهن- جڏهن مالڪن وٽ هري مري ٿيا وڃن ته انهن کان وڏا ڪم ورتا ويندا آهن- هي پڙهي لکي به جلد ٿا سکهن ۽ هر ڳالهه چڱي طرح سمجهي به ٿا سگهن جنهن ڪري منيجر، اوورسيئر ۽ ٻيون اهڙيون ڊيوٽيون سنڀالي سگهندا آهن- باقي جيڪي سادا سودا آهن سي بلڪل ابوجهه آهن ۽ ڪوبه خاص ڪم ڪري نه سگهندا آهن- تنهن ڪري انهن جو اگهه به اشانٽين کان گهٽ آهي.“

”اڇا! ڀلا هي ڪرومنتي ڪهڙن آهن.“

”ڪرومنتي بـه هوشيار ۽ چالاڪ آهن- پر هنن جهڙا ڪينهن. گهڻا سال اڳي هي به هڪڙي زبردست قوم هئي- نهايت جهيڙاڪ ۽ مغرور. مگر هي نهات جا دشمن ٿيندا آهن. پاڙيسرين ۽ هڪ جهڙن پاڻرن کي ڦاسائي وڪندا هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يورپي مالڪن کي غلام کپندا هئا ۽ هي شيدي پنهنجا هم جنس پاڻ وڪڻي انهن جي بدلي ۾ بندوقون ۽ تلوارون حاصل ڪندا هئا. هٿيار معنيٰ فوجي قوت، ۽ پوءِ انهيءَ قوت جي آڌار تي پاڻ کي ٻين جي هٿان پڪڙجڻ ۽ غلام بڻجڻ کان بچائيندا هئا. پنهنجي بچاءُ لاءِ هنن کي هٿيارن جي ضرورت هئي ۽ هٿيارن حاصل ڪرڻ لاءِ ٻين کي جهلي وڪڻندا هئا. اهڙي طرح بادشاهي- غلام- بندوقون ۽ شڪاري هن واپار جا اهم پهلو آهن. باقي اشانتي، سي وڏا بدمعاش شيدي آهن. جڏهن به جهلجندا آهن تڏهن بغاوت ضرور ڪندا آهن جنهن ۾ پاڻ به مرندا آهن ۽ شڪارين ۽ واپارين کي به ماريندا آهن. سون هميشه ائين ڏٺو آهي ته اشانتي بغاوت ڪندا رهندا آهن. مگر جيئن ته ٻين کان وڌيڪ ڪم وارا آهن تنهن ڪري انهن جو اگهه سٺو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

غلامن کي ڊيڪن ۾ بند رکندي ڪافي وقت گذري چڪو هو ۽ بندرگاهه ۾ هاڻ ويجهو هو تنهن ڪري هاڻ انهن کي تندرست رکڻ لاءِ ۽ هيرائڻ جي خيال کان ڪجهه سهولتون ڏيڻ ۾ آيون. مرد غلامن مان اڌ جيترن کي جهاز جي ڇت تي آندو ويو. ڪکڙو خلاصي ڏمر وڄائڻ لڳو. ٻيا ناڙيون وڄائي رهيا هئا ۽ غلامن کي حڪم ٿيو ته خوب نچو ۽ ڊانسون ڪريو. هنن نچڻ نٿي چاهيو جنهن تي هنن کي وري به چهبڪن سان ڪٽي زوري نچڻ تي مجبور ڪيو پئي ويو. آڊوڪي کي به ٻاهر ڪڍيو ويو هو. هن سوچيو ته اسان کي ٻاهر ڪڍي هنن پنهن جي موت کي پاڻهي دعوت ڏني آهي ۽ انهي مان هنن کي ڪا چڱائي نه رسندي. خلاصين هنن کي انهي خيال سان پئي نچايو ڪڍايو ته جيئن سندن ڪسرت ٿئي ۽ ڊيڪن ۾ بند رهڻ ڪري سندن بدن ڪڙجي پيو هوندو سو کلي ۽ پيو ته جيئن سندن خوف به لهي ۽ هري مري وڃن ۽ حڪم جي بجا آوري ڪري سگهن. شيدين کي هن نچڻ مان ڪو مزو ڪونه ايندو هو ۽ اها هنن لاءِ ڪا خاص ڪسرت به ڪانه هئي. ويتر نچڻ ٽپڻ سان هنن جي پيرن جا ٻڌا ڦٽجي تي پيا. آڊوڪو هتي به صبر کان ڪم وٺي رهيو هو ۽ دل ۾ خوش هو ته من ڪڏهن هي لوهه لڳن ٿان لهي. جنهن هنن کي جڪڙي ڇڏيو آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ پوءِ جڏهن لوهه هنن تان لهندو تڏهن انهن گورن جو موت ايندو ۽ آبدوڪي جا مالهو آزاد ٿيندا. آبدوڪي ڏٺـو ته اها مت هنن گورن کي چڱو جو آئي. تنهن ڪري ٻاهرين دل سان هو نحن لپڻ مهل ڏاڍي خوشي جي ڏيکاءُ ڏيئي لڳندا هئا ۽ گورا به هاڻ ڪجهه قدر نرمي ڏيکاريندا ويا. آبدوڪي کي خبر هئي ته جيترو جلد نرمي ڪندا اوترو جـلد سندن موت ايندو. اهڙي طرح هڪڙي ڏينهن اڏ مردن جـو ٻاهر نڪرڻ ۽ هو ٻئي ڏينهن ور ٻيو اڏ ٻاهر نڪرندو هو. هڪ ٻن ڏينهن کان پوءِ انهن کي ابتري به مهلت ملي جو هنن جون سنگهرون کوليو ڇڏيون ويون ۽ ڊانس ڪرڻ کان پوءِ کين سڄو ڏينهن تليل حالت ۾ جهاز ۾ گهمڻ ڦرڻ جي به اجازت ملي وئي هئي. ڪن اڳين ۽ وچين ڊيڪ ۾ وڃڻ جي اجازت ڪانه هئي جتي ٻار ۽ زالون بند ٿيل هيـون. هڪڙي ڏينهن آبدوڪو ۽ اڏ جيترا غلام ڪسرت ڪرڻ لاءِ ٻاهر نڪتا. سمنڊ جي ڇولين ۾ به موج هئي. وڏيون وڏيون جبل جيڏيون ڇوليون جهاز سان ٽڪرائجي رهيون هيون. ڪي غلام جهاز جي لوڏن سبب بيمار ٿي پيا هئا. آبدوڪو پنهن جن ٻن ساٿين سان گڏ جهاز جي ڪناري تي ويٺو هو. سندن پرڀامي ۾ عملي جو ڪو مالهو ڪونه هو. آبدوڪي پنهن جن ساٿين سان ڳالهائيندي چيو "هنن جهاز وارن جو هڪ نه ٻيو مالهو هر وقت توب جي ڀاسي ۾ تيار ويٺو هوندو آهي. انهي ڪري اسين ڪجهه به نٿا ڪري سگهون." سندس ساٿي ڪيوڪي جو منهن لٿل ڏسي آبدوڪي کيس چـيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪيوڪي ملول نہ ٿي وقت اچي پيو. ڪلهہ خوش ٿي تہ جيئن هي سمجهن تہ اسان جي دل ۾ ڪا بہ بدنيتي ڪانهي.“ ڪيوڪي توب واري ڏي ڏسي چيو ”او باندرن جا اولاد ياد رکجو، هاڻ اسين اوهان جهڙن مکڙن وانگر ڪچيون پئينداسين- هوشيار رهجو.“ ڪيوڪي ائين چئي زور سان ٽهڪ ڏنو جهڙوڪر هن ڪا مذاق جهڙي ڳالهہ ڪئي هجي.

”خاموش بيوقوف، ايڏو زور سان نہ ڪلهہ اهڙيون ڳالهيون وڏي آواز سان نہ ڪر.“ هڪڙو غلام جنهن کي چيلهہ ۽ ڇاتيءَ تي ڏنبوڙين جا نشان هئا سو خوف کان هنن ڏي ڇتائي ڏسي رهيو هو.

”ڪيوڪي اسان کان سواءِ جيڪي بيا غلام آهن- تن ۾ بہ ڪي اهڙا آهن جيڪي پنهنجي ٻولي سمجهن ٿا- انهن کي اڪيلائي ۾ هوشيار ڪجانءِ.“ آڊوڪي ڪيوڪي کي آهستي چيو.

”ها- پوءِ اهي وري پنهنجن سائين کي پنهنجي ٻوليءَ ۾ سمجهائيندا.“

”ها، پر هڪڙي ڳالهہ جو خيال رکجانءِ هنن ۾ ڪي ڊڄڻا بہ آهن، متان ڊپ کان سڄو منصوبو گورن تائين نہ پهچائي ڇڏين.“

”نہ نہ، ائين نہ ڪندا. هو بہ تہ آخر غلام ئي آهن.“

”برابر پر بزدل غلام پاڻ کي بہ مارائيندا.“

”مگر هو بہ تہ هتان آزاد ٿيڻ ۾ خوش ٿيندا.“

”ٺهڪ آهي مگر پاڻ اڳائي آهيون- سڀ پاڻ جهڙا ڪينهن.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”انگريز ته برابر ڪين آهن مگر غلام نه آهن. يورپي نه ڪو آهن جو پاڻ کي ڇڏي هنن جو ساٿ ڏيندا.“

”نه اهي پنهنجي ڪا مدد نه ڪندا.“

”مگر آيوڪا اهي پاڻ سان ان وقت ملي ويندا جڏهن پاڻ کي ڪاميابي جي بلڪل ويجهو ڏسندا.“

”ان وقت پاڻ کي انهن جي ڪا پرواه ڪانه هوندي.“

”خير انهن سان في الحال اهڙي ڪا ڳالهه ڪانه ڪجي پر اوساڻي صاحب پاڻ کي ڪهڙي طرح هن ڪم ۾ هٿ وجهڻ کپي. اوهين ٻه ڏسو پيا ته هڪڙو نه ٻيو يورپي ڪروڙين توب جي مٿان تيار ويٺو آهي.“

هنن غلامن کي فقط اهي هڪڙي ننڍي توب جي سمجهه هئي باقي ٻه وڏيون توبون جيڪي ڪمپني جي نموني ۾ ٻڌڪن ۾ هيٺ لڪل هيون تن جي هنن کي ڪا خبر ڪانه هئي. اها ننڍي توب اهڙي هنڌ رکيل هئي جتي مرد غلام هر وقت ايندا ويندا هئا.

”خير، ڪونه ڪو رستو ضرور پاڻ کي ٻه هٿ اچي ويندو. في الحال انهيءَ ڳالهه تي سوچڻو ڪونهي. اول ماڻهن کي هوشيار ڪرڻو آهي ۽ ٻيو ته ڪوبه ڏنڊو ڏکو يا ڪم جهڙو ڪو اوزار هٿ لڳي ته اندر ٻڌڪن ۾ لڪائيندا ڪڏ ڪندا وڃو.“

”اسان هڪڙو ڪاٺ جو چورسو ٽڪرو لڪائي رکيو آهي.“

”بس، فقط هڪڙو چورسو هٿ لڳو اٿوَ؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها، اهو به تنهنجو ننڍڙو ڀٽ ڪٺي آيو هو.“

”هن وقت تولو ڪٿي آهي.“

”تولو بلڪل ٺيڪ آهي ۽ ڪيامي سان گڏ آهي.“

”ٺيڪ آ، ڪيامي کي سمجهائي ڇڏ ته اهو لڪائي رکن جيسين ٻيا به ڪي هٿيار گڏ ڪري وٺون.“ پوءِ هنن غلامن ٻيا ٻه ٽي ڦر ڳڙ ڪري لڪائي رکيا جن ۾ هڪڙو ڏنڊو، ٻه لوهه ڪسائڻ جون وڏيون ريتيون، هڪڙو مالهوءَ جي ڦڏڪان پيٺو ڍگهو رسو، ٽي وڏيون ڇوٽيون ۽ ٻه چاقو گڏ ڪيائون. ڊيڪ جي اندرئين پاسي کان جهاز جا اهي تختا به اکيڙي پرا ڪري ڇڏيائون جتي خزانو رکيل هو. پيو ڏينهن ڇڏي ٽئي ڏينهن ڪيوڪي ۽ آڊوڪي جي وري ملاقات ٿي. ڪيوڪي چيو ”هاڻ جيڪر باقي هڪڙي بندوق يا تلوار هٿ چڙهي وڃي ته ڏاڍو ڀلو ڪم ٿي وڃي.“

”ها ڪيوڪي، جيڪڏهن ڪهڙو به هٿيار سولائي سان ملي وڃي ته کڻجو. باقي اهڙو ڪوبه ڪم نه ڪجو جنهن مان اٿلندو ڦاسي پئون ۽ يورپين کي اسان جي منصوبي جي خبر پئجي وڃي. تنهن ڪري انهن هٿيارن لاءِ ڪابه جوابداري سر تي نه کڻجو. هونءَ به مردن لاءِ هٿيار اهوئي ڀلو هوندو آهي جيڪو هٿ ۾ هجي.“

ايتري ۾ هڪڙو خلاصي هٿ ۾ پستول ۽ چيلهه سان تلوار ٻڌل هنن ڏي آيو پئي. اول ته آڊوڪي کي خيال آيو ته جمات هٿي پستول ۽ تلوار کسي وٺانس پر پوءِ وري به صبر ڪري وقت جو انتظار ڪرڻ بهتر سمجهي هن ڪسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏسي ڪنڌ جهڪايائين ته جيئن خلاصي سمجهي ته هاڻ حڪم ميچڻ جهڙا ٿي ويا آهن. پنهنجي ٻولي ۾ ٻين سائين ڪــي به صلاح ڏنائين ته "هنن حرامين ڪي ويجهو ايندي ڏسي اهڙي نرمي ۽ نهٺائي ڏيکاريون جو هنن ڪي پڪ ٿي وڃي ته اسين سندن پڪا غلام ٿي چڪا آهيون ۽ هو اسان جا مالڪ آهن. آڌوڪي پنهنجن ماڻهو ڪــي اهو سمجهائيندي وڌيڪ چيو ته ائين ڪرڻ به اسان لاءِ موت ڪـان وڌيڪ خراب آهي مگر هيئاهين وقت سانڍي اسين هنن ڪي نيچو ڏيکاري سگهنداسين." ٻوءِ پهريدار هنن ڪــي سندس اڳيان سجدو ڪندي ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ هيڪاري آڪڙ ۾ پرجي واپس هليو ويو. جڏهن واپس ويـو تڏهن ڪيوڪي ۽ ٻيــن ڪنڌ مٿي ڪري آڌوڪي ڪـي چيو "ارساني، تون اسان ڪان وڌيڪ بهادر ۽ طاقتور آهين تون بيشڪ عظيم آهين. اسان ڪي معاف ڪجانءِ جو اسان تنهنجي حڪم ڪي خراب ٿي سمجهيو ۽ چاهيوسين ٿي ته اتي جو اتــي حملو ڪري ڏيون باقي ڪنڌ نه جهڪايون. مگر جڏهن تو ڪنڌ جهڪايو ته اسان لاءِ به ائين ڪرڻ لازمي ٿي پيو."

"معافي ڌارين لاءِ ٿيندي آهي. گهر جــي ڀاتين لاءِ معافي وٺڻ جي ڪا ضرورت ڪانهي."

"اوساني مونکي هڪڙي پهريدار جي وات مان هروقت شراب جــي ڌپ ايندي آهــي. اهــو خلاصي جهڪو ڏکهو ڏاڙهي وارو آهي ۽ منهن تي ترن جا نشان اٿس. مان سمجهان ٿو ته اهو هر وقت نشي ۾ چور ٿو رهي." "ها. مونکي به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انهي مان چار دفعا شراب جي ڏپ آئي آهي. اهو پاڻ وڌيڪ سٺو. اهو شرابي سيٺي کان ڀرڙن پنهنجو شڪار ٿيندو. اهو مونکي به اک ۾ آهي."

"ها. انهي جا هٿيار پنهنجا آهن" ڪيوڪي چيو.

"هيو جيڪو جهاز جي ڪناري تي بيٺو آهي. سو به واٺڙو اٿئي. انهي کي رکو ٽورو لوڏو ڏبو ته هيٺ پاڻي ۾ وجهي ڪرندو" ڪيوڪي انهي پهريدار ڏي اک سان اشارو ڪندي چيو.

آڊوڪي پهريدار کي ڏسي مرڪي چيو "ها، اهو لوڏي وهيٺو آهي. هڪڙي ڌڪي سان پورو ٿي ويندو ۽ انهي سان گڏ انهي شرابي کي به ڌڪو ڏبو. خوش قسمتيءَ سان اهي ٻئي هڪ ٻئي کي ويجها بيٺا آهن."

"آڊوڪا، جنهن وقت حملو ڪنداسين ته سڀ هڪ ٻئي سان گڏ هونداسين."

"ها. مگر ٻيا ٻورهي ته ٻري پري بيٺا آهن. جنهن مهل هنن ٻن کي ماريندا سين ته ٻيا حرامي يڪدم هوشيار ٿي ويندا ۽ بندوقن سان فائر ڪرڻ شروع ڪري ڏيندا. تنهنڪري هن مهل ڳالهه ڪجهه مشڪل آهي." "مشڪل ڇا آهي. مشڪل ته اها آهي جو اسين غلام آهيون."

"اوسائي هيو جيڪو اوچا ڪپڙا ٿو پائي ۽ ڊيڪ جي ڇت تي بيٺو آهي، سو شايد سيٺي کان وڌيڪ خطرناڪ آهي. هي سيٺي اڳوائن جو به اڳواڻ آهي. تنهن مان سمجهي ٿو ته سيٺي کان وڌيڪ خطرناڪ آهي. منجهس ضرور ڪا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙي ڳالهه آهي جو سيني جو اکواڻ ٿيو آهي.“ هڪڙي سالڪي چيو.

”ها. اهو ڏاڍو مغرور ٿو ڏسڻ ۾ اچي. جي هن وقت حملي جو ايرادو هجي ته اول انهي کي دوکي بازي سان مارڻو پوندو. پر جي اڳيرِ اهو نٿو مري سگهي ته پوءِ وري ڪنهن ٻئي موقعي جو انتظار ڪرڻو پوندو. ٻنا تيستائين ترسڻو پوندو جيستائين اهو ڪيڏانهن نه ڪيڏانهن ٽري وڃي“

ڪيوڪي چيو، ”مان ته انهي ڳاڙهي مٽي واري ٿاهي کي ... اک ۾ ڪريو وٺان. اهو ٻئي وڏو خطرناڪ حرامي آهي ۽ هر وقت اسان کي هلي وانگر جوءِ وجهي ڏسندو رهندو آهي.“ آٻوڪي ٻه مردس کي ٻيڏي اک سان ڏٺو ۽ چيو ”ها، اهو ٻه ماريو. انهي تي منهنجي اک ٿي ڪانه ٿي پڏي. هڪڙي چنبي جو خرچ آهي. پر رک مولا تي انهي جو ٻه پوٽ بلا وانگر چپيندا سين.“

هڪڙو پهريدار هنن کي ڪافي وقت کان پاڻ ۾ ڳالهائيندو ڏسي، هنن هٽ ۾ ڪٽيو هنن ڏي هليو آيو. آٻوڪي چيو انهي کي پاڻ ۾ شڪ پيو آهي. تنهنڪري هيڏانهن پيو اچي. پهريدار ويجهو اچي هنن تي هنٽر الاريو ته آٻوڪي هٿ آڏو ڏنس. پهريدار پنهنجي ٻولي ۾ هنن کي گار گند ڪري، ٻيچاري وڃان لنگهي ويو. ڪيوڪي مسڪرائي چيو ”هي پنهنجي پر ۾ اسان کي ٻيچارڻ آيو هو. اهڙن نوسين کي اوهين ٻئي اهڙي ڏيکائي ڏيو جهڙو ڪر واقعي اسين هنن کان ڏاڍو ٿا ڊڄون“ آٻوڪي کي ڪيوڪي جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صلاح وٺي ۽ چيائين ”مهرباني.“

جڏهن کان وٺي آڊوڪو گرفتار ٿيو هو تڏهن کان هن وري پنهنجو پٽ اکين سان نه ڏٺو هو. هن دفعي هن هڪڙي ٻئي غلام ڇوڪري کان پڇيو ”ٽولو ڪٿي آهي؟“ هن اڃا ڪيس ڪو جواب ئي نه ڏنو هو ته اوچتو آڊوڪي جي نظر هڪڙي خلاصي تي پئي جيڪو هڪڙي غلام ڇوڪريءَ کي ٻانهن کان جهلي پاڻ ڏانهن ڇڪي رهيو هو ۽ هن جو منهن پنهنجي منهن سان ملائي رهيو هو. مگر ڇوڪريءَ هن کان جان ڇڏائڻ جي ڪابه ڪوشش نه ڪئي. هي حالت ڏسي آڊوڪي جو اندر ئي سڙي ويو ۽ هڪاري وڏيڪ ڏک پيدا ٿي پيس ته ڇوري هن کان جان ڇو نٿي ڇڏائي. آڊوڪي نيٺ پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون. آڊوڪي انهيءَ کان اڳ اهڙا به وڌيڪ ڏکوئيندڙ حالتون ڏٺيون هيون جنهن ڪري هي ڏک به هن لاءِ آسان هو. هن پنهنجي پاڻ بيسوءِ کي ڪئين دفعا مارون کائيندي ڏٺو هو. هڪڙي ساٿي کي نانگ جي ڏنگ واري حالت ۽ ان ڪانپوءِ جنهن نموني هن جون ٻانهون وڍيون ويون هيون سي ڏٺيون هيون. هن پنهنجي جگر جي ٽڪري ليانو کي درياءَ ۾ ٻڏندي ڏٺو هو. تنهنڪري هي سور به في الحال برداشت ڪري ويو. ڪري وٺو مذاقون. ٻوائڙين جا اولاد وقت ايندو جڏهن اسين به اوهان کي ٻچن ۽ گهرن کان ائين برباد ڪري ڇڏينداسين جيئن اوهان اسان سان ڪيو آهي. مگر اڃا اوهان کي موقعو مليل آهي. ڪجهه اڳيرا هلو. اسين به اوهان جي چڱي طرح

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرمت، ڪنداسين.“ آڊوڪي دل ۾ چيو ۽ هن کي ڏاڍا خار وٺي ويا هئا. ڪجهه دير کان پوءِ اڪيون ڪوليائين ۽ ڏٺائين ته پهريدار چوڪريءَ ڪي پري ڊڪو ڏنو ۽ شلوار جو اڳٿ ڊڌي ڇڏيو. آڊوڪي دل ۾ چيو ”وقت آيو ته اسين انهي جو اهو نفس وڏي سندس وات ۾ وجهنداسين. اڄ اوهين اسان جي عزتن تي حملا ڪري رهيا آهيو شايد سياڻي اسين شيدي خود اوهان سان اها ئي حالت ڪنداسين.“ ٿوري دير کان پوءِ اهو چوڪرو آڊوڪي جي پٽ ٽولي کي وٺي هن وٽ آيو ۽ ٽولي پيءُ کي اچي هٿ سان جهليو ۽ پاسي ۾ بيٺو رهيو. آڊوڪي ڪجهه دير تائين هن جي منهن ۾ ڏسندو رهيو. ڪيوڪي آڊوڪي کي پڪ ٿيو ته پهريون ڏنڊو تنهنجي پٽ لڪائي رکيو آهي.

”ها پٽ؟“ آڊوڪي پٽ کان پڇيو جنهن ڪنڌ سان هاڪار ڪئي.

”مونکي تو جهڙي پٽ تي فخر آهي.“

”بابا، تون به هنن کي ماريندين نه!“

”ها.“

”بابا، مان تنهنجي ڪهڙي مدد ڪري سگهندس“ ”پاڻ سڀ گڏجي هنن کي ماريندا سين. جي تون به اسان سان گڏ هوندين ته پاڻ وڏيڪ خوشي جهڙي ڳالهه ٿيندي.“

”ها بابا، مان ته ضرور اوهان سان گڏ هوندس.“ آڊوڪو پٽ جا هي لفظ ٻڌي بهار بهار ٿي ويو ۽ خوشيءَ وچان ڪمس نراڙ تي چميون ڏيڻ لڳو.

”بابا- پلا اوهين هنن کي ڪڏهن ماريندا؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هنن کي ماري پوءِ پاڻ گهر هلنداسين نه؟"
"ها"
"پوءِ پاڻ کي گهر ڪيئن ليندو."
"گهر ليپي ويندا، مان خود اوهان کي وٺي هلندس."
"ڏاڍو سٺو. پر بابا مونکي ته گهر ڪونه ليندا."
"پاڻ سڀ گڏجي هلنداسين، پٽ!"
آڊوڪي پٽ سان ڪڏهن به ڪوڙ نه ڳالهايو هو تنهن ڪري ٽولي کي ٻيءَ جي ڳالهين تي پڪو يقين ٿي ويو. ايتري ۾ ٻين ٻن ٻارن پري کان هن کي سڏ ڪيا ۽ ٽولي به هنن ڏي نهاريو پر وري به ٻيءَ سان گڏ ويهي رهيو. "وڃ پٽ" آڊوڪي کيس چيو "وري ڪنهن ٻيءَ مهل ڳالهائينداسين" ٽولو ٻين ٻارن ڏي وڌي ويو ۽ پاڻ ۾ کاندا اڳتي هليا ويا ۽ آڊوڪي حسرت سان پٽ کي ڏسي رهيو هو.
ٻيو هاڻ ڪنهن سان به نه ڳالهائيندو هو ۽ دل جو دل ۾ پيو سور پچائيندو هو. اڄ به هو اڪيلو ٿي اڪيلو هڪڙي هنڌ ويٺو هو ۽ گورن کي هيٺ کان مٿي تائين چتاءُ پئي ڏٺائين. سندس پٺن تي هڪڙي گنجي هئي. ٿلهي ماڻهو (سرجن ولڪس) ٻانهون پٺن تي اچي چڙڪيو ته جيئن جلد زخم چٽي وڃن ۽ هاڻ زخم به گهڻي قدر چٽي ويا هئس. باقي مٿي ۾ ۽ ڪلهن ۾ ڦٽ هئس. هن کي گورن تي تمام گهڻي ڪاوڙ هئي ۽ هر وقت انهن تي اک ٻوندي هئس ته غصي ۾ تپي ڳاڙهو ٿي ويندو هو ۽ اکيون رت پيون ڇڏينديون هئس. ڪڏهن به هنن کي عزت جي نگاهه سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ ڏسندو هو. گورن جون بہ هن سان ڪافي دفعا ڇڪريون ٿيون هيون تنهن ڪري اهي بہ هن تي ڏاڍا خار کائيندا هئا. آبوڪي کي بہ خبر هئي تہ بيسو تمام خارباز ماڻهو آهي مون جيڪو هن کي هيترو وقت صبر ڪرايو آهي سو هن لاءِ برداشت ڪرڻ تمام ڏکيو ٿي پيو آهي. چالاڪان تہ هو نفعي نقصان جو ڪڏهن بہ نہ سوچيندو آهي ۽ ڇوٽ حملو ڪندو آهي. کيس هن جي عادتن جي خبر هئي. جنهن ڪري کيس هر وقت اهوئي ڳڻتي لڳو پيو هوندو هو تہ ڪنهن مهل اوچتو ڪا بغاوت نہ ڪري وجهي. کيس وڏيڪ ڳڻتي انهي ڪري بہ پئي ٿيو جو اڳي بيسو هن جي هر ڳالهہ تي ڌيان ڏئي پڌندو بہ هو ۽ هن جي نصيحت تي عمل بہ ڪندو هو. مگر هاڻ هو آبوڪي جي ڪابہ ڳالهہ ڌيان سان نہ پڌندو هو ۽ واپسي ۾، سواءِ منهن ۾ گهنڊ وجهي ماٺ ڪرڻ جي پيو ڪوبہ جواب نہ ڏيندو هو. نيٺ آبوڪو آهستي آهستي ڪري وڃي هن جي پر ۾ ماٺ ڪري ويهي رهيو ۽ هن کي هاڻ ڪابہ هدايت نہ پئي ڪيائين. آخر بيسو هن ڏي ڏسي چيو ”ادا، هاڻ هنن ڪتن تي ڪڏهن تا حملو ڪريو؟“ آبوڪي کيس في الحال ڪو جواب نہ ڏنو. آخر بيسو ڪاوڙجي هن جي پر مان اٿي ويو ۽ پوءِ هن ڏينهن تائين پاڻ سان بلڪل ڪونہ ڳالهايائين. هڪڙي ڏينهن وري بہ بيسو بلڪل اداس ويٺو هو تہ آبوڪو بہ وڃي وڃي پر ۾ ويٺس. هن کي ڏسي بيسو هٿي پاسي منهن ڦيرائي ڇڏيو. هوڏانهن ٻن ٻار ڏيهک نمبر هٿي جي دروازي ولان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اچي لنگهيو ۽ جڏهن غلامن جي پرسان لنگهيو ته، ڪيترن تمام گهڻو خوف وٺي ويو ۽ ڏڪيو پئي. اتان هتي جڏهن پئي چوڪيدار ڪرافورڊ وٽ پهتو ته به، ڏڪيو پئي. ڪرافورڊ هن جي هيءَ حالت ڏسي مٿس کلڻ لڳو ۽ ٺوڪرون هڻڻ لڳو.

"خدا ڪو تنهنجي جان ڇڏائي. مان ته سمجهان ٿو ته وري جيستائين جيترو هوندين تيستائين غلامن واري جهاز تي شايد پير به ڪونه رکندين." هن وقت ٻن بار ۽ ڪرافورڊ غلام عورتن کان ڪم وٺي رهيا هئا. عورتن ۽ ٻارن کي روزانو ٻيڪن مان ڪڍي ڇت تي آندو ويندو هو ۽ مردن مان اڌ هڪڙي ۽ اڌ ٻئي ڏينهن ٻاهر نڪرندا هئا. ٻيڪ جڏهن خالي ٿيندا هئا ته جهاز جا نوڪر وغيره انهن ۾ هيٺ لهي صفائي وغيره ڪندا هئا. ٻن بار به جڏهن ٻيڪ ۾ هيٺ لٿو ته هڪ ته ڪيس خوف پئي ٿيو ٻيو ته اندر بدبوءِ ايتري هئي جو هو اتي بيهي نه پئي سگهيو ۽ ذري گهٽ بيهوش ٿي ٿيو. چاليهن منٽن کان پوءِ ٻاهر نڪتو ته سڌو ٻيڪ جي مٿان ڇت تي هليو ويو ۽ اتي وڃي ڪري پيو. ٿڌي هوا ۾ وڏا ساهه کڻڻ لڳو. اهڙي طرح ڪيترائي پهرا هن جي دل خراب ٿي ويندي هئي ۽ ٻاهر نڪري اچي الٽيون ڪندو هو. هن کي اهو به خوف ٿيندو هو ته ڪنهن مهل ڏپ جي وگهي مري نه پوان. خدا کي ڪونه مڃيندو هو پر هن حالت کان بيزار ٿي خدا ڏي هٿ کڻي دعا گهرندو هو "اي خدا سائين! مهرباني ڪري مونکي هن مصيبت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان چڙاهه. او خدا يا! مان ڏاڍو تنگ ٿي پيو آهيان. تون کو پنهنجو ڪرم ڪر ۽ مونکي هتان ڇڏاءِ هتي مان بي ڪفن مري ويندس. مان مرڻ نٿو چاهيان. مونکي واپس وطن پهچڻو آهي. خدا سائين مونکي بچاءِ.“ توري دير ۾ نائب ڪپتان مردس آيو ”ٺيڪ آ. هاڻ موڪل ڪريو. اوهان جا چاليهه منٽ پورا ٿيا.“ ڊن بار هن کي ڏسي اٿيو ۽ پاسي ۾ رکيل ڪچري جو دٻو کڻي سمنڊ ۾ اڇلايائين. ڪچرو اڇلي هو يڪدم وڃي وهنتو ۽ چڱي طرح صابڻ هڻي بدن صاف ڪيائين. سڪل ڪپڙي سان آلو بت اگهيائين. پوءِ بيا ڪپڙا پائي ڊيڪ جي ڇت تي هليو ويو ۽ سگريٽ دکائي پيئڻ ويٺو ۽ قيدين جي چرپر تي به نظر پئي ڊوڙايائين. دل ۾ چوڻ لڳو مسٽر ولڪس واقعي سچو آهي. هي شيدي وڏا ڪي نهاڳا آهن. هن حالت ۾ بند آهن ته به مرن ڪونه ٿا. هتي ته جهڪر ڪنهن ڪتي کي به بند ڪجي ته شايد اهو به هن گند ۽ ڏپ ۾ مري وڃي. اهي خيال به پئي ڪيائين ۽ سگريٽ به پئي ڇڪيائين.

جهاز بدستور الهندي طرف هلندو پئي ويو. هوا به سٺائي هئي جنهن ڪري جهاز بلڪل تيز رفتار سان سمنڊ کي چيريندو پنهنجي منزل ڏانهن ايندو پئي ويو. رستي ۾ ڏهه غلام مري چڪا هئا جن ۾ ٽي بخار وگهي مئا، ٽي جهيڙي ۾ مئا ۽ ٽن چئن خودڪشي ڪئي هئي. هنن کي رستي ۾ بيا به ٻه جهاز مليا هئا جن جا تمام گهڻا غلام مري ويا هئا. هي خوش نصيب هئا جو هنن جا فقط ڏهه غلام مئا باقي سڀ سلامت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئا. ڪپتان هارينبي اندازو لڳايو تہ هاڻ فقط ڏهن ڏينهن جو پنڌ باقي آهي پوء منزل تي صحيح سلامت پهچي وينداسين. ايتري ۾ ڪپتان جي دروازي تي ٺڪ ٺڪ ٿي.
”اندر اچو.“ مسٽر مرڊس اندر داخل ٿيو ۽ ڪپتان کي عرض ڪيائين تہ ”جناب مان هن وقت اوهان وٽ انهي لاء حاضر ٿيو آهيان تہ پريان ڪناري تان ڪي شخص دونهان دکائي سنگل پيا ڏين.“

جيئن تہ هارينبي ڪافي دير کان متي نہ ويو هو تنهن ڪري کيس هوا جي رخ جي خبر ڪانہ هئي، تاهم هن سمجهيو تي تہ هوا سٺائي تي هوندي. هارينبي خلاصي کي چيو تہ مسٽر مرڊس کي چئو تہ اوهين بہ هنن کي سنگل ڏيو ۽ جهاز جو رخ ڪناري ڏي موڙيو. هنن جهاز کي ڪناري ڏانهن موڙيو ۽ جهاز هلندو ويو تہ ايتري ۾ هارينبي بہ متي چڙهي آيو. ڪپتان ڪناري ڏي ڏٺو تہ اتي هن کي ويهارو کن شيدي ڏسڻ ۾ آيا جن ۾ پندرهن ڄڻا ڀڏا وينا هئا ۽ باقي چار پنج ڄڻا بندوقن سان متن پهري تي بيٺا هئا.
”غلام تا ڏسڻ ۾ اچن“ هارينبي چيو.
”ها صاحب مون کي بہ ائين تو ڏسڻ ۾ اچي“ مسٽر مرڊس جواب ڏنو. هارينبي دوربيني اکين تي رکي هنن کي چڱي طرح ڏٺو. ”ها غلام آهن، هلو“ ڪپتان حڪم ڏنو. تورو ويجها ٿيا تہ ڪناري وارا پهريدار غلامن کي ٻيڙي ۾ چاڙهي هنن جي جهاز ڏي وڌيا. ڪپتان رسن واري ڏاڪڻ هيٺ لهرائي ۽ پاڻ متي ئي بيٺو هو تہ ٻيڙي اچي جهاز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان لڳي. مک پهريدار هڪڙو ڏکو ۽ مضبوط شيدي هو. هن جي هٿ ۾ شيفيلڊ جي ٺهيل بهترين تلوار هئي جيڪا ڪنهن انگريز جي ٽي سکي ٿي. هن ڪـي ريشمي ڪپڙا پهريل هئا. هن هيئان پيڙيءَ مان ڪپتان کي چيو ”بلڪل تندرست ۽ بهترين غلام آهـن. ڪپتان صاحب هـڪ هـڪ ڇٽو پن جي برابر آهي.“

”انهن کـي مٿي وٺي اچ. اسان جو سـرجـن انهن جو معائنو ڪندو“ ڪپتان هارينبي جواب ڏنو.

غلام جهاز ۾ مٿي چڙهي آيا. هو مختلف قسم جا شيدي هئا. ڪن کي ٻت تي ڏينيوڙيون نڪتل هيون، ڪن کي ڇاتي ۽ نراڙ تي ڏکيا ليڪا نڪتل هئا. هڪڙو اهڙو ٻـه هو جنهن جا وار گهنڊيدار مگر ڪافي ڏکيا هئا. ٻئي جا وار بلڪل ريوڙين جهڙا وٺيل هئا ۽ مٿي ۾ ڪـن ڪچرو هوس. ڏند صاف اڇا هئس. هن مان ثابت پئي ٿيو تـه هي غلام آفريڪا جي مختلف اندرين علائقن مـان جهليل هئا. ڏکڻ وارن وارو بي انداز ڏچٽو ۽ ٽاهڙ شيدي هـو. ٿورو پير جو ٽڪو ڪرڻ سان ڏڪيو ٿي ويو ۽ خوفناڪ نموني جون دانهون ڪرڻ ٿي لڳو. خلاصين کي ٻه رؤنشو ٿي آيو ۽ گهڙي گهڙي هن کي ڏيچاري کليا پئي ۽ خـوش پئي ٿيا. سرجن ولڪس هنن سڀني جي تپاس ڪري ڪپتان کي چيو ”ڪپتان صاحب، غلام سڀ ٺيڪ ٺاڪ ۽ چڱا ڀلا آهن.“

”پوءِ هي سست ڇو پيا ڏسڻ ۾ اچن.“

”صاحب، هي تمام بکيا ۽ اجايل تا ڏسڻ ۾ اچن،باقي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهن بلڪل تندرست ۽ چڱا ڀلا." پوءِ ڪپتان ٻيڙي واري شيدي سان ڳالهائيندي چيو "ها، هاڻ ٻڌاءِ گهڻا پيسا؟"

"ڪپتان صاحب، في غلام هڪ بندوق، هڪ خنجر ۽ پنجاهه ڊالر ڪپڙ."

"نه ايتري رقم نه ملندي."

"اوهين ڇا ڏيندا."

"مان في غلام فقط هڪڙي بندوق ڏيندس."

"ڪپتان صاحب، اهو ملهه بلڪل گهٽ آهي."

"اسين انهي کان مٿي نه ڏئي سگهنداسين، ٻيا واپاري به انهي کان مٿي هرگز ڪين ڏيندو-ڪهڙن مسترڪائڻ!"

"ڪپتان صاحب، انهي کان مٿي نـہ ڏيندا." "اسان بلڪل مناسب پئسا ٻڌايا آهن" ڪائڻ چيو. شيدي چڙي پيو ۽ چيائين "رڳا اوهين آهيو ڇا، ٻيا بـہ ڪيئن واپاري آهن- اوهان کـي حرام کپي- اوهين حرام خور تـا ڏسڻ ۾ اچو."

ڪائڻ: "بڪواس بند ڪر." شيدي يڪدم تـلـوار ڪڍي سامهون ٿيڻ واري هئي.

"اسان کي غلام نه کپن- ختم ڳالهه" ڪپتان چيو.

پوءِ شيدي ٻڪ ٻڪ ڪري غلامن کـي واپس ٻيڙيءَ ۾ ويهاري هليو ويو.

ٻي رات هڪڙو غلام ڊن بار کي مدد ۾ ڏنـو ويو ۽ کيس حڪم ڪيو ويو تہ هن کان بہ ڪم وٺ ۽ پهرو جاري رکـ. ٻيا سڀ خلاصي سمهي پيا هئا. ڊن بار کي بـہ ننڊ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تمام گهٽي هئي. آڌي رات مهل هو ڊيڪ تي مٿي چڙهي
ويو ۽ جيئن ئي ليٽيو تيئن ڪيس ننڊ اچڻ لڳي. هن جي اڃا
اک اک سان مس لڳي ته ايتري ۾ ڪيس هڪڙي غلام
ڇوريءَ جون رڙيون ڪنن ۾ آيون. ڊن بار جي پير ۾ جيڪو
خلاصي ستو پيو هو سو ننڊ مان اٿي پيو ۽ ڇوڪري، جنهن
رڙيون پئي ڪيون تنهن کي پرپٺ گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳو.
ايتري ۾ اوبرين هنن جي مٿان اچي بيٺو ۽ خلاصي کي
ڇهائين ”اٿي ويهه. خلاصي بيزاري ڏيکاريندي چيس ”اوبرين!
ڀلي خدا کي مڃ، مونکي ڇڏ. مونکي ڏاڍي ننڊ آهي.“
”ننڊ قبر ۾ ڪجان؛ اٿي ويهه“ اوبرين چيس.
”اوهين انهيءَ ڇوڪريءَ ڪتي لاءِ ٿا جاڳايو نه؟“
”ها. اٿ“ اوبرين چيو.
”اوبرين، مونکي ڇڏيو“ خلاصي چيو. ”ته نيڪ آ،
اچي سنڀال پنهنجي ڪتيءَ کي“ اوبرين ڇوري کي، جيڪا
سائس گڏ هئي، خلاصي ۽ ڊن بار جي وچ ۾ ڇڏيو. ڇوري
يڪدم ڊن بار کي چنبڙڻ لڳي ۽ هٿ چراند ڪرڻ لڳي.
”نه نه، ڇڏ“ ڊن چيو، جنهن تي ڇوڪري ساٿ ڪئي. ڊن
ڪيس جاچي ڏٺو. عمر جي ڪجهه ننڍي، اکيون گول ۽
وڏيون. نڪ ويڪرو، چپ ٿلها. اکيان ڏس ته ننڍي پئي لڳي
جي پنيان ڦري ڏس ته وڏي عورت ڏسڻ ۾ پئي آئي.
ڇوري ڊن بار سان گڏ سمهي رهي. هن جي اکين ۾
ڪشش هئي جيڪا ڊن بار کي هن ڏانهن ڇڪي رهي هئي.
ايتري ۾ ٻه ٻيا خلاصي به ويٺا ۽ ڇوڪري کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏسڻ لڳا. ”اها اسان جهڙن جي لائق آهي. ڊنبار ڇا چائي اهڙن قصن مان. هن ڪـي ڇوڪرا ڪيڻ“ اوبرين تڪبر سان چيو.

”نه.“ اها هيءَ ننڍي آهي- ڊن چيو.

”ها ها. اها ته ننڍي ڇوڪري آهي، پر جلد ننڍي عورت ٿي پوندي. جڏهن ننڍي عورت ٿيندي ته مان ڇڏي ڏيندوسانس. سيني لاءِ راهه هموار ٿي پوندي.“ اوبرين کلندي ڳالهه ڪئي ۽ پوءِ اوبرين ۽ ٻه ٻيا خلاصي ڇوڪريءَ کي هڪڙي پاسي ڪئي ويا. ڊنبار به هنن جي پٺيان وڃڻ لڳو. وري دل ۾ خيال آيس، ”نه. تون اهڙو ڪم نٿو ڪري سگهين.“ هو اتي ئي بيهي رهيو. ٿوري وارو تصور سچو هن جي اکين اکيان ڦرڻ لڳو. اوچتو سندس وات مان بي اختيار آواز نڪتو ”نه.“ ڊيڪ جي ڪنڊ مان وري روڄ ٻڌڻ ۾ آئي.

”جيمي! ڇا خيال آهي؟“ اوبرين چيو. ”اها هي پوليڙي ننڍي آهي.“ ”ننڍي ڇا جي آهي- قصو جاري رهي ۽ ائين ڊيڪ ۾ واپس ڇڏي ناهي.“ ڊنبار هنن جا اهي گفتا ٻڌي سڌو ڪپتان جي ڪئبن ڏانهن ويو. ڊيڪ جي ڏاڪڻ دان هيٺ لهي ڪئبن جي در تي پهتو. هڪڙو سيڪنڊ بيهي هن در تي ٺڪ ٺڪ ڪئي، ”ڪپتان صاحب! ڪپتان“ هن سڏ ڪيا ته ڪپتان اندران زور سان دروازو کولي ٻاهر ڏٺو. هن کي سمهڻ وارا ڪپڙا پيل هئا. اکيون ننڊ ۾ پريل ۽ ڳل تي وهاڻي جي ڇهو جا نشان پيل ڏسڻ ۾ ٿي آيا. پر ادهيءَ هوندي به هو بلڪل تيار هو. پريل پستول هٿ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هٿس ۽ ڊن بار کي چتائي پٺي ڏنائين. ”ڇا آهي.“
”ڪپتان صاحب! هڪڙي ڇوڪري.....“
ڪپتان: ”ڇوڪري!“
ڊن بار: ”ها ڪپتان صاحب، مونکي نهايت افسوس آهي جو مان اوهان جي ننڊ خراب ڪئي آهي. مان ڄاڻان ٿو ته مون هيءَ گستاخي ڪئي آهي. مگر صاحب ڇوڪري....“
”بڪواس بند ڪر“ ڪپتان ڌمڪي ڏنس ۽ ڊن بار به سمجهي ويو ته هاڻي هو هڪ مار ڏيندو. پر هن مرڻ جو سانگو ئي نه ڪيو. ڪوشش ڪيائين. هن دل ۾ چيو اڄ جي ڪپتان منهنجي ڳالهه نه مڃي يا منهنجي بي عزتي ڪئي ته مان به اوبرين کي جيئرو نه ڇڏيندس. پيو به جيڪو هن مان شريڪ هوندو تنهن کي به نه ڇڏيندس. هوءَ هڪ ننڍي ۽ نابالغ ڇوڪري آهي. اوبرين ۽ پيا هن کي زوري ٻيڙي جي پر ۾ ڪٺي ويا آهن. هو ظالم آهن مگر مان ڇوڪريءَ جي حفاظت ڪندس ۽ هنکي ڪو به نقصان رسڻ نه ڏيندس. مان هن کي هرگز زائين ڪرڻ نه ڏيندس. پوءِ هن ڪپتان سان دل کولي ڳالهه يو: ”ڪپتان صاحب مسٽر رئنڊال کي سڄي خبر آهي ته انهيءَ ڇوڪريءَ جي ڳالهه تان وڏو جهيڙو ٿي سگهي.
”ڇا، اڄ ڪجهه سرس ته نه پي ويو آهين؟ نشا ٿيا اٿئي.“
”ڪپتان صاحب، اوهين اها ڳالهه سمجهي نٿا سگهو.“
ائين چئي هن پٺي هٿ ڪپتان جي ڪلهن ڏي وڌايا ته ڪپتان يڪدم پستول پوئتي ڪري ورتو. ”ڪپتان صاحب،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون کي اها ڇوڪري کپي ۽ هن مهل کپي. مان اها ڇوڪري حاصل ڪرڻ ٿو چاهيان." هن اها ڳالهه ڪئي مس ته پنهان مسٽر مرڊس به هن جي ٻڪ ٻڪ ٻڌندو پئي آيو. هن جي به ننڍ ڦٽي ويئي هئي ۽ پستول ڪڍي سنئو اچي ڊن بار تي اڀو ڪيائين "ڇا ڳجهو گوڙ ڪيو اٿئي، ڪپتان صاحب کي تنگ ٿو ڪرين؟"

"مسٽر مرڊس! هي خلاصي مون کي نشي جي حالت ۾ ٿو ڏسڻ ۾ اچي. يا هي چريو ٿي پيو آهي. مهرباني ڪري في الحال نهترن مان پڌي چڙيوس پوءِ وڏيڪ صبوح جو هن جو فيصلو ڪبو." ڊن بار وري ٻه دانهن ڪري چيو "ڪپتان صاحب! مان اها ڇوڪري خريد ڪرڻ ٿو چاهيان. مان اها پنهنجي لاءِ خريد ڪرڻ ٿو چاهيان." ڊن بار ڪپتان جي پيرن تي ڪري پيو ۽ وري به چيائين: "خدا جي واسطي ڪپتان صاحب اها ڇوڪري مونکي ڏني وڃي." اهتري ۾ مرڊس گلي مان جهلي اڀو ڪيس. "هل" هو کيس ٻاهر ڌڪڻ لڳو. هارينبي ڊن بار جي شڪل ۾ ڏسي چيو "ترسو مسٽر مرڊس هن کي ڇڏيو. اوهين پنهنجي ڪمري ۾ وڃو. ضرورت محسوس ٿي ته اوهان کي سڏ ڪندس. مونکي هن سان اڪيلائي ۾ ڳالهائڻو آهي."

"جيڪا اوهان جي مرضي، ڪپتان" مرڊس ائين چئي پنهنجي ڪمري ۾ هليو ويو ۽ هارينبي ڊن بار کي ڪئبن ۾ اندر وٺي ويو. ڊن بار وري ٻه هن جي پيرن تي ڪري پيو. "ڪپتان صاحب! بس مهرباني ڪريو." ڪپتان چيس،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اتي بيهه“ هو اڪيرن هڪ ڪري اتي بيٺو.
”تون چئالاءِ ته اها ڇوڪري خريد ڪرين؟“
ڏن بار کو جواب ڪونه ڏنو. ڪپتان وري چيس
”ڇوڪري جي قيمت ڪيتان آڻيندين؟“ بربار يڪدم
ڳالهايو ”سون وٽ رقم آهي. اوهين جيترا پئسا چوندا اوترا
مان ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.“ وري دل ۾ خيال ڪيائين ته
متان ڪپتان چڙي نه پوي يا ڪو ٻيو مطلب سمجهي. تنهن
ڪري چيائين ”مان هن جي عيوض ۾ پنهنجو سمورو
پگهار ڏيندس.“
”پگهار مان ڪجهه به نه ٿيندو. هن جي قيمت گهڻي
آهي.“ ڪپتان چيو.
”نه پوءِ منهنجو پگهار سوڌي طور رکو باقي رقم بندر
تي هلڻ شرط اوهان کي ڏيندس. سون ڪجهه رقم بچائي
بئنڪ ۾ جمع ڪري ڇڏي آهي.“
ڪپتان مسڪرائيندي چيو ”مطلب ته هلندي رستي
هڪ غلام ڇوڪريءَ جو تون غلام ٿي وئين.“ ڏن بار
سوچيو ته جواب سنو ڏيانس پر چڱائي ڪانه ٿيندي. تنهن
ڪري چيائين ”ها صاحب.“ ڪپتان پڇيس ”تنهنجي ذات
ڪهڙي آهي؟“
”ورڪل.“
”ورڪل. چڱو، ترس.“ ائين چئي پر واري ڪپت
مان رسيد بڪ ڪڍيائين ۽ ڏن بار کي تنبيهه ڪندي چيائين
”جيڪڏهن بندرگاهه تي هلي يڪدم سڀ پئسا نه ڏنا اٿئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه سوڌو ختم، پئسا هضم.“

”مونکي اهو شرط منظور آهي ڪپتان صاحب،“ پوءِ هارينءَ هن کي وڪري جي ڪچي رسيد پنهنجي صحيح سان ڪري ڏني. ڊنبار ڏاڍو خوش ٿيو ۽ ڪپتان سان سٽ ملائي چيائين ”ڪپتان صاحب، اوهان جي وڏي وڏي مهرباني.“ ائين چئي هو سڌو ڇوڪريءَ ڏي ويو. هن جي وڃڻ کان پوءِ مرڊس ڪپتان کان پڇيو ”سڀ خير ٿي ويو، جناب!“

”ها- سڀ خير آهي. خدا حافظ“

”خدا حافظ“ مرڊس واپس ويو ۽ ڪپتان به وري سمهي پيو.

ڊنبار ڊوڙندو وڃي اتي پهتو جتي خلاصي ڇوڪريءَ کي ڏسيو ويٺا هئا. ڇوڪريءَ جي نڪ ۽ چپ مان رت پئي نڪتو. هن جون اکيون بند هيون. گوميز هن کي ڪلهن کان جهليو ويٺو هو ۽ ٻه خلاصي ٽنگن کي مرڻن وٽان جهليو ويٺا هئا ۽ اوبرين باڪل... ....ايتري ۾ ڊنبار به اچي رسيو ۽ اڳيان ٿيل پهريدار کي هڪڙي پاسي ڌڪو ڏئي وڃي اوبرين کي پٺان ٿڏوهڻي اٿاريائين ”اٿو- هٽو“ اوبرين کي ٻاهه وٺي ۽ اتنهي شرط گلي ۾ ڪٽي هٿ وڌائينس. گوميز يڪدم خنجر ڪڍي وار ٿي ڪيس ته رنڊال ڏٺو ته هاڻ اجها ٿي خونريزي ٿئي، تنهن يڪدم رڙ ڪري هن کي چيو ”خبردار! خبردار! گوميز! چاقو بند ڪر.“ گوميز ڌڪ روڪي ورتو. اوبرين به گلي مان هٿ ڪڍيس. پوءِ رنڊال ڊنبار سان ڳالهائيندي چيو ”ڇا ڳالهه آهي؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"هاڻ هن ڇوڪريءَ کي ڪير به هٿ نٿو لائي سگهي،
هاڻ هيءَ منهنجي ۽ فقط منهنجي آهي. مون خريد ڪئي
آهي. پنهنجي لاءِ. هي ڏسو رسيد." هن رسيد ڪڍي رئنڊال
کي ڏيکاري. رئنڊال روشني تي رسيد پڙهي ڏٺي ۽ چيو
"واه، هي ته بلڪل نئين ڳالهه ڏٺيسين. برابر ڪچي
رسيد آهي ۽ ڪپتان صاحب پنهنجي هٿن سان ڪڍي
۽ پاڻ صحيح ڪري ڏني آهي." اوبرين رسيد هن جي هٿ
مان کسي ڏٺي ۽ چيائين "رسيد آهي ته پيا آهي. هي خوشي
جي ڳالهه آهي. ڊن بار جيڪڏهن دوستيءَ ۾ اجازت ڏئي
ڇڏي ته به ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي."
"نه، هرگز نه. هاڻ هيءَ منهنجي ملڪيت آهي ۽ مان
ڪنهن جي به حوالي ڪرڻ نٿو چاهيان." ڊن بار چيو. تنهن
تي رئنڊال، اوبرين ۽ ٻين کي چيو، ٺيڪ آهي، اوهين
ڇوڪري کي ڇڏي ڏيو. پوءِ هو ڊن بار کي ڏسي کارڻ
وچان چوڻ لڳا. "خير، اسان جا تون ڪيترا شڪار ٿيا ئيندين؛
اها نه ته ٻي. اسين وري به ٻي ڪا ڪٿي ايندا سين پوءِ ڏسون
ته تون ڪيترين تو خريد ڪرين."
ڊن بار هنن جي ڳالهين تي ڪو ڌيان نه ڏنو ۽ هو
ٻڙ ٻڙ ڪندا هليا ويا. رئنڊال به هنن جي پويان جلد ئي هليو
ويو. ڇوڪري ساڳي حالت ۾ اتي ئي سمهي پئي هئي.
ڊن بار ڪيس اٿڻ لاءِ چيو. ڇوڪري اکيون کولي هن کي
ڏٺو پر اڃا به ڪيس خوف تمام گهڻو ٿيو ۽ اتي ئي پئي
هئي. ڊن بار هن ڏي وڌيو ته هن به پٺي پٺي اکيون کولي
هن کي پئي ڏٺو.

پيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"مون کان ڪوبہ خوف نہ ڪر." ٻنبار اهڙي انداز ۾
چيو جيئن هو سمجهي سگهي. "هاڻ تون محفوظ آهين."
ڇوڪري هن جي ٻولي سمجهي نہ ٿي سگهي مگر هن جي
لهجي مان خبر پيس ٿي تہ ڇاٿو چوي. پوءِ هوءِ ٽنگون
سوڙهيون ڪري اٿي ويٺي. ٻنبار وري بہ کيس چيو "مون
سڀ بندوبست ڪري ڇڏيو آهي. تون ڪوبہ فڪر نہ ڪر
۽ هاڻ هتان اٿي تہ ڪنهن ٻي هنڌ اڪيلائيءَ ۾ هلي ويهون."
اٿين ڇٿي هن سندس ٻانهن ۾ هٿ وجهڻ جي ڪوشش ڪئي
تہ هوءَ ڪانئس ڇڏائي تمام پري وڃي ويهي رهي. ٻنبار هن
جي پٺيان ڊگهو ڪونہ پر آهستي آهستي ويجهو وڃڻ لڳو
۽ ٿورو اڳيرو وڃي هڪ هنڌ ويهي هن کي پاڻ ڏي سڏڻ
لڳو. ڇوڪري بہ ڊڄي ڊڄي اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ مس اچي
سندس ڀر ۾ ٿورو پري پري ويٺي. پوءِ ٻنبار ڪجهہ زباني ۽ ڪجهہ
هٿن جي اشارن سان هن کي سمجهائڻ لڳو تہ ڪو خوف نہ
ڪر، مان توسان ڪابہ حرڪت نہ ڪندس. اهڙي طرح
هن جو خوف لاهڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو. هن جي دل
۾ بہ اها ئي نيت هئي تہ آمريڪا پهچي، هن کي بالڪل
آزاد ڪري ڇڏيندس. جيڪڏهن ٿي سگهيو تہ کيس وطن
واپس موڪلڻ جي بہ ڪوشش ڪندس. مگر هو اها ڳالهہ
کيس اشارن ۾ سمجهائي نہ پئي سگهي. ايتري ۾ رئنڊال
مٿان اچي ويو. هن کي پاڻ ڏي ايندو ڏسي ڇوڪري ٻنبار
ڏي سرڪڻ لڳي ۽ هن سان ڳنڍجي ويٺي. ٻنبار آهستي ڪري
ڪلهن ۾ هٿ وڌس تہ هوءَ ڏڪڻ لڳي- پر پري ڪانہ ٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رنڌال جي هٿ ۾ لالٽين هو جنهن جي روشنيءَ ۾ ننڍي ڇوڪريءَ جا ارها چمڪيا پئي. رنڌال ٿورو ڪلي، ٻن بار کي چيو "هاڻ تون وڃي ڪم ڪار ڪر. هاڻ پڪ سمجهجان ته هيءَ ڇوڪري ڇڏي ڪيڏانهن ڪانه وينديءَ." ڇوڪري ٻن بار کي وڃڻ ۽ گول اکين سان ڇتائي پئي ڏٺو. ٿوري دير ڪان پوءِ رنڌال به هليو ويو. پيا به سڀ خلاصي وغيره ستا پيا هئا، ته ٻن بار اتان اٿي مٿي ويو ۽ هڪ هنڌ ليٽي پيو.

هارينبي اصل انگريز هو. هن جو پيءُ به اهڙي قسم جي غلامن ڍوئڻ واري جهاز تي ڪپتان هو. ان زماني ۾ غلامن جي واپار تي ڪا بندش وغيره ڪانه هئي. هو لورپول جو رهاڪو هو جتي غلامن جي وڏي منڊي قائم ٿيل هئي.

جڏهن سندس عمر چوڏهن سال هئي ته پهريون پيرو پيءُ سان گڏجي جهاز تي ويو هو. اٽڪل هڪ سال کن ڪان پوءِ هن واپار تي پارليامينٽ بندش وجهي ڇڏي. هارينبي کي هي واپار تمام گهڻو پسند هو جنهن ڪري ڪيس بندش واري ڳالهه بلڪل پسند ڪانه هئي ۽ پيءُ کي زور پرڻندو هو ته هي واپار جاري رکو. پٽس کي وقت، جي بادشاه، پارليامينٽ جي قانونن ۽ غلامن جي ڏنڌي جي پوري پوري خبر هئي تنهنڪري هن هي ڪم صفا ڇڏي ڏنو. انهي ڳالهه تان هارينبي پيءُ سان ڪاوڙجي گهر ڇڏي ڀڄي ويو ۽ پوءِ ڪو وقت اسپين جي جهازن تي ڪم ڪيائين وري پوءِ برازيل ڀڄي ويو ۽ اتي بہ اهوئي ڪم ڪندو رهيو. آخرڪار پڇاڙيءَ جو آمريڪا جي جهازن تي ڪپتان ٿي ڪم ڪرڻ لڳو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪا ڇوڪري ٻن ٻار خريد ڪئي هئي سا ٻن ٻار کان سواءِ اڪيلي ويٺي هئي ۽ دل ۾ ويچار ويٺي ڪيائين ته ”شايد هنن گورن کي مون تي ڪا ڪاوڙ هئي جنهن ڪري مون کي هماڻون ٻه هنيون هئاڏون ۽ پنن ۾ رسن جا ڏڪ ٻه هنيا هئاڏون. پر هنن ته ڀين کي ٻه ڏاڍو ماربو آهي. انهن مان ڪنهن ٻه هنن جو ڪو ڏوه نه ڪيو هو. عورتن کان مردن کي وڌيڪ ٿا مارين. شايد هي وڏا ڪي وحشي ماڻهو آهن. خبر نٿي پوي ته هي اسان کي ڇو ٿا مارين.“ وري چوڻ لڳي ”هنن سان گڏ هنن جهڙيون زالون ڪينهن. شايد هنن کي زالون آهن ئي ڪين، انهي ڪري زالون هتان جهلي شاديون وڃي ڪندا هوندا. اهو ماڻهو جنهن مون کي ڀين کان بچايو آهي شايد مرن سان شادي ڪندو. پوءِ پيلا مردن کي ڇو جهليو اٿن؟ شايد هي سندن شڪار آهي. اهو ڏاڙهيءَ وارو ٿلهو (اوبرين) جنهن مون سان زوري ٿي ڪئي سو سڀني کان وڌيڪ بدمعاش ۽ وحشي ڏسڻ ۾ ٿو اچي. نهي گوري مون کي هنن کان ڇڏايو هو. سو ڇو؟ الائي ڇا پئي چيائين، مون کي تسدس ٻولي بلڪل سمجهه ۾ نٿي اچي. مون کي ته شڪ ٿو پوي ته شايد ڪنهن نه ڪنهن مهل اهو ٻه زوري بدفعلي ڪندو الائي ڇاه پر جي اڻيـن هجي ها ته هيستائين ڪڏ هو ڪو ڪري ڇڏي ها.“

اهڙي طرح هن ڪئين خيال پئي پچايا. پر ڪابه ڳالهه سمجهه ۾ نه پئي آيس. جيتوڻيڪ هوءَ ٻن ٻار کي تمام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪُھڻو ڏسندي هئي پر هر وقت شڪ پوندا هُئس تہ هي ڇڏيندو ڪونہ ضرور زوري زنا ڪندو، پوءِ وري بہ ڪيس نيڪ تي ڏسڻ وٽي، پر هو اتي ڪو نہ هُو، متي وچي هن ڏٺو تہ ڪي گورا ڏيکن مان مثل غلامن کي ڪيڏي سمنڊ ۾ پيا اڇلين اهو ڏسي هن کي تمام گهڻو خوف ٿيو ۽ منهن ٻئي پاسي ڦيرائي ڇڏيائين، ٻئي پاسي، هن ڏٺو تہ ڪي گورا جهاز جا سڙهہ پيا چاڙهين ۽ لڪڙا وغيره ڪٽيو هاڪارڻ جون تياريون پيا ڪن، ڊن بار بہ انهن سان گڏ ڪم ۾ لڳو پيو هو، ڊن چوڪريءَ کي ڏٺو ۽ پري کان هٿ لوڏيو مگر جواب ۾ چوڪري هٿ نہ لوڏيو، ٿوري دير ۾ ڊن بار واندو ٿي چوڪري جي ويجهو آيو ۽ هن جي ڀر ۾ اچي ويٺو، بلڪل خوش ٿي ڏسڻ ۾ آيو ۽ چوڪري کي ڪجهہ چيائين پر هن نہ سمجهو، ڊن بار پنهن جو وات کولي گول ڪري ڪي اکر وات مان ڪڍيا جنهن تي چوڪري بنا ڪنهن سمجهڻ جي منهن ۾ گهنڊ وڌو، ڊن بار مسڪرائي وري بہ ساڳيو اچار ڪڍيو، هاڻ چوڪري بہ سندس نقل ڪندي چيو "ڊهہ بار" ڊن بار ڪنڌ سان ناڪار ڪري وري چيو "ڊن بار" چوڪري وري چيو "ڊهہ بار" آخر ڊن بار اٿيو تہ چوڪري بہ اٿي، ڊن بار هن سان هٿ ملائڻ لاءِ هٿ اڳتي وڌايو، چوڪريءَ سمجهيو تہ شايد ماريندو يا چڪي پٽي ڏسيندو ۽ بروفعل ڪندو، تنهن ڪري ڊپ کان هن سائس هٿ نہ ملايو، چوڪريءَ پنهنجي هٿ جي آڱر ڇاتي تي رکي چ

”ليانا.“ ڊن بار ساڳيو اکر ورجائيندي چيو ”لي يانا“! انهيءَ تي هن ٿورو مرڪيو. پوءِ ڊن بار ٽي دفعا چيو ”لي- يانا. لي يانا- ليانا“. پوءِ ورتي هن جي هٿ کي جهلي چيو ”ليانا.“ اول ڇوڪري ڊانهن تي ڪئي ته ڊن بار وري مسڪرائي چيو ”ليانا“ پوءِ هن به دل جهلي چيو. ”ڊم بار“ ٻئي کلڻ لڳا. اوچتو ڊيڪ تي هل ٿيو. ڊن بار ۽ ليانا اوڏانهن ڏٺو ته ساڳيءَ ڏاڙهيءَ واري خلاصي بڪواس ٿي ڪئي. ليانا کي ڊپ ٿيو ته شايد ڊن بار وڙهندو. انهي ڊپ کان هوءَ ٿورو پوئتي هٽي. ڊن بار اوبرين کي ڪجهه چيو ته اوبرين ان ڳالهايو ۽ پيٽ تان ڪپڙو کڻي ڊن بار کي ڏيکاريائين. پوءِ ٻئي ڄڻا ڀتي منٽ ڳالهائيندا رهيا ۽ ليانا سمجهي ورتي ته ٻئي پاڻ ۾ دوست آهن. وري هو ٻئي ڪ ٻئي سان کليا. پوءِ اوبرين هليو ويو. ڊن بار ليانا کي آهستي ڪلهن تي هٿ رکيو ته هن پنهنجي هٿ سان هن جو هٿ هيٺ لاهي ڇڏيو ۽ هيٺ ڪنڌ ڪري بيهي رهي ورتي اکيون مٿي نه کنيائين. هوءَ اڃا اتي ئي بيٺي هئي ته هڪڙي خلاصي ڊن بار کي سڏ ڪيو. ڊن بار ليانا کي سمجهايو ته تون ويهه. مان ٿوري دير ۾ اچان ٿو. پوءِ ڊن بار اوڏانهن ويو ته ليانا به آهستي هن جي پٺيان وڃڻ لڳي. ڪيس ڏسي اتي بيٺل خلاصي کليا ته ڊن بار به کليو. ليانا سمجهي ورتي ته سڀ خير آهي. ڊن بار اتان ٻه ڏاڪا ڪٺي ڊيڪ ۾ هيٺ لٿو ته ليانا به هن جي پٺيان هيٺ لهڻ لاءِ اڳتي وڌي پر هڪڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خلاصي ڀاڻهن کان جهلي ڀري ڪيس. هوءَ هن ڪنهن
وري اوڏانهن وڌڻ لڳي ته ٻئي خلاصي ٻن ٻار کي ..
ڪري ڇيو. ٻن ٻار ڊيڪ جي سوراخ مان منهن ڪڍي
هن کي ڏٺو ۽ آخر مان اماروڪ ڪرائينسرته تون ساڳي جاءِ
تي هلي ويهه. مان توري دير ۾ تو وٽ اچان ٿو پوءِ هوءَ
تورو پوئتي هٽي ويهي رهي.

اوبرين به ڊيڪ ۾ لٿو پر هن دفعي ليانا ڏي ڪونه
نهاريو. اوبرين جي پٺيان ٻيا خلاصي به هيٺ لٿا جن ليانا
کي ڏسي ڏندڙا ڪڍيا. ليانا کي اڳ ٻن رات واري يادگيري
اچڻ لڳي پر وري سندس دل کي يقين اچڻ لڳو ته ٻهر
هوءَ منهن جو نالو ڪونه وٺندا. توري دير کان پوءِ ٻن ٻار
ڊيڪ مان ٻاهر نڪتو ته سندس سڄو بت خراب لڳو پيو هو.
غلامن کي ڪسرت جي خيال مان مٿي آندو ويو. هولسٽر
جيڪو سمورو وقت ڪئبن ۾ رهندو هو سو به ڪئبن کان
ٻاهر نڪري غلامن کي ڏسڻ لڳو. سرجن ولڪس هن کي
ڏسي سندس پر ۾ وڃي ويٺو ۽ هولسٽر جي طبيعت کي ڏسڻ
لڳو. هولسٽر تمام تورو ڳالهائيندو هو.

غلامن کي ڏسي هولسٽر چيو: ”هنن غلامن ۾ گهڻا
اهڙا آهن جيڪي خود غلامي ۾ خوش آهن.“

ولڪس: ”ها، واقعي ڪي انهي ۾ خوش آهن.“

هولسٽر: ” اهڙا ماڻهو انسانيت کان ڪريل آهن.“

ولڪس: ”نه اٿين ڪونهي“

هولسٽر: ”اهڙن ماڻهن جي حالت رحم جوڳي آهي“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واٽڪس: ”ها پرشيدين جو شڪار دلچسپ آهي.“
هولسٽر: ”مونکي به ڏاڍو مزو ايندو آهي مون پنهنجي زندگي انهي شڪار ۾ گذاري آهي.“ پوءِ سرجن ولڪس هن کي گهڻو ڳالهائڻ کان منع ڪئي. ايتري ۾ مانيءَ کائڻ جي گهنٽي وڳي ۽ سڀ غلام قطار ۾ ٿي وينا ۽ ماني کائڻ لڳا. هن کي کائيندو ڏسي هولسٽر چيو: ”شيدي به وڏي بي وقوف مخلوق آهي.“
”هل پر ان سان گڏوگڏ خطرناڪ به ڏاڍا آهن“
ولڪس چيو، ”ڪنهن مهل مان اوهان کي هنن جو رنگ ڏيکاريندس.“
”مون کي ڏيکاريندين.“ هولسٽر تعجب مان پڇيو. ٿوري دير ۾ هڪڙو خلاصي ڊوڙندو آيو ۽ سرجن ولڪس کي چيائين، ”جناب مسٽر مرڊس اوهان کي سڏي پيو. هڪڙو غلام بلڪل ماني نٿو کائي.“
”ڪٿي آهي اهو غلام؟“ ولڪس خلاصي کان پڇيو.
”ٻئي نمبر ڊيڪ ۾.“
”ٺيڪ آهي. هاڻ تون مسٽر پيٽرسن وٽ وڃ ته چئينس ته پاڻ به اچي ۽ منهن جي بئگ به کڻي اچي.“
ولڪس مسٽر مرڊس ڏي ويو ته ايتري دير ۾ ڪي خلاصي هڪڙي غلام کي ڊيڪ مان ڪڍي مٿي کڻي آيا. هو بلڪل ساڻو ٿيو پيو هو ۽ اکيون بند هيس، نڪ مان به رت پئي وهيس.
”ڇا هي هوش ۾ آهي؟“ ولڪس پڇيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مردس چيو ”ها. هوش ۾ آهي.“ ائين چئي غلام کي ٻاسرائين ۾ اٿ هٿي هن کان پڇيائين ”ڪٻٽن، آهين نه هوش ۾؟“ غلام اکيون کولي هنن سڀني کي پنهنجي مٿان بيٺل ڏسي وري اکيون بند ڪري ڇڏيون.

”هي گهٽ ڏينهن کان ماني نٿو کائي؟“

” اسان کي خبر نه آهي. اسان ته هن کي اڄ صبح جو هن حالت ۾ ڏٺو آهي.“ پوءِ سرجن هن جي ڇاتي ٺوڪي ڏني ۽ ڪن رکي ڏٺائين. پيٽ کي ٺرڪي ڏٺو. ۽ پوءِ چيائين ”شايد ٻن ڏينهن کان هن ڪجهه به نه کاڌو آهي.“ ٽام جان بنگ ڪٽي آيو هولسٽر به ڪٽين مان نڪري مٿان اچي بيٺو. ولڪس غلام جي ڇاڙين ڪــي هٿ هٽي ڏٺو ۽ خلاصين کان پڇيو ”اوهان هن کي ماني کارائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي؟“

”ها. صاحب، اسان ڪوشش ته ڪئي آهي پر هي صفا ماٺو ٿيو پيو آهي.“ هولسٽر ويجهو ٿي چيو ”ڇو نه کائيندو ماني؟“ ولڪس کيس چيو ”هي بيهوش آهي تنهن ڪري ماني کائي نٿو سگهي. حقيقت ڪري هن خودڪشي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ۽ بک جي وگهي مرڻ ٿو چاهي. هو وڌيڪ زنده رهڻ نٿو چاهي.“

”واقعي! ڇا ائين ممڪن ٿي سگهي ٿو؟“

”ها“ پوءِ غــلام جي تپاس ڪري هن کــي کاڌي کارائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. ٻهرين هن کــي ڳچي تي زور زور سان ڇماٽون هڻڻ ويون.جنهن تي هن اکيون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪوليون. ڪاڏو سندس وات تي رکيو ويو. مگر هن پنهنجو وات ٻنيو. آخر اوزارن جي وسيلي هن جو زوري وات پٽيو ويو ۽ زوري ڪاڏو وات ۾ وڌو ويو، انهي زور زبردستي سبب هن جا ٻه اڳيان ڏند ڀڄي پيا. آخر زبردستي هن کي ڪاڏو کارايو ويو. اهو ڏسي هولسٽر پڇيو "ٻيءَ مهل ڇا ڪندا؟" "ٻيءَ مهل گهٽو ڪري پاڻهي کائيندو، جي نه ته وري به اهڙي طرح زوري ڪاڏو هن جي وات ۾ وڌو ويندو ۽ تيستائين جيترو رکڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي جيستائين بندرگاهه تي پهچي وڃون." گفتگو جاري رکندي واڪر وري چيو "ڪڏهن ڪڏهن ته غلام ائين مري به ويندا آهن."

"ڇو؟" هولسٽر هن کان پڇيو.

"ڇاڪاڻ ته هو غلامي واري زندگي کان موت کي بهتر سمجهندا آهن."

بيسو کي ڀرين ڏينهن کان جيئن هٿ ڪڙيون ۽ ڏنڊا بيڙيون هنيون ويون هيون تيئن پڪيون لڳيون پيون هيون جن هن جي ٽنگن ۽ ٻانهن کي جهڙو ڪر مفلوج ڪري ڇڏيو هو ۽ هو ٻانهون مٿي ڪري نٿي سگهيو. هن کي هڪ هنڌ ويٺي آدوڪي ڏانهس وڌي آيو ۽ ڏناڻين ته بيسو ۾ ڪو سمت نه رهيو هو ۽ اڌ مئو ٿيو پيو هو. آدوڪي کي پڙ ۾ ويٺل ڏسي بيسو چيس "آدوڪا! ڪافي ڏينهن ٿي ويا آهن ته پاڻ وري هڪ ٻئي سان ۾ نه مليا آهيون."

"تون ڏسڻ ۾ ڪونه ٿي آئين سون ته توسان ملڻ جي ڪهڙي ڪوشش پئي ڪئي" آدوڪي چيس. "واقعي مون ... تو کي ڳولهڻ پئي نهاريو مگر ملاقات نه ٿي سگهي."

"بيسو! مان به سڀ ڪجهه سمجهان ٿو ۽ محسوس ڪريان ٿو. مگر وقت جي حالت کي ڏسي ڪاوڙ کي ماري ڇڏيان." بيسو ڪناري ڏانهن ڏسي ٿو ساهه کڻي آڊوڪي کي چيو "توکي جهنگ جي وڻن جي خوشبوءِ اچي ٿي؟"

"ها، خوشبوءِ ته اچي ٿي ۽ هوا به ٿڌي ڪان پئي اچي. پر هوا خوشبوءِ سونگهي مونکي ويتر تڪليف ٿي محسوس ٿئي."

ڪڙو ٻهريدار هنن کي شڪي نگاهن سان ڏسي رهيو هو.

ٻيو هن کي ڏسي آڊوڪي کي چيو "هلو ته هتان اٿي ڪنهن ٻئي پاسي هلي ويهون ۽ تازي هوا جهٽيون. پيو ته مونکي هن بلي جون اکيون نٿيون وڻن." پوءِ ٻئي جڻا اتان اٿي ٻيڙي جي وچ وچي ويٺا.

"ادا، هاڻ ٻڌاءِ ڇا ٿو چئين" آڊوڪي پڇيو.

"چوڻ ڪجهه به نٿو چاهيان. مان اوهان جو پيار ٿو چاهيان. ڇا اوهين مونکي پنهنجو پيار ڏئي سگهو ٿا؟"

"مان ته هميشه توکي پيار ڏيندو آهيان."

"توکي ياد آهي، جڏهن باباڻ پنهنجي ڪيسڏي سامهون ويهاريندو هو ۽ مون کي چوندو هو بيسو، هميشه آڊوڪي جو چوڻ مڃيندو رهجانءِ. هو تنهن جي لاءِ هڪ ڏينهن وڏو ڪمار آمد ثابت ٿيندو ۽ توکي چوندو هو آڊوڪا توکي بيسو جي هروقت پارت هجي، هي تنهن جي طاقت آهي ۽ هي هر ڏکئي وقت ۾ تنهنجو مددگار ثابت ٿيندو."

"ها ادا، مونکي ته ياد آهي. بابا جو مطلب اهو ٿي ڀوندو هو ته جيڪڏهن پاڻ ٻئي هڪ ٻئي سان ٻڌي ۽ اتفاق

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر رهنداسين ته دشمن ڪڏهن به ڪامياب نه ٿي سگهندا.“
پوءِ بيسو پنهنجا ٻئي هٿ مٿي ڪيا ۽ آڊوڪي به پنهنجا هٿ هن جي هٿن سان ڇڪائي ڇڏيا.
”پاڻ ٻنهي هڪ ٻئي مان وڏا سبق پرايا آهن، پر اڃا به پاڻ کي هڪٻئي جي ضرورت آهي.“ آڊوڪي بيسو جي منهن پر ڏنو ته کيس هن جون اکيون خشڪ ڏسڻ ۾ آيون. هن سڏ ڪندي چيس ”بيسو!“ ”آڊوڪا مونکي اڄ آهي. اڄ جهڙي اڄ لڳي اتر تهڙي اڳي ڪڏهن ڪانه لڳي. شايد هاڻ مان جلدئي اوهان کان جدا ٿي وڃان. مگر نه مونکي اٿين مرڻ نه کپي. ٿون اتي ويهه ته مان پاڻي پي ٿو اچان“ پوءِ بيسو اتان اٿي پاڻي جي نالي ڏي وڃڻ لڳو. آڊوڪي ڏنو ته ان جا پنا ڏکن کان ڦٽيا پيا هئا. بيسو نالي تي پهتو ته هن کان اڳ هڪڙو غلام پاڻي پي رهيو هو. ٿوري دير ۾ پيا به ڪئين غلام هنوٽ اچي جمع ٿيا. پريان هڪڙي پهريدار هنن کي هڪ هند گڏ ٿيل ڏسي اوچتو مٿن فائر ڪيو. جنهن غلام پاڻي پئي پيتو سو ته ڪ لڳڻ شرط هيٺ وڃي ڪريو. بيسو اڃا پاڻي نه پيتو هو. آڊوڪي فائر ڪندڙ پهريدار ڏي ڏنو ته اهو ساڳيو پهريدار هو جنهن بابت کيوڪي کيس ٻڌايو هو ته اهو پهريدار بلڪل واتڙو آهي. هن کي ڏسي آڊوڪو رڙ ڪري اٿيو. بيسو ڪجهه به نه سمجهو ته آڊوڪي رڙ ڇو ڪئي. پ-هريدار منهن ڦيرائي آڊوڪي ڏي ڪيو ته پويان بيسو سٽ ڏڏي نالڪو پٺتي ورتو ۽ ايندي شرط ڪاءِ ڪيائين پهريدار کي ته هو منهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر وڃي ڪريو پوءِ ٻيسو سندس بندوق ۽ تلوار کڻي هٿ ۾ ڪيا. تلوار هڪڙي غلام کي ڏنائين. باقي پستول ۽ بندوق پاڻ جهليائين. ٻين ٻن غلامن وري پر ۾ ٻيلڙ ٻئي پهريدار تي حملو ڪري ان کي ڊاهي وڌو ۽ هن کان به بندوق ۽ تلوار کسي پنهنجي هٿ ۾ ڪيائون. هڪڙو پهريدار هي حالت ڏسي رڙيون ڪري ڀڳو ته ٻيسو فائر ڪيس ۽ پهريدار مري ويو. ٿوري ئي دير ۾ هنن پنج پهريدار اتي جو اتي ماري ڇڏيا. ٻيسو ڄڻو ته اڃا به پهريدار مارڻا آهن. اڃا ته ڪٿي ٿي ڳالهه، اڀوڪو هنن ڏي وڌيو ته اوچتو ڪيس ڪنهن جي لت ٽنگ ۾ لڳي وئي ۽ هو ڪري پيو. ايتري ۾ هڪڙي پهريدار هن کي ڏٺي وڌو. پوءِ ته گورن ۾ پيچ پيچان پئجي وئي ۽ گوڙ تمام گهڻو وڌي ويو. جهاز جو عملو هوشيار ٿي ويو ۽ يڪدم پنهنجا هٿيار پنهوارتا سنڀالي غلامن تي گهيرو ڪري ويا. ڪيترن کي بندوقن ۽ تلوارن سان ماري وڌائون. ٻيسو هڪڙي پهريدار تي حملو ڪري ڳلي سان جهلي ورتو ۽ نپوڙي ماري ڇڏيائينس. ٻئي کي ٻيسو جي ساٿي فائر ڪري ڊاهي وڌو. اچانڪ هڪڙي ڪاري خلاصي هڪڙي غلام کي پٺي کان چاقو اڇلائي هنيو ۽ غلام ڦٿڪي مري ويو. ٻئي غلام کي ٽنڱ ۾ گولي لڳي. جهيڙي دوران اهو ٽلهو ۽ ڏگهو خلاصي غلامن جي گهيري ۾ اچي ويو ۽ زور سان دانهون به ڪرڻ لڳو ۽ بچاءَ خاطر هيڏانهن هوڏانهن ڀڄڻ پيو. ڪجهه خلاصي ٻيڙين جون ناتارون وغيره ڪڍي غلامن ڏي وڌندا آيا ۽ گول گهيرو ٻڌي اوبرين ڏي ڀڄي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيا ٻيسو کي ڏک ھڻندا پوئتي ڌڪيندا ويا. آخر غلامن کي ھڪڙي ھنڌ وچي سوڙهو ڪيائون. ھڪڙو غلام گهيرو ٽوڙي اڳتي نڪري ويو تہ ٻيا خلاصي انهي کي بہ وڪوڙي وڃي ھڪڙي ڪنڊ ۾ ڦاسايو. اوچتو ٻيسو ۽ سندس ھڪڙو ساٿي جهلر جي رسي ۾ ٽاڻڙجي ڪري پيا. آڏوڪو بچي ويو. ٻيسو کي جيڪا اچ ھئي تنهن مان آڏوڪي کي پڪ ٿي وئي تہ ھاڻ ٻيسو بنا دير جي ۽ بنا تڪليف جي تہ ۾ جلد مري ويندو. آخرڪار سڀني غلامن کي ڌڪي وچي ڍيڪن ۾ ھنيائون. گورن ڏٺو تہ ھڪڙي غلام عورت بہ لاش کهليندي وئي. ساٿس گڏ ٽي ٻيا بہ مرد غلام ھئا. نيٺ حملو ناڪامياب ٿيو- تاپر ٿي. ھاڻ گورن جانچ ڪرڻ شروع ڪئي تہ غلامن وٽ ھتيار ڪيئن پهتا. ٻن عورتن اھو ٻڌايو تہ اھا عورت جيڪا لاش ڪٽيو پئي وچي سا ھتيار لڪائي وچي غلامن کي رسائيندي ھئي. اھا عورت گرفتار ٿي. غلام بہ قابو ٿي ويا. پوءِ ڪپتان غلامن لاءِ اعلان ڪيو. ھن ٻڌايو تہ ھاڻ ٻيسوءَ کي ۽ سندس ٻين ٽنهين کي جيڪا سزا ڏني ويندي تنهن جو سبب ڇا آھي ۽ ھيءَ جيڪا سزا ھنن کي ملندي سا بلڪل نرم ھوندي ۽ سڀ غلام اکين سان ڏسندا. پر ھن ڪان پوءِ جيڪڏھن وري ڪنهن بغاوت ڪئي تہ ان جي سزا وڏيڪ خطرناڪ ھوندي. ھارينبي پوءِ ھانيسٽ جڻڪ کي چيو تہ اھو اعلان مختلف آفريڪي ٻولين ۾ ڪري ٻڌاءِ تہ جيئن سڀ سمجهي سگهن. ھانيسٽ جڻڪ سڀني غلامن کي اعلان ڪري ٻڌايو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ ڪپتان کي چيو ته ”جناب اعلان سڀني ٻڌو ۽ هاڻ وري ڪڏهن بغاوت نه ڪندا.“

ڪپتان، مسٽر مرڊس کي ڪارروائي ڪرڻ جو حڪم ڏنو. مرڊس هانيسٽ جٽ کي ڪجهه چيو ۽ هڪ چڙو به ڏنو ۽ چيو ته هاڻ اول انهي غلام کي ٻاهر ڪڍو جنهن بغاوت شروع ڪئي. هارينبي نهايت غصي ۾ شيديءَ ڏي نهاريو. هن کي انهن ٻن خلاصين تي به سخت غصو هو جن جي نا اهلي ۽ سستيءَ جي ڪري سڄي بغاوت ٿــي هئي. هارينبي غلامن کــي چيو ”اوهان اها اميد رکي هئي تــه خلاصين ۽ جهاز جي ٻئي سموري عملي کي ماري ختم ڪري ڇڏيندا، مگر اها اوهان جي سخت ڀل هئي. اوهان کي شايد اها خبر نه هئي تــه جيستائين عملي جو فقط هڪڙو ماڻهو به زنده هوندو تيستائين اوهين ڪڏهن به ڪامياب نه ٿي سگهندا! هن چيو مونکي انهن ٻن خلاصين جو به ڏک آهي جيڪي مارجي ويا آهن. حقيقت ڪري انهن جو موت ٻين خلاصين لاءِ هڪڙو سبق پڻ آهي ۽ غلامن لاءِ سبق هاڻ ظاهر ٿيندو تــه جيڪي غــلام بغاوت ڪندا آهن تـن کي ڪهڙي سزا ملندي آهي ۽ انهن جو ڇا حشر ٿيندو آهي. هانيسٽ جٽ کي مرڊس اشارو ڪيو ۽ هن چاقو زور سان اڇلي هڪڙي لاش کي هنيو تــه سڄو چاقو جسم ۾ پيهي ويو. ڪپتان هارينبي، دلي طور مرڊس کي به پسند نه ڪندو هو- مگر سندس بلند همتي جي ڪري ڪجهه متاثر ضرور هو. هارينبي ۽ مرڊس گڏيل پنجن سالن کان وٺي گڏ هئا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ مرڊس هن جي ٽيم جو هڪڙو خاص رڪن هو. ڪپتان بذات خود ظالم ڪونه هو. مگر هن کي اهتري خبر هئي ته هن واپار ۾ ڪٿي ڪٿي ظلم ڪرڻ جي به ضرورت پوندي آهي. انهيءَ لاءِ هن مرڊس کي پاڻ سان گڏ ڪنيو هو ڇو جو مرڊس وڏو ظالم ماڻهو هو ۽ ظلم ڪرڻ ۾ هن کي ڪوبه لوڏو ڪونه ايندو هو. تنهن ڪري ڪٿي ڪٿي مرڊس به هن کي ڪم ڏئي ويندو هو. انهي جو ڇا حشر ٿيندو، سو سڀ مرڊس جي ڪنڌ تي پوندو. هارينبي کي ان ڳالهه جو ڪوبه ڪنڊڪو ڪونه هو.

مرڊس تام جنگ کي چيو ته آفريڪي ٻوليءَ ۾ انهي غلام کي چئو ته لاش جي ٻر ۾ ڪوڏا ڪوڙي ويهي. پوءِ مرڊس هڪڙي ڳري ڪاني کڻي آيو ۽ غلام جي ڪنڌ جي مٿان اهڙيءَ طرح سان رکيائين جيئن هو ٿي اپوڙي سگهي. پاڻ هٿ ۾ هنٽر کڻي هن جي مٿان بيٺو ۽ جنگ جي معرفت غلام کي حڪم ڪيائين ته لاش جي جسم مان چاقون ڪڍي هٿ ۾ ڪر. هن چاقو ڪڍيو. حڪم ڪيو ته هاڻ انهي لاش کي پاسراٽين وٽان چيري ڇڏ. هي ڪم غلام لاءِ تمام ڏکيو هو جنهن ڪري هو ڪجهه گهٻرائڻ لڳو ۽ اٿين ڪرڻ جي نه پٽي ڪيائين. مرڊس به ٿي هنٽر زور سان پٺن ۾ هنيس ۽ وري حڪم ڪيائين ته مردي کي چير. آخر هن مردي کي پاسرين کان چيري وڏو سوراخ ڪيو. پوءِ حڪم ڪيائينس ته دل ٻاهر ڪڍي وٺ لاچار هن دل ڇڪي ٻاهر ڪڍي. پوءِ حڪم ڪيائينس ته هاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اها ڪاهه. هو دل کي هٿ ۾ جهلي پنهنجي جسم ڪان تمام پري ڪري جهلي بيٺو. مردس وري جڏهن کي چيو هن کي ڇڏ ته هاڻ اها ڪانئي. غلام اهي اکر ٻڌي منهن گهنجايو ۽ يڪدم دل کي هيٺ ڪٽي ڦٽي ڪيائين ۽ سڄو پٽي ڏڪيو. جڏهن تام مردس کي سمجهايو ته هاڻ هن کي ڪيترو به ماريو ويندو مگر هو اها دل هرگز کونه کائيندو. تنهن ڪري پيو ڪو حڪم ڪريوس.

”اڇا! ته هي اها دل کونه کائيندو، نيڪ آ، مان ٿو ڏسان ته ڪيئن نٿو کائي“ مردس غصي ۾ ائين چئي به ننڍا اسڪنجا گهرايا ۽ هن جي پيرن جي، ڪڙين ۾ ڦاسائي اسڪرو ٽائيٽ ڪندو ويو تان جو اسڪنجا هن جي ڪڙين ۾ پيهي ويا.پوءِ چيائين ته دل کڻي هٿ ۾ ڏيوس ۽ ٻڌايوس ته جيسين نه کائيندين تيسين اسڪنجا چڪبا رهندا. غلام دل هٿ ۾ جهلي زور سان هٿ پڪوڙيو مگر وات تي نه رکي. مردس وڌيڪ اسڪنجن کي ٽائيٽ ڪيو. آخر رت ڦوهارا ڪري هن جي ڪڙين مان نڪتو ۽ ڪڙيون ائين ڇيهجي ويون جيئن ڪا نارنگي ڪرش ۾ نپوڙبي آهي ۽ ان مان سڀ رس نڪري ايندو آهي. غلام جي حالت تمام خراب ٿي وئي ۽ جڏهن هن کان وڌيڪ تڪليف برداشت نه ٿي سگهي. تڏهن يڪدم اها دل وات ۾ وجهي هڪڙو ٽڪر کائي گهي ڇڏيائين. اها دل کائڻ سخت حرام هئي پر لاچار ڦاهي کان ڪندو باسڻ سولو ٿي پايائين ۽ هڪڙو ٽڪرو کاڌائين. مردس ڏسي چيس ”ٽڪ اٿي ڪتا! ڪيئن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ ڪائيندي ضد ٿو ڪرين، ڪر ضد ڏسان.“ پوءِ اسڪنجا هن جي پيرن مان ڪڍيائين. وري ٻنهي باغي ڪي سڏي ٻاهر ڪڍيائين ۽ حڪم ڪيائين تہ هاڻ جنهن باغي پنهنجي ساٿي جي دل ڪاڏي آهي تنهن کي انهيءَ چاقوءَ سان پنهنجي هٿن سان قتل ڪر. غلام صاف انڪار ڪيو تہ مردس هن ڏي بہ اها لنءِ، ڪٿي ويجهو ٿيو. اهو ڏسي پهرئين غلام ٻنهي کي ڪجھہ چيو ۽ يڪدم هٿ هيٺ ڪري ڪنڌ مٿي ڪيائين. ٻنهي غلام اهو ڏٺو خنجر هن جي ڳلي ۾ تنبي ڪڍيو ۽ هو ڦٿڪي ڦٿڪي مري ويو. هاريئبي جي دل هن پيري ايتري خوش نہ ٿي. ان ڪانپوءِ وري بيسوءَ کي ٻاهر ڪڍيو ويو ۽ حڪم مليو تہ هاڻ تون انهي چاقوءَ سان ٻئي نمبر باغي کي قتل ڪر. بيسو يڪدم چاقو وٺي هٿ ۾ ڪيو ۽ بجاءِ ساٿي کي قتل ڪرڻ جي مردس کي خون خوار حملو ڪري ڏنائين. مردس کي انهي جو اڳئي ڪٿڪو هو جنهن ڪري هو بلڪل هوشيار ٿيو بيٺو هو ۽ جيئن ئي بيسو هن ڏي ٽپ ڏنو تيئن هو پوئتي هٽي ويو ۽ ٺڪاءُ ڪيائين بيسو کي ٻانهن ۾ لنءِ، تہ چاقو پري وڃي ڪريو ۽ بيسو ڪري پيو. پيا خلاصي بيسو تي چڙهي ويا ۽ قابو جهلي ورتائونس. مردس کلڻ لڳو.

آڏوڪو اطمينان سان سڀ ڪجھہ ڏسي رهيو هو. هن کي ڪو بہ جذبو نہ آيو. البت جيڪڏهن هن وٽ ڪو هٿيار هجي هاتہ هوند يڪدم بيسو کي پاڻ ڏک هٽي ماري ڇڏي ها ۽ تڪليف جي موت کان سولائي سان نجات

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏياري ڇڏيس ها. پر بيوس هو. بيسو جي ٻانهن ڪپڙي وانگر هيٺ پئي لڙڪي جنهن مان ثابت ٿيو ته ڪلهي ڳلن نڪري پئي هئي. پوءِ بيسو کي ماري ماري رت مان ڳاڙهو ڪري ڇڏيائون. ٿلڪا هڻيائونس جن چمڙي اڏاري ڇڏيس. وري ٻرندڙ ڪوئلن جي مٿان اگهاڙي پيرين هلايون ۽ اکيون ڪڍي ڇڏيائونس. مگر هن پنهنجي هٿن سان پنهن جي ساٿي کي مارڻ کان صفا صاف انڪار ڪري ڇڏيو. ڳاڙهن وارن وارو خلاصي اوٻرين هن کي ماري ماري ساڻو ڪري ڇڏيو. مگر جيئن بيسو ”نه“ ڪئي تيئن نه کي نوڪوٽ. آخر هنن غلام کي ڪاٺ سان وڏي ٻوٽيون ڪري ڇڏيائون. غلام عورت کي ٽنگن ۾ رسا ٻڌي ڇڪي وچان چيري ڇڏيائون ۽ هوءَ پورا ٻه ڏينهن تائين ٿي. پوءِ ٻه سنها رسا کڻي آيا. ۽ سڙهه جي ڪپڙن مان مڻائي، چيڙن ۾ سرڪڻ ڦاهيون ٺاهي هن جي ڳلي ۾ وڌائون. آدوڪي اهڙي قسم جي سزا اڳ ۾ به ڏٺي هئي. جڏهن ڪن انگريزن هڪڙي باغي سپاهي کي ڦاسي ڏني هئي ۽ هن جو ساهه يڪدم نڪري ويو هو. هاڻ آدوڪي کي ڪجهه تسلي ٿي ته هاڻ منهن جو ياءُ آساني سان جلد مري ويندو. مگر کيس اهو ڏسي عجب لڳو جڏهن هن ڦاسي جي طريقي ۾ ڪجهه فرق ڏٺو هي طريقو اڳئين پيري آدوڪي ڪونه ڏٺو هو. اڳي به هن انگريزن ڇا ڪيو هو جو هڪڙي وڻ ۾ رسو ٻڌي هيٺ لٽڪا سرڪڻ اهڙي نموني ٺاهي هئي جو سپاهي جي ڪياڙي وٽ مٿي جي سامهون هڪڙي وڏي ڳنڍ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڦاهي هڻائون. پوءِ هن کي مٿيرو ڪري هيٺان تختو مٿي رکي انهن تي بيهاريو هو ۽ ڦاهي ڳچيءَ ۾ وجهي تختو يڪدم هيٺان ڪڍي ڇڏيو هئائون ۽ هو جهٽڪي اچڻ شرط مري ويو هو، پر هن ڀيري ڪجهه ٻيو طريقو ڪم آندو ويو. سرڪڻ ڦاهيون ڳچيءَ ۾ وجهي ڪپيءَ سان مٿائين ٻنهي پاسي کان خلاصين ڇڪڻ شروع ڪري ڏنو. بيسو آهستي آهستي مٿي ٽنگيو ويو. ورتي وڏيڪ ڇڪيائون ته رسا هن جي ڳچيءَ ۾ پيهي ويا ۽ هن جا سڙيل دوڏا ٻه ٻاهر نڪري آيا. اڃا وڌيڪ ڇڪيائون ته هن جا هٿ ۽ پير ڪرونڊڙا ٿي ويا. آدوڪو سامهون بيٺو هو ۽ هن ڏٺو ته بيسو مسڪرائي رهيو هو ۽ پوءِ ٺڏو ٿي ويو. پوءِ آدوڪي کي پاڻ جي عظمت جي خبر پئي ته هو ڪيڏو بهادر آهي ۽ هن شير جي عزت ۽ هن جو پيار ڪيڏو عظيم هو. مرڻ کان پوءِ به هن دشمن کي فاتح تسليم نه ڪيو. آخر هن کي مئل سمجهي رسا ڍرا ڪيائون ۽ هو پٽ تي اچي ڪريو ته ورتي سندس بت ۾ ساهه پوڻ لڳو. هن جي منهن ۾ عجيب قسم جي رونق اچي وئي. هن جي سڄي ٻانهن مٿي ٿي. هٿ جون آڱريون ڪليون ورتي بند ٿيون. هن جون ٽنگون ڇريون ۽ هن ڇڙيون هنيون ته پيرن ۾ ٻڌل زنجير ڇڻڪيا، جسم جو هرهڪ عضوو ڇريو ۽ پوءِ جسم حرڪت ڇڏي ڏني ۽ هن جو دم پرواز ٿي ويو. مٿي کان پوءِ تلهو اوبرين هن جي جسم تي ڦٽڪا هڻڻ لڳو ۽ پوءِ هن جي مٿان چڙهي بيٺو ۽ لتون هنيائين. آدوڪي آهستي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڻ پڻ ڪري پاڻ کان موڪلايو ۽ چيو ”ادا، پيارا پيءُ.
تنهن جي خاطر مان انهي ٿلهي جي دل پنهن جي هٿن
سان ڪڏي ڪاٺيندس. جيتوڻيڪ اها حرام آهي. اهو توسان
منهن جو آخري واعدو آهي.

سزائن جو سلسلو ختم ٿيو. لاشا پاڻيءَ ۾ اڇلايا ويا.
انهي ڳالهه کي هڪڙو ڏينهن گذري ويو پر ڊن بار جو
دماغ اجا جاءِ نه آيو هو. هن کي اڪر نه پيا لين جن سان
هن حقيقت کي پيش ڪري سگهي. ڪيس خوف وٺي ويو
ته شايد هاڻ هو خود بخود انهي هراس ۾ مري ويندو. مگر
اميد ٿي رکيائين ته خدا ڪري جيئرو وطن پهچان ۽ هي
حقيقت دنيا جي اڳيان پيش ڪريان. ڊن بار غلامن جو
جانئرو ورتو ته انهن ۾ هن کي ڪو فرق ڏسڻ ۾ ڪونه
آيو. ڇا هنن تي هيڏي ساري واقعي جو ڪو اثر نه ٿيو!
آخر ڇو؟ بهرحال ڪيس ڪا ڳالهه سمجهه ۾ ڪانه آئي.

ڊن بار ليانا لاءِ هيڏانهن هوڏانهن نهاريو پر هوءَ ڪيس
ڏسڻ ۾ ڪانه آئي. هن خيال ڪيو ته هاڻ شايد هو سندس
حفاظت ڪري نه سگهندو ۽ جي اڃا به هن جي پٺيان
لڳندو ته ڪنهن وڏي مصيبت ۾ مبتلا ٿي ويندو ڇاڪاڻ
ته جڏهن ڪان هن اها چوڪري خريد ڪئي هئي تڏهن کان سڀ ملازم
هن کي ٿوڪون هڻندا هئا ۽ هن کي ڏڏو بيوقوف سمجهندا
هئا ۽ سوچيندا هئا ته هن ليانا جي محبت ۾ ڦاسجي اها
خطا ڪئي هئي. هاڻ ڪئين خلاصي ليانا کي اکئين کان
وڌيڪ برين نگاهن سان ڏسڻ لڳا هئا ۽ ڊن بار به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خيال ڪيو ته هاڻ ڇوڪريءَ کي هنن کان بچائڻ لاءِ ہي ڪا حڪمت عملي ڪرڻي پوندي. هاڻ هنن کي جيئن وڌيڪ جهلبو يا منع ڪبي تيئن انهي ڳالهه تي وڌيڪ زور ڏيندا ۽ آخر سڀ پاڻ ۾ ملي جلي ڪانهه ڪا حرڪت به ڪندا ۽ مونکي به ماريندا. اوبرين ۽ ريز جهڙا وحشي ماڻهو مونکان وڌيڪ پنهن جو حق ٿا سمجهن ۽ آخر ليانا کي حاصل ڪري وٺندا ۽ هن کي نقصان رسائيندا.

هن بغاوت کان پوءِ سيني خلاصين جا وڌيڪ دماغ خراب ٿي ويا آهن ۽ جهڙوڪ ٽي پيا آهن. اوبرين هنن سيني جي اڳواڻي پيو ڪري. ٻن بار ٿهڪندڙ ڏامر کي برش سان جهاز جي ڪانئن کي مک پئي ڏنو ته اوچتو ليانا جي نظر متس پئجي وئي ۽ هوءَ سڌي هن ڏي وڃڻ لڳي. اڳيان اوبرين بيٺو هو تهن پنهن جي ٻانهن هن جي اڳيان ڪڍي اپي ڪئي ۽ هن کي اڳتي وڃڻ کان روڪيو. هوءَ هيسجي بيهي رهي ته هن ديڪدم ڇانين ۾ هٿ، ڪڍي وٺس. ليانا هن کي ٻانهن کان ڏڪي جان ڇڏائي ته هن وري ڪڍي ڳچيءَ مان جهليس.

”ٻهه بارا!“ هن ٻن بار کي مدد لاءِ سڏ ڪيو. ٻن هن ڏي ڏٺو ته اوبرين به ٻن بار ڏي ڏٺو ۽ ڳچيءَ مان هٿ ڪڍيائين. اول ٻن بار خيال ڪيو ته هڪ دفعو وري ڪپتان کي دانهن ڏيان ۽ ڏنائين ته متان گهڙي گهڙي ڇوڪريءَ جي باري ۾ هن وٽ وڃان ۽ هو ناراض نه ٿي پوي ۽ سودو ٿيل، رد نه ڪري ڇڏي. جيڪڏهن چاهيان ته اوبرين کي ماري به سگهان ٿو. رکيو گرم ڏامر جو برش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پري منهن ۾ هٽائنس ته به جيڪر شڪل ڦيرائي ڇڏيانس، پر ائين به مسئلو حل ڪونه ٿيندو. پلا جي، حڪم ڪندو سانس ته هن پيري مڙئي به ويندو پر وري به پنهن جي ذلالت ڪونه ڇڏيندو ۽ ڪڏهن نه ڪڏهن ليانا کي ضرور تڪليف پهچائيندو. ٽنهن ڪري هيٺانهين ونانس. اها اٽڪل دل ۾ سوچي هن کي چيائين ”هلو- جيمي! مان پانيان ته تون زندگيءَ ۾ ڪڏهن به ناڪام نه ٿيو آهين.“ اوبرين ٽهڪ ڏئي کليو ۽ چيائين ”اڙي بوبا! ناڪامي دنيا ۾ ڪا شئي ڪانهي.“ ٻن بار جي بت ۾ غصي کان سرڙاٽ پئدا ٿيڻ لڳا پر وري به جذبات تي ڪنٽرول ڪري ويو ۽ سوچيائين ته جي هن کي چوندس ته هاڻ تنهن جي هن ۾ ڪابه دلچسپي ڪانهي ته پوءِ هو به هن کان ڪٿو ٿي ويندو ۽ وڌ ۾ وڌ ڪنهن مهل چماٽون هڻي ڪيندس باقي ٻي ڪابه حرڪت نه ڪندو ۽ پيا به ڪٿي مارينداس باقي حملو نه ڪندس ۽ اهڙي طرح هوءَ هن کان بچي ويندي. پوءِ ٻن بار ليانا کي سڏ ڪيو ”لبانا!“ پر هوءَ هن ڏي ڪانه آئي ۽ واپس هلي وئي.

ليڪا سؤ جي ساموندي ڪناري وٽ هڪ ٿي هند پنج درياءَ سمونڊ ۾ اچي چوڙ ڪندا هئا جنهن ڪري اتي سون جي تعداد ۾ ننڍيون وڏيون ڪيٽيون ۽ پيٽ نهي ويا هئا. جن ۾ وڏا ۽ گهاٽا وڻ ڦٽا بيٺا هئا. اندر هزارن جي تعداد ۾ جهنگلي جانورن جا ٽڪاٽا هئا. جيڪي جهاز چوري غلام ڪڍندا هئا سي به هنن وهڪرن ۾ اگتي وڃي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لڪندا هئا. گويا هي اهڙن جهازن لاءِ هڪ قسم جو ٺٺ هو. سچ لڳي ڪان ٿورو پوءِ جيو بيليشن به هتي اچي رسيو. جيڪي خلاصي هن ڪپتان سان اڳي به ڪم ڪري چڪا هئا، تن کي خبر هئي ته هاربني ڏنهن به صورت ۾ اچوڪي رات هتي ترسندو ۽ پنهنجي جهاز ڏسان لهي ٻين ڪپتان دوستن سان ملڻ ويندو ۽ انهن سان گڏ شراب پاڻي پيئندو. تنهن ڪري خلاصي به خوش ٿيا. ڇو جو هتي هنن کي ڪو به ڪم ڪار ڪرڻو نه پوندو. البت جيڪي ڪپتان ڪي ٻيڙيءَ ۾ ويهاري گهمائڻ وٺي ويندا. تن لاءِ آزار ٿيندو. ٻين جهازن جا به ڪئين خلاصي وغيره اتي ٺٺ ۾ اچي گڏ ٿيندا. جهاز کي ٻيهاري ڪپتان ٻيڙيءَ ۾ چڙهي ٻين دوستن ڏي ويو. هتي هنن کان اڳ ۾ به جهاز بيٺا هئا. جنهن جهاز جي ڪپتان سان هو ملڻ ويو هو سو اسپين جو باشندو هو ۽ نئين ءَ مان هتي آيو هو. هنن ٻنهي پاڻ ۾ پڻي ڪاڏو پيتو ته اوچتو سمونڊ ۾ ڌماڪو ٿيو. اسپيني ڪپتان ڌماڪو ٻڌي ششدر ٿي ويو.

هاربني هن کي ڏسي پڇيو ”ڇا اوهان وٽ رجسٽري جا ڪاغذات آمريڪا جا آهن؟“

”ها. آهن ته آمريڪا جا.“

”ها ته اهي ٻئي جهاز وارا آهن. جن‌سيني کي هوشيار ڪرڻ لاءِ ڌماڪو ڪيو آهي. جنهن جو مطلب اهو آهي ته برٽش جي فرگيٽ ويجهڙائي ۾ اچي چڪي آهي ۽ اُن جا چوڪيدار سمونڊ ۾ ڦرن پيا.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"چا تہ انهي جو مطلب اهو آهي. پلا اوهان وٽ ڪٿان جا ڪاغذات آهن؟" هن هارينبي کان پڇيو. "آسان وٽ بہ آمريڪا جي رجسٽري آهي."

"تہ پوءِ اوهين بہ ڪو فڪر نہ ڪريو. اوهين بہ بچي ويندا."

"بچي تہ ويندا سين پر بشرطيڪ اهي سچا هجن."

"مگر اوهين بہ بچي ويندا. فڪر ڪرڻ جي ڪا بہ ڳالهہ ڪونهي."

"چڱو ڪپتان صاحب، هاڻ مونکي بہ هلي پنهن جي جهاز تي حاضر ٿيڻ گهرجي." هارينبي چيو.

"چڱو مسٽر هارينبي، خدا حافظ"

"خدا حافظ"

هارينبي جيو بيليشن تي موٽي آيو. مسٽر مردس اڳ ۾ ئي ڏماڪي جو آواز ٻڌي هوشيار ٿي ويو هو ۽ پنهنجا ماڻهو سڙهن تي مٿي چاڙهي ڇڏيا هئائين تہ فرگيٽ جي جانچ وٺن ۽ پاڻ هارينبي جو انتظار ڪري رهيو هو.

"مسٽر مردس! ڇا خبر آهي؟"

"ڪپتان صاحب، پيٽن جي چوگرد ٽي جهاز پيا ڦرن. هنن تي برطانيہ جو ڪو بہ نشان ڪونهي. خبر نٿي پئجي سگهي تہ برٽش جا آهن يا پيا آهن."

"خير، ڪنهن جا بہ هجن، اوهين آمريڪا جا جهنڊا مٿي چاڙهي ڇڏيو."

"حاضر صاحب، پلا غلامن لاءِ ڇا حڪم آهي- انهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي ڊيڪن ۾ بند ڪري ڇڏيون؟"

"ضروري ڪونهي پلي پيا متي ڦرن. برٽش جي فرگيٽ اسان کي ڇا ڪندي."

ٿوري دير ۾ خلاصين وري اچي ٻڌايو ته جهاز بلڪل ويجها اچي چڪا آهن. مرڊس ۽ هارينبي ٻئي متي چڙهي ويا. هارينبي دوربيني ۾ ڏٺو ته واقعي برٽش نيوي جا ٽي جهاز آهن جن ۾ ٻه فرگيٽون آهن ۽ هڪڙو ڦيٿن واروڪوئلي تي هلندڙ جهاز آهي. جهاز سمنڊ مان نڪري وهڪرن ۾ اندر داخل ٿي رهيا هئا. هارينبي جي دل کي ڪو لوڏو ڪونه هو. هن کي پڪ هئي، ته اهي هنن کي ڪجهه به نه ڪري سگهندا. انهن کان ڊڄڻ اجايو آهي. هارينبي دوربيني لاهي ڇڏي ۽ ڏنائين ته فرگيٽون انهن ٻن جهازن سوڊو هليون ويون ۽ ڪوئلي وارو جهاز هنن ڏي وڌيو. جيڪي ٻه جهاز پيا اتي بيٺل هئا تن مان هڪڙو "بن ملاح" ۽ ٻيو "بن احمد" هو. مرڊس کي ڪپتان حڪم ڏنو ته في الحال ٿي سڙهه چاڙهي ڇڏيو ۽ جهاز جو رخ هياڪ وڙي بندرگاهه ڏانهن موڙيو ۽ آهستي آهستي هلڻ شروع ڪريو جيئن برٽش نيوي کي اهو شڪ نه پوي ته ڪو ڀڄڻ ٿا چاهيون.

"حاضر صاحب!" مرڊس جواب ڏنو. انهي وچ ۾ بن ملاح ۽ بن احمد ڀڄڻ ٿي چاهيو پر فرگيٽون انهن کي رسي وبون ۽ واپس ڪناري تي وٺي آيون. هڪڙي جهاز توب سان فرگيٽ تي حملو ڪيو پر ڪجهه به نه وريس ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جھلجي پيو.

”آگبوٽ ٻاڻ ڏي پيو اچي، صاحب!“ ڪڙي خلاصي دانهن ڪئي. آگبوٽ فرگيٽن کان ڏار ٿي جيوبيليشن ڏي موڙو کاڌو ۽ دونهان ڪيندو هنن وٽ اچي پهتو. آگبوٽ تي ڇهه توبون ڦٽ ٿيل هيون جن ۾ چار هاڪيون هيون باقي ٻه ٿيهن ٿيهن پائونڊن جا گولا اڇلڻ واريون هيون.

”هلندا هلو. هلندا هلو“ هارينبي حڪم ڪيو. آگبوٽ هنن کي بيهڻ لاءِ سگنل ڏنو.

”ڇا خيال آهي، ڪپتان صاحب!“ مردس پڇيو. هارينبي کو جواب ڪونه ڏنو، غلام جهاز جي ڪنارن تان بيهي برٽش جهاز کي ڏسي رهيا هئا ۽ هڪ ٻئي کي ڌڪا ڏئي اڳيان بيهڻ جي ڪوشش پئي ڪيائون. خلاصين هنن کي ڏندا هٽي، هيٺ ويهي رهڻ لاءِ چيو. سڀ اوڪڙو ويهي رهيا ۽ ڪنڌ مٿي ڪري وري به جهاز کي ڏسڻ لڳا.

ايتري ۾ برٽش نيوي توب جو گولو هنن ڏي اڇليو، جيڪو جهاز کان ٿورو پري وڃي پاڻيءَ ۾ ڦاٽو ۽ پاڻي مٿي اڀري وبو. اهو ڏسي سڀ خلاصي خودبخود ڊيڪن ۾ لڪي ويا.

”ٺيڪ آهي. مسٽر مردس جهاز جو رخ هنن ڏي ڪريو، ۽ ويجها هلو. اڄ انهن کي به ڏسي رهبو“ هارينبي غصي ۾ مردس کي حڪم ڏنو جنهن جهاز جو رخ آگبوٽ ڏانهن ڪيو ۽ هنن ڏي وڌڻ لڳا.

آگبوٽ هنن جي ويجهو آيو. ٻلو ڪپڙن ۽ گول توپن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڈارا برٽش نيوي جا سپاهي بندوقون هٿن ۾ ڪريو تيار بيٺا هئا. جهاز تي "پيريگرائين" نالو لکيل هو. نيوي جو ڪپتان پنهن جي سپاهين سميت پيڙيءَ ۾ چڙهي جيوبيليشن جي بلڪل ويجهو اچي بيٺو ۽ مائيڪ وات تي رکي هارينبي کي چيائين "ڏاڪڻ هيٺ لاهيو. اسين متي اچڻ ٿا چاهيون."

"اوهان کي آمريڪا جي جهازن تي چڙهڻ جو ڪو حق ڪونهي" هارينبي هٿن کي گول ڪري وات تي رکي نيوي جي ڪپتان کي جواب ڏنو.

"اسين اوهان جا ڪاغذات چيڪ ڪرڻ ٿا چاهيون".

"ڪهڙي سبب ڪان؟" هارينبي پڇيو.

"شڪي حالت سبب."

"مگر اها سراسر بي واجبي ٿيندي."

"جيڪڏهن اوهين ڪاغذات ڏسڻ نه ڏيندا ته اسين سمجهنداسين اوهين آمريڪن نه آهيو. انهي حالت ۾ اوهان جو جهاز ضبط ٿي سگهي ٿو ۽ اوهان تي فائرنگ به ڪري سگهجي ٿي" نيوي واري ڪپتان صاف لفظن ۾ چيو.

هارينبي کي غصو ته تمام گهڻو لڳو پر ڇاڙيون پڪوڙي، منهن ۾ گهمبڊ وجهي خلاصين کي چيائين "ٺيڪ آ، اوهين ڏاڪڻ هيٺ لاهيو." هنن ڏاڪڻ لاتي، نيوي جو ليفٽيننٽ ٻن سپاهين سان گڏ متي چڙهي آيو. پر هارينبي هن سان هٿ نه ملايو. مانس ڪيو هڪڙيئي هنڌ بيٺو هو. غلام ٽانڪن ۾ ۽ ڊيڪن جي بنين لڪي ويا ۽ اتان ڪڇيون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪڍي ليفٽيننٽ کي ڏسي رهيا هئا. ليفٽيننٽ به هنن کي ڏسي ورتو هو، پر پوءِ هوءَ هاربنبي ڏي وڌي ويو. سپاهي به هن جي پٺيان لڳا آيا. ليفٽيننٽ هاربنبي کي چيو ”مان ليفٽيننٽ مڪائيل سي هيسٽنگ آهيان. هز مئجيسٽي جي نيوي جو ملازم آهيان.“

ڪپتان هن کي بنا ڪنهن جواب ڏيڻ جي مرڊس کي چيو ڪئبن مان ڪاغذات ڪڍي آ. هو ڪاغذات ڪڍڻ لاءِ هيٺ لهي ويو ته پاڻ هنن کي پٺ ڏئي سمنڊ ڏي منهن ڪري بيهي رهيو. هنن کي رخ نه ڏنائين. مرڊس ڪاغذات کڻي اچي ليفٽيننٽ کي ڏيکاريا. ليفٽيننٽ به تي منٽ ڪاغذن کي اٿلائي پٿلائي ڏسي، مرڊس کي واپس ڪندي چيائين ”اوهان جا ڪاغذات بلڪل ٺيڪ آهن.“

”ٺيڪ آهي. ته ڀائي مهرباني ڪري جلدي هيٺ لهو ۽ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش نه ڪجو نه ته مجبورن اوهان کي جهاز ڪان هيٺ ڌڪو ڏنو ويندو.“ ليفٽيننٽ کي ڪاوڙ ته ڏاڍي آئي پر ضبط ڪري هن کي چيائين ”تازن قانونن موجب اوهان جي نرم رويي ۽ شرافت سان رجسٽري جا ڪاغذات ڏيکارڻ تي مونکي اوهان جو شڪريو ادا ڪرڻ گهرجي، مگر اوهين جنهن نموني م پيش آيا آهيون. ان لاءِ جيڪر سان اوهان جي جهاز کي توبن سان اڏائي ڇڏيان مگر مونکي ايئن ڪرڻو ڪونهي.“

مرڊس چيو ”مسٽر هيسٽنگ! اوهين جيڪڏهن اسان تي ڪا مهرباني ڪرڻ چاهيو ٿا، ته اوهين جهاز مان هيٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لهي وڃو.“

”مسٽر. ان اوهان کي جيل حوالي ڪرائيندس.“

”ها ها. ٺيڪ آهي پر هاڻ هيٺ لهو. لهو ته اسان جا ماڻهو ڪم ڪار ڪن“ مرڊس چيو. لفٽيننٽ هيٺ لهندي ڏاڪڻ تي بيهي هڪ پيرو وري غلامن ڏي ڏٺو ۽ پوءِ لهي ويو. هن کي غصو تمام گهڻو هو. پنيان جيوبيليشن جي عملي هن تان کلون ۽ ٺوڪون ڪرڻ لڳا.

ان کان پوءِ هارينبي پنهن جي عملي کي چيو ”هاڻ سڌا ”هياڪ“ جي بندرگاهه تي هلو، اتان به ڪجهه غلام خريد ڪرڻا آهن. جهاز هلندو ويو ته اوچتو ڊيڪ ۾ غلام عورتن ۾ دانهون ٿيون. هڪڙي عورت رڙيون پئي ڪيون ۽ ٻيون هن کي ماٺ ڪرائڻ لاءِ پاڻ ۾ دانهون ڪري رهيون هيون. عورت ڪجهه چيو پئي پر ڪنهن به هن ڏي ڌيان نه ٿي ڏنو. سڀڪا پنهن جي ۾ لڳي پئي هئي. ليانا هن جي مدد ڪرڻ ٿي چاهي مگر هوءَ سندس ٻولي نه پئي سمجهي سگهي ۽ اتڪل ٻه ڪلاڪ هن عورت جي دانهن پئي پئي. جهاز لوڏا کائيندو تيزيءَ سان پڄو ويو. آخر هوءَ عورت ليانا جي اڳيان ڪري پئي. ليانا پڇڻ جي ڪئي ته هن کيس زور سان ڌڪ هنيو. ليانا ڪئي ٻانهن سان جهليس ۽ وات تي هٿ رکي ماٺ ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي. اينتري ۾ هن کي ٻار ڄمڻ لڳو. پوءِ ليانا سمجهي وئي ۽ ٻارڙي جي ٽنگن ۾ هٿ وجهي ٻاهر ڇڪڻ لڳي ۽ هن کي چوڻ لڳي ”هاڻ بس. سڀ خير ٿي ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪو فڪر نہ ڪر. هاڻ مان تو وٽ ويٺي آهيان. مان تنهن جي خدمت ڪندس. نہ گهٻراءِ." ٻارڙو ٻاهر ڪڍي ليانا وات سان هن جو ناڙو ڪٽري ڳنڍ ڏني ۽ ٻار کڻي هن جي ڇاتين سان لاتائين. پوءِ هن جا رت پٽ اگهي صاف ڪري هن کي ليٽائي پاڻ هلي وئي. عورت کي تڪليف ڏاڍي هئي ۽ سڄي رات دانهون ڪري ڪري سمهي رهي.

صبوح جو خلاصي عورتن کي ڏيک جي مٿان وني وڃڻ لاءِ آيا ۽ سيني کي ٿڌا هٿندا اتاريندا ويا. جڏهن عورت وٽ پهتا ۽ ٻار سندس ڇاتيءَ تي هن جي ٻانهن ۾ چنبڙيل ڏٺائون تہ ٻار کي هٿ لائي ڏٺائون. هن جو بدن بلڪل ٿڌو محسوس ڪري پاڻ ۾ ڪجھ ڳالهايائون. ليانا بہ اتي هن عورت ڏي ڏٺو. هن جو وات کليو پيو هو ۽ ساھ نڪري ويو هو ... ڪنيائين. ٻار جو منهن هن جي ڇاتين جي وچ ۾ ڦاٿل پيو هو. هين تمام گهڻو رت هاريو پيو هو. ليانا رڙ ڪري آئي ۽ هن عورت ۽ ٻار جي مٿان ... ڪري سگهي تہ ڪو هي اهائي عورت ۽ ٻار آهي جنهن سان رات هن همدردي ڪئي هئي. آخر ۾ ٽي خلاصي لاش ڏي ... ڪئي ... ٻار جيئن جو تيئن هن جي ٻانهن ۽ ڇاتي ۾ ڦاٿل پيو هو ۽ خلاصين هن کي جهاز ... سمنڊ ... اڇلي ڇڏيو.

ليانا بلڪل اڪيلي ويٺي هئي ۽ رات وارو منظر ... رنج ۽ غم ڪري وري پنهنجي حال تي ... ڪرڻ لڳي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن کي ٻن ٻار بابت ٻــ ڪئين شڪ شبها پيدا ٿي رهــيا هئا. ٻن ٻار ڪير آهي؟ ڇا آهي؟ سندس همدردي جو مقصد ڇا آهي؟ وغيره. هــن کي فقط اها خبر هئي تــہ هو سندس حفاظت ڪري ٿو ۽ ٻين کان بچائي ٿو. انهي ڪري ڪيس مٿس ڪجهہ ڀروسو ۽ اعتبار ٿــو ٿئي. شـايد هو هــن سان محبت ٿو ڪري. يا حقيقت ۾ ٻن بـار فقط هڪڙي راند ڪيڏي رهيو آهي ۽ هاڻ هو انهيءَ راند مان بہ ڪٿو ٿي پيو آهي. هاڻ هو سندس حفاظت بہ نٿو ڪري ۽ ٻين سان گڏ پاڻ بــہ هن تان ڏلون ٿــو ڪري. جي ڪير هــن کي چمات ٿو هڻي يــا ڇيڙ ڇاڙ ٿو ڪري تہ هو ان کي ڪا منع نٿو ڪري. ڇو؟ هاڻ لـيانـا کي بہ هن کان نفرت ۽ ڌڪار پيدا ٿيڻ لڳي هئي.

سرجن ولڪس نـنـڊ ۾ ستو پيو هو تــہ اوچتو ڪنهن سندس در تــي ٺڪ ٺڪ ڪئي ۽ هو ڇرڪ ڀري ننڊ مــان اٿيو. در کولي ڏٺائين تہ ڪپتان هارينبي ۽ مربس در تي بيٺا هئا.

”اچو- اچو ڪپتان صاحب، پيو تہ سڀ خير آهہ.“

”هـا سرجن صاحب، اسـان جـو هڪڙو مــريض آهي؛ انهـي کي اوهان جـي عـلاج جــي سخـت ضرورت آهي“ ڪپتان چيو.

”هڪڙو منٽ.“ هن گائون چڪي پٽو. بتي ٻاريائين. دوائن جي بيگ کڻي دوائون چيڪ ڪري ڪپتان کـان پڇيائين ”اوهان جـي مريض کـي ڪهڙي تڪليف آهـي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مريض ڪير آهي؟"

ڪپتان هن جي بيڊ تي ويهي هن کي چيو "سرجن صاحب هڪڙو منٽ ويهه، مرڊس تون به ويهه." ٻئي ويٺا.

هارينبي هٿ مليندي ڳالهه ڪئي، "مسٽر ولڪس! اسان وٽ متي ڏهه مسافر لڪل آهن جن جي خبر سواءِ منهن جي ۽ مسٽر مرڊس جي، ٻئي ڪنهن کي به ڪانهي."

سرجن نهايت عجب وچان پڇيو "ڪير آهن؟"

"مسٽر ولڪس، ڇا اوهان چاراسٽن کان ٻاهر مائونٽ سيليسشل جو خفيه قيدخانو ڏٺو آهي؟"

"ها، اهو ته هڪڙو ناجائز جيل خانو آهي!"

"ها، اها هڪڙي بدنام ۽ بدترين جڳهه آهي، نيڪ آهه. تنان اسان سفيد چمڙيءَ واريون پنج لاوارث ڇوڪريون خريد ڪيون آهن."

"لاوارث ڇوڪريون، ڇا مطلب! اوهين انهن کي ڇا ڪندا؟"

"سڀ ڇوڪريون ٻارنهن ۽ چوڏهن سالن جي عمرين جون آهن. اسين انهن کي "بن احمد" وارن کي وڪڻي ڇڏينداسين."

"بن احمد کي! ڇو؟ مسٽر هارينبي، هي اوهان ڪهڙو ڪم ڪيو آهي؟ اوهين انهن کي رنڊيون ۽ لونڊيون بنائڻ ٿا چاهيو؟ اوهين انهن کي ڪارن جانورن جي حوالي ڪرڻ ٿا گهرو؟ مسٽر ڪپتان، مونکي ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي. اوهان هنن سان ظلم ٿا ڪريو. هي سراسر ظلم آهي. ظلم"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرجن عبرت ۾ پنجي ويو. ڪپتان ٿڌو ٿي ولڪس کي سمجهائڻ لڳو ”مسٽر ولڪس، اسين انهن کي شيدين جي حوالي نٿا ڪريون. دل نہ لاهيو. اڄ تائين اوهان اهو ڪڏهن بہ نہ ڏٺو هوندو تہ اڇي چمڙيءَ واريون ڇوڪريون شيدين کي وڪڻي ڏنيون ويون هجن. اهڙي ڪا ڳالهہ ڪانهي. اوهين يقين رکو مان خود انهي خيال جو ناهيان. مسٽر ولڪس! اوهين ٿورو انهي جيل خاني جي زندگي تي غور ڪري ڏسو- جتي هنن بدنصيب ڇوڪرين کي ڪير پسند ٿو ڪري ۽ هو نهايت ذلت جي زندگي گذارين ٿيون ۽ اٿي هي لاوارث ڇوڪريون هنن شيدي غلامن کان بہ وڌيڪ بري حالت ۾ مبتلا آهن. بن احمد جهاز جا واپاري هنن ڇوڪرين کي مشرق وسطيٰ جي امير ماڻهن وٽ وڪڻندا- جيڪي اڇي چمڙي تي عاشق آهن ۽ وڏو قدر ٿا ڪن. انهن وٽ هي ڇوڪريون راڻيون ٿي رهنديون. اتي هنن جي وڏي حفاظت ۽ عزت ٿيندي. اتي هي اهڙي عيش ۽ آرام سان رهنديون جو شايد اسان جي پنهنجي ملڪ جون عورتون بہ نہ رهنديون هونديون.“ ڪپتان اٿي، ولڪس جي ڪلهن تي هٿ رکي وري چيو ”اوهان کي سچي خبر آهي؛ اسان هنن جي ڀلائي خاطر سڀ ڪجهہ ڪري رهيا آهيون، اسان هنن کي ظلم جي منهن مان ڪڍي آيا آهيون.“

”ٺيڪ آهي مسٽر هاريئبي، مگر مان ٿو سمجهي سگهان؛ مونکي اها ڳالهہ نٿي وڻي.“

”پر سرجن صاحب علاج جي لاءِ ڇا ٿا چئو؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”خير، جيڪي اوهان ڪيو سو ڪيو، هاڻ انهن جو علاج ۽ انهن جي سنڀال ته ڪرڻي پوندي.“ سرجن پڳل دل سان جواب ڏنو.

ڪپتان وري چيس ”برابر، اوهان کي ڪجهه ڏک محسوس ٿيو هوندو- پر في الحال مهرباني ڪري هلو ۽ مريض جو علاج ڪريو. هوُ اوهان جو انتظار پيو ڪري“.

ڇوڪريون، ڪپتان هارينبي جي ڪئبن جي بلڪل پر ۾ هڪڙي ننڍي ڪئبن ۾ بند هيون جنهن جي دروازي جي ٻاهران لوهي راڊ لڳل هئي ۽ راڊ کي مضبوط تالو لڳل هو.

هارينبي چابي هٿي دروازو کوليو. اندر ننڍي ڪوٺي هئي . پٽ ۾ هڪ ٻئي جي مٿان پنج بسترا لڳل هئا. چار ڇوڪريون، نهايت خوبصورت، هيٺين بستري تي ويٺيون هيون- پنجين اڃا پٺي هئي. جيئن ئي ولڪس، هارينبي ۽ مرڊس اندر داخل ٿيا ته هو چارئي ڇٽيون اٿي بيٺيون.

”ڇوڪريون! اوهين مسٽر ولڪس سان ملو، هي اسان جو سرجن آهي.“ هارينبي چيو.

”ڇا اوهين هولي جو علاج ڪرڻ آيا آهيو؟“ سيني ۾ دکي ڇوڪريءَ سرجن کان پڇيو. پيون ٽــي ڇٽيون هن جي پٺيان بيٺيون هيون.

سرجن منهن تي خوشيءَ جو اظهار ڪندي چيو ”ها- انهيءَ لاءِ مان هتي آيو آهيان. اوهان جو نالو ڇا آهي؟

”ملي ڪينٽ.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ميڪينٽ، نالو ڏاڍو پيارو آهي“

”هن جو نالو اينـي آهي، هيءَ گريس آهي، ۽ هيءَ چيڙي آهي.“ سرجن سينـي ڏي ڏسي مسڪرائي چيو

”اوهين سڀ خوش آهيو!“

”ها اسين سڀ بلڪل خوش آهيون اوهين ڪيئن آهيو“

”مهرباني مان بلڪل خوش آهيان.“

هولي ستري تي ليٽي پئي هئي. سندس ڊگهاءَ ڪارا وار وهائي ڪان هيٺ پئي لڙڪيا. هن جـون اکيون نه ڪليل هيون مگر بيهوش هئي، ڪيس ڪا خبر ڪا نه هئي ته مٿان ڪير بيٺو آهي. ولڪس هن جي نبض ڏٺي ته زري تيز ۽ زري گهٽ پئي هلي ۽ ڪلي جو رنگ پيلو تي چڪو هو. هن جا هٿ ۽ منهن گرم نه بلڪ ڪوسا ها. ولڪس هن جي بت تان ڪپڙو لاتو. مليڪينٽ اتي بيٺي باقي ٽي ڇٽيون منهن ورائي پٺيريون تي بيٺيون. ولڪس هـن جو پيٽ ڏسي هٿ رکيو ته هن دانهن ڪئي. ولڪس وري مٿان ڪپڙو وجهي ڇڏيس. مليڪينٽ کان پڇيائين.

”هن کي بيماري ٿئي گهٽا ڏينهن ٿيا آهن؟“

”هي ٽن چئن ڏينهن کان بيمار آهي پر ... ۽ حالت اڄ تي اٿس“ ملڪينٽ سرجن کي ٻڌايو.

”ڇا هي ڦتڪي ۽ پريشان ٿئي تي؟“

”ها. ڪالهه هيءَ ڏاڍو پئي ڦتڪي ۽ لڇي پڇي.“

ولڪس، ڪپتان ۽ مردس کان ”پڇيو اوهان هن کي ڪا دوا وغيره ڏني آهي؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرڊس چيو ”ها، ڪالهه جڏهن تــه هن کي لوڇ پوڇ پئي ٿي تہ مون هن کي آرام ڪرڻ لاءِ جلاب ڏنو هو.“

”اوهو! بيوقوف، هٽ سان پڙي ڏني اٿيئس“ ولڪس سخت ناراضگيءَ ۾ چيــو. وري منهن پڪو ڪري چيائين ”خير، ڪا ڳالهہ ڪانهي. هي تمام جلد ٺيڪ ٿي ويندي.“

”ايني! تون هيڏانهن اچ.“ ”ها۔ ها۔ ايني، تون هيڏانهن اچ۔ اوهين هن کي اٿاري ويهاريو.“ هنن ڳڏجي هولي کي اٿاري ويهاريو. ولڪس هــن جي اکين ۾ ڳلن تــان لڙڪ اگهي صاف ڪيا ۽ چيو ”هي جلــد ٺيڪ ٿي ويندي۔ مان هن جــو علاج ڪندس. ايني! اوهان جــو مونتي اعتبار ۽ يقين آهن؟“ ايني ڪنڌ سان ها ڪئي. ”تہ پوءِ ازهين ڪوبہ اوسيئڙو نہ ڪريو، مان هن کي چڱو ڀلو ڪندس.“

”في الحال مــان هن کي پنهن جي ڪئبن ۾ ڪٺائي ٿو وڃان تاڪہ مان هروقت هــن جي سنڀال ڪري سگهان ۽ علاج بہ ڪريان تہ جيئن تمام جلد چڱي ڀلي ٿي وڃي.“ اهو ٻڌي ڪپتان چيو ”مگر اهو تہ .... ڇا اوهين هــن کي پنهن جي ڪئبن ۾ ڪٺائي ويندا؟“

”ها ڪپتان صاحب، اهو بلڪل ضروري آهي.“

”ٻي ڪا صورت ڪانهي؟“

”نہ۔ ٻيو ڪو طريقو ڪونهي.“

”جيڪا اوهان جي مرضي. مسٽر مرڊس! اوهين هولي کي ڪٽي سرجن جي ڪئبن ۾ هلي ڇڏيو، اسين اچون ٿا“ ڪپتان چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”حاضر صاحب.“ مرڊس ڇوڪريءَ کي ڪنيو تہ هن دانهون ڪيون مگر مرڊس هن جي وات تي هٿ رکي ڪئبن ڏي کڻي ويو.

”اوهين اسان وٽ وري ايندا؟“ اينيءَ سرجن کان پڇيو.

سرجن چيو ”ها، مان توهان وٽ ايندو رهندس.اوهين ڏاڍيون سٺيون ڇوڪريون آهيو. اوهان جهڙيون سهڻيون ڇوڪريون مون اڳي ڪڏهن ڪونہ ڏٺيون آهن. مونکي بہ سهڻيون ڏيهيون آهن.“

”هنن جا نالا ڇا آهن؟“

”مان هڪڙيءَ کي الائيس ۽ ٻيءَ کي الائيشا چوندو آهيان، هن وقت هي اوهان جيڏيون آهن.“

سرجن چيو ”ڇا اوهين گهبرايو ٿيون؟“ ”هاڻ تہ اوهان کي بلڪل گهبرائڻ نہ گهرجي. اوهين تہ مائونٽ ميليسشل جي قيدخاني مان آزاد ٿيون آهيو. اوهان کي تہ خوش ٿيڻ گهرجي.“ ڪپتان ٿورو چڙ ۾ ڇوڪرين ڏي نهاري چيو. ولڪس هن کي مسع هڪئي.

گريس چيو ”ها سرجن، اتي اسان کي ڏاڍو ماريندا هئا.“ چيري چيو ”اسان کي ڪاٿو بہ سٺو ڪونہ ڏيندا هئا.“ گريس چيو ”۽ اسان کي روز چرچ ۾ وٺي ويندا هئا. ۽ سڄو ڏينهن ڪم وٺندا هئا. رکو چنچر ڏينهن اڌ ڪلاڪ راند روند ڪرڻ لاءِ ڇڏيندا هئا.

اينيءَ پڇيو ڇا اوهين اسو ٻڌائيندا تہ هاڻ ڪيڏانهن ٻيون وڃون؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرجن صاحب! اوهين مهرباني ڪري مريض کي ڏسو.
في الحال ڇڏيو انهن ڳالهين کي" ڪپتان چيو.
سرجن ڪپتان جي ڳالهه ٻڌي اڻ ٻڌي ڪري ايني کي چيو "ڇا اها اوهان کي خبر ڪانهي؟"
"ڪپتان صاحب اسان کي ٻڌايو آهي ته اسين ٻئي ملڪ ۾ پيا هلون جتي شهزادا رهندا آهن. جتي بادشاهه رهندا آهن. اتي خوبصورت محلات آهن ۽ اسان کي اهڙا فوٽو به ڏيکاريا اٿس. جنهن ۾ اهين سڀ اتي هلي رهنديون. اتي اسان جي وهنجڻ لاءِ خوبصورت چشما آهن. گل ڦل آهن. جهڙا ڪاڏا اسين پسند ڪنديونسين اهڙا ڪاڏا اسان کي ملندا. اسان کي ريشمي ڪپڙا ملندا. اسان کي سون ۽ هيرا جواهر ملندا. اسان کي ڏار ڏار نوڪر ملندا ۽ ڏاڍا مزا هوندا."
"واهه واهه. ڇڻبو ته اوهين ڏاڍيون خوش نصيب ڇوڪريون آهيو." ولڪس مسڪرائي اين کي ڳلن تي چمي ڏني. ايني ولڪس کي ڏسي ۽ مسڪرائي چيو "ڇ وهين اتي به اسان کي ڏسڻ ايندا؟"
"ها، مان ڪوشش ڪندس" ائين چئي اٿو ۽ چيائين،
"هاڻ مونکي اٿڻ کپي. هوليءَ جو علاج ڪرڻو آهي."
"سرجن صاحب! ڏسجؤ متاز ورڪ، نه اچو!"
"مان سياڻي وري اوهان وٽ ايندس" ولڪس چيو.
"واعدو!" ايني چيو.
"ها. واعدو" ولڪس جواب ڏنو. هو ٻاهر نڪتو ٢

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هارينبي ٻاهران دروازو بند ڪيو ۽ هو ڪئبن ڏي وڃڻ لڳا.

”سرجن صاحب! اوهان ٻڌو، هو بلڪل خوش آهن!“

”ها. مگر اوهان هنن کي اهو نه ٻڌايو آهي ته حرم ۾ ٿيو ڇا آهي.“

”وڌيڪ سڀ ڪجهه هو پنهنجين اکين سان ڏسنديون.“

”ڇــا جيستائين اسين بـن احمد پهچنداسين تيستائين هوليءَ چڱي ڀلي ٿي ويندي؟“ ڪپتان پڇيو.

سرجن هــن جي مــنهــن ۾ ڏسندي چيو ”چڱي ڀلي! هوءَ صبوح تائين مري ويندي، ڪپتان صاحب.“

ڪپتان يڪدم منهن ۾ گهنڊ وجهي چيو ”تــه پوءِ اها ڪتني حي بيوقوفي آهي جو هـن کي پنهن جي ڪئبن ۾ ڪٺائي آيو آهين؟ هتي ڇوڪرين جي اکيان ڇا پئي ڇيئي ۽ هاڻ وري ڇا ٿيو ڇئين؟“

”ڪپتان صاحب، هو نئييون بار آهن. ڇا تون چاهين ٿو ته مان هنن کي ٻڌايان ته اوهان جي ساٿياڻي جلد مرڻ واري آهي. هتي تــه مان ڪيس فقط انهي ڪري ڪٺي آيو آهيان ته جيئن هنن کي ڪا خبر نه پوي، نه ته هو به روئي روئي مري وينديون. هاڻ ته مان روزانو هنن وٽ وينديس ۽ روز نئون ڪوڙ هنني ٻڌائيندوسان تــه هوءَ ٺيڪ ٿيندي وڃي. هنن کي هن جي موت جو ٻڌائڻ بلڪل ٺيڪ ناهي.“

”ڇا اوهين هوليءَ لاءِ ڪجهه بتا ڪري سگهو؟“

”جيڪڏهن ڀهرئين ڏينهن مون سان ڳالهه ڪريو ه . شادد بچي به پوتي هاه حقيقت ڪري هن جو آڌبو آندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏ-ي چڙهي ويو آهي. جنهن ڪري هو بيهوش آهي. وينر
هن نيم حڪيم مرڊس هن کي جلاب ڏنو آهي، ۽ پنهنجي
حڪمت ڏيکاري آهي- تنهن ۾ مريض لا علاج ٿي ويو
آهي. هن وقت هن جي سڄي جسم تي زهر چڙهي ويو آهي.
تنهن کان سواءِ کيس دلي صدمو به رسيل آهي. هن وقت
هن ٻه ڪلاڪ تي گذري سو هن لاءِ جيئرو
رهڻ به غنيمت آهي."

اهو ٻڌي ڪپتان ڪٺي مات ڪئي.

"مسٽر هاريبي! هن ڇوڪري جي قيمت گهڻن غلامن
جي برابر آهي؛ ڇهن جي؟ يا ٻارنهن غلامن جي؟"

"اٺ غلام." اهو ٻڌي ولڪس جي دل ۾ نفرت پيدا
ٿي. هو ٻئي ڪئبن ۾ آيا. ولڪس ڪئبن جو در کولي
اندر داخل ٿيو ۽ ڏٺائين ته هولي سنلس بستر تي پئي هئي.
هن جي بت تي ڪو ڪپڙو ڪونه هو. فقط منهن تي ڪپڙو
پيل هوس. مرڊس مٿان چڙهيو بيٺو هو ۽ هن جي سڄي
بت تي هٿ پئي ڦيرايائين.

"او سوئر- ڪتي جا پٽ!" ولڪس کي بي حد غصو
چڙهي ويو ۽ يڪدم هڪڙي ڪاٺ جي پتي کڻي هن تي
ڏوڪي ڪڍيائينس ۽ هو وڃي ڪريو. وري مٿان ٻه لتي تڏا
هڻي ڪڍيائينس. ڪپتان هن کي جهليندي چيو "بس مسٽر
ولڪس- وڌيڪ نه ماريوس." ايتري ۾ مرڊس اٿي چاقو
ڪڍيو. ڪپتان ڪاوڙ ۾ مرڊس کي چيو "ٻاهر نڪر
نالائق، نه ته گلي ۾ هو ٻڌي تيستائين لٽڪائيندو سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيستائين ساهہ نہ نڪرئي. مرڊس ڪپتان کي ڏسي تـڏو شوڪارو پـري، چاقو بند ڪري ٻاهر هليو ويو. ولڪس پوءِ چوڪري جـو جسم نپاس ڪري وري ڪپڙو مٿان وجهي ڇڏيو. ڪپتان کـي چيائين "مسٽر هارينبي! هڪ ڏينهن ايندو جـڏهن ڪو نہ ڪو هن کي بـہ ڪتي جي موت ماري ڇڏيندو." خير مسٽر ولڪس فيالحال تـہ اها ڳالهہ وساري ڇڏيو. اوهين مريض کي ڏسو، پـر جي مري وڃي تہ فوراً مونکي اطلاع ڪجو. ولڪس ڪنڌ سان ها ڪئي. ڪپتان وڃڻ لڳو "چڱو خداحافظ" "خدا حافظ." ولڪس اندران در بند ڪري. هن کي بچائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو ۽ وس مان ڪونہ گهٽايائين، سڄي رات هن جي مٿان بيٺو هو. رات نہ پئي ڪٽي. هو هولي جـو بخار توڙڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو ۽ جيترو وقت هن جي خدمت پئي ڪيائين، اوترو وقت کيس پنهن جون ڏينهون پئي ياد آيون. ٻاهر پهريدار صبح جو پنجين بجي پنج گهنڊ وڄايا. ولڪس جي اکين مان لڙڪ ڳڙيا ۽ هولي جو دم پرواز ڪري ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهاز هياڪ بندر گاهه تي لنگر انداز ٿيو سڀ عملو جهاز تي رهيو، باقي ڪپتان هارينبي، نائب ڪپتان مرڊس، مرحن ولڪس ۽ ڇوٽون مسٽر هولسٽر، جيڪو ڪپتان جي اجازت سان آيو هو سي هياڪ جي بادشاهه جي دربار جي ٻاهرئين دروازي تي پهتا ته بادشاهه جو وڏو وزير ٽيڪومو هنن کي مليو. ٽيڪومو جو خيال هو ته ماڻهو ڪجهه گهٽ هجن. تنهن ڪري هن ڪپتان کان پڇيو ”ڪپتان، اوهين يقين سان چئي سگهو ٿا ته هنن سڀني جو اوهان سان گڏ هجڻ ضروري آهي؟ ڇاڪاڻ ته بادشاهه جي دربار ۾ فقط وڏي درجي جا ماڻهو هلي ٿا سگهن. تنهن کان سواءِ هي جيڪو ڇوڪرو هن وارن وارو ماڻهو اوهان سان گڏ آهي سو ته مون کي بلڪل جانور قسم جو وحشي ماڻهو ٿو لڳي.“ ٽيڪومو مرڊس جي منهن ۾ ڏسي ورتو ۽ کيس چيو ”ياد رکجانءِ، جي بادشاهه جي دربار ۾ ڪا به گستاخي يا بيهودگي ڪئي اٿئي ته هن تلوار سان سر ڌڙ کان جدا ٿيو وڃي.“

”نه جناب مان دربار جا آداب بجا آڻيندس ڪابه اڻوڻندڙ حرڪت نه ڪندس.“ مرڊس جواب ڏنو. ٽيڪومو نهايت مغرورانه نموني سان ڏسي پاڻ کي وڏو سمجهندي ۽ قد جو ڊگهو هو. ڪلهن ۾ سونا والا پيا هئس. قيمتي ڪپڙي جو ٺهيل هوس. گلي ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونو هار پڌل هوس ۽ هن سان گڏ جيڪو پيو عملو هو، تن کي ڪڇين ۾ پتل جا بل پيل هئا، جن تي نانگن ۽ چيتن جون شڪليون نهيل هيون. در بار جا در ڪاٺ جا نهيل ۽ نهايت وڏا هئا. جن تي قديم جانـي قوم جي جابلو باشندن جون تصويرون اڪربل هيون. جاني نهايت ئي طاقتور شيدي هئا جيڪي غلامن جو واپار ڪندا هئا.

تيڪومو هڪڙو هٿ ڪپتان ۽ سندس سائين ڏي ايو ڪيو ۽ بيو هٿ چپلهه تي رکيو بيٺو هو ته ٿوري دير ۾ در مان هڪڙو دربان شيدي وٽس آيو ۽ بادشاهه جو پيغام هن کي اچي پڌايائين. پوءِ تيڪومو اڳتـي وڌي ولڪس جي ٿاءِ ٽيڪ ڪئي ۽ چيو "بادشاهه سلامت اوهان کي اندر اچڻ جو حڪم ڪيو آهي." ائين چئي هو اڳيان ٿيو ته سندس عملي جا ماڻهو سجدي ۾ ڪري پيا ۽ هن ڪپتان کي ۽ سندس سائين کي وٺي در ڏانهن منهن ڪيو. دروازو زور سان اندران کليو ۽ آواز ٿيو "بادشاهه سلامت جي دربار ۾ ڪير حاضر ٿي رهيا آهن؟"

تيڪومو جواب ڏيندي چيو "جيو بيليشن جهاز جو ڪپتان هارينبي ۽ سندس سائي حاضر ٿيڻ ٿا چاهين."

"انهن کي اندر وٺي اچڻ وارو ڪير هوندو؟"

"مان، بادشاهه سلامت جو وفادار ۽ پانهن پيلي، وزير اعليٰ- تيڪومو."

"اندر اچو." جيئن هي اندر گهڙيا ته دروازي جي ٻنهي پاسي درجن کن پهريدار هٿن ۾ هنٿر جهليو آڪڙيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌا هئا ۽ تلوارون ۽ بندوقون ڪلهن ۾ لڙڪيون پيون هئن. ٻاهر بيٺل عملي جا شيدي، جيڪي ٽيڪومو سان گڏ هئا، سي ٻهرين دروازي تي بيهي رهيا. ٽيڪومو، ڪپتان ۽ سندس ساٿين کي وٺي ڏکڻ گهٽي مان اڳتي وڌندو ويو ۽ هنن کي چيائين ”اوهان ته سڀ گورا آهيو نه؟ مهرباني ڪري ٻڌايو ته انگريزي ته سڀ سمجهو ٿا نه؟“ هولسٽر ٿورو گهٻرائجي ويو ۽ پنهنجي ساٿين ڏي ڏسڻ لڳو، جن سيني کي هلائيندي چيو ”ها.“ اهو ٻڌي هولسٽر هنن کي چيو ”منهن جي مدد ڪجو.“ گهٽيءَ جي ٻنهي پاسي ننڍيون ننڍيون ڪوٺيون ٺهيل هيون جن ۾ ڪئين غلام بند ٿيل هئا. هنن کي اندر ويندو ڏسي هو سمجهي ويا ته واپاري آهن. ڪوٺين مان مختلف قسمن جو صدائون اچڻ لڳيون ”ڪپتان صاحب! مون کي خريد ڪجوءَ.“

”مون کي به خريد ڪجو. هتي مان مري ويندس.“

هولسٽر هنن جون صدائون ۽ منتون ٻڌي عجب ۾ پئجي ويو ۽ پين ڪان ٿورو پوئتي رهجي ويو. هن هڪڙي ڪوٺي ۾ هڪڙو واڇي چمڙي وارو غلام ڏٺو جنهن جي حالت تمام گندي هئي. دروازي جي شيخن مان هٿ ٻاهر ڪڍي، هن هولسٽر کي چيو، ”ڪپتان صاحب، جيڪڏهن اوهان ۾ ذرو به انسانيت جو ننگ آهي ته مون کي خريد ڪري هتان ڪڍو.“

”يا مسيح !“ هولسٽر عجب مان چيو ۽ هن کي ڏسڻ لڳو. ايتري ۾ ٽيڪومو ڪپتان ۽ پين کي وٺي دربار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي در وٽ پهچي ويو. هولسٽر ڪدم تڪڙو تڪڙو وڌي وڃي هنن کي پهتو. پٺيان هڪڙي قيدي عصي ٿي چيس ”جهنم جي منهن ۾ وڃو سڀ“ ”مڙي مرو.“ ٻي قيدي چيو. اهڙي طرح هنن اڪل ڍاڪو ڪن قيدي ڏٺا جيڪي ڏار ڏار بند ٿيل هئا جن هنن کي منتون ٻه ڪيون ته گهٽ وڌ ٻه ڳالهايو. ته ڪن هٿن مان ٻيٽي جهليو. ”مون کي بچايو.“ اهو آواز آخرين ڪوليءَ مان آيو. اهو هڪڙو پيرسن گورو هو. جنهن جي چيلهه ٻه جهول کائي وئي هئي. ڏاڙهي ڪپهه جهڙي اڇي، ۽ متي جا وار ڪتل هئس، چرين وانگر لڳاتار ٻڪ ٻڪ پئي ڪيائين.

اڳتي وڌي گهٽي هڪڙي پاسي مڙي ته اڳيان پيا خاص پهريدار بيٺا هئا. ٽيڪومو هاريتي جي ٽولي جي اڳواڻي ڪندو پهريدارن سان خفيه اکرن ۾ ڳالهائيندو اڳتي هلندو ويو. آخرين دروازي مان متي هو هڪڙي هال ۾ داخل ٿيا. هال ۾ ڪئين شيدي نهايت ادب ۾ بيٺا هئا. پيا آفيسر ۽ منشي ٻه بيٺا هئا. جن هنن کي ڏسي ڪا به نئين ڳالهه محسوس نه ڪئي. ٽيڪومو هنن کي هڪڙي بهترين غاليچي تان اڳتي وٺي سامهون رکيل ڪاٺ جي ٽن اسٽولن جي سامهون وڃي بيٺو. جيڪي ويهارو کن فٽ اچا ٻه پري هئا. انهن ۾ ٻه اسٽول نما تخت ٺهيا هئا جن تي گل ٻوٽي جو عمدو ڪم ٿيل هو ۽ جيڪو تخت وچتي پيو هو سو انهن ڪان ڪجهه وڏو ۽ متيرو پيل هو ۽ سڄو عاج ۽ سون سان مڙهيل هو.

”هاڻ اوهان سڀ هتي بيهي رهو“ ٽيڪومو ڪپتان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ سندس ساٿين کي چيو ”۽ جي چاهيو ته پلي هڪ ٻئي سان ڳالهايو ٻولهايو.“ ايئن چئي، ٺهڪو ڏيندو اڳتي هليو ويو ۽ ڪپتان وارا اتيئي بيٺا رهيا.

”پلا ڪارا لنگورؤ!“ مرڊس مغروري مان چيو.

”تڪي جا شيدي- پاڻ کي الائي ڇا پيا سمجهن!“ هارينبي چيس ”بڪواس نه ڪر، جي ٿورو به هنن کي شڪ پئجي ويو ته ڏون دربار جي بي ادبي پيو ڪرين، ته هنن کي ايترو پاور آهي جو اٿي جو اتي منٽن ۾ سڀني لاهي ڇڏيندء.“ مرڊس تي ڪو اثر ڪونه ٿيو ۽ چيائين ”برابر پاور اٿن- پر ڏسجانء ويٺو ته مان انهن ڪتن کي ڪيئن ٿو غلام بڻائي جهاز ۾ بند ڪريان.“

”پر توکي شايد هنن پيڄرن مان ڪنهن هڪڙي ۾ نه بند ڏسان“ سرجن ولڪس چيس.

”اڇا! ته توکي اڇا ڪاوڙ آهي. شايد جيڪا ڇوري تنهن جي ڪئبن ۾ مري وئي هئي تنهن توکي تنهنجون ڏينهون ياد ڏياري ڇڏيون آهن“ مرڊس، هن کي هولي واري ڳالهه ياد ڏياري.

”خبردار جو منهنجن ڏينهن جو نالو ورتو اٿئي. مان تو جهڙي گندي ماڻهو جي واتان هنن جو نالو ٻڌڻ نٿو چاهيان.“

”چڱو هاڻ مهرباني ڪري اهي ڳالهيون بند ڪريو ۽ ماٺ ڪري ويهو يا ٻي ڪا ڳالهه ڪريو.“ هارينبي هنن ٻنهي کي منع ڪندي چيو. هوا سٽر هنن جي منهن ۾ ڏسڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لڳو. هن کي انهي جهيڙي جي ڪا خبر ڪانہ هئي. البت
هن کي شڪ پيو تہ هي ڪو راز آهي جيڪو هن کان
لڪايو ويو آهي. تنهن ڪري هو وڌيڪ ڏيان سان هنن
جون ڳالهيون ٻڌڻ لڳو مگر هارينبي هنن جي گفتگو بند
ڪرائي ڇڏي. هولسٽر نااميد ٿي ويو ۽ وري هارينبي سان
ڳالهائڻ لڳو "مسٽر هارينبي! شيدين کي ڪنهن اجازت
ڏني آهي جو گورن کي پيرن ۾ بند ڪريو وينا آهن؟"

"ڳالھ اجازت جي ڪانهي-هولسٽر، هي سڀ پاور آهي
پاور. هتي گورن کي پاور بند ڪيو آهي، نہ تہ انهن ۾
کي جهازن جا ڪپتان آهن ۽ کي بين ڏوهن جا
ڏوهاري آهن."

"مگر هي تہ گورا آهن!" هولسٽر چيو.

"ها، گورا آهن. انهن کي منهن جي طرفان مبارڪ ڏي."
هولسٽر ڪجھ دير ماٺ ڪري وري چيو "مان تہ
اڄ تائين ائين ٿي سمجهندو هوس تہ شيدي سڀ جهوپڙين
۾ رهندا آهن ۽ هڪ ٻئي جو ماس کائيندا آهن!"

ٿوري دير ۾ تيڪومو اندران آيو ۽ ننڍن تختن مان
هڪڙي جي سامهون ماٺ ڪري اچي ويٺو. پوءِ ٿوري
ٿوري وقفي کان پوءِ ڪجھ اکر چوندو رهيو ۽ اندر موجود
سڀ شيدي ڪنڌ هيٺ جهڪائي ٻڌندا رهيا.

"هي بادشاھ بلملاح جو تعارف پيو ڪرائي ۽ هن جا
عجيب غريب خطاب پيو ٻڌائي" ولڪن هولسٽر کي ٻڌايو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿوري دير ۾ بادشاهه جا ٻه باڊي گارڊ جن جي هٿن ۾ عاج جي ڳنن سان تلوارون هيون سي آيا ۽ وڃي تخت جي پاسن کان بيهي ڪنڌ جهڪائي وري سڌا ٿي بيٺا. خاص ماڻهن ۽ هارينبي ۽ سندس ساٿين ٻه ڪنڌ جهڪايا. ننڍي درجي جي دربانن ڪنڌ غاليچي تائين هيٺ جهڪائي سجدي ۾ ڪري پيا ته ايتري ۾ ڪڙڪو ٿيو. بلملاح جي قدمن جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. جيڪو تخت تي اچي ويٺو هو. ”هاڻي پاڻ ڪنڌ مٿي ڪري ٿا سگهون“ ولڪس آهستي مولسٽر کي ٻڌايو. ٽيڪومو ڪجهه اڳر ڇيا ۽ سڀني منهن سامهون ڪيا پر هاڻ هنن کي ٻئي پاسي ڪيڏانهن به ڏسڻو نه هو.

بلملاح نهايت بدشڪل ۽ ٿلهو شيدي هو. جنهن جي ڄاڙي ڇاتيءَ تي رکي هئي ۽ ڪن ڪلهن تي رکيا هئا. ڪنڌ سفا ڏسڻ ۾ ڪونه ٿي آيو. منهن اهڙو ڪارو هوس جهڙو دونهون. سندس هڪڙي، هڪڙي ٻانهن، ڇڳي پلي جوان جي رانن جهڙي ٿلهي ۽ ٽنگون جهڙا ڪارا ۽ ڄاڙا ٿنڀا. تمام ڊگها ٻه باڊي گارڊ بندوقن سان هن جي بلڪل پٺيان بيٺا هئا. هڪڙو ٻندري قد جو غلام سندس پيرن وٽ هيٺ ويٺو هو. ڇيلهه ۾ خنجر ٻڌل هوس، جيڪو هڪڙي خوبصورت مياڻ ۾ بند هو. دربان حاضر ڊيل سڀني ماڻهن کي شڪي نگاهن سان جاچي ڏسي رهيا هئا. ننڍن تختن سان هڪڙي تي ٽيڪومو ويٺو جيڪو بادشاهه جو وڏو وزير هو ۽ ٻئي تي هڪڙو بلڪل پوڙهو ۽ اپرو شيدي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اچـي وينو جيڪو بادشاهه جو خاص صلاحڪار هو. هـو ايترو ته پيرسن هو جو هن جا هٿ به پٺي ڏڪيا. بلملاح تيڪومو کـي ڪجهه چيو. تيڪومو وري هارينبي کـي چيو، ”ڪپتان! پـ قدم اڳيرا ٿيو، بادشاهه بلملاح اوهان جي ماٺهن هتان آندل پيتين ۾ بنـد تيل سوکڙيون ڏنيون آهن ۽ خوشيءَ سان قبول ڪيون آهن.“

”بادشاهه سلامت سوکڙيون قبول ڪيون ان لاءِ اسين سندس شڪر بجا ٿـا آڻيون. وڏيڪ ڪين ٻڌايو تـه اڄا به ڪي وڏيڪ بهترين سوکڙيون مون پاڻ سان گڏ آنديون آهن- جيڪي مان هنن کي روبرو حاضر ٿي ڏيڻ ٿو چاهيان.“

تيڪومو هـن جـي ڳالـهه بادشاهه کـي ترجمو ڪري ٻڌائي ۽ بادشاهه هٿ مٿي ڪنيو. پيرن ۾ هيٺ ويٺل دربان ٽپ ڏئي اٿيو ۽ هٿ اڳتي وڌايائين. هارينبي هڪڙو بـنـد تيل لفافو هـن کي ڏنو ۽ هن اهـو لفافو وٺي بادشاهه کي ڏنو. لفافي ۾ بـرطانيه جـي بئنڪ جو پنج سؤ ڊالرن جـو چيڪ پيل هو. بادشاهه آمريڪا جي بئنڪن جا چيڪ قبول نه ڪندو هو. چيڪ وٺي پيڙتي صلاحڪار ڏي وڌايو. ويو جنهن چيڪ پڙهي ڏنو ۽ ڪنڌ سان هاڪار ڪري صحيح هجڻ جي تصديق ڪئي ۽ چيڪ وري تيڪومو جي حوالي ڪيو جنهن وري واپس بادشاهه کي ڏنو. ”بادشاهه سلامت اوهان جـو شڪريو ادا ٿـو ڪري“ تيڪومو ڪـپتان کي ٻڌايو. ”مهرباني، ۽ هي بيون شيون بادشاهه سلامت جي دلچسپي ۽ وندر لاءِ آنديون آڻيون- قبول پون.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاريءَ مردس ڏي ڏنو ۽ هن هڪڙي عاج جي خوبصورت پيتي بند ٿيل حالت ۾ دربان جي حوالي ڪئي. هيٺ ويٺل دربان پيتي کولي بادشاهه جي اڳيان رکي. بادشاهه ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ ڪاڻ لڳو. پيتيءَ ۾ فرانس جا ٺهيل ٻه خوبصورت پستول هئا. هڪڙو پستول ڪيڏي بادشاهه ان جو ڳڻ جاچي ڏٺو جنهن تي بهترين نقش نگار هئا. پوءِ ڪاڪ ۾ هٿ وجهي مذاق ڪندي پستول جو منهن ٽيڪومو ڏي ڪري ڪاڪ دٻايائين ته ٽيڪومو جو ٻت ڏڪڻ لڳو جنهن تي بادشاهه وڏيڪ کليو. آخر پستول واپس پيتي ۾ وجهي ڪجهه جملا چيائين. ٽيڪومو ڪپتان کي ٻڌايو ته بادشاهه سلامت چوي ٿو ته پستول تمام بهترين آهن ۽ کين ڏاڍا پسند آهن. هن وري چيو ته بادشاهه سلامت چوي ٿو ”سوکڙيون ته اوهان ڏنيون مگر مونکي افسوس آهي جو بروقت مون وٽ غلام ڪينهن جيڪي اوهان کي ڏئي سگهجن. ها، باقي فقط هڪ هفتو ترسو پوءِ اوهان کي غلام ملي ويندا. هفتي کان وڌيڪ وقت نه لڳندو.“

”مگر جناب، اڳئين ڀيري بادشاهه مون سان زبان ڪئي هئي ته ڏيڊ سؤ غلام اسان کي ڏيندو ۽ هاڻ وري ٿا چئو ته في الحال غلام ڪينهن. اها ته نهايت افسوس جهڙي ڳالهه آهي.“ هاريءَ سهن گهنجائي ٽيڪومو سان ڳالهايو. ٽيڪومو اهي اکر بلملاح کي ٻڌايا جنهن تي اول هن هڪڙو هٿ ڳوڏي تي هنيو ۽ وري ٽيڪومو کي ڪجهه چيو. ايتري ۾ هيٺ ويٺل دربان يڪدم خنجر ۾ هٿ وڌو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽيڪومو ڪپتان کي چيو ”بادشاهه سلامت کي اوهان جا
گفتا پسند نه آهن- ڪير به هنن کي سندن ڪيل واعدي
تي زور نٿو ڀري سگهي. بهرحال هو اوهان کي هن گستاخي
جي معافي ته ڏئي ڇاڪاڻ ته اوهين اسان جا پراڻا گراهڪ
آهيو ۽ دوست آهيو، نه ته هن گستاخي جي سزا ڏکدائڪ
ثابت ٿي سگهي ٿي.“

هارينبي ٿورو ترسي چيو ”اسين ان لاءِ بادشاهه جا
شڪر گذار آهيون. مان سمجهان ٿو مهڙ وارين ڪولين ۾
جيڪي غلام بند آهن سي شايد هنن ٻين واپارين کي ڏني
ڇڏيا آهن جيڪي اسان کان اڳ دربار ۾ حاضر ٿيا هوندا!“
”ها، اهي ذليل آهن“ ٽيڪومو چيو.
”۽ جئين ته انهن سان بادشاهه سلامت واعدو ڪري
چڪو هوندو ۽ سندن واعدو سڄي دنيا ۾ مشهور آهي-
تنهن ڪري شايد اهي غلام مونکي نٿا ملي سگهن!“
هارينبي سڄاڻپ ڪري ٽيڪومو سان ڳالهايو.
”هائو“ پوءِ ٽيڪومو ۽ ٻيڙو صلاحڪار ٿورو کليا.
انهن کي ڏسي بادشاهه به ٽهڪ ڏنو. پوءِ ٽيڪومو کي
ڪجهه چيائين. ٽيڪومو وري ڪپتان کي چيو ”بادشاهه
بلاملاح چوي ٿو- هياڪ جو شهر اوهان پنهن جو شهر
ڪري سمجهو. اوهان جا خلاصي ۽ ٻيو عملو نهايت آزادي
سان شهر گهمي ٿا سگهن- باقي ڪپتان ۽ چند ٻيا آفيسر
اڄ رات بادشاهه جا مهمان آهن.“

هارينبي چيو ”عملي کي شهر گهمڻ جي اجازت لاءِ
مان عملي جي طرفان بادشاهه جو شڪريو ادا ٿو ڪريان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ مــان ۽ منهنجا آفيسر رات جـو مهماني مهل حاضر ٿيندا سين.“ ٽيڪومو ڪند سـان هــا ڪـندي چيو، ”هاڻ اوهين وڃـــي سگهو ٿـا.“ پــوءِ هنن کي دربار کان ٻاهـر آندو ويو.

جهاز جي ڏيکن ۾ بند غلام شيدي ڏاڍا مايوس هئا. اڳئين بلووي کان پوءِ ڪيوڪي صفا همت هــاري ڇڏي هئي. هــر ڳالهه ۾ فقط ٻاهرين دل سان ها ۾ هــا ملائيندو رهيو. جيڪو ننڍو وڏو شيدي يا گورو جئين چوندو هوس تيئن ڪندو هو. هڪ ته هو بيمار هو ٻيو ته بزدل بـه ٿـي پيو هو. ٻيا غــلام اڳي ئي ڏڇٽا ۽ بيڪار ماڻهو هئا. هاڻ آڊوڪي جو ڪوبہ دل وارو ساٿي نه رهيو هو. تنهنڪري سڀ سوُر دل جو دل ۾ پيو هنڊائيندو هو. هو سوچي رهيو هو تـه جيئن پکي هڪڙي ڪنيڙاتي سان اڏامي نٿو سگهي ۽ تاري ٿــڙ کان سواءِ هوا ۾ متي لــڏي نٿي سگهي تيئن اڪيلو آڊوڪو بـه ڪجهه ڪري نٿو سگهي. ڪٽنب ۾ اهڙو ڪوبہ باقي نه بچيو هو جنهن جو آسرو ڪري سگهجي. ڪم وارا جــوان سڀ موت جي منهن ۾ هليا ويـا هئا. ۽ هاڻ آڊوڪو وڏيڪ زندهہ رهڻ کان بيزار ٿي پيو هو.

سج لٿي مهل ڪپتان بلملاح جي دعوت تي ويو. سڄي دربار ماڻهن سان ڀري پئي هئي. جنهن ۾ ٻين جهازن جــا ڪپتان، آفيسر، دربان ۽ ٻيا شيدي وغيره سڀ حاضر هئا. ڪجهه ديــر کان پوءِ سڀ حاضرين پلٿي هڻي غاليچن تــي ويٺا ۽ بهترين قسم جــا طعام پيش ڪيا ويا جن ۾ پڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گوشت، پڪي ۽ مختلف قسم جون ڀاڄيون وغيره شامل هيون. سيني گرم گرم کاڌو هٿن سان کاڌو پئي سندن مٿان ڪئين شيدي هٿن ۾ وڏيون جهليون ڪٿيو بيٺا هئا جن سان مکيون پئي هڪليائون ۽ هوا به پئي جهليائون. درين کي ڪاٺ چاڙهي وغيره لڳل ڪانه هئي جنهن ڪري مکين جا جهنڊ اندر ٻاهر پئي آيا ويا. انگريزي ۽ فرانس جو شراب تمام گهڻي انداز ۾ موجود هو. تنهن کان سواءِ ديسي تاڙي به موجود هئي. هاربنبي کي هٿن سان رس وارو ٻوڙ کائڻ نه پئي آيو. سندس هٿ پئي سڙيا ۽ ٻوڙ جي رس هٿن کان وهي ڏونئرن تائين ٻهچي هيٺ گلم تي پئي ڪري. کاڌو کائيندي هن بلملاح کي تيڏي اک سان ڏٺو پئي. هن کي بادشاهه تان کل پئي آئي پر وري به هن جي نيڪي ڪري رهيو هو. هن کي اها خبر هئي ته هو وڏو مطلبي ۽ رکي طبيعت جو ماڻهو آهي پر جي خوشامد ڪبيس ۽ راضي ٿي پيو ته پڻ سان ڪيل واعدو ٽوڙي غلام ڏيڻ ۾ دير ڪونه ڪندو چاڪاڻ ته بلملاح لالچي وڏو هو. ڪپتان کي اها خبر هئي.

جڏهن کاڌو کائي فارغ ٿيا ته سڀ چٽا اٿي نڪري پر واري هال ۾ داخل ٿيا جتي ڪئين ميزون ۽ ڪرسيون قطار ۾ رکيون هيون. ميزن تي پتن جون تاشون ۽ ٻئي قسم جا جوئا جا ٽاٽ ۽ چڪا ڏارا وغيره پيا هئا. سڀ جوئا کي لڳي ويا ۽ سگريٽن جو دونهون سڄي هال ۾ ڦهلجي ويو. سيني پنهن جي واسڪوٽن ۽ صدرين جا کيسا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪولسي چڙهيا. ٻانهون ڪنجي چڙهيون ۽ نيڪٽايون ۽ بوٽ وغيره ڍرا ڪري چڙهيا. ڪلن جا ڏاڪا ۽ ٻنهي ويا ۽ هال ۾ ڪٿين قسم جون دانهون ۽ هوڪا پئي ويا. خوب جوڻا هليا. هارينبي ٻه جوڻا ڪٿي پر ٻين کان گهٽ. هن ٻه ڪجهه ڊالر هارايا. هڪڙي ڪپتان چٺي لکي لفافي ۾ بند ڪري هارينبي کي ڏني. هارينبي چٺي پڙهي هن کي چيو "نهايت افسوس!" ٿوري دير ۾ آمريڪي سڀ اٿيا. چٺي ڏيڻ واري ڪپتان ويجهو اچي، بيوقوفن وانگر ڏسندي چيو "مسٽر هارينبي! مون پرائي امانت جا ڏهه هزار ڊالر هارايا آهن! هاڻ مان ڪيڏانهن وڃان، ڇا ڪريان!" ايتري ۾ هڪڙو شيدي ٽري ۾ وسڪي جون ڪجهه بوتلون کڻي هارينبي جي پاسي کان لنگهيو. هارينبي يڪدم انهن مان هڪڙي بوتل کڻي ورتي. "اڇي هي وسڪي پي غم غلط ڪر." هڪڙو دربان هارينبي وٽ آيو ۽ چيائين "بادشاهه چوي ٿو ته توهان مزي سان راند نٿا ڪريو." "بادشاهه کي وڃي چئو مان معافي ٿو چاهيان. مان وڌيڪ راند ڪرڻ پسند نٿو ڪريان. مونکي جلد واپس وڃڻو آهي جو صبوح جو سويري جهاز هاڪاري ويندس تنهن کان سواءِ مونکي اوجاڳو آهي ۽ اڄ رات ننڊ به ڪرڻي اٿم. تنهن ڪري معافي ٿو چاهيان."

"صبوح جو! ٻيا غلام وٺڻ جي؟"

"ها. مان وڌيڪ ترسي نٿو سگهان. اڳتي وڃي ڪتان غلام خريد ڪندس." دربان اهو نياپو بادشاهه کي ڏنو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بادشاهه ٽورو ڪلي ٽيڪومو کي ڪجهه چيو. هن وري ڪپتان کي ٻڌايو ته "بادشاهه چوي ٿو ته هن ٽن ڏينهن جي ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي. نهايت بهترين قسم جا غلام اڄ وارا آهن. وٺي پوءِ هليا وڃجو." هارينبي چيو "ترسڻ مان به چاهيانٿو پر جن جون رقمون آهن تن وقت جي سخت پابندي لڳائي ڇڏي آهي. اسان بادشاهه جي همت کي تسليم ٿا ڪريون هو بلڪل جلد سڀ ڪجهه ڪري ٿو سگهي مگر هن دفعي اسان کي معافي ملي، ٻئي دفعي وري ايندا سين ۽ واپار ڪندا سين." ايئن چئي، بادشاهه جو سلام ڪري پوئتي هٽيو.

"ترس." ٽيڪومو پنيان سڏ ڪيس. هارينبي واپس وريو. ٻلملاح ڪجهه چيو. جنهن جي پنيان ٽيڪومو چيو "بادشاهه چوي ٿو ته توهان اسان جو پراڻو گراهڪ آهين، خالي هٿين توکي وڃڻ نه ڪيي، تنهن ڪري توکي في الحال پنجويهه غلام ڏنا ٿا وڃن جوڪي نهايت بهترين قسم جا غلام آهن ۽ بادشاهه خاص طرح پنهن جي دربار ۾ رکائي ڇڏيا آهن." "بادشاهه جا اهي وڏا احسان پر پوءِ به ته اڃا هڪ سؤ پنجويهه غلام ڪٿان نه، ڪٿان خريد ڪرڻا پوندا." ٽيڪومو هن جي ڳالهه ٻلملاح کي ٻڌائي. پوءِ ڪپتان کي پانهن ۾ هٿ وجهي ڪجهه پاسي ٿي وٺي اڪيلائي ۾ ڳالهايائين. "توکي خبر آهي ته ڪناري تي پورچوگيزن جا به جهاز بيٺا آهن." "ها. بلڪل بيٺا آهن." "هڪڙي جهاز جو ڪپتان صفا الڙ قسم جو ماڻهو آهي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عملو به بلڪل معمولي اٿس. پئسي جو به حال ڪونهيس.
بادشاهه کان اجازت وٺي درياءَ جــي رستي اندر ويو آهي.
اول ته غلام خريد ڪري ڪونه سگهندو جي خريد ڪري
ايندو نه محصول ڀري ڪونه سگهندو." "پوءِ!" "پوءِ اهو
ته ٿن ڏينهن کان بندر تي بيٺو آهي. سندس چاڙتا ڀيڙيون
ڪاهي ملڪ اندر ويا آهن گوٺن مان غلام خريد ڪرڻ.
اسان ٻڌو آهي ته سٺر اسي غلام خريـد ڪيا اٿن ۽ سياٽي
سوح جو شهر ۾ پهچي ويندا. بادشاهه سلامت جو سچوڻ
آهي ته هڪ ته هو محصول نه ڏيئي سگهندا، ٻيو ته گهٽ
درجي جا ماڻهو آهن ۽ ٽيون تــه نهايت ڏکيا ماڻهو آهن.
تنهن ڪري انهن جو ڪو نقصان ٿيـو ته بادشاهه کي ان
جو ڪو ڏک ڪونه ٿيندو. اهي غلام هاريبني کـي ڏياريا
ويندا چاڪاڻ ته هو ڏيتي ليتي جو بلڪل سٺو آهي. اجا
به جيڪڏهن ٿوڪي وڏيڪ گهرج هوندي ته پنجويهه غلام
ٻيا به پيدا ڪري ڏيندو؛ تنهن ڪـري ڪپتان صاحب،
فقط هڪڙي ڏينهن جــي ڪري پنهن جــي ڪيپ چو ٿو
فنائين." هاريبني بلملاح جي منهن ۾ ڏٺو ته هن به ڪليو.
"بادشاهه سلامت کي ٻڌايو ته منهن جو هن ۾ پورو ڀروسو
۽ يقين آهي. بادشاهه ڏاڍو بااثر آهي. پر ايترو چئوس ته هن
مهم ۾ جيڪڏهن اسان جو ڪو نقصان ٿيو ته اهو بادشاهه
کان ڪري نه سمجهنداسين ۽ جي پورچوگيزن کي تڪليف
پهتي ته ان لاءِ اسان کي ڪجهه نه چيو وڃي ۽ اسان کي
يقين آهي تــه ان حالت ۾ هــو اسـان کي ڪا سزا وغيره

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ ڏيندو.“

”ڀيو ڪو طريقو نٿو ٿي سگھي؟“ ٽيڪومو هٿ مٿي ڪري ڪپتان کان پڇيو.

”نہ، ٻيو ڪوبہ طريقو ٿي نٿو سگھي. اوهين مونکي پنهنجا ٻہ ماڻهو ڏيو جيڪي منهنجن ماڻهن سان گڏجي وڃن ۽ اها جاءِ ڏيکارين جتان غلام کسيا وڃن. ان لاءِ اسين هنن کي هرهڪ غلام جا ويهہ ڊالر اتي جو اتي ڏينداسين.“

”ويهہ ڊالر تمام گهٽ آهن. ٽيهہ ٽيهہ ڊالر هنن کي ڏجؤ.“ ٽيڪومو چيو.

”هلو سائين پنجويهہ ڊالر في غلام ڏينداسين.“

”ٽيهہ ٽيهہ ڊالر تہ هنن کي بادشاهہ وٽ جمع ڪرڻا پوندا. باقي هنن جي محنت ان کان سواءِ ٿيندي.“ ٽيڪومو چيو.

”چڱو سائين ٽيهہ ڊالر قبول آهن وڏيڪ اوهان چائو اوهان جا ماڻهو چاڻن. ان کان مٿي نہ ڏئي سگهنداسين.“

اجان منهن اونداهي هئي تہ نائب ڪپتان مردس جي اڳواڻي ۾ ٻارنهن ڄڻن جو هڪ جٿو بندوقن ۽ تلوارن سان تيار ٿي بلملاح جي ٻن شيدين سان گڏ درياءَ تي ويو. ٻن بار ٻہ انهن ۾ شامل هو، مگر هن کي ضمير سخت ملامت ڪري رهيو هو. دل ۾ چوڻ لڳو ”يا خدا! مان هي ڇا پيو ڪريان.“ جيتوڻيڪ ٻن بار خدا ۾ يقين نہ رکندڙ هو مگر وقت جي حالت ڪيس بار بار خدا ياد ٿي ڏياريو هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي دل ۾ ڪا شيءِ هئي جنهن هن کي خدا ۾ اميد ۽ هن جي رحم جي ضرورت محسوس ڪرائي هئي. جيتوڻيڪ خشڪيءَ تي هن ڪڏهن خدا کي ياد ڪرڻ جي ضرورت محسوس نه ٿي ڪئي مگر هتي هن کي خدائي طاقت جي سهاري ڪان سواءِ ٻي ڪا واٽ ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي آئي. ٻي حالت ۾ هو چريو ٿي پوي ها. هن کان اڳي ٻن بار لڙايون ۾ ڏٺيون هيون، انهن ۾ حصو به ورتو هئائين ۽ ڪئين آرٽيڪل به لکيا هئا. سندس زندگي موت جي چنبي ۾ اچي چڪي هئي؛ پر اها جنگ هئي ۽ ڪنهن سبب جي ڪري جنگ ٿي رهي هئي ۽ ڪن اصولن جي تحت لڙائي ٿي رهي هئي جنهن ۾ هٿيار استعمال ڪرڻ، مرڻ ۽ مارڻ جائز سمجهيو پئي ويو. ساڳي طرح هن وقت به سندس هٿ ۾ بندوق هئي ۽ ... کي مارڻ جي نيت سان اڳتي وڃي رهيو هو؛ ... سندس ضمير جي سراسر خلاف هو. هن سان گڏ ... ٻيا ڏاڙيل هئا تن کي اهوئي احساس هو ... ڪرڻ جي عيوض هنن کي پنج پنج ڊالر انعام ملندو.

موج جو فجر ... دورياءَ جي مٿان ڏنڊ ۽ ڪوهيڙو ... هو، ڪا شي ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي آئي. ڪپڙا پسي ... ويا هن ۽ سواءِ ساٿين جي ڳالهائڻ جي، پيو ڪجهه ... بدن ۾ ڪونه ٿي آيو. درياءَ جي ڪنارن تي وڏن ... جون چوڪيون ٺوريون ٺوريون ڏسڻ ۾ آيون ٿي ۽ ... جي چڻ چڻ به بدن ۾ پئي آئي. جيئن سج اڀرندو ... وبو ٿيندو ڪوهيڙو به جهڪو ٿيندو ويو. ڪجهه دير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان پوءِ رات وارو انڌيرو ۽ مونجهه ختم ٿي ويءِ. ڪوهيڙو به ختم ٿي ويو ۽ سج صاف ڏسڻ ۾ پئي آيو جنهن ڪري گرمي وڌڻ لڳي. جيئن اڳتي پئي ويا تيئن ٻيلي جا وڻ به گهاٽا ٿيندا ويا. هاڻ گرمي جي شدت ايتري وڌي وئي جو ساهه ٻوساتجڻ لڳو. هي هياڪ بندرگاهه کان پنج ڇهه ميل پري هئا. جتي گاهه ۽ ٻوٽا درياءَ جي ڪپ تي بيٺا هئا ۽ ڪي گاهه ته درياءَ جي پاڻيءَ ۾ بيٺا هئا. آهستي آهستي درياءَ جو پيٽ سوڙهو ٿيندو ويو. وڻن جا جهنڊ ۽ انگورن جون وليون پاڻيءَ جي مٿان جڪڙيون پيون هيون. خلاصي پکهر ۾ وهنتا پيا هئا ۽ وليون وڏي وڏي سندن تلوارون ٿي مڏيون ٿي ويون هيون. سنهن جيتن ۽ ڪت جا مڇا هنن جي منهن ۽ وات ۾ پئي پيا. ڪناري وارن وڻن مان پکين جا آواز ۽ جهنگلي جانورن جون دانهون ٻڌڻ ۾ پئي آيون. اچانڪ هڪڙي خلاصي فائر ڪيو جنهن بار ڏٺو ته هڪڙو چيتو ڪناري وارن وڻن جي ڏار تي ويٺو هو ۽ ڏک ڪسي وجهڻ جي سبب ڪهڙيون ڪندو هڪڙي وڻ تان ٻئي تي ٽپ ڏيندو پري ڀڄي ويو. شيدي خلاصي جي حالت ڏسي کلڻ لڳا جنهن تي هڪڙي خلاصي تلوار سان هنن تي حملي ڪرڻ خاطر لوڏو کاڌو ته مردس يڪدم ٻانهن کان جهلي منع ڪيس ۽ مٿي ۾ ڏک ٻه هڻي ڪڍيائينس. آخر هو اڳتي وڌندا ويا. ٻن بار درياءَ جي ڪناري تي ڪئين واڳون ڏٺا جيڪي هنن جي ٻيڙي کي ڏسي پاڻيءَ ۾ ٽپندا ٿي ويا. اڃا اڳيرو ويا ته هنن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهنگلي ڍڳا ڏنا جيڪي درياءَ جي ڪپ تي ڪاوڙيا بيٺا
هئا. ڪئين ٻولڙا ٻه وڻن تي ڀڄي ٽپيا ۽ ڪڏيـا مگر انهن
کي ڏڪ هڻڻ تمام مشڪل هو. هڪڙي هنڌ ٻولڙن هنن
تي زبردست حملو به ڪيو هو ۽ ٻه ماڻهو زخمـي ڪري
وڌا هئائون. شيدين حڪم ڪيو ته هتي ٻيڙي کي موڙي
ڪناري تي هلو. اتان درياءَ ۾ موڙ به هو ۽ وڻ بـه ڏاڍا
هئا. ٻن بار جي هٿ ۾ به تلوار هئي ۽ وليون ڀڃي وڌيائين
ته هڪڙي هنڌ سڪل ٻنـگهرن ۾ ڦاسجي ويو ۽ وڃـي
دانهون ڪيائين- ٻين خلاصين ٻانهن مان جهلي ٻاهر ڇڪي
ڪڍيس ته قميص ڦوندا تي ويس. ٻن بار ٽڪي ٽٽي ڪناري
تي ويهي رهيو. آخر لاچار اٿڻ واري ڪيائين تـه شيدين
سڀني کي چيو ته هتي ويهي رهو. سڀ هيٺ ڪناري تي لهي
ليٽي پيا، ڪن کي ته ننڊ ڪئي وٺي پر جيتن هنن کي ڏاڍا
چڪ پاتا. جيئن ته اتي درياءَ جي موڙ سبب ڪناٻ هئي،
۽ پاڻي به ٿانگهو هو. تنهن ڪري ڪنهن بـه پاسي ڪاز
ڪا ٻيڙي وغيره اچي ها ته اهي انهن کي ڏسڻ ۾ ڪونه
اچن ها. ٿانگهي پاڻيءَ وٽ ويهڻ جو مطلب اهو هو ته جنهن
وقت حملو ٿيندو تـه، جي ڪوبه غلام وغيـره هيٺ ٽپو
ڏيندو ته ٻڏندو ڪونه ۽ آسانيءَ سـان جهلجي سگهجندو.
مرٻس به اها جگهه پسند ڪئي. هنن کي هتي ڇڏي شيدي
ٻورچو ڪيزن جي ٻيڙي کي ڏسڻ لاءِ اڳتي هليا ويا تيستائين
مرٻس به خلاصين سان گڏ اتي ئي سمهي رهيو. ٻن ڪلاڪن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان پوءِ شيدي ڊوڙندا واپس آيا. انهن ۾ هڪڙو انگريزي ڄاڻندو هو. تنهن مردس کي چيو ”پندرهن منٽن ۾ پورچوگيز هتي پهچڻ وارا آهن.“

”ٺيڪ. ڪيٽيون ٻيڙيون آهن؟“

”پنج.“

”پورچوگيز ڪيترا آهن؟“

”ڏهه ڇهه آهن. هر هڪ ٻيڙي تي ٻه ٻه ڄڻا ويٺا آهن.“

”ڏاڍو سٺو هاڻ مقابلو سولائيءَ سان ٿي سگهندو.“

”هاڻ اسان کي ڏاڍر ڏيو ته اسين وڃون. اسان جي ڊيوٽي ختم ٿي“ شيدين نائب ڪپتان کي چيو.

”اڳوات هڪڙي پائي به نه ڏينداسين. غلام هٿ ڪرڻ ڪان هڪڙو سيڪنڊ به اڳوات رقم نه ڏينداسين“ شيدي ڪاوڙ جي پيا. پر لاچار ماٺ ڪري ڪناري وارن وڻن ۾ لڪي ويا. مردس پنهنجن ماڻهن کي بندوقن سميت تيار ڪري قطار ۾ ويهاري لڪائي ڇڏيو. پورچوگيز به ڏاڍي خوشي مان پئي آيا ته واهه جو شڪار هٿ لڳي ويو آهي ۽ اجهو هاڻ بندر گاهه تي رسياسين. فائدو به تمام گهڻو ٿيندا سين. هيڏانهن مردس پنهنجي همراهن کي هدايت ڪئي ته حڪم ملڻ کان اڳ ۾ ڪو به فائر نه ڪري ۽ جنهن وقت مان حڪم ڪريان ته يڪدم سڀ ڄڻا هڪ آواز ۾ فائر ڪجو. هر هڪ ٻيڙي تي ٻه ٻه پورچوگيز ويٺل آهن، هڪڙو اڳيان ٻيو پٺيان. اوهين به نمبر وار هر هڪ تي شست ٻڌجو ۽ ڏهن ئي ڄڻن کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يڪمشت ڏهه هئا جو. باقي ٻه خلاصي. انهيءَ تاڙ ۾ رهڻ جيڪڏهن اتفاق سان ڪنهن جو ڏهه ڪسي وڃي ته انهي تي اهي فائر ڪن. اڃا ٻه جيڪڏهن ڪو پورچوگيز بچي وڃي ۽ پچڻ جي ڪوشش ڪري ته ان تي حملو ڪري تلوار سان مارجو. تنهن کان پوءِ غلامن تي قبضو ڪيو ويندو. اهي هدايتون ڏئي هن ڪي وڻ جي جهنڊن ۾ لڪائي ويهاري ڇڏيو.

ڪجهه دير کان پوءِ پورچوگيزن جي ويجهو اچڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. سڀ ٻيڙيون قطار ۾ پئي آيون. ٻارنهن ٻارنهن ڄڻا غلام هرهڪ ٻيڙيءَ کي هاليسن سان هلائيندا پئي آيا. سيني جي ڪڇين ۾ ڀڪيون سنگهرون پيل هيون ۽ هڪ ٻئي سان گڏ ٻڌا پيا هئا.

ڏن ٻار تين نمبر پورچوگيز تي نشانو ڪريو ويٺو هو. اهڙي طرح سيني جي بندوقن جون ناليون هن تي کپي ويون. اوچتو مرڊس حڪم ڪيو "فائر" حڪم ملڻ شرط بندوقن جا ڪڙڪاٽ ٿيا ۽ سڀ پورچوگيز ڏهه اکڻ شرط وڃي پاڻيءَ ۾ ڪريا. جنهن کي ڏن ٻار ڏهه هنيو هو، ٻيڙيءَ ۾ ئي هيٺ جهڪي ويو ۽ ڏهه ڪسي ويو هوس. حقيقت ڪري ڏن ٻار جو ڏهه نه ڳتو هو مگر هن فائر ڪيو ئي ڪونه هو. پورچوگيز هيٺ نئوڙي بندوق ڪنئي ۽ ڏن ٻار جيئن هيٺ لٿو ته هن مٿس بندوق جو نشانو ٻڌو. تيستائين ڏن ٻار مٿس فائر ڪيو مگر هو ٻيڙيءَ جي پٺيان لڪي ويو. ايتري ۾ مرڊس جا ماڻهو تلوارون هٿن ۾ ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻيءَ ۾ گهڙي پيا. ٻنبار اڪيلي ڪونه وڌيو. هن جي لاءِ خون ڪرڻ ڪو ڏکيو ڪونه هو مگر هن کي خبر هئي ته بيگناهه خون ڪرڻ آسان ڪونهي. هن ڏٺو ته سندس ساٿي ٻيڙين تي چڙهي ويا ۽ غلامن کي ماريندا هيسائيندا پئي آيا. ڪن کي تلوارن جي ڌڪن سان زخمي به ڪري وڌو هئائون. درياءَ جي پاڻيءَ ۾ رت جون لهرون پئي هليون. سيني کي وٺي اچي پنهنجي ٻيڙي ۾ چاڙهيائون. هڪڙي پورچوگيز ٻيڙين وٽان دانهن ڪري چيو "خدا جي واسطي منهن جي مدد ڪريو." مگر ڪنهن به سندس مدد نه ڪئي. سڀ غلامن کي ٻيڙيءَ ۾ چاڙهڻ ۾ مصروف هئا. ٻنبار جي بندوق به هٿ ۾ ڪري پئي مگر هو سندس مدد لاءِ اڳتي وڌي ويو. بادشاهه جا چاڙتا شيدي غلامن کي پنهنجي ٻولي ۾، ملٺ ڪرڻ لاءِ چئي رهيا هئا. هنن ملٺ ڪئي ڪئي. ڇو جو کين خبر هئي ته هڪڙن جي غلامي مان ڇٽي ٻين جي حوالي ٿيا آهيون. ڪو فرق ڪونهي. هنن مان ڪو به ملو ڪونه هو. هنن کي جهاڻي هڪ سال کان به وڌيڪ عرصو گذري چڪو هو ۽ هڪڙن جي هٿان ٻين وٽ ست اٺ دفعا وڪامندا رهيا هئا. تنهن ڪري هنن لاءِ هي به ڪا وڏي ڳالهه ڪانه هئي. مردس غلام ڳٽي رهبر شيدين کي رقم ڏني ۽ غلام پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيا. هاڻ هنن کي وٺيو سڀ خلاصي لڏندا ۽ هڪ ٻئي سان يورپ مذاقون ڪندا بندرگاهه ڏي وڌندا آيا. هنن کي گذريل فائرنگ وغيره سڀ وسري وئي. ٻنبار ڏٺو ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پورچوگيز هن کي چتائي ڏسي رهيو هو آخر ڊنبار کيس چڏي مرڊس سان گڏ واپس آيو هو. هن کي پورچوگيز جو چتائي ڏسڻ ياد پئي آيو ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته ڇا غلامن جي شڪاري کي جيئري رهڻ جو يا مدد حاصل ڪرڻ جو حق آهي؟ ڇا اهو مناسب هو ته سيني کي ماري ڇڏجي؟ ”ها.“ ورگل ڊنبار پاڻ به غلامن جو شڪاري هو. هن به ٻين ماڻهن کي جانورن وانگر ئي سمجهو! هو به قاتلن ۾ شمار هو. هن کي ڪئين خيالات اچي رهيا هئا. جيوبيليشن جي خلاصين ۾ ۽ پورچوگيزن ۾ ڪهڙو فرق هو. ٻنهي جا ڪم ساڳيا هئا، پوءِ هنن ڇو هنن کي ماريو؟ فرق صرف اهو هو ته پورچوگيز غريب هئا.

ٻئي ڏينهن صبوح جو هارينبي بلملاح جي دربار ۾ اڪيلو ويو. هن کي چوراسي غلامن جا ٢٥٢٠ ڊالر ڏيڻا هئا مگر حملي وقت مرڊس کان ٤٨٠ ڊالر پاڻيءَ ۾ ڪري پيا هئا. هاڻ هن کي چوراسي غلامن جي بدلي ۾ ڪل ٣٠٠٠ ڊالر خرچ ڪرڻا هئا.

هارينبي کي بلملاح جي دربار ۾ آندو ويو، جتي هن کي البت ڪا گڙ ٻڙ ڏسڻ ۾ آئي ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته ڪجهه به هجي ان ۾ اسان جو ڇا. ماحول خراب ڏسڻ ۾ اچي رهيو هو. هارينبي خاموش بيٺو هو ۽ ڏٺائين پئي ته ڪن ڪارن ماڻهن ۾ پريشاني جا آثار ڏسڻ ۾ پئي آيا. ڪي ته هن وانگر بلڪل بي خبر به هئا. تيڪومو ڪجهه قدر پريشان ڏسڻ ۾ آيو ٿي. هن بادشاهه جي حڪم جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اعلان ڪيو. بادشاهه تخت تي ويٺو هو. هارينبي کي حڪم ٿيو ته هو به ٽي قدم اڳيرو ٿي بيهي. ٽيڪومو چيو ”بادشاهه سلامت فرمائي ٿو ته هارينبي جي ڪن ماڻهن جو نقصان ٿيو آهي ان لاءِ اسان کي ڏک آهي. اسان کي هن سان دلي همدردي آهي.“

”هن ڏنڌي ۾ اهي ڪم ته ٿيندا آهن جناب، ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي.“ هارينبي اخلاقي طور جواب ڏنو.

”بادشاهه اوهان کي ڪا خوشخبري ٻڌائڻ ٿو چاهي.“

”اسان کي خوشي ٿيندي. ڪهڙي خوشخبري آهي؟“

”رات اچانڪ غلامن جو هڪڙو قافلو اچي ويو آهي ۽ بادشاهه سلامت اهي غلام اوهان کي ڏيڻ ٿو چاهي.“ ٽيڪومو چيو ”ته جيئن اوهين خالي هٿين نه وڃو.“

”قافلي ۾ گهڻا غلام آهن؟“ هارينبي پڇيو.

”چوراسي.“ ٽيڪومو جواب ڏنو.

جيڪڏهن في غلام ٽيهه ڊالر مقرر ڪجن ته ڪل رقم ٿيندي..............

”ٻه هزار پنج سؤ ويهه ڊالر“ هارينبي جواب ڏنو.

”بادشاهه سلامت گهڻي رقم ٿو گهري؟“ هارينبي پڇيو.

”ڪپتان صاحب اوهان کي خبر آهي ته هيا ڪي غلام تمام گهڻا مهانگا آهن گهٽ ۾ گهٽ نوي ڊالر في غلام قيمت اٿن. مگر اوهان سان ڪجهه مروت ٿيندي.“

”ها. حالات جي لحاظ کان مروت ٿيڻ کپي“

”حالات جي لحاظ کان! مون نه سمجهيو. ٽيڪومو چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”واقعي تو نہ سمجهيو هوندو مون کي ڪجهہ مالي نقصان رسيو آهي جنهن ڪري ايتري قيمت ادا ڪري نٿو سگهان. جيڪڏهن بادشاهہ سلامت اهو سوچي تہ اسين سندن پراڻا گراهڪ آهيون، تہ چوراسي ۾ سورنهن پيا غلام وجهي سؤ پورو ڪري ڏئي تہ مان سؤ غلامن جا اٺ هزار ڊالر ڏئي سگهان ٿو.“

ٽيڪومو بلملاح سان صلاح مشورو ڪري ڪپتان کي ٻڌايو تہ ”بادشاهہ سلامت اوهان سان همدردي ڪندي. اها ڳالهہ قبول ٿو ڪري.“ هارينبي هنن جو شڪريو ادا ڪيو. بلملاح وري ٽيڪومو کي ڪجهہ چيو جنهن تي ٽيڪومو جي منهن لهي ويو ۽ چيائين ”بادشاهہ سلامت چوي ٿو تہ هو اوهان کي ڪجهہ تحفو بہ ڏيڻ ٿو چاهي.“

”مون؟“ هارينبي خوش ٿي پڪ ڪرڻ لاءِ پڇيو. بلملاح سخت ڪاوڙ ۾ ٽيڪومو کي ڏسي رهيو هو. ٽيڪومو صفا مايوس ٿي ويو. بادشاهہ تاڙي وڄائي جنهن تي هڪڙو غلام اندران هڪڙو چانديءَ جو ٿالهہ کڻي آيو جنهن ۾ ڪا شيءِ رکيل هئي ۽ مٿان ريشمي رومال سان ڍڪيل هئي. بادشاهہ ڪنڌ لوڏيو ۽ غلام ٿالهہ تان ڪپڙو لاٿو. هارينبي ڏٺو تہ ٿالهہ ۾ هڪڙي شيدي جي سري رکي هئي. هارينبي حيران ٿي ويو. ٽيڪومو اول سري کي ڏٺو ۽ پوءِ زور سان دانهن ڪيائين، دانهن تي ٻاهر بيٺل باڊي گارڊ تلوارون هٿن ۾ ڪري زور سان در کولي اندر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لنگي آيا. باڊي گارڊ نهايت برجستا ۽ ڊگها شيدي جوان
هئا. هڪڙي اچڻ شرط اچي ٽيڪومو کي ڪنڌ ۾ هٿ وڌو.
هاربنبي تي خوف طاري ٿي ويو. پوئتي نهاريائين ته دربار
جي ماڻهن اٽڪل ڏهن ٻارنهن ڄڻن دربار جي پهريدارن
وغيره کي گرفتار ڪري ورتو. انهن مان هڪڙي پستول
ڪڍيو ته ٻئي يڪدم تلوار هٿي سسي لاهي وڌيس. بادشاهه
جي پيرن ۾ ويٺل دربان يڪدم خنجر ڪڍي ٽيڪومو تي
لوهه ڪئي پر باڊي گارڊ ٽيڪومو کي پري هٽائي ڌڪ
کان بچائي ورتو. بادشاهه دربان کي منع ڪئي. دربان
نهايت غصي ۾ ٻرجي وري اچي بادشاهه جي پيرن ۾ ويٺو
۽ خنجر بند ڪرڻ کان انڪار ڪيائين. هاڻ هو دربار ۾
هرهڪ ماڻهوءَ کي چتائي ڏسي رهيو هو. خاص ڪري
جيڪو به هيڏانهن هوڏانهن چُريو ٿي ته ان کي خاص طرح
جاچيائين ٿي. هڪڙو ايرو ۽ ڪمزور ماڻهو ٽيڪومو جي
جڳهه تي وزير جي حيثيت ۾ اچي بيٺو ۽ جافي ٻولي ۾
تقرير ڪرڻ لڳو جنهن کان دربار ۾ حاضر سڀ ماڻهو
ڪنبيا پئي. تقرير ختم ڪري هاربنبي سان ٽٽل ڦٽل
انگريزي ۾ ڳالهايائين. هن ٿالهه واري سريءَ ڏي هٿ
ڪئي هاربنبي کي چيو "هي بلملاح جو سوٽ....ٽيڪومو
.... بيا .... هنن سان منصوبو .... بلملاح کي قتل ......
ڪجهه مري ويا .... بيا گرفتار . .. ٽيڪومو .... سڀ غلام
.... توکي ڏجن ٿا .... هنن وڏو تيڻ جي ڪوشش ڪئي
.... انجام ڳهٽ .... بادشاهه بلڪل خوش .... هي غلام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تو لاءِ سوڪڙي .... هنن ڪي ظالمن هٿ فروخت ڪجاز .... نيڪ؟“ هارينبي ڳالهه سمجهي ويو ۽ چيائين ”بادشاهه ڪي چئو سوڪڙي لاءِ شڪريو ته ادا ڪريان. هنن ڪي اهڙن ڏکين ۽ خراب مائهن وٽ وڪڻندس جتي هنن ڪي بادشاهه سان غداري ڪرڻ جو نتيجو ملي ويندو. بادشاهه جي جان ۽ عزت جي بچاءُ لاءِ منهن جي طرفان مبارڪ ڏيو.“ هن بادشاهه ڪي ڪپتان جاگفتا جافي ٻولي ۾ ترجمو ڪري ٻڌايا. بادشاهه هٿ لوڏيو ۽ هن ڪي وڃڻ جي اجازت ڏني. هارينبي واپس پنهن جي جهاز تي ويو جتي ٻن پهرن ڪان تورو پوءِ غلام بہ جهاز تي پهچي ويا. هواسٽر آيڪومو ڪي غلام ڏسي، سندس غداري جي ڳالهه ٻڌي، هن ڪي ڏاڍو ڳالهاياائين ۽ ملامت ڪيائين. پوءِ سيني قيدين ڪي جدا هڪڙي ڪاراتين ۾ بند ڪري ڇڏيائون.

سرجن ولڪس ڪي مليڪينٽ جو تمام گهڻو خيال ٿي پيو هو. هو بين غلامن ڪان تمام گهڻو ڏيان هنن چوڪرين تي ڏيندو هو ۽ چوڪريون بہ هن ڪي تمام گهڻو ياد ڪنديون ۽ هن ڪي ڏسي خوش ٿينا ٻن هيون. سرجن دل ۾ خيال ڪيو تہ هارينبي صحيح تو چوي، هي چوڪريون هتي پنهنجن گهرن ڪان بہ وڌيڪ خوش گذاريندیون. هن اهي خيال پئي ڪيا تہ هولسٽر وٽس آيو ۽ چيائين ”سرجن! توکي ياد آهي جو اڳ تو چيو هو نہ هنن شيدين جي جهالت جو مان توکي ٻڌائيندس، هاڻ مونکي هنن جي حقيقت ڪان ڪجهه واقف ڪر.“ ولڪس چيس ”ها،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪجهه دير ترس، مان ڪلاڪ ڪن ۾ اچان ٿو پوءِ پلاٽ ان بابت ڳالهايون ٿا“. ولڪس جڏهن واپس آيو ته هولسٽر کي چيائين ”مسٽر هاريئبي چيو آهي ته مانـي کائڻ کان پوءِ مسٽر هولسٽر کي مون وٽ وٺي ايندا ته گڏجي پيگ پاڻي به ڪنداسين ۽ ڪچهري به ڪنداسين.“

”ڪپتان وٽ؟“ هولسٽر پڇيو.

”ها. ڪپتان اها ڳالهه اوهـان کي مون کان وڌيڪ سولي نموني ۾ سمجهائيندو.“ پوءِ هو ٻئي ڄڻا گڏجي ڪپتان جـي ڪئبن ڏانهـن ويا. ڪپتان هـن سـان هٿ ملائيندي چيـو ”مسٽر هولسٽر، اڄ اوهان منهن جي محفل ۾ آيـا آهيو. ان لاءِ مونکي ڏاڍي خوشي محسوس ٿي آهي.“

”مگر اها تـه منهـن جـي خـوش نصيبي آهـي، ڪپتان صاحب!“

”مسٽر ولڪس!“ ڪپتان ولڪس ڏي ڏٺو ته هن چيو ”معاف ڪندا ڪپتان، مونکي ڪن مريض عورتن کـي ڏسڻو آهي. تنهن ڪري مان هلان ٿو.“

”ها، سمجهيم. اوهين ڀلي وڃو.“ ولڪس اٿـي ويو. پوءِ ڪپتان ڪئبن جو در کولي اندر گهڙي لالٽين ٻاريو ۽ هولسٽر کي اندر سڏ ڪيو. ڪئبن ايتري وڏي ڪانه هئي، پر تنهن هوندي به هولسٽر جـي ڪئبن کان ڪجهه وڏي هئي. ”ويهو.“ ڪپتان هولسٽر کي چيو ۽ هو ويٺو. ڪپتان جي ڪئبن ۾ ننڍڙا طوطـا پڃرن ۾ بند ويٺا هئا ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هولسٽر رنگ برنگ جا ننڍڙا طوطا ڏسي رهيو هو. اهي اٽڪل ٻه درجن طوطا هئا. ڪپتان برانڊي جي بوتل کولي ٻن گلاسن ۾ وڌي ۽ هڪڙو گلاس هولسٽر ڏي وڌايائين ۽ پاڻ اتي پکين جي ويجهو آيو. انهن کي داڻو ڪارايائين ۽ سڀ پکي ان کائڻ کي لڳي ويا.

ڪپتان هولسٽر کي چيو ته ”مسٽر ولڪس مونکي ٻڌايو ته اوهين غلامن بابت ڪجهه معلومات حاصل ڪرڻ گهرو ٿا!“

”اوه، ها، ها. دراصل مون مسٽر ولڪس کان پڇيو هو، جنهن اوهان جي لاءِ چيو ته ڪپتان صاحب هن باري ۾ ڪجهه ڳالهيون ٻڌائي سگهي ٿو.

”مسٽر هولسٽر، اول اوهين مونکي اهو ٻڌايو ته اوهين غلامن بابت معلومات حاصل ڪرڻ ڇو ٿا چاهيو؟“

”مان هنن کي سمجهي نه سگهيو آهيان. ٿي سگهي ٿو هي بلڪل وحشي هجن؛ يا غريب ۽ بيوس هجن؛ يا اچا به ڪا ٻي ڳالهه هجي، تنهن ڪري اڪثر انهن بابت پڇندو رهندو آهيان.“

”اوهان هياڪ وارن شيدين بابت ڇا محسوس ڪيو؟“ ڪپتان پڇيو.

”اڄ تائين مون ايڏن ڪڏهن به نه سمجهيو هو ته ڪو شيدي به ڪٿي شهر ٻڌي رهي سگهن ٿا، پر هنن کي ڏسي مونکي عجب لڳي ويو.“ هولسٽر چيو.

”نه، نه، فقط شهر بلڪ هنن جي شهنشاهيت آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهنشاهيت ٻه اهڙي جتي هو اٽڪل پنجاهه لک ماڻهن تي حڪومت ڪن ٿا.“ هارينبي جواب ڏنو. پوءِ مسٽر هارينبي، هولسٽر ڪي پاڻ ڪان جهلي انهن هياڪي غلامن جي ڪمراٽين جي در تي وٺي آيو ۽ دروازو کولي هن ڪي غلام ڏيکاريائين، ”هي ڏس.“ وري ڪيس ڪمري ۾ واپس وٺي آيو. جتي هن ڪيٽ مان، هڪڙي تمام پراڻي ٿانءَ جي پليٽ ڪڍي ڏيکاري جنهن جا ڪنا پري چڪا هئا ۽ ان جو رنگ ٻه ڪتان ڪتان لهي ويو هو. پليٽ تي آفريڪا جي هڪڙي قديم ترين شهنشاهيت جا آثار اڪريل هئا ۽ رنگ برنگي نقش نگار اڪريل هئا. جيڪي نهايت خوبصورت ۽ صحيح طور تي ٺهيل هئا. ڪپتان هن کي چيو ”جنهن زماني ۾ يورپ وارن کي هن هنر جي ڪا خبر ڪانه هئي تڏهن آفريڪا وارن هي پليٽ ٺاهي هئي.“ وري ڪپتان ڪيٽ مان ڪجهه ٻيون نادر شيون ڪڍي هن کي ڏيکاريون جن ۾ آفريڪا جي رهاڪن جو ڪاٺ تي ڪيل هنر ۽ ٻيا زيورات ڏيکاريا ۽ انهن زيورن رکڻ جو هڪ بهترين ۽ خوبصورت ڪاٺ جي پيٽي ٻه ڏيکاري جيڪا هنن ڪنهن جهوني دؤر جي قبرستان مان کوٽائي دوران لڌي هئي. ٻيا ٻه عاج جي ڪم جا ڪيئين نادر نمونا ڪڍي هولسٽر کي ڏيکاريا جيڪي هنن قديم زماني جي مندرن ۽ محلاتن مان هٿ ڪيا هئا. تنهن کان پوءِ مسٽر هارينبي وري اچي پنهن جي ڪرسي تي ويٺو ۽ چيائين ”هولسٽر صاحب، فن مان ٿي ڪنهن ملڪ جي قديم هنر، تهذيب ۽ ثقافت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو پتو لڳائي سگهبو آهي. ماڻ اوهين خود اندازو لڳايو ته هي ڪارا ماڻهو گورن کان به اڳي جا مهذب ۽ سڌريل انسان آهن. هن وقت به هنن کي گورن جيترو ئي قديم ۽ سڌريل هجڻ کپي ها.“ هولسٽر وڏي جا ٻه ڍڪ پري چيو ”واقعي اوهان سچ ٿا چئو.“

هارينبي چيو ”اوهان کي ڪا ڳالهه وڻي يا نه وڻي مگر چاڪاڻ ته اوهان جو والد مرحوم، منهنجي جي، هن ڪم ۾ تمام گهڻي همت افزائي ڪندو هو ۽ ڪافي رقم سيڙائيندو هو. تنهن ڪري فقط اوهان کي هن حقيقت کان واقف ڪرڻ ضروري سمجهي اوهان کي هي قصو بيان ڪري ٻڌايو اٿم.“

”بس، بس، مهرباني؛ وڌيڪ تڪليف نه ڪريو“ هولسٽر چيو ۽ اٿڻ واري ڪيائين جنهن تي ڪپتان هن کي وري ويهاري چيو ”هولسٽر، جيڪڏهن اوهين فقط هڪڙي هنڌ لنگ تي رکي ويهي رهڻ چاهيندا هجو ته اها اوهان جي مرضي آهي؛ باقي جيستائين مان جيئرو آهيان تيستائين مان هي ڏندو چڏي سست ٿي نه ويهندس.“

هولسٽر ماٺ ڪري هن جي ڳالهه ٻڌڻ لڳو. هارينبي وري چيو ”جڏهن هي ڪارا اوج تي هئا ۽ سندن تهذيب ۽ ثقافت جو عروج هو، تڏهن اسان جا يورپي ابا غارن ۽ چرن ۾ رهندا هئا. بلڪل اڻ سڌريل هئا ۽ بت کي آسماني رنگ سان رنگيندا هئا. ان وقت آفريڪا ۾ ڪئين تهذيبون جنم وٺي چڪيون هيون. جهڙوڪ مٽنڊنگوم ڪرومنتي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جافي، ٻاھومي ۽ اڌ درجن کن ٻيون تهذيبون موجود هيون. هنن وٽ اهڙا بهترين سماجي قانون ۽ قاعدا رائج هئا جهڙا هن وقت يورپ جي اڌو اڌ ملڪن ۾ رائج آهن. مسٽر هولسٽر، هي ڪارا ماڻهو آهي آهن جيڪي جيڪڏهن اسان کان بهتر نه آهن ته خراب به ڪينهن. مگر هنن ڪمبختن جو اڪثر وقت پاڻ ۾ وڙهڻ ۽ هڪ ٻئي تي ظلم ڪرڻ ۾ ضايع ڪيو آهي. ڪپتان هارينبي توڙي ٻيا گورا لوڪ، هڪ ٻئي کي ڪڏهن به غلام بڻائي وڪڻي نٿا سگهن."

هارينبي اهي ڳالهيون ڪندي اٿي بيٺو ۽ اڳتي پوئتي ٽهلندو رهيو. "اوهين مونکي ڪوبه اهڙو مثال ڏئي سگهو ٿا جڏهن گورن هڪ ٻئي سان جنگ ۽ لڙائي ڪئي هجي؛ اهڙو ڪو مثال موجود ڪونهي ته هنن ڪڏهن پنهنجن اڇي چمڙي وارن ڀائرن کي غلام بڻائي غيرن جي هٿ وڪڻي ڇڏيو هجي. اوهان ڪڏهن به ڪو انگريز گولو ۽ ٻانهو نه ڏٺو هوندو. گولو معنيٰ غلام؛ غلام معنيٰ ٻانهو، جنهن کي ڪوبه بنيادي حق حاصل نه هجي!" هارينبي، هولسٽر جي ويجهو اچي هن جي ڪلهن تي ٻانهون رکي چيو "اسين ڪڏهن به شيدين جا غلام نه ٿيا آهيون. شيدي اسان جا غلام ٿيا آهن. انهيءَ مان اوهين هنن جي گهٽ ذهنيت جو اندازو لڳائي سگهو ٿا. هولسٽر صاحب، سوال گوري ڪاري جو ڪونهي، مگر پاور جو سوال آهي. هڪڙو ماڻهو ست فوٽ ڊگهو آهي ته اهو پنج فوٽي ۽ ٺندري ماڻهوءَ کان وڌيڪ طاقت يعني پاور وارو آهي؛ هو پنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي هرڪا مرضي بندري ڪان ميراڻي ٿو سگهي. پر جي انهي بندري وٽ بندوق آهي ته پوءِ هوُ انهي ڏکهي ڪان وڏيڪ پلور وارو آهي. اسان وٽ پاور هو ۽ هنن وٽ ڪو پاور ڪونه هو، انهيءَ پاور جي ڪري اسين هنن تي غالب ٻنجي وياسين. طاقت ۽ پاور سڀ ڪجهه آهي ۽ اهوئي قدرت جو بہ اصول آهي. وڏو هميشہ ننڍي کي شڪار ڪندو آهي. هميشہ ايئن ٿيندو رهيو آهي ته ڏاڍو هيٺي کي ميساڻيندو رهيو آهي ۽ هيساڻيندو رهندو. انهيءَ حقيقت ڪان ڪوبہ انڪار نٿو ڪري سگهي."

"مگر اها، ته هڪ قسم جي وحشانيت چئبي. اخلاق ۽ مذهب بہ ته اهميت رکي ٿو،" هولسٽر چيو.

"برابر مگر اها بہ ڪمزورن جي ايجاد آهي. اهو بہ ڏاڍي جي طاقت تي قبضو ڪرڻ ۽ پاور استعمال ڪرڻ جو طريقو آهي. اوهين ڪنهن بہ ماڻهو کي پاور ڏئي ڏسو ته پوءِ هو ڪيتري مذهب ۽ اخلاق جي پابندي ٿو ڪري ۽ پاڪ پوتر تي زندگي ٿو گذاري!" هولسٽر هن جون ڳالهيون ٻڌي ڪنڌ سان هاڪار ڪئي. هارينبي هاڻ ڳالهائي ڳالهائي ٿڪي پيو هو ۽ ميزجي هڪڙي ڪنڊتي ٽيڪ ڏئي ويٺو. هاڻ هوُ ننڍڙن پکين کي ڏسي رهيو هو ۽ ٿوري دير لاءِ ڪئبن ۾ بلڪل ماٺ ٿي وئي. "چڱو ڪپتان صاحب، هاڻ موڪلي هلڻ گهرجي." هولسٽر چيو.

"ماشاءَ الله، ٻيڙا ٻار، خدا حافظ" هارينبي چيو ۽ هولسٽر ٻاهر نڪري پنهن جي ڪئبن ڏي هليو ويو. هارينبي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڙي اتي نَنڍڙن طوطن کي ڏسي انهن سان دل وندرائڻ ۾ لڳي ويو.

سرجن ولڪس انهن ڇوڪرين کان تمام گھڻو متاثر ٿيو هو. هن بورچي کي ڪجھ پئسا ڏئي ڇھ عدد مٺيون ۽ بهترين پيسٽريون تيار ڪرايون. پيسٽريون ٺهي تيار ٿيون ته هو آهي کڻي ڇوڪرين وٽ ويو. مليڪينٽ ۽ ٻيون هي پيسٽريون ڏسي ڏاڍو خوش ٿيون. ”هي پيسٽريون اوهان اسان لاءِ آنديون آهن؟“ چيري، سرجن کان پڇيو. ”ڇا هي سڀ اسان لاءِ آنديون اٿو؟“ اڻي ٻيو سوال ڪيو.

”نه، هي مان فقط انهي لاءِ آنديون آهن ته فقط اوهان ڏي ڏيکاري، پوءِ ڊيڪ تي مٿي وڃي، اتان ذرا ذرا ڪري ئاڏي ۾ اڇلايان ۽ ننڍين مڇين کي کارائي ڇڏيان.“

ولڪس ڪوڙ ڪري منهن تي ناراضگي جا آثار پيدا ڪري هنن کي جواب ڏنو.

”سرجن ناراض ٿي پيو آهي“ گريس، چيري ڏي نهاري ۽ نماڻائي سان چيو. ”سرجن، ڇا تون اسان کان ناراض ٿيو آهين؟“ ”ها، بلڪل ناراض“ ولڪس جواب ڏنو ”اسان اهڙو ته ڪوبه گفتگو نه ڪيو آهي!“ چيري چيو، ”اوهان مونکان پڇيو ڇو ٿيون ته هي ڪنهن جي لاءِ آنديون اٿم؟“ ولڪس چيو ”جيڪڏهن اوهين اهو سوال ڪنديون ته مونکي ضرور ڏک ٿيندو.“ مليڪينٽ اتيئي خاموش ويٺي هئي ۽ اڳي، گريس ۽ چيري به مات ڪري ڙي تي ويهي رهيون. آخر سرجن هن کي ڪلائي خوش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري پيستريون هنن کي ڏنيون.

”پلا هوليءَ لاءِ؟“ چيري سرجن کان پڇيو. ”هولي کي في الحال ڪابه مٺي شيءِ کائڻي نـاهي.“ ”مطلب تـه جيستائين هوءَ چڱي ڀلي نـه ٿيندي تيستائين پيسٽري نـه کائيندي. تنهن ڪري هي سڀ اسين کائون ته ڪو هرج ڪونهي؟“ ايني پڇيو. ”ڪو هرج ڪونهي. مون هن سان واعدو ڪيو آهي ته جڏهن هوءَ چڱي ڀلي ٿيندي تـه مان هن کي ايتريون پيستريون کارائيندس جو هوءَ کائي کائي ٿڪجي پوندي.“

”واهه واهه هولي تنهن جـا نصيب!“ ايئن چئي ايني هڪڙو ٽڪر پيچي وات ۾ وڌو ۽ کائـڻ لڳي. مليڪيمنٽ سرجن جي اکين ۾ پئي ڏٺو تـه سرجن هر گهڙي اکيون پٺي پاسي ڦيرائي ٿي ڇڏيون. مليڪينٽ سمجهيو هئي هـن کي سرجن جي گفتگو مان هولي جـي ناچاڪيءَ جا شڪ پئي جاڳيا. جيئن تـه ڦيڊخاني ۾ هنن سان ڪنهن بـه پيار ۽ محبت سان نـه ڳالهايو هـو تنهن ڪري سرجن ولڪس جي ان ملاقاتن ۾ ٿي هڙ سڀ هن سان هري مري ويون ۽ هن جي ڳالهه نهايت ڌيان سان ٻڌنديون هيون. تنهن ڪري ولڪس بـه هنن وٽ اڪثر اچـڻ ضـروري سمجهندو هو. ڇوڪريون هن کان اڪـثر سندس ڌيئن جـون ڳالهيون پڇنديون هيون. ولڪس بـه هنن کـي پنهنجون ۽ پنهنجي ڌيئن جـون سڀئي ڳالهيون ٻڌائي ڇڏيون هيون. هنن جـو ناڏو پيتو، ڪيڙا لنا ۽ پيا بہ ڪئين قصا هنـن کي ٻڌائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چڪو هو. گريس چيس ”پلا تون هردفعي جهاز تي مسافري ڪرڻ ڇو ٿو وڃين؟ تون هنن سان گڏ رهڻ ٿو چاهين؟“

”هي منهنجو آخري سفر آهي. هن ڪان پوءِ مان هميشه انهن سان گڏ رهندس ۽ مان، الائيس ۽ الائيشا هميشه گڏ رهنداسين.“

”پوءِ جي انهن سان رهندين ته اسان وٽ ڪيئن ايندين؟“

”تو ڇيو هو نه، ته مان اوهان وٽ ايندو رهندس؟“ ايني پڇيو.

”مونکي ڪير به مسافري ڪرڻ کان روڪي نٿو سگهي؛ مان اوهان وٽ ايندس پيو“ ولڪس هن کي جواب ڏنو.

”الائيس ۽ الائيشا کي به وٺي ايندين؟“

”مان ڪوشش ڪندس.“

”اسان تنهن جي ڏيئن سان ملڻ ٿيون چاهيون.“

”بيشڪ ملجو؛ هو به اوهان سان ملي ڏاڍيون خوش ٿينديون.“ سرجن ڪجهه دير کان پوءِ هن ڪان موڪلائڻ واري ڪئي: ”چڱو هاڻ مان وڃان ٿو.“ ”ڊاڪٽر!“ مليڪينٽ چيو. ”جي.“ ”اوهان جو پهريون نالو ڇا آهي؟“

”جان“ ولڪس چيو. ”جيڪڏهن ناراض نه ٿيو ته اسين اوهان کي چاچا جان ڪري ڇئون؟“ سيني هن جي منهن ۾ حسرت جي نگاهه سان ڏٺو. ”او! بلڪل پلي، مونکي اهو نالو پسند آهي.“ ايني هن کي ڳچيءَ ۾ ٻاڪر پاتو ۽ چمي ڏني. چيري ۽ گريس به هن کي چنبڙي ويون. مليڪينٽ ڪجهه وڏي هئي، سا فقط هن جي ٻر ۾ ٿي بيٺي ۽ ڪنڌ هيٺ ڪري چڙيائين. ولڪس سندس مٿي تي هٿ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رکيو. مليڪمينٽ ڪنڌ متي ڪنيو تہ هن جي اکين مان لڙڪ ڪري پيا ۽ چپن تي مرڪ ڏسڻ ۾ آئي. پوءِ ڊاڪٽر هنن ڪان موڪلائي ٻاهر هليو ويو.

ڊن بار پاڻ کي خوش نصيب سمجهي رهيو هو ۽ سوچي رهيو هو تہ هتان زنده واپس وطن پهچي ويندس ۽ پوءِ ”اڻباليشن موسائٽي“ جو ڪارڪن ٿي ڪم ڪندس ۽ ايتري تائين ڪم ڪندس جيستائين هي واپار بلڪل بند ٿي وڃي ۽ سڄي دنيا هن ناجائز ڌنڌي کي رد ڪري ڇڏي. ڊن بار ڏٺو پئي تہ ليانا هن کان نفرت نٿي ڪري. جيڪا عارضي نفرت پيدا ٿي هئي ان جي هن کي خبر نٿي پئجي سگهي تہ آخر اها ڇو پيدا ٿي آهي. جيتوڻيڪ ليانا دلي طرح هن کان ڊڄندي هئي پر وري بہ ڏکئي وقت ۾ بچاءَ خاطر ڊن بار جي ويجهو ڊوڙي ايندي هئي. ڊن بار ڪڏهن بہ اهو نہ سوچيو هوتہ هن جيڪو مٿس احسان ڪيو آهي ان جو هن کان بدلو ڪنهن ٻيءَ صورت ۾ وٺان.

جيوبيليشن هڪڙي هنـڌ ڪناري ڏانهن رخ موڙيو. سامهون يوسف عبد بن احمد جو محلات ڏسڻ ۾ پئي آيو. محلات جا ڪنگرا ڏسي سرجن ولڪس جي دل ۾ مايوسي پيدا ٿيڻ لڳي. جهاز ڪناري کان ٿورو پري بيٺو هـو. ولڪس محلات ڏي ڏٺو ۽ دل ۾ سوچيو تہ اهو آهي هنن يورپي ڇوڪرين جو محل جتي ڪجهہ ڏينهن رهنديون ۽ پوءِ الائي ڪيڏانهن وڪامي وينديون. ۽ پوءِ هنن جو ڇا حشر ٿيندو، سو هن جي سوچ کان ٻاهر هو. ولڪس خلاصين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي به پٽي ڏنو جيڪي ڪناري سمي لهي گهمڻ ڦرڻ لاءِ آتا هئا.

ڪو وقت اڳ بن احمد غلامن جو وڏو واپاري هو. غلام وڪڻي هٿيار خريد ڪندو ويو. قسمت هن جو ساٿ ڏنو ۽ آخر هن شيدين جي هڪڙي زبردست فوج تيار ڪري ورتي ۽ سڄي صوبي جو بادشاهه بڻجي ويو. هن وقت هو بلڪل پيرسن ٿي چڪو هو. جسم طاقت ڇڏي ويو هوس؛ تنهن ڪري هاڻ هن غلامن جو عام واپار ڇڏي ڏنو هو. هاڻ فقط نوجوان ڇوڪريون خريد ڪندو هو ۽ پاڻ وٽ اونڌين جي صورت ۾ رکندو هو ۽ خاص خاص ماڻهن کي وڏي رقم تي وڪڻي ڇڏيندو هو. هو اهو خيال نه رکندو هو ته ڪاريون ڇوڪريون گورن کي ڏئي يا گوريون ڪارن کي ڏئي. جتان سٺا پئسا ملندا هئس ان کي ڏئي ڇڏيندو هو.

سرجن واڪس جنهن خلاصي جي پير جي پٽي ڪئي هئي سو سور ڪان دانهون ڪري رهيو هو. سرجن هن وٽ ويو ۽ پيهر پٽي کولي سولي طرح علاج ڪري پٽي ٻڌي ڇڏيائينس. ”اوهان جي مهرباني سرجن صاحب، مونکي پهرين ته اهڙو سور پئي ٿيو جو مٿي ۾ به چڪر پئي آيم“ خلاصي هن کي چيو. اچانڪ هڪڙي خلاصي دانهن ڪري چيو ”مار! هو ڏانهن ته ڏسو!“ سامهون ساون سوٽي ڪپڙن ۾ چار يورپي ڇوڪريون هڪڙي ڪئبن مان نڪري ڊيڪ تي مٿي اچي رهيون هيون ۽ ڪپتان هارينبي ۽ نائب ڪپتان مرڊس هنن سان گڏ هئا. سڀ ملازم پاڻ ۾ پڻ پڻ ڪندا هنن جي ويجهو ٿيندا ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن ويجهو پهتا ته سڀ مات ٿي ويا ۽ اکيون ڦاڙي
ڇوڪرين کي ڏسڻ لڳا. ڇوڪريون هنن جا ميرا ۽ اڌ
اگهاڙا جسم ڏسي ڇرڪڻ لڳيون ۽ ڪپتان ۽ مردن جي
رڳجهو ٿيڻ لڳيون. ولڪس شڪر ڪيو جو ان وقت
ڪوبه شهدي غلام مٿي ڪونه هو. خلاصين کي ڪناري
تي لهڻ جي موڪل ملڻي هئي تنهن ڪري ان وقت سمورا
غلام ڏيڪن ۾ بند ڪيا ويا هئا. ولڪس انهي پٽيءَ واري
خلاصي جي پير ۾ بيٺو هو ته اوچتو اپني جي مٿس نظر
پئجي وئي "چاچا جان! چاچا جان!!" هن ولڪس کي
ڏسي زور سان سڏ ڪيس. ولڪس کيس جواب ڏنو "اوهين
ملو، مان به اوهان جي پٺيان اتي اچان ٿو."
زخمي خلاصي سرجن کي ڏسي ڪاوڙ مان چيو "هون!
چاچا جان، انهي ڪري تو مونکي ڏک هنيو هو: تون به
هڙا ڏندا ٿو ڪرين؟" ولڪس کي غصو وٺي ويو ۽
خلاصيءَ کي زخم تي اهڙو زور سان ٺڏو هنئي ڪڍيائين جو
خلاصي سور کان دانهن ڪري پڌي ويو ۽ اتيئي ڪري
پيو. ائين چئي هو ڇوڪرين ڏي وڌيو ۽ مرڪي هنن کي
چيائين "سلام!" ڇوڪرين سلام جو جواب ڏنو. خلاصي
هنن کي ڏسي پاڻ ۾ چوڻ لڳا "هاڻ پاڻ کي الائي ڪڏهن
موڪل ملندي جو ڪناري تي هلي گهمون ۽ مزا ڏسون!"
گريس بدبو سونگهيندي چيو "چاچا جان، هتي
ته تمام گهڻي ڏپ آهي، ايتري ته بدبوءِ اسان
جي ڪئبن ۾ به ڪانه هئي! چاچا جان، هي ڏپ ڇو ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي؟“ ولڪس اڃا جواب ڏئي ڏي ته مليڪينٽ چيو ”چاڪاڻ ته هي غلامن جو جهاز آهي انهي ڪري منجهس هيتري ساري بدبو آهي.“ ”او ها، هي برابر غلامن جو جهاز آهي مگر اسين غلامن کي واپس سندن وطن پهچائڻ لاءِ ڪٽيو پيا وڃون“ ولڪس جواب ڏاهي ورتو. اينيءَ عجب وچان اکيون ڦاڙي هن کان پڇيو ”چاچا جان، ڇا اسين به غلام آهيون؟“

”اهو ته ٻاراڻو سوال ڪيو اٿئي؛ غلام ته ڪارا ماڻهو ٿيندا آهن ۽ وڏي عمر جا هوندا آهن. اوهين يورپيائيون آهيو ۽ ٻيو ته ٻارڙيون آهيو.“ مليڪينٽ ڪنڌ سان هاڪار ڪئي. گريس کي به يقين اچي ويو پر وري به پڪ ڪرڻ لاءِ پڇيائين ”چاچا جان، ٻي ته ڪا ڳڙ ٻڙ جي ڳالهه ڪانهي نه؟“ ولڪس جي دل ڀرجي آئي ۽ ڳلو گهٽجي ويس، ڪوبه جواب نه ڏنائين. خلاصي ڪنن وانگر نسرا ڪٽندا ۽ پٽ ڪندا ويجها اچي رهيا هئا. مليڪينٽ سمجهو هئي، سو هن جون ڳالهيون سمجهي رهي هئي جنهن ڪري هن جو منهن لهي ويو، ۽ رنگ پيلو ٿي ويو ۽ جسم نستو ٿيندو ويس. ايتري ۾ خلاصي اچي چيو ”ڪپتان صاحب، ٻيڙي تيار آهي.“ چوڪرين کي جهاز تان لاهي ٻيڙيءَ ۾ ويهاريو ويو ۽ آهستي آهستي ٻيڙي جهاز کان پري ٿيندي وئي. پٺيان سرجن ولڪس به ٻي ٻيڙيءَ ۾ چڙهي ڪناري ڏانهن پئي آيو. اينيءَ، گريس ۽ جيري خوش پئي ٿيون مگر مليڪينٽ دل جا سور دل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ ئي ساڻڊيو مان ڪيو ويني هئي.
ڪپتان، مردس ۽ڇوڪريون محل ۾ هليا ويا. ولڪس
اهو بيٺو هو. اندر ڇوڪرين کي بن احمد جي ذاتي طبيب
چڪاس ڪيو: پر وري به سرجن ولڪس کي اندر گهرايو
ويو ته هو به اچي ۽ چيڪ ڪري ته ڇوڪريون اڃان
اڪ دامن آهن. ولڪس کي هن معاملي ۾ ڪجهه ڪرڻو
، هو پر تنهن هوندي به هن کي اندر گهرايو ويو. سپاهي
کيس اندر وٺي ويو جتي هن ڏٺو ته بن احمد، هارينبي ۽
مردس ريشمي گاديلن تي ويٺا هئا ۽ سڊن اڳيان ڪئين
قسمن جا عمدا کاڌا ۽ طعام رکيا هئا. ولڪس کي حڪم
ٿيو ته اندر وڃ ۽ ڏس ته ڇوڪريون ڪنن آهن. طبيب مان
ڪڏجي هن ڇوڪرين جو معائنو ڪيو، جنڪي بيحد شرمسار
ٿي نيون. البت مليڪيمث مان ڪرڻ تپاس ڪرڻ ڏني
۽ وات بند ڪري اکيون بوني چپ تي وئي. هن جي
تپاس ڪندي ولڪس کي به ڏاڍو شرم ٿي آيو پر مجبور
هو. آخر هن ڇوڪرين کي آسرو ڏيندي چيو ته اوهين ڪوبه
خيال نه ڪريو، تپاس جو مطلب فقط اهو آهي ته بن احمد
وعان جي چڱ ڀلائي ٿو چاهي ته متان اوهان بيمار نه ٿي
پيون هجو. ڇوڪريون هن جي ڳالهه تي يقين ڪري ويون
۽ ڪل مطمئن هيون؛ ڇو جو اها تپاس به خود چاچا جان
تي ڪري رهيو هو. هو ڏانهن چاچا جان اها نهنجي بي عزتي
محسوس ٿي ڪئي. تپاس ڪري موٽيو ته مردس ۽ هارينبي
شراب پئي پيتو ۽ بن احمد حقو پئي ڇڪيو. ولڪس ـــ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

«نن سان گڏ اچي ويٺو ۽ هڪ ٻه ڍڪ شراب جا پيتائين. بن احمد ٻه هڪڙو اڌ پيگ پيتو مگر هو هش هش جو عادي هو. ولڪس جو ضمير هن کي ملامت ڪري رهيو هو. بن احمد خوش ٿي ويو. ايتري ۾ اندران هڪڙو سپاهي آيو ۽ بن احمد کي ڪجهه چئي واپس هليو ويو.

”مونکي اطلاع مليو آهي ته سڀ ڇوڪريون بلڪل صحيح سلامت ۽ پاڪ دامن آهن“ هن هارينبي ڏي مخاطب ٿي چيو. هارينبي ڪنڌ ڌوڻي هاڪار ڪئي.

”هاڻ هنن جي قيمت بابت ڳالهه ٻولهه ٿئي!“ بن احمد چيو.

”ڀلي ٿئي“ ڪپتان چيو.

”ڇوڪريون بلڪل ٺيڪ ٺاڪ آهن. نوجوان ۽ خوبصورت، نهايت پرڪشش آهن: مان اوهان کي هرهڪ ڇوڪري جي بدلي ۾ پنج ڪاريون ڇوڪريون ڏيندس.“

”فقط پنج! نه جناب اهي ٿوريون آهن. گهٽ ۾ گهٽ هرهڪ جي بدلي ۾ ڏهه ڏهه ڇوڪريون کپن.“

”اوهو، ڪپتان صاحب، اهو ته تمام گهڻو ملهه آهي. انهي ۾ مونکي ته ڪوبه فائدو ڪونه ٿيندو. الٽو نقصان پوندو.“

”جناب نقصان جو ڪو سوال ئي ڪونهي. جيڪڏهن تون في ڇوڪري جي بدلي ۾ اسان کي پندرنهن پندرنهن ڪاريون ڇوڪريون به ڏيندين، ته به ڪمائيندين.“

”بس هاڻ آخري فيصلو اهو آهي ته ڇهه ڇهه ڇوڪريون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان اوهان کي ڏيندس.“
”گهڻ ۾ گهڻ نَوَ.“
”نه، ست“
”نه، اٺ“
”اٺ نه.“
”چڱو، ڇهن ڇوڪرين جي عيوض ٽيهه ڏيو، ان کان گهٽ نه.“
بن احمد حقي جو نڙ وات ۾ رکي، ٿوري دير سوچي چيو ”منظور.“
”مگر مان اڄ شام جوئي، چونڊي ٽيهه ڇوڪريون ڪڍندس“ هارينبي بن احمد کي چيو ۽ مردس، والڪس ڏي ڏسي چيو ”توکي ڇا ٿي ويو آهي سرجن صاحب، ڇومنهن ڦري ويو اٿئي؟“ ”نه نه، ڪا ڳالهه ڪانهي: مان ته بلڪل ٺيڪ آهيان.“ مردس هن جي منهن ۾ ڏسي مشڪيو ۽ چيائين ”سٺو ٿيو، سٺو ٿيو: مان ڏاڍو خوش ٿيو آهيان.“ ايتري ۾ هڪڙو دربان پريشان حالت ۾ تڪڙو تڪڙو آيو ۽ بن احمد کي پاسي تي سڏ ڪري ڪجهه چيائين ۽ ڏڪيو به پئي ۽ بن احمد جي پيرن تي ڪري پيو. هارينبي، مردس ۽ والڪس هي حال ڏسي پاڻ به اٿي بيٺا. بن احمد ڪپتان کي چيو ”جيڪي چار ڇوڪريون هن وقت اوهان موٽکي ڏنيون آهن تن مان هڪڙي پاڻهي پنهنجي ڪنوارپائي ختم ڪري ڇڏي آهي.“ اهو ٻڌي هو سڀ ڇوڪرين واري ڪمري ڏانهن ڀڄندا ويا. اينڇي:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گريس ۽ چيري ھڪڙي ڪنڊ ۾ پريشان حالت ۾ ويٺيون
ھيون ۽ ڏڪيون پئي. مليڪينٽ فرش تي ڪري پئي
ھئي. سندس ڪپڙا ڦاڙھيا ٿيا پيا ھئا ۽ رت وھي غاليچي
تي پئي پيو. حڪيم، بن احمد سان ڪجھ ڳالھايو جنھن
کان پوءِ بن احمد ڪپتان کي چيو ”ھن ڇوڪري پاڻھي
پنھنجو ستياناس ڪري ڇڏيو آھي ۽ ھاڻ ھيءَ اسان جي
ڪنھن ڪم جي ڪانھي.“ مليڪينٽ وڏو ٽھڪ ڏئي چيو
”ھاڻ اوھين مونکي رنڊي نٿا بڻائي سگھو. مون اوھان کي
اڌھي اميد کان نراس ڪري ڇڏيو.“ ھارينبي سخت غصي
۾ پرجي ھن کي زور سان پيٽ ۾ ٺڏو ھڻي ڪڍيو. ولڪس
يڪدم وڌي ھن کي ٻانھن کان جھلي پري ڪيو ”ڪپتان
نہ ماريوس.“ پوءِ ولڪس ھيٺ جھڪي ڇوڪري کي
جھوليءَ ۾ کنيو ۽ چيو ”مليڪينٽ، مليڪينٽ!“
ڪيس اکين مان لڙڪ وھي آيا. مليڪينٽ ھن کان ٻاڻ
ڇڏائي ھن کي چيو ”پري ٿي مونکان. تون دوکيباز
آھين. تو اسان سان ڪوڙ ڳالھايو ھو. توکي سچي خبر
ھئي.“ ايئن چئي ھن ولڪس کي منھن ۾ ٿڪ ھڻي ڪڍي
۽ وري ڪيس رانيوڙا ھڻڻ لڳي. ولڪس ھن جا ھٿ پري
ڪندي چيو ”مليڪينٽ!“ ”مان چوان ٿي مونکان پري
ٿي.“ آخر ھو اٿي بيٺو ۽ ٻين ٻن ڇوڪرين ڏي ڏسندي
چيائين ”مونکي خبر ....“ ايترو چئي ھن ڪنڌ ڪڍي ھيٺ
ڪيو. بن احمد ڪپتان جي منھن ۾ ڏسي چيو ”ڪپتان
صاحب، ھاڻ تہ ھن جو ڪوبہ ملھ ڪونہ ملندو. ھاڻ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن کي ڇا ڪندس. هيءَ اوهان جي ٿي حوالي ڪندس پيو سان ڪيڏانهن ڪندوسانس." ڪپتان اڪيون ڇنجهيون ڪري هن کي چيو "اسين ڪيڏانهن ڪنداسين. هاڻ مان هن کي اتيئي پورو تو ڪري ڇڏيان." ائين چئي هن واسڪوٽ جي اندرئين کيسي مان خنجر ڪڍيو.

"ترس" بن احمد چيو "مان هن لاءِ اتي جو اتيڪو اهڙو گراهڪ تو کولي ڪڍان جيڪو اسان جو نئون گراهڪ آهي. انهي جي مٿي ۾ تو هٿي ڇڏيانس، يا ته سوديبازي ۾ مٽ سٽ تو ڪري ڇڏيانس. نيڪ آهي؟"

آهستي آهستي هارينبي تڏتو تيو ۽ خنجر بند ڪري کيسي ۾ وڌائين. "ها، مان به سمجهان ٿو ته ائين ٺيڪ ٿيندو" هارينبي جواب ڏنو. پوءِ بن احمد پنهنجن دربانن کي حڪم ڪيو "مليڪينٽ کي الڳ بند ڪريو ۽ سندس نظرداري ڪريو." ٻيون ٿي ڇوڪريون سرجن کان هٽي پري ٿي بيٺيون. ولڪس وري هنن ڏي وڌڻ جي ڪوشش ڪئي مگر هو وري به پوئتي هٽيون. اپني روئڻ شروع ڪري ڏنو. هن کي ڪا خبر نه پئي ته مليڪينٽ کي ڪيڏانهن ڪٺي، ويا ۽ هي سڀ ڪجهه ڇا پيو ٿئي! مليڪينٽ سرجن سان وڙهي هٽي تنهن مان اپني سمجهيو ته شايد سرجن، مليڪينٽ سان ڪا اهڙي حرڪت ڪئي آهي جنهن تان هوءَ هن کان سخت ناراض ٿي پئي آهي.

"ڪپتان صاحب، هاڻ توهانکي ڪهڙيون غلام ڇوڪريون ڏيان؟" بن احمد پڇيو. ڪپتان چيو "جناب، هاڻ ڇا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪريو جو اوهين اسان کي پنجويهه ڇوڪريون ڏئي ڇڏيو. ڪجهه نقصان اوهين برداشت ڪريو باقي اسين ٿا برداشت ڪريو."

"مونکي منظور آهي."

ولڪس جي شڪل پيلي ٿي وئي هئي. جنهن ئي هو ڇوڪرين واري ڪمري کان ٻاهر نڪتا ته وراندي ۾ ئي ولڪس ڪپتان کي چيو "ڪپتان صاحب، جيڪڏهن مونکي اجازت ڏيو ته مان واپس وڃان!" ڪپتان موڪل ڏيندي مس ۽ ٻاڙ مردس سان گڏ اتي ئي ترسي پيو. ولڪس هليو ويو، ٻئي ڄ ڪپتان ۽ مردس محل جي حمام گاهه ۾ وهنجي سهنجي سولا ٿيا. هارينبي کين البت ڪجهه مانوسي ٿيڻ لڳي، ڇو جو هاڻ هن کي مڏو آمريڪا وڃڻو هو. هي سندس آخري بندرگاهه هو ۽ هتي به هن کي هڪ نه ٻي ناڪامي ڏسڻي پئي هئي. انهي ويچار کي ٽارڻ لاءِ هن شراب جو سهارو ورتو ۽ ڪافي شراب پي ويو. پوءِ پاڻ ۽ مردس بن احمد جي خاص ماڻهوءَ سان گڏجي انهي واڙي ۾ ويا جتان هن کي انهن ٽن ڇوڪرين جي عيوض پنجويهه ڪاريون ڇوڪريون چونڊي ڪڍڻيون هيون. آخري پيگ پي، ڪپتان جڏهن واڙي ۾ داخل ٿيو تڏهن ٿڙندي ٿاٻڙندي به هن نهايت وڻندڙ ۽ ڪنواريون ڇوڪريون ڪڍي الڳ ڪيون.

ولڪس جيوبيليشن ٽي وجي پهتو. هو پيٽرسن کي چئي ويو هو ته تيستائين تون غلام تپاسي وٺجانءِ ۽ مان واپس اچي تو کان رپورٽ پڇندس. پيٽرسن هن کي ٻڌايو ته غلام سڀ چڱا ڀلا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هيڊانهن بن احمد ۽ ڪپتان واپس ساڳئي هال ۾ آيا.
بن احمد ڪپتان کان پڇيو ”ڇا اوهين به تي ڏينهن
اسان وٽ رهندا؟“

”نه جناب، هاڻ اسين بلڪل ڪونه ترسنداسين. اسان
صبوح جو سويري نڪري ويندا سين.“ بن احمد ٿورومايوس
ٿي ڪپتان کي چيو ”مون خيال پئي ڪيو ته جيڪر
اوهان کي ڪا سوکڙي ڏيان ها، پر اوهان کي تمام گهڻي
تڪڙ لڳي پئي آهي. هارينبي هن جي ڳالهه بدي چيو
”برابر.“ هن کي پڪ هئي ته هن کان پوءِ هو ٻيهر آفريڪا
جي ڪناري تي ڪونه اچي سگهندو. بن احمد ٿوري دير
سانت ڪري وري هن کي چيو ”ڪپتان صاحب، اوهين
ٿورو مون سان ايندا؟“ هارينبي ها ڪئي ۽ هن جي پٺيان
ويو ۽ ٻئي ڄڻا اڳتي وڃي هڪڙي ڏاکڻ تان مٿي چڙهيا.
مٿي بن احمد جي رهڻ جا خاص ڪمرا ٺهيل هئا. بن احمد
ڪپتان کي وٺي هڪڙي بهترين هال ۾ وڃي ويهاريو.
ڪپتان اتي ويهي رهيو ۽ بن احمد هڪڙي پاسي هليو ويو.
ڪپتان هال جي خوبصورتي ڏسندي هيڏانهن هوڏانهن نهاريو
ٿي پئي. هن دل ۾ خيال ڪيو ته بادشاهه مونکي هتي ڇو
وٺي آيو آهي. وري خيال ڪيائين هن سوکڙيءَ جي ڳالهه
ٿي ڪئي شايد انهي ڪري وٺي آيو آهي. ٿوري دير ۾
بن احمد آيو. ”ڪپتان!“ بن احمد چيو. ڪپتان مڙي هن
ڏي ڏٺو ته هن سان گڏ هڪڙي ڇوڪري به هئي. ڇوڪريءَ
کي ڏسندي ئي ڪپتان ٽپ ڏئي اٿيو ”سائلاس!“ هن ڪن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دانهن نڪري وئــي، ”وهـو! سائلاس!“ بن احمد هڪڙو پيلي رنگ جو پنو ڪپتان جي اکيان رکيو جيڪو ڪئين سال اڳي ڪپتان بن احمدکي ڏنو هو. پني تي سائلاس جي تصويرهئ سان تهيل هئي جنهن ۾ ڪن ڪجهه وڏا ڏيکاريل هئا ۽ پيو ٻه تورو گهڻو فرق هو. بن احمد چيو ”بهرحال، مان سمجهان ٿو ته هيءَ اهائي ساڳي ڇوڪري آهي جنهن جـي هيءَ تصوير تو مونکي ڏني هئي.“ هاڻ هارينبي هـن جي ڪنهن به ڳالهه تي ڌيان نه ڏنو ۽ نڪوئي تصوير کي وڏيڪ غـور سان ڏٺائين. يڪدم ڇوڪريءَ جـي روبرو بن احمد جي پيرن تي ڪري پيو. وري اٿي ڇوڪريءَجي ڳيٽن تـي هٿ ڦيرائڻ لڳو. ڇوڪري بـه هن جي پاسي ۾ ٿي بيٺي. ڪپتان نهايت سڪ ۽ اڪير منجهان ڇوڪريءَ کي چيو ”آخر مون توکي هٿ ڪري ورتـو، سائلاس!“ هن ٿڌو ساهه کنيو. بن احمد چيو ”مگر هن نالـو تـه . . .“ ڪپتان چيس ”سڀ ڪجهه صحيح آهي، بادشاهه سلامت؛ هيءَ اهائي آهي.“ آخر بن احمد هنن ٻنهي کي اتي ڇڏي پاڻ وري به هليو ويو ۽ دربان کي هنن جي پارت ڪري ويو ته ڪوبه ڪم ٻوين ته حڪم جي بجاآوري ڪجاڻ ءِ ن احمد هڪڙي ڪمري ۾ وڃـي ويٺو ۽ هٿ مهتيمدي خيال ڪرڻ لڳو ته ”زندگي بـه عجيب کيل آهي. ڪيئن هي ڇوڪري ۽ ڪپتان اٺن سالن کان پوءِ اڄ وري هڪ ٻئي سان مليا آهن! هن وري سوچيو ته هاڻ هن جو ڪپتان ڪان گهڻو ملهه وٺان ۽ هو وڌ ۾ وڌ ڪيترو ڏئي سگهندو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوڏانهن جهاز تي ٽيڪومو، هولسٽر جي ڪئبن ۾ ويٺو هو. هن جي پيرن ۾ ڏنڊا پيڙيون لڳل هيون ۽ ٻين غلامن وانگر اگهاڙو هو. هولسٽر هن کي جاچي ڏسڻ لڳو. هن ڏٺو ته هي ڏکيو شيدي هن وقت اسان جو غلام ٿي چڪو آهي، پيرن ۾ لوهه پيو اٽڪيس ۽ اگهاڙو نانگو ٿيو ويٺو آهي ته به ڪو شرم ته ڪونه ٿو اچيس پر اجا به پاڻ کي هياڪ جو وڏو وزير پيو سمجهي ۽ اجا بہ پاڻ کي بلملاح جو سچو هٿ پيو سمجهي.

اهو آهي باور جو نشو ۽ هن جو اکيون ٺمار، ۽ دٻدٻو. هولسٽر ڏٺو ته ٽيڪومو پاڻ کي ٻين غلامن جهڙو هرگز نٿي سمجهيو. جيڪڏهن ٻين قيدين سان گڏ وڃي ويهندو هو ته به انهن ٻين غلامن تي رعب رکندو هو جيڪي هن سان گڏ ٻڌجي جهاز تي آيا هئا. ٻي ڳالهه جيڪا هولسٽر هن ۾ ڏٺي سا اها هئي ته هو عام قيدين سان قطعي ڪونه ڳالهائيندو هو. جهڙوڪر سڀ غلام هن جا هئا. هولسٽر کي چوندو هو ته مان غلام نه آهيان بلڪ خود بلملاح کي ڇڏيو اٿم ۽ جلد واپس وڃي بلملاح جو تخت اونڌو ڪندس. هولسٽر سوچيو ته هن جو ڏوهه ڪونهي؛ هن سڄي عمر عيش ۽ آرام ۾ گذاري آهي، اڃا هن جي مغز مان اها هوا نه نڪتي آهي.

ٽيڪومو وري نهايت رعبدار انداز ۾ هولسٽر کي ٻڌائڻ لڳو ”هن دفعي بلملاح اسان سان دغا ڪئي آهي؛ مگر هاڻ ڪير به اسان کي ٺوڪو نه ڏئي سگهندو“ هن اڳ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مٿي ڪري چيو ”ڪوبہ نہ.“

هولسٽر فرمائي سان چيس ”هيءُ دفعو تهندوئي ڪونہ.“

”پاور، پاور آهي“ هولسٽر سوچيو تہ اهو هارنبي جو چوڻ بلڪل صحيح آهي.

ٽيڪومو مسڪرائيندي اکيان پيل ميز تي ٽيڪ ڏئي چيو ”ڇا چيو؟“ جهڙوڪ هن ”پاور“ جو اکر سمجهوئي ڪونہ. ”پيهر اوهان کي موقعو ڪونہ ملي سگهندو“

هولسٽر پيهر هن کي پڌايو. ”تون هاڻي غلام آهين ۽ اسين تو کي اهڙي جڳهہ تي وڪڻنداسين جتي مرڻ گهڙي تائين غلام هوندين“ هولسٽر چيس. ٽيڪومو غصي ۾ تپي لال ٿي ويو.

ٽيڪومو، هولسٽر کان ڪافي قداور، بدن ۾ ڪشادو ۽ بادي بلڊر شيدي هو. هو هولسٽر کي سوڌ... سان ماري، ٿي سگهيو ۽ پر ”پاور“ ڪونہ هوس. نہ تہ هولسٽر کي ڪچي ۾ هٿ وجهي نپوڙي ساهہ ڪڍي ڇڏي ها.

هولسٽر کي بہ چڙ وٺي وئي ۽ زور سان دانهن ڪري هن کي چيائين ”ڇو تہ مان غلام آهيان!“

ٽيڪومو هن جي منهن ۾ ڏسڻ لڳو.

”ڇو.“ هولسٽر دڙڪو ڏنس.

”تون بڪواس تو د... ين!“ ٽيڪومو چيس.

هولسٽر بڪلم ٽپ ڏئي اٿيو ۽ ڪيٽ جو ٽالو کولي اندران ئي منهن وارو پستول ڪڍي هٿ ۾ ڪيائين. پاور وري بہ پاور هو. هن جو گلو خشڪ ٿي ويو. هن جو هٿ بہ ڏڪيو پئي- پر هن هڪڙو ڪاڪ دبائي ٽيڪومو ڪسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيلهه ۾ فائر ڪيو ۽ چيو ”چئو تہ مان غلام آهيان!“
ٽيڪومو ٽڪ جي ڪا پرواه نہ ڪندي مسڪرائي هن کي چيو ”تون پنهنجي پراڻي کي ٿو مارين؟ نہ، ائين رقم برباد نہ ڪر.“ هولسٽر وري پستول هن تي سنئون ڪيو. پهرئين ٽڪ جو آواز ۽ دونهون جهاز ۾ پکڙجي ويو. ٽيڪومو ٻئي هٿ چيلهه تي رکيا ۽ ڏانهن ڪري فرش تي ڪري پيو. ٽيڪومو وري اٿيو ۽ ٽڪ واري زخم کي ڏسي يڪدم هولسٽر ڏي وڌيو. هن جي شڪل دهشتناڪ ٿي وئي. ”اڃا پستول ۾ ٻي بہ گولي آهي. متان سمجهين تہ بس.“ هولسٽر هن کي چيو. هن وري ٽرئگر تي آڱر رکي، پستول هن جي سامهون ڪيو. ٽيڪومو هيسجي ويو. ”مان، مان، غ لا م آهيان“ هن ڏڪي ڏڪي چيو. ”شاباس“ انتري ۾ پهري تي بيٺل خلاصي بہ بندوق سڌي ڪري سڌو ڪئبن ۾ اندر آيو. ”ڇا آهي. ڇا آهي. هولسٽر، تون تہ ٺيڪ آهين نہ؟“ پهريدار تڪڙ ۾ هولسٽر کان پڇيو. ”ها، بلڪل ٺيڪ آهيان؛ مهرباني. اتفاق سان پستول ڇٽي ويو هو. هاڻ هن کي ٻاهر ڪڍي وڃو“ هولسٽر پهريدار کي چيو. پهريدار ٽيڪومو کي ٻانهن کان جهلي ٻاهر گهلي ويو.

بن احمد ڪلاڪ کن کان پوءِ جڏهن واپس ڪپتان هارينبي وٽ آيو تہ هن ڏٺو تہ هارينبي اهو ڪونہ هو. جيڪو پهرين ڏسڻ ۾ ٿي آيو. هن جي طبيعت ۾ تمام گهڻي نرمي ڏسڻ ۾ اچي رهي هئي. بن احمد ڏٺو تہ ڪپتان ڇوڪري جي عشق ۾ هوش وڃائي چڪو هو. هاڻ بن احمد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏنو ته ڪپتان قابو آهي ھاڻ ھن کان ھن ڇوڪريءَ جا جيترا به پيسا گهرندس اوترا ڏيندو. گهٽ ۾ گهٽ 7500 ڊالر گهرندوسانس.

”ڪپتان صاحب، ڇوڪري کان مطمئن ٿيئن؟“

”ها جناب، ھيءَ اھائي منھنجي محبوبه آھي. سائلاس“

”ڏاڍو سٺو. تنھن جي خوشي اسان جي خوشي آھي.“

”اوھان جي وڏي مھرباني، بادشاھ سلامت.“

”ھاڻ ھن جي خريداري جي ڳالھ، ٻولھ، ڪريون؟“

”ھا سائين ڀلي ڪريو، مان ھن کي ضرور خريد ڪندس.“ ”7500 ڊالر قيمت آھي ھن جي. قبول اٿو؟“

”ها. مان سائلاس کي ھر قيمت تي وٺڻ لاءِ تيار آھيان. ھوءَ منھنجي ٿي“ ڪپتان چيو.

بن احمد ڪپتان جو جواب ٻڌي دل ۾ پڇتايو ته ڪاش، مان ھن کان ڏھ ھزار ڊالر طلب ڪريان ھا ته به جھڪر خوشي سان ڏئي ھا، پر اڃا به، وڌيڪ گهرانس ھا ته ڏئي ھا. مگر زبان مان نڪري ويو. جيڪي ٿيو سو ٿيو.

”ٺيڪ آھي ڪپتان، سودو ٿي ويو. ھاڻ ڀلا اوھان لاءِ ڪمري بستري جو بندوبست ڪرايان؟“ بن احمد ڪپتان کان پڇيو. ”ڪمرو.“ ”ھا ھڪڙي رات“ ”نه نه. مھرباني. مان ھالي جو ھاڻي جھاز تي ويندس.“ ”جيڪا تنھن جي مرضي.“ بن احمد چيو ”پوءِ مان سائلاس کي پاڻ سان وٺي ٿو وڃان. جھاز تي پھچي يڪدم توھان کي رقم موڪلي ٿو ڏيان.“ ”ڀلي وٺي وڃوس. ڪاڳالھ ڪانھي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هارينبي سائلاس کي وٺي جهاز تي آيو. پنهنجي ڪئبن ۾ کيس ويهاري يڪدم سون ڪڍيائين. ڳڻي، سادن ستن هزارن ڊالرن جو سون رٽنبال جي هٿان هن کي ڏياري موڪليائين. سائلاس ڪنڌ هيٺ ڪريو ويٺي هئي. هارينبي هن کي هڪڙي بهترين انگريزي پوشاڪ ڪڍي ڏني جيڪا هن پاتي ته هيڪاري وڌيڪ خوبصورت ٿي پئي. ڪئبن جي اندر پڃري ۾ ننڍڙن طوطن چرپر پئي ڪئي ۽ هيڏانهن هوڏانهن پئي ٽپيا. سائلاس طوطن کي ڏسي رهي هئي ته هارينبي کيس پانهن کان وٺي انهن جي ويجهو ويو. "سائلاس! ڏس. هي سڀ تنهنجا طوطا آهن. جاچي ڏس" هارينبي نهايت پيار سان هن کي چيو. سائلاس ڏاڍي خوش ٿي ۽ هارينبي کي ڪجهه چيو. "مونکي تنهنجي ٻولي سمجهه ۾ نٿي اچي" هارينبي هن کي چيو. سائلاس وري پکي ڏي اشارو ڪيو. جنهن مان هارينبي سمجهو ته پکي جو نالو ٿي پڇي. "مون کي خبر ڪانهي. هنن جا نالا ڪجهه به ڪينهن." جڏهن اڳي سائلاس هن وٽ هئي ته هن سيني پکين تي نالا رکيا هئا، پر اهي پکي سال کن اڳ مري ويا هئا. هي انهن جا ٻچا هئا جيڪي هاڻ جوان ٿي ويا هئا. "مون هنن تي اڃا نالا نه رکيا آهن، هاڻ تون پنهنجي مرضي تي نالا رکين." سائلاس هارينبي کي چتائي ڏسي رهي هئي. هو جيڏانهن به ڦريو گهريو ٿي ته سائلاس هن مان اک نه پئي ڪڍي. هارينبي هن کي ڏسي ٿڌو شوڪارو ڀري چيو. "سائلاس! تون اها سائلاس نه آهين. هاڻ جڏهن وري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻ هڪ ٻئي سان گڏ رهنداسين ته تون وري ساڳي سائلاس ٿي ويندين. سائلاس! تو ۽ مون ٿي سال پاڻ ۾ گڏ گذاريو هو. ان کان پوءِ سڄا سارا اٺ سال تون مونکان وڇڙي وئين. اڄ وري اٺن سالن کان پوءِ تون مونکي مليو آهين. تنهنجي فراق ۾ مان جهڙوڪر چريو ٿي چڪو هوس. آخر مون تنهنجي خيالي تصوير ٺاهي ۽ ان جا ڪئين نقل ڪرائي هرطرف ويندڙ ڪپتانن کي ڏنا ته جتي به ڪنهن ڪپتان کي سائلاس ليبي وڃي ته منهنجي حوالي ڪن .... سائلاس! اڄ مان بيحد خوش آهيان جو اڄ تون وري به، مون سان گڏ آهين." سائلاس هنکي ڏسي کلڻ لڳي. هاربنبي بستري تي وڃي ليٽي پيو. سائلاس به هن سان گڏ اچي ليٽي پئي. هربنبي اٿي بتي وسائي ۽ واپس هن سان گڏ اچي ليٽي پيو ۽ آهستڙي هن کي چپن تي چميون ڏنيون. هاربنبي چيو "اڄ رات مان بلڪل ٺڪل آهيان ۽ اٺين پيو محسوس ڪريان جهڙو مان سڄي زندگي ڪڏهن به نه ستو آهيان." هاربنبي هنجا هٿ وٺي پنهنجي منهن تي ڦيرائڻ لڳو ۽ سائلاس کي چيائين ته "اٺين هٿ ڦيراءِ. هاءِ هاءِ ڪهڙو نه لطف پيو اچي! سائلاس، تون مونکان ڪيئن جدا ٿي وئين؟" آخر ٻئي ڄڻا هڪ ٻئي کي ڀاڪر وجهي سمهي رهيا ۽ ننڊ اچي وين.

ڪو زمانو اڳي، هاربنبي ڏاڍو عياش هوندو هو. سڄو عملو هن کي لوڪوڻ هڻندو هو. جڏهن به ڪنهن بندرگاه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿان ڇوڪرين خريد ڪندو هو ته انهن مان ڪيترين کي پنهنجي لاءِ جدا ڪري رکندو هو. جڏهن ڪيس هڪ دفعو هڪڙي ڪاري ڇوڪري سائلاس ملي وئي ته ان جي عشق جي دام ۾ گرفتار ٿي ويو.

آخر هيءَ رات وري به گڏجي ستا. سائلاس ڪئبن ۾ خوب وهنجي سهنجي بت صاف ڪري نهايت، خوبصورت نمونو ۾ هار سينگار ڪري ويٺي هئي ۽ جهڙي رانڀي پئي لڳي. هارينبي کي سائلاس تمام گهڻو خوش ڪندي هئي. هو به ڏاڍو مطمئن ٿيندو هو. تنهن ڪري هن تي دل و جان سان ڇڪجي ڏسي چڪو هو. جيتري محبت هن سان ڪندو هو اهتري هن ڪڏهن به زندگي ۾ ٻي ڪنهن عورت سان نه ڪئي هئي. سائلاس به هن سان تمام گهڻو پيار ڪندي هئي.

ٻيو دفعو جڏهن سائلاس هن سان آيل سال گڏ هئي تڏهن هو هڪڙي پورچوگيزي جهاز تي ڪپتان هو، هو اچا آفريڪا جي بندرگاهه تي پهتو ئي مس هو ۽ اچا هڪڙو به غلام خريد نه ڪيو هئائين ته اوچتو برٽش جي فرگيٽ هن وٽ پهچي وئي. هارينبي ڏٺو ته وٽس فقط سائلاس ئي آهي جنهن لاءِ ڪابه ثابتي نه ڏئي سگهندو ته ڪو هن اها ڪٿي جائز مارڪيٽ مان خريد ڪئي آهي. تنهن کان سواءِ هن وٽ رجسٽري جا ڪاغذات به آمريڪا جا ڪين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئا. هن کي هڪ ٽي وٺي ته فرگيٽ جو عملو جنهن وقت سائلاس کي ڏسي ونندو ته هارينبي کي گرفتار ڪري جيل حوالي ڪري ڇڏيندو. برلش نيوي جا سپاهي ٻن ٻيڙين ۾ سوار ٿي هن جي ويجهو اچڻ لڳا. هارينبي کي اٿ ويهه لڳي وئي. کيس ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه پئي آئي. سائلاس هنجو پريشان حال ڏسي مٿس ڪلي پئي. جيئن ٿي هو هن ڏي وڌيو ته سائلاس کٽي پاڪر وڌس. هارينبي ڏاڍو پريشان هو. هن سائلاس جو پاڪر ڇڏائي کيس پانهن ڪان جهلي هڪڙي دريءَ جي پر ۾ وٺي ويو. کيس اتي بيهاري پاڻ ڪوٺي ۾ گهڙي هڪڙو رسو ۽ تختو کڻي آيو.

برٽش نيوي جا ملازم هاڻ جهاز جي بلڪل پر ۾ اچي پهتا ۽ هاڻ مٿي چڙهڻ وارا هئا. ايتري ۾ هارينبي سائلاس کي تختي سان گڏ ٻڌي دريءَ کان هيٺ پاڻيءَ ۾ لاهي ڇڏيو. سائلاس بلڪل خاموش هئي ۽ هڪ ٻڙڪ بہ نه ڪڇي. جيئن وليس تيئن ڪري. نيوي وارا ٻہ ٽپ ٽپ ڪندا اندر لنگهي آيا. تيستائين هن رسي سان هٿ ڪڍي ڇڏيا ۽ سائلاس هيٺ هلي وئي. هارينبي کان اچانڪ دانهن نڪري وئي ۽ منهن تي پريشاني ڇانئجي ويس. نيوي هن کي ششدر ڏسي مٿس شڪ ڪرڻ لڳي ۽ هو جهاز ۾ تلاشي وٺڻ لڳا. هارينبي جو دماغ جاءِ ڪونہ هو تنهن يڪدم هنن تي حملو ڪيو. ڪافي دير ڏي وٺ ٿي، آخر نيوي وارن هن کي ماري ماري بيهوش ڪري ڇڏيو ۽ جهاز جي تلاشي وٺي هن کي جهاز سوڌو گرفتار ڪري ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اها ڳالهه اٺ سال اڳي جي هئي. هاڻ وري پيهر ساڳي ڇوڪري هن کي بن احمد وٽان ملي هئي. ڪپتان کي اهي ساڳيا خيال ان رات خواب ۾ ڏسڻ ۾ پئي آيا ۽ هو ٽپ ڏئي اٿي ويٺو ۽ هن ڪان دانهن نڪري وئي ”سائلاس! سائلاس!“ سائلاس به هن جي دانهن ٻڌي ڇرڪ پري اٿي ۽ هاريبني کي پاڪر پائي آهستي آهستي سندس ڪلهن ۽ ڳچي تي هٿڙا ڦيرائڻ لڳي. ٿوري دير ۾ هاريبني هوش سنڀالي ورتو ۽ وري ماٺ ڪري ليٽي پيو.

بن احمد کان ورتل ڇوڪريون هنن جهاز تي چاڙهي ڇڏيون هيون. ان کان پوءِ جڏهين به هاريبني جهاز تي مٿي ايندو هو ته سندس رخ مٿيل هوندو هو. مرٻس هن کي جانچي پيو ڏسندو هو ۽ ڪئين ايتا سبتا سوال هن کان پڇندو رهندو هو.

آخر جهوبيليشن بندرگاهه تان هاڪاريو. خلاصين سمورا سڙهه سنوان ڪري ڇڏيا هئا جنهن ڪري هائي جهاز فل رفتار سان پاڻيءَ کي چيريندو اڳتي وڌندو پئي ويو. ڪجهه دير ڪان پوءِ بن احمد واري محلات جا ڪنگرا هنن جي نظرن کان اوجهل ٿيندا ويا. سڪان واري جهاز جو رخ اولهه طرف موڙيو ۽ ٿوري وقت کان پوءِ هونديوارا وارن ٻيٽن کي اچي ويجها ٿيا. هن مهل تائين هو چار هزار ميل سفر طئي ڪري آمريڪا کي اچي ويجها پهتا هئا. جنهن ڪري سڀ خلاصي ڏاڍا خوش پئي ٿيا.

آڊوڪي، ڪياسي جو ٿورانتو هو. هن سندس مدد ڪئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئا. گيامس ۾ پيرـر ماڻهو هو، هن جا ڏند ۽ ڏاڙهون به ۾ي چڪ... هيون ۽ پٽن جي پٽ جا به پٽ اکين سان ڏٺا هئائين... وقت هن ۾ ڪا طاقت ڪانه هئي. آڊوڪي ... هنجي مڙسيءَ وارن ڪارنامن جي خبر هئي. جنهن ڏهن ڪ... وٽي هي قيد ٿيا هئا ان ڏينهن کان وٺي اڄ تائين ... پنهنجي ماتر پوميءَ کان پـرتي ٿيندا پئي ويا. هاڻ تـه ابـرو پري ٿي چڪا هئا، جتان واپس ورڻ جي ترجيتري به اميد ڪانه هئي. ڪلاڪ کن کان پوءِ ڊيڪن ۾ اندر آهه و فغان جا آواز پڌڻ ۾ آيا. غلامن کي سامهون خشڪيءَ جا آثار ڏسڻ ۾ آيا پئي- جنهن ڪري هنن ۾ روج ۽ پٽڪو پنجي ويو هو ۽ اهـڙا پار ڪيدي ۽ رحم جوڳي نموني ۾ پئي رونـا جهڙوڪ سڄو جهاز ڪنهن اوڙاهه ۾ غرق ٿيڻ وارو هجي. ڪيوڪي هي حال ڏسي همت ڇڏي ڏني ۽ سڀ آسرا اميدون خاڪ ٿي ويس. هاڻ هن کي موت چٽي طرح ڏسڻ ۾ اچي رهيو هو.

ڪيوڪي هڪڙو خنجر لڪائي رکيو هو، سو ڪڍي ڊگها ڊگها ساهه پري آڊوڪي ڏي وڌي آيو ۽ ڏند ڪرٽيندي آڊوڪي کـي چيائين "آڊوڪا، هـاڻ جهڪو بـه خلاصي هڏانهن اندو تنهن ... اتي جو اتي پورو ڪندس." آڊوڪي ورپ به هن کي چيو ... ڪان ڪر نه وٺجانءِ. ڪيوڪي کي غصو تمام گهڻو هو. ... هن کي ڪتو جواب ڏيندي چيو "هـاڻ توکي ڏسي ڇڏ... . هاڻ تون مانڪ ڪري ويهه- جيڪي اسان کي مرض... اندو تبني ڪنداسين."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙي ئي آڊوڪي هن کي ٻانهن کان جهلي منع ٿي ڪئي، ته اوچتو خنجر جو منهن ڪلهي ۾ لڳي ويس. گياسي وڇ ۾ پنجي هنن کي هٽائي ڇڏيو ۽ آڊوڪي هن کان خنجر کسي ورتو. ڪيوڪي پيو ڪو آسرو نه ڏسي دانهون ڪري رڙيون لڳو. آڊوڪي چيو. ”هاڻي هي اهو ڪيوڪي نه رهيو آهي. هاڻي هي جيڪو به ڪم ڪندو تنهن ۾ نه رکيو پنهنجو سر وڃائيندو، مگر باقي جيڪي به ٻه چار وڃي بچيا آهيون تن کي به مارائيندو.“ گياسي ڪنڌ سان هاڪار ڪئي. اشانتي جيڪي بچيا هئا ۽ زنجيرن ۾ ٻڌل هئا، سي سڀ ماٺ ڪيو پنهنجي ئي فڪر ۾ ويٺا هئا. گياسي به ڪٿي ماٺ ڪئي. آڊوڪي لاءِ ڪالهه ڏاڍي ڏکي ٿي پئي. هو به ذري گهٽ دانهون ڪرڻ ٿي هو پر صبر ڪري منهن گوڏن ۾ هڻي ويٺي رهيو.

هزمئجيسٽي جا آفريڪن اسڪئاڊ جا ٻه جهاز هروقت سمونڊ ۾ پيا ڦرندا هئا. اچانڪ هنن ڏٺو ته ٻه جهاز پري کان هنن ڏي اچي رهيا هئا. هو پري کان جهاز سڃاڻي نه سگهيا باقي کين پڪ هئي ته يا ته سامونڊي لٽيرا آهن يا برٽش جي فرگيٽ آهي. هارٽنبي سمجهي ويو ته برٽش فرگيٽ آهي. هن کي جنگ يا لڙائي جو ڪو خوف ڪونه هو پر ايترو خوف ضرور هوس ته جيڪڏهن اهي ”هزمئجيسٽي جا آفريڪن اسڪئاڊ“ هوندا ته غلام کسجي ويندا. ڪپتان حڪم ڏنو ته جهاز جا سمورا سڙهه آيا ڪيا وڃن. هي ڪم تمام ڏکيو هو ۽ خلاصين به ٻان ۾ پٺ ڪئي ته هاڻ وري ٻئي پاسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽو هلڻو پوي. هارينبي حڪم ڏنو تہ سيراليون بندرگاھ ڏي هلو.

هارينبي ڏنو تہ انهن ۾ هڪڙو جهاز پيراگين هو ۽ مٿس ڪپتان بہ اهوئي ساڳيو نوجوان انگريز هو جنهن ساڻ هن جي اڳ منهن ماري ٿي هئي. هن سوچيو تہ پيراگين ۽ اُن سان گڏ امروڪي، جيڪڏهن ٻئي اچي رسيا تہ رجسٽري وارو ڪوڙ بہ ظاهر ٿي پوندو. تنهن ڪري پڇي وڃڻ کان سواءِ ٻي ڪا واهہ ڪانہ هئي.

پيراگين پنهن جي ساڳي رفتار ۾ هنن جي پٺيان پئي آيو. جڏهن فقط پندرنهن منٽن جي پنڌ تي اچي پهتو تڏهن ڪپتان پنهنجن مالهن کي چيو "جيڪڏهن منهنجي حڪم جي پوئواري ڪندو تہ پيراگين ٻاڻ کي ڇهي بہ نٿو سگهي. مان هرگز اهو نٿو چاهيان تہ اسان جي ڪيپ ڪتي کوبہ نقصان رسي. پيراگين وٽ فقط ڇهہ توبون آهن. جيستائين جهاز ويجهو اچي تيستائين ڪوبہ فائر نہ ڪري ۽ جيستائين مان حڪم نہ ڏيان. حڪم ملڻ بعد سڀ پنهنجي پنهنجي مرضيءَ سان فائرنگ ڪندا رهجو. مگر ياد رکو، جيڪڏهن ناڪامياب ٿياسين تہ سڀ ٻاڻ کي جيل جي ڪال ڪوٺين حوالي ڪجو.

پيراگين هاڻ فقط هڪ هزار والن جي مفاصلي تي اچي پهتو هن جا بہ نيرين ڊريس ۽ ڪارن ٽوپلن وارا نيوي جا سولجر پوزيشن سنڀالي بلڪل تيار ٿيا بيٺا هئا. نيوي وارن ۾ ٻيڙيون لاهي ڇاليءَ ۾ ڪيون ۽ ليفٽيننٽ بہ پنهنجن سپاهين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي ضروري هدايتون ڏئي ٻيڙين ۾ لاٿو. ليفٽيننٽ لاگو ڊاسپيڪر وات تي رکي هاربنبي کي چيو ”اي جيوبيليشن! خاموشي سان اسان جي عملي کي مٿي اچڻ ڏي، نه ته ياد رکجانء فائرنگ جي منهن ۾ اچي ويندين ۽ تباهه ٿي ويندين.“ هاربنبي به هٿ گول ڪري وات تي رکي هن کي چيو ”هليو آ ڪتي جا پٽ، ڇا توکي خبر آهي ته اسين فائرنگ جو جواب نه ڏينداسين؟“ انهن ڇئي منهن ۾ پاسي ڦيرائي ڇڏيائين. مرڊس ڪپتان جي پر ۾ بيٺو هو تنهن ڪپتان کي چيو ”جناب ٻيڙيون باڪل ويجهيون اچي رهيون آهن. هر هڪ ٻيڙي ۾ ڏهه ڏهه سپاهي بندوقن سان تيار ويٺا آهن ۽ درجن کن اچا به جهاز ۾ موجود آهن“

”جڏهن ٻيڙيون ٽيهن وال جي مفاصلي تي اچن ته مونکي ٻڌائجان“ ڪپتان مرڊس کي چيو. هاڻ مرڊس وال ڳڻڻ شروع ڪيا ”اسي وال .... سٺ وال .... پنجاهه وال .... ٽيهه وال.“

”بندوقن جا منهن کوليو ۽ خوب فائرنگ ڪريو“ ڪپتان حڪم ڏنو. مسٽر مرڊس عملي کي حڪم ڪيو ”فائر!“ اچانڪ هنن جي طرف کان ٺڪ ٺڪ شروع ٿي وئي ۽ پيراگين جو عملو اوچتي فائرنگ ٿيڻ سبب منجهي پيو. هنن کي پوءِ خبر پئي ته جيوبيليشن وارا واقعي مقابلي لاءِ تيار ٿي ويا آهن. پيراگين توب ڇوڙي ته جيوبيلشن لـڏي ويو. جيوبيلشن به جواب ۾ توب ڇوڙي. هاڻ ٻنهي جهازن مان دونهان نڪرڻ لڳا. وري پيرا ڳين ٽيهن پاوندن جو گولو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوڙيو. جواب ۾ جيوبيلهشن ٻه ڏک هنيو ته ٻيراگين جو اڌ حصو اڏامي ويو ۽ بائلر ڀڃي ڀورا ٿي پيو. هاڻ ٻيراگين صفا بيڪار ٿي ويو. ٻيراگين کي ٻوڙي پوءِ هنن ٻيڙي وارن تي فائرنگ شروع ڪئي. ٻهريءَ ٻيڙي جا اڌو اڌ ماڻهو مري ويا. ڪپتان مٿي چڙهي آيو ۽ پستول ڪڍي ليفٽيننٽ کي شوٽ ڪيو. ليفٽيننٽ وائڙو ٿي ويو ۽ يڪدم تلوار ڪڍي هٿ ۾ ڪيائين. نڪاهه ڪرايس ڪپتان ڀڃي گولي جهڪا ليفٽيننٽ کي مٿي ۾ وڃي لڳي. ٻيراگين جا فقط ٻه ماڻهو جيئرا بچيا جن کي سخت زخم رسيل هئا. لڙائي بند ٿي. جيوبيليشن جا ڪل نَوَ ماڻهو مري ويا.

هارينبي بچيل عملي کي فتح ۽ ڪاميابي جون مبارڪون ڏنيون ۽ انهي خوشيءَ ۾ پنج بوتلون رم جون، پنج بيئر جون ۽ ٻه ڪيس وسڪي جا پيش لاءِ ڪين ڏنا. خلاصين کي حڪم ٿيو ته رات جو ڪيترو به نشو ڪريو مگر سڀاڻي صبوح جو وري به سڀ ڪم تي چڙهي وڃجو. رات اونداهي هئي جنهن ڪري سڀ بتيون ٻارڻ جو به حڪم مليو. سڄي رات هنن شراب پيتو.

ڊن بار به ڪجهه شراب پيتو. ڪيس ليانا ياد اچي رهي هئي. دل ۾ خيال پئي ڪيائين ته جيڪر مون سان گڏ هجي ها ته مان ڪيس اهو سمجهائي ها ته هاڻ هو بلڪل جلد آزاد ٿي ويندي ۽ ڪيترو به خرچ ٿيندو ته مان اهو خرچ ڪري هن کي واپس پنهن جي وطن روانو ڪندس. هن سوچيو ته جيتوڻيڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوءَ انگريزي ٻولي نٿي سمجهي، تنهن هوندي به مان ڪوشش ڪري کيس سمجهائيندس ته سندس غلاميءَ جي باقي هڪڙي رات وڃي رهي آهي ان کان پوءِ هوءَ آزاد آهي. ٻن بارن جي اکيان هڪڙا ماڻهو آهي بيٺا هئا جن زندگيءَ ۾ آزادي ۽ غلاميءَ جي جنگ هارائي هئي ۽ ٻيا اهي هئا جن پيراگين تي فتح حاصل ڪئي هئي. هن هرگز اهو نٿي چاهيو ته ٻين عورتن سان گڏ رهي ليانا اهو ڏسي ته انهن سان ڇا ٿو وهي واپري. مگر کيس اهو به خوف هو ته مبادا ڪي خلاصي سندس خريد ڪيل ٻانهيءَ سان به هٿ چراند نه ڪن. ٻن بارن کي مٿي ۾ سور ۽ سخت بخار هو جنهن ڪري هن پاڻهي پنهنجي مٿي کي ڍڪ ٻڌي هنيا ۽ آخر چند ڪلاڪن کان پوءِ هن کي ننڊ ڪلي وئي. خلاصي سڀ نشي ۾ چور حالت ۾ هڪ ٻئي سان ٺوڪ مذاق به ڪري رهيا ته ڪي غلام عورتن سان عيش به ڪري رهيا هئا.

نائب سرجن مسٽر پيٽرسن به تمام گهڻو نشو ڪيو هو جنهن ڪري اٿي پيرن پر بيهي نه ٿي سگهيو. هڪڙي خلاصي سندس بيهوشيءَ جي خبر سرجن کي ڏنائي مگر هو نه آيو. ولڪس جيئن بن احمد جي محلات مان ٿي آيو هو ۽ ڪئبن ۾ اچي گهڙيو هو تيئن وري ٻاهر نه نڪتو هو. انهيءَ وچ ۾ هو فقط هڪ ڀيرو تڏهن ٻاهر نڪتو هو جڏهن هن جي پيراگين سان لڙائي ٿي هئي. بن احمد جي محلات ۾ وڃڻ کان پهرين ولڪس جنهن خلاصيءَ کي لنگ ۾ ڏنو هنيو هو سو اڃا تائين سور کان دانهون ڪري رهيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آخر هڪڙو ٻيو خلاصي لالائين مست ۽ ڪٿي جهولندو ۽ پنهنجي ٻولي ۾ ڳانا ڳائيندو سرجن کي وٺڻ ويو. سرجن دوائن جي پيتي کڻي زخمي خلاصي جي مرهم پٽي ڪرڻ آيو. ولڪس هن جي زخم کي صاف ڪري، ٻورو مکي مٿان پٽي ٻڌي ڇڏي. ايتري ۾ هڪڙو خلاصي نشي جي حالت ۾ هڪڙي بوتل مست ۾ کڻي ولڪس کي چوڻ لڳو "سرجن صاحب، اوهين به ٿورو ڍڪڙو پيئو ته ڏاڍو سٺو." سرجن هن جي منهن ۾ نهاري بوتل کي پري هٽائي اٿيو. وري هڪڙو خلاصي ٻي بوتل کڻي ولڪس جي اکيان ڦري آيو ۽ منٿون ڪري چوڻ لڳس "سرجن صاحب، شراب جو سهارو وٺو، انهي کان سواءِ ٻيو ڪوبه چارو ڪونهي." پين به منٿون ڪيس آخر هن خلاصي کان بوتل وٺي ڳٽ ڳٽ ڪري سڄي بوتل پي خالي شيشو پاڻي ۾ اڇلي ڇڏيو. هاڻ هن کي به نشا چڙهي ويا ۽ ڪئبن ۾ وڃڻ جي بجاءِ خلاصين سان گڏ پٽلي هٺي انهي ويهي رهيو. وري ڪل ٻوڪ جون ڳالهيون ڪرڻ لڳو. اچانڪ سندس اکين مان لڙڪ ڳڙي پيا. هن چيو "دوستو! ٿورو ماٺ ڪريو، دوستو! سرجن ولڪس جو هي آخري سفر آهي. بندرگاهه تي لهڻ کان پوءِ مان وري ڪڏهن به يورپين سان گڏ سفر نه ڪندس."

"مگر مان انهي ڳالهه تي يقين نٿو ڪري سگهان. تو ڪان سواءِ اسان جو ڪهڙو حال ٿيندو سرجن؟" هڪڙي خلاصي پڇيس. انهي تي سيٺي خلاصي نشي جي حالت ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

روئڻ لڳا ۽ نندڙن ٻارن وانگر ڪيترو پار ڪيدي روئي رهيا هئا. وري انهي ڳالهه تي احتجاج ڪندي چوڻ لڳا ”نه-نه- اسين توکي ڪونه ڇڏينداسين.“

”دوستو مون آخري فيصلو ڪري ڇڏيو آهي“ سرجن خلاصين کي چيو. ”آخر تون ڇا ڪندين؟“ هڪڙي پڇيس.

”انهي جو مونکي ڪو الڪو ڪونهي. مان پنهنجو پيو ڪو ڏنڊو ڪندس ۽ گهر جو گهر ۽ پنهنجن ڏيئڻ سان گڏ زندگي گذاريندس.“

”اڇا، ته تون الانيس ۽ الائيشيا سان گڏجي رهندين؟“ ولڪس دل ۾ خيال ڪيو ته منهنجي ڌيئن جي نالن جي خبر نه فقط ڏن ٻار ۽ مردس کي آهي هنن کي اهي نالا ڪنهن ٻڌايا؟

”ها. مان انهن سان گڏجي رهندس. هنن کي ڪا ماءُ ڪانهي. هن وقت هنن کي پيءُ جي سخت ضرورت آهي. مان هنن کي معاشري جون بهترين عورتون بنائيندس- مونکي هنن سان بيحد پيار آهي.“ هڪڙي خلاصي نڪ مان سنگهه ڪيدي هٿ سوٽ سان اگهندي چيو ”واهه سائين واهه، عجب آهي تنهنجي بيحد پيار تي؟“ وري ٻئي چيو ”سيڪو پنهنجي اولاد سان پيار ٿو ڪري ۽ سيڪو پنهنجي اولاد کي سهڻو ٿو سمجهي.“ ولڪس ڪجهه مان لاڪيٽ ڪيدي ڏيئڻ جا ڦوٽو هن کي ڏيکاريندي چيو ”هي ڏس. ڇا هي سهڻيون ناهن؟ ڇا مان هڪ خوش نصيب پيءُ نه آهيان؟“

”مگر هاڻ بڪ بند ڪندين يا نه؟“ مردس سرجن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي چيو. ”مهرباني ڪري تون هتان اٿي وڃ. وڃي ڪنهن ٻي هنڌ ويهه“ ولڪس ڇڙ مان مردس کي جواب ڏنو. وري ٻين کي چيائين ”اوهين به مون وٽان اٿي وڃو. اوهين سڀ نالائق ماڻهو آهيو. وڃو ۽ وڃي انهي ٿلهي ٻنڊ سان گڏ ويهو ۽ بڪ بڪ ڪريو.“

”جهونا، جهونا سرجن صاحب، هُو مري ويون“ مردس چيو. ايئن چئي هن سٽ ڏئي سرجن جي ڳلي مان لاڪيٽ ڇني هيٺ سمونڊ ۾ اڇلي ڇڏيو ۽ ولڪس کي چيو ”هو مري ويون. مري ويون.“

”الائيس!“ هن هڪڙي دانهن ڪئي؛ ”الائيشيا!!“ هن ٻي دانهن ڪئي. ايئن چئي هن ڪناري کان هيٺ پاڻي ڏي لوڏو کاڌو. خلاصين هڪدم جهلي ورتس. ”مونکي ڇڏيو. مون مان هٿ ڪيو. هو ٻڏي وينديون. مان هنن کي پاڻي کان ٻاهر ڪڍڻ ٿو چاهيان“ ولڪس دانهون ڪرڻ لڳو. هڪڙي خلاصي دلداري ڏيندي چيس ”سرجن صاحب، هو حيثريون آهن. بلڪل ٺيڪ ٺاڪ آهن. هن ته رڳو لاڪيٽ پاڻي ۾ اڇليو آهي.“

”تون نٿو سمجهين. مان هنن کي ٻڏڻ نه ڏيندس. مان هنن جي حفاظت ڪندس“ ولڪس نهايت پريشان حال ۾ ڳالهايو. ”مگر اهي ته گهر ويٺيون آهن، هتي ڪٿي آهن جو ٻڏي وڃون؟ تون نه هتي جهاز ۾ ويٺو آهين!“

”ها. تون ٺيڪ ٿو چئين. هو. هو. گهر ويٺيون آهن. هو سٿيون پيون آهن؛ هو ننڊ ۾ آهن. هو خواب ۾ مونکي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏسن پيون. هو. ننڍ پيون ڪن" ولڪس گمراهي جي عالم ۾ ڳالهائيندو پوئتي هٽندو ويو. خلاصي هن جي شڪل ۾ چتائي ڏسي رهيا هئا. "هن وقت هو چوڏنهن سالن جون آهن. مٿين مهيني ۾ هنن جي سالگره آهي. ها. سالگره. ۽ پوءِ هو پندرنهين سال ۾ داخل ٿيندءِ ون. مون کي هنن لاءِ ڪجهه خريداري ڪرڻي پوندي. جيڪڏهن مان اتي نه هوندس ته هو مايوس ٿيندءِ ون. هو چوندءِ ون ته بابا اسان کان ناراض ٿي ويو آهي. ڏيڻن جي سالگرهه ۾ پيءُ جو هجڻ ضروري آهي." ايئن چئي هو اڳتي هليو ويو. سيني خلاصين کي هن جي رحم جوڳي حالت ڏسي ڏاڍو ارمان ٿيو.

"مرڊس! تو کي ايئن ڪرڻ نه کپندو هو." هڪڙي خلاصي مرڊس کي چيو. صبوح جو فجر مهل هڪڙي خلاصي ڪپتان کي ننڊ مان اٿاري ٻڌايو ته جناب مرجن ولڪس ڳچيءَ ۾ رسو وجهي پاڻ کي لوڪائي ماري ڇڏيو. هارينبي يڪدم ولڪس جي ڪئبن وٽ آيو ۽ ڏنائين ته در جي چائنٺ ۾ ولڪس جو لاش هوا ۾ پيو لڏيو. هن جي بت تي اهائي قميص پيئي هئي جيڪا سنجهي مان پيل هئي. هن جو پوڙهو منهن ڏسي ڪپتان منهن پٺي پاسي ڪري عبرت ۾ پئجي ويو. هوءَ ۽ ولڪس پئي سن هئا. هارينبي وري پنهنجي بت کي ڏٺو ته اهو به پوڙهو هو. هن خيال ڪيو ته متان سالڪس جي نظر لاش تي پوي ۽ هو ڊڄي، تنهن ڪري يڪدم حڪم ڏنائين ته لاش هيٺ لاٿو وڃي، منجهند ڌاري هنن مرجن ولڪس جو لاش هڪڙي پيٽ تي دفن ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇڏيو. ڪجھ ڏهن تائين سنڌس ڳالهيون ياد ڪري سپيٽي ارمان ڪرڻ لڳا، پر پوءِ جلدئي هنن ولڪس کي به وساري ڇڏيو.

ڏن بارڪي سخت بخار هو. خلاصين هن کي ڪٽي ولڪس جي ڪئبن ۾ اچي ڇڏيو جتي پيٽرسن هن کي ڪوٽنن جون نڪيون ڏئي ليٽائي ڇڏيو. ڏن بار روئي رهيو هو. ٻئي خلاصي کي به اوچتو بخار ٿي پيو. ان کي به ڪٽي اچي ڏن بارجي پير ۾ ڇڏيائون. منجهند کان پوءِ ٽيون خلاصي به بخار ۾ ڇهلجي پيو. پيٽرسن هيترا سارا مريض ڏسي بيزار ٿي پيو ۽ پنهنجي منهن وانگس کي گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳو. نئون مقرر ڪيل ڇهه سرجن مسٽر پيٽرسن بخار جو علاج به نه پيو ڪري سگهي. هاربنبي کي احساس ٿيڻ لڳو ته فقط ولڪس جي نه هجڻ ڪري هاڻ بيماري وڌندي وڃي. پيٽرسن کي اهائي خبر هئي ته بيمارن کي ٻين کان جدا رکڻ ضروري آهي ۽ ائين ڪرڻ سان بيماري تي ڪنٽرول ٿي ويندو.

ڏن بار کي بخار جا آڙاهه چڙهي ويا هئا. ايتري قدر جو ڪنهن مهل وقليو پئي ته ڪنهن مهل بيهوش ٿي ٿي ويو. لڳاتار ٽي ڏينهن هن سان اها حالت هئي. گذريل ٻن راتين کان اوبرين هر رات لهانا وٽ ويندو رهيو.

خلاصين بن احمد جي محفل مان شراب جون ڪئين بوتلون چورايون هيون. هنن ڪپتان جي بوتلن مان به ڪافي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بوتلون چورائي لڪائي رکيون هيون.

اوبرين، ڪرافورڊ ۽ ريز پاڻ ۾ گڏ شراب پيئندا هئا ۽ پورو پنو نشو ڪندا هئا. هي ٽئي هڪ ٻئي ۾ ڪا وجهندا هئا ۽ جنهن جو نالو نڪرندو هو سو شراب پيارينڊو هو. پڪن ۾ اڪثر ڪري ڪرافورڊ جو نالو نڪرندو هو ۽ هو هر وقت شراب جي بوتل کڻي ايندو هو. هن تمام گهڻيون بوتلون چورائي لڪائي رکيون هيون. ڪرافورڊ اهو خيال ڪڏهن به نه ڪيو ته آخر هن جو نالو هر دفعي ڇو ٿو نڪري. ريز اوبرين کي پڻن تي ٺپ ڪي هڻي چيو "ذي خبر، هن ليانا بولڙي ۽ جو ڇا حال آهي؟" "ڇا ڳالهه آهي، سڀ انهي جي پڇا ٿا ڪن. ليانا اوهان جي وات ۾ ته ڪانه ٿي پوي جو سڀڪو ليانا ليانا پيو ڪري! ليانا تي ته مان ڪامياب ڏي نٿو ٿي سگهان، ڇا ڪريانس؟"

"هي ڪا اٽڪل ڪرينس" ڪرافورڊ چيو.

"ڪهڙي ٽل ڪريانس؟"

"اڙي بيوقوف، وري به ، مادي آهي. هن سان ڪا نه ڪا راند ضرور ڪرڻ کپي. آخر ته هوءَ ٻن بار جي سنگتياڻي آهي. تنهن ڪري ڇڏيس ڪونه."

"مگر يار، ٻن بار کي خبر پئجي وئي ته هو ڏاڍو ناراض ٿيندو" ريز چيو.

"ناراضپي جي هن ۾ ڪهڙي ڳالهه آهي. هي ته ڪا ايڏي وڏي ڳالهه ڪانهي." مرڊس کلندي ريز جي ڪلهن تي هٿ رکي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هن وقت تہ هوءَ ٻيڪ ۾ آهي ڪمن تي اچي سگهي؟“

”وهہ اهو ٻہ ڪو ڏکيو ڪم آهي. هي نہ وينو آهي مسٽر ريز، پالهي جهپي ڪٽي ايندس“ ڪرافورڊ چيو.

ريز چيو ”اهو ڪو ڏکيو ڪم ڪونهي، مان ڪٽي ايندو سانس پر پوءِ نائب ڪپتان کي اوهين راضي ڪجؤ!“

”نائب ڪپتان راضي ڪونہ ٿيندو“ ڪرافورڊ چيو. ”پوءِ؟“

ٻہ وہ هنن هڪڙي اٽڪل ويڙهائي. پهرين اوبرين نشي ۾ ٽڙندو نائب ڪپتان مسٽر رنڊال وٽ ويو، جنهن ٻيڪ جو تالو کولي هن کي اندر وڃڻ ڏنو. ڪرافورڊ ۽ ريز ٿورو پوءِ ۾ چانوليءَ ۾ ٿي بيٺا. جنهن وقت هنن اوبرين جو پاڇو جي ڏٺو تہ ريز اڳتي وڌيو. پنهنجا ڪرافورڊ دانهن ڪري چيو ”مان تنهنجو پيٽ ڦاڙي ڇڏيندس“ هن جي هٿ ۾ ڪٽيل چاڪو هو ۽ ريز جي پٺيان ويو.

”مسٽر هي منهنجو آهي. منهنجو آهي“ ريز چيو. ۽ رنڊال کي ڪلهي تي هٿ هڻي چيائين ”رنڊال صاحب، هن کي سمجهايو، هي اجايو ڦڏو نہ ڪري.“ رنڊال هنن جو نمونو وڙهڻ وارو ڏسي هنهي کي چيو ”معاف ڪريو. هي اوهين ڇا پيا ڪريو؟“ ڪرافورڊ ٻہ ويجهو آيو ۽ چاقو هٿ ۾ ڪري ريز کي چيائين ”تون چور آهين.“ جيستائين رنڊال هنن ڏي ڌيان ڏنو تيستائين اوبرين ليانا کي بغل ۾ هڻي ٻاهر نڪري ويو ۽ رنڊال کي فقط ايترو چيائين ”مهرباني مسٽر رنڊال“ پوءِ هو ٻاهر نڪري ويو.

”جناب، هن منهنجو پٽو چورايو آهي“ ڪرافور رنڊال

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي ريز جي ڏانهن ڏني. ”نه جناب مون هن جو پتو نه چورايو آهي- هي پتو منهنجو آهي“ ريز چيو. ڪرافورڊ چيو ”جيڪڏهن تنهنجو آهي ته ان جو ثبوت ڪهڙو آهي“ ريز چيو ”بلڪل ٺيڪ آهي. انهي جي اندرئين پاسي منهنجي صحيح لڳل آهي.“ رنڊال ريز کان پتو وٺي ڏٺو ۽ چيائين ”هن ۾ ڪا به صحيح وغيره ڪانهي.“ ڪرافورڊ اهو ٻڌي ڪنڌ ۾ وٽ وجهي چيو ”اوهو! جناب مونکي افسوس آهي، واقعي اهو پتو منهنجو ڪونهي.“ پوءِ ريز پتو کڻي هليو ويو ۽ وري وڃي اوبرين سان مليا. ”ڏاڍو سٺو ٿيو. هاڻ انهي خوشي ۾ اچو ته هڪ ٻه پيگ پيئون“ ڪرافورڊ چيو.

ريز چيو ”اها الڪل مون توکي سيکاري هئي.“

”چڱو سائين تو ٿي سيکاري پر هاڻ ڇڏ انهي ڳالهه کي.“

”مطلب ته ڪم ٿي ويو“ ريز چيو.

اوبرين چيو ”پهرين ته هن کي رسي سان ٻڌي هيٺ پاڻيءَ ۾ لاهيون. ٻه ٽي ٽوٻا ڏئي اول هن کي پاڪ صاف ته ڪريون.“ ”اوبرين، تون ته واقعي ڪو وڏو شوقين مزاج ٿو ڏسڻ ۾ اچين“ ڪرافورڊ هن کي چيو ۽ پوءِ يڪدم رسو کڻي آيو. ريز ٿورو کليو ۽ هن کي رسي سان قابو ٻڌائين. ڪرافورڊ ٻه پيلا ڏند ڪڍي کلڻ لڳو ۽ چيو ”اونداهي رات ۾ ۽ هن چوري ۾ ڪو فرق ڪونهي.“ تيستائين ليانا پاڻ ڇڏائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي ۽ هنن کي ڌڪ ٻئي هڻائين. اوبرين هن کي ڀاڪر وجهي جهاز کان هيٺ لاٿو. هوءَ ڇڙٻون هڻڻ لڳي ۽ سندس لتون جهاز ۾ ٻئي لڳيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اوبرين وري رسي مان جهلي هن کي ۽ ٽي ٽوپا ڏنا. ريز ڪل ۾ اوندو ٿي ويو، اوبرين هن کي ۽ ٽي لوڏا ڏئي مٿي چڪڻ لڳو. "هوشياري سان ڇڪجانءِ متان هٿن مان ڇڏائي نـه وڃي." ريز چيو. ليانا انـدر پاڻي ۾ ڦٽڪي پئي. ريز ٽپ ڏيڻ لڳو. "توکي ڇا ٿي ويو؟" ڪرافورڊ پڇيس. ريز چيو "شارڪ!" هڪڙي وڏي ۽ ڪاري شارڪ مڇي بـه انـدر چوڪري وٽ ڏسـڻ ۾ آئي ۽ جيئن هنن ليانا کـي مٿـي ڇڪيو تـه مڇي بہ ٽپ ڏئي هن کي ڇڪ پائڻ جي ڪوشش ڪئي مگر هنن ليانا کي ٻاهر ڪڍي ورتو. مڇي جو پاسو چنڊ جي روشني ۾ چمڪيو ۽ مڇي واپس پاڻي ۾ لهي وئي. ليانـا روئڻ لڳـي ۽ جيئن ڪيس جهاز تـي مٿي آنـدائون تـه هوءَ يڪدم ڪري پئي. هڪ آنگ سڌي ڪري ڇڏيائين ۽ ٻي ٽورو ٻوٽي ڪيائين جنهن جي پيرجي مرئي وٽان رت پئي نڪتو. پر اوبرين، ريز ۽ ڪرافورڊ ڪو خيال نہ ڪيو ۽....

خلاصين مان پنج ڄڻا بخار ۾ جهليل هئا. جن مان ٻـه ڄڻا مري ويا. غلامن ۾ ڪو بہ بيمار نہ هو. ٻن بار ٽئين ڏينهن ڪجهہ چڱو ڀلو ٿيو. هو تمام ڪمزور ٿي ويـو هو. جنهن ڪري ۾ ڏينهن پيا بہ ولڪس جي ڪئبن ۾ پيو هو. هـن کي هلڪو ڪاڌو ڏنو پئي ويو. اڃا هن کي ليانا جي ڳالهہ ڪنهن بہ ڪانہ ٻڌائي هئي.

پنجن ڏينهن ڪان پوءِ جڏهن هو ڊيڪ جي ڇت تي مٿي چڙهيو تہ ڪمزوري ڪان سج جو اُڙڪو ٻـه نـه پيو سهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگهي ۽ اکيون کلي بند ڪيائين. في الحال هن ٿان ڪم ڪار به معاف هو. آخر هو جلد چڱو ڀلو ٿي ويو مگر ڪيس اهو سمجهه ۾ نه پئي آيو ته سڀ ماڻهو هن کي عجب جهڙي نگاهن سان ڇو ٿا ڏسن. هن کي ڪجهه بڪ لڳي رهي هئي جنهن ڪري مسٽر رنڊال ڏي وڌي ويو ۽ چيائين ”سلام مسٽر رنڊال.“ نائب ڪپتان ڇپن ۾ ٽڪو ڪري جواب ڏنو. ”مسٽر رنڊال، اوهان وري مونکي ڪمري ۾ وڃڻ جو حڪم ڏيندا ڇا؟“ رينڊال هن ڏي ڏسي چيو ”اوهو! ٻن بار تو سان ڪنهن ڳالهه ڪئي؟“ ”مان اوهان جو مطلب نه سمجهو رنڊال.“ ”مان اوهان جي غلام ڇوڪري جي ڳالهه ٿو ڪوان.“ رنڊال چيو. ٻن بار ڇوڪري جو اکر ٻڌي ڇرڪ ۾ نپي ويو. ”مسٽر رنڊال، ٻڌاءِ هوءَ ڪٿي آهي؟“ ٻن بار نائب ڪپتان کي چيو. ”آرام سان، تڪڙ نه ڪر“ رنڊال هن کي ٿڌو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ بال روم جو دروازو کوليو. ٻن بار مٿي ٿنگيل ٻتي جي وٽ مٿي ڪئي. مگر ليانا کيس ڏسڻ ۾ ڪانه آئي. ”مسٽر رنڊال، ليانا ڪٿي آهي. اوهان ڇا ڪيو؟“

”مٿي ڪنڊ ۾ آهي“

”اوهو! ليانا، ليانا“ وري رنڊال کي ڇوڻ لڳو ”رنڊال، هوءَ بيهوش آهي. ڇو؟“

ليانا جا هٿ رسي سان ٻڌا پيا هئا. ننگ تي پئي ٻڌل هئس جيڪا رت ۾ ڀڳي پئي هئي ۽ ڦٽڙا هيٺ به پئي ڪريا. هنس حالت تمام نازڪ هئي. سجاڳ ۾ نه پئي آئي ته ڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوءَ اهائي ساڳي ليانا آهي. جيئن ڊن بار هن جي ويجهو ويو ته هوءَ ڪيس ٻڌل هٿن سان ڏڪ هڻڻ لڳي ۽ رڙيون پئي ڪيائين. رنڊال ڇهڪ الاريندي هن کي ڌمڪي ڏني، "پري هٽ." ڊن بار هن جي هٿ مان ڇهڪ کسي پري اڇلي ڇڏيو. ليانا اهو ڏسي ٿورو مسڪرايو ۽ پنهنجي ٻولي ۾ ڪجهه چيو. ڊن بار ٻه لي مٽ هن کي چنائي ڏنو ۽ پوءِ رنڊال کي وٺي ڊيڪ تي ستي پيو جتي رنڊال هن کي سڄي ڳالهه ڪري ٻڌائي. "پوءِ هنن کي ڪهڙي سبڪت ملي؟" ڊن بار پڇيو.

"هنن پئسا پري ڏنا آهن. اوهين انهي ڳالهه جو ڪو فڪر نه ڪريو. مسٽر هاريني ... حسا ڪري هڪڙي هڪڙي کان وصول ڪيا آهن ۽ هاڻ تو کان ڪجهه به وصول نه ڪيو ويندو. جيڪڏهن بچي پئي ته تو کي معٿ ۾ ملندي. مگر هاڻ اوهين هن منڊي ڇوڪري کي ڇا ڪندا. پيو اهي ته ٽيون ڏينهن هنن تنهي کي انهي ڏوهه ۾ ڏنڊ ڏئي ڦٽڪا به لڳا آهن."

"اوبرين، ڪرافورڊ ۽ ريز." ڊن بار هنن جا نالا ورتا ۽ پوءِ جهاز ۾ هيڏانهن هوڏانهن نظرون ڦيرائڻ لڳو.

"مسٽر ڊن بار، هڪڙو منٽ ترسو. توهان بيشڪ مايوس ٿيو هوندين جيڪا هڪ حقيقت آهي. تو کي ضرور ڏک ٿيو هوندو. مگر انهي جي هنن کي اڳئي سزا ملي چڪي آهي. ان جي باوجود به جيڪڏهن تون هنن سان وڙهندين ته اهو وڙهڻ اجايو ٿيندو ۽ اهو تنهنجي لاءِ مشڪل ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻولدو" رئنبدال هن کي سمجهايو.

ڊن بار هن جي ڳالهه ٻڌي اٿ ٻڌي ڪري هليو ويو. سامهون ڏٺائين ته اوبرين ٻين ٻن خلاصين سان گڏ زنجير تان ڪٽ لاهي رهيو هو ۽ تيل جي مک ڏئي رهيو هو. اوبرين ڊن بار کي ويجهي ايندو ڏسي اٿي اٿي بيهي رهيو. هن جا ساٿي ماٺ ڪري ٻنهي کي ڏسڻ لڳا. ڊن بار ويجهو اچي بيهي رهيو. اوبرين ڪلهن کي مٿي لوڏو ڏئي يڪدم ٻانهون کنجيون. "اڇا، اها ڳالهه آهي!" اوبرين چيو. مگر ڊن بار وڙهڻ جو ارادو نه ڏيکاريو. "ڏس ٻوٻا!" اوبرين غصي مان هن کي چيو "جيڪڏهن تون اسان کي قصور معاف ڪري ڇڏين ته بهتر آهي؛ چاڪاڻ ته اوبرين تو جهڙن ڇوڪرن جي هٿان مار کائڻ وارو ڪونهي. هي حادثو اتفاقي ٿي ويو آهي جنهن لاءِ مونکي ڏک ٿيو. ڦٽڪا لڳا آهن ۽ ٻکهار به سڄو چٽيءَ ۾ هليو ويو. جيڪڏهن خوشيءَ سان اسان کي موڪل ڏئي ڇڏين ها ته هيئن ڪونه ٿئي ها." ڊن بار دماغ ٿڌو ڪري هن کي چيو "اوبرين، ياد رکجانءِ مان توکي اڦٽ مارينديس." ٻي اکر ٻڌي هڪڙو خلاصي هن تي ڪليو ۽ چوڻ لڳو "ها، برابر ٿي سگهي ٿو؛ چاڪاڻ ته تون وڏو پهلوان آهين ۽ اوبرين کي ماري ٿو سگهين." اوبرين کي تمام گهڻي ڪاوڙ اچي وئي. چيائين "گڏهه جا پٽ، ڇا ٿو چئين؟" هو ڊن بار تي الر ڪري چڙهي ويو ۽ هن کي ڌاڪر وجهي فرش تي ڪٽي اڇليائين ۽ مٿان ٺونشا تيار ڪري بيهي رهيو. "اڄ تائين مونکي ايئن ڪنهن نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيو آهي. جيڪڏهن آزمودو ڪرڻو اٿئي ته لهي آ ميدان تي"
اوبرين ڊن بار کي چيو. ڊن بار اٿي بيٺو ۽ ٻوري اوبرين چيو،
"ڪوشش ڪر. رڳو ڪاوڙ ۾ مونڏي نهار ته سهي ته مان
توسان ڪهڙو ٿو حشر ڪريان. مان قسم کڻي ٿو چوان
ته مان توکي چيري ڦاڙي ٽڪر ڪري پاڻي ۾ اڇلي ڇڏيندس."
ڊن بار کي خوف ٿيڻ لڳو ۽ ڊنل ڌڙڪي وانگر
ڏڪي رهيو هو. هن ڏٺو ته جي وڌيڪ ڪوڙ ڪندس ته
اوبرين اڃا ماري ڇڏيندو. آخر ڊن بار ڪاوڙ کي ماري،
شرم کان اکيون هيٺ ڪري ڇڏيون. "ها. هاڻ ٺيڪ
آهي. اهوئي سٺو ٿيو جو تو مونکي وڏي ڪاوڙ نه ڏياري
نه ته اڄ تنهنجو خاتمو ٿي وڃي ها." اوبرين ڊن بار کي
چيو ۽ پڻ ۾ هڪڙي لت هڻي هليو ويو. غلام هن کي
ڏسي خوش پئي ٿيا ته پل هي گورا پنهنجا پاڻ ۾ وڙهن.
غلامن کي ڏسي ڊن بار چيو "اوهين منهنجي مدد ڪريو.
افسوس اوهين اصل ڳالهه سمجهي نه ٿا سگهو." آخر ڊن بار
اتيئي ويٺو رهيو. سڀ غلام هليا ويا.

ليڪومو پنهنجي سنهن سان چيو هو ته مان غلام آهيان
تنهن ڪري هولسٽر کي خوشي محسوس ٿي رهي هئي. شام
جو جڏهن هولسٽر غلامن جي ويجهو ويو ته وري به ڏٺائين
ته ليڪومو کي اڃا به اهائي اڪڙ، هٺ ۽ مغروري هئي.
ليڪومو وري به هولسٽر کي ڏسي چيو "اوهين ڇا آهيو.
ٻوڏي ته فقط ٻڪرين جا ڌڻي ڏسڻ ۾ اچو." هولسٽر کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪاوڙ وٺي وٺي ۽ خلاصين کي چوائين ”هن کي اورڻي وٺي اچو ۽ هاڻ جو هاڻ وٺي اچوس.“ جيتوڻيڪ هولسٽر کي ڪابه آفيسراڻي حيثيت ڪانه هئي پر خلاصي ٽوڙي پيو سڄو عملو هن جي تمام گهڻي عزت ڪندو هو ۽ سندس هر حڪم جي پوئواري ڪندا هئا. ٻه خلاصي ٽيڪومو کي ٻانهن کان جهلي هن جي اڳيان وٺي آيا. هولسٽر هن کي چيو ”ٽيڪومو! تون غلام آهين. ياد اٿئي ٻا وسري ويو اٿئي؟ تو پاڻ منهن مان قبول ڪيو هو ته ها مان غلام آهيان. ٽيڪومو! غلام پنهنجن مالڪن سان ايئن نه ڳالهائيندا آهن جيئن تون تو ڳالهائيو.“

”مان غـلام ناهيان“ ٽيڪومو چيو. هڪڙي خلاصي زور سان سندس ٻانهن کي سوٽيو. ٽيڪومو کي سور ٿيڻ لڳو ۽ چنگهڻ لڳو.

”ٽيڪومو! مان چاهيان ٿو ته تون منهنجو پٽ ٿي رهه“ هولسٽر چيو.

”اول توکي قتل ڪريو پوءِ ايئن ٿي سگهندو، باقي جيسين مونهن ساهه هوندو تيسين ايئن هرگز نٿو ٿي سگهي.“ ٽيڪومو ڪتو جواب ڏنس.

”مان سمجهان ٿو توکي مارڻ ضروري ڪونهي. تون شرافت سان جهڪي منهنجا پير چم.“ هولسٽر هن کي وري به سمجهايو.

”ايئن هرگز نه ٿيندو“ ٽيڪومو جواب ڏنو.

”مهربان خلاصيؤ! هن نالائق کي زبردستي دسي هن جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منهن، منهنجي پيرن تي رکرايوس." خلاصين هن کي جهڪائڻ جي ڪوشش ڪئي پر هو نه جهڪيو. آخرهڪڙي خلاصي زور سان پنن ۾ لت هڻي ڪيرس ۽ هو وڃي منهن ڀر ڪريو ۽ سندس منهن هولسٽر جي پيرن تي وڃي لڳو. "ڏاڍو سٺو، ٽيڪومو! هاڻ چمي ڏي، چمي ڏي."

"اوهان جي ماءُ ...." ٽيڪومو هولسٽر کي گارڏني. هولسٽر کي باهه وٺي وئي ۽ چيائين "نه مونکي گار ڏني آهي." خلاصين کي چيائين ته هن ڪيچرکي دمي وري منهن جي پيرن تي منهن رکرايوس. هڪڙي خلاصي ٽيڪومو جي ڪنڌ تي گوڏو رکي وٺي جو زور ڏنو ته هن وري وڃي هن جي پيرن ۾ منهن ڪوڙيو. "نيڪ آ. هاڻ ڇڏي ڏيوس." پوءِ خلاصين هن کي وٺي وڃي ٻين غلامن ۾ ڇڏيو. هولسٽر پنهن جي ضد نه پوري ڪئي پر دل خوش نه ٿيس ڇاڪاڻ ته هڪ ته هنن اهو ڪم هن کان زبردستي ورتو هو ۽ ٻيو ته اجا ٽيڪومو کي به ساڳي مغروري هئي ۽ هولسٽر کي به نفرت جي نگاهن سان پئي ڏٺائين. هولسٽر ڏنو ته جي وري به بي عزتي ڪيس ته مرڻ قبول ڪندو باقي جهڪندو ڪونه.

ڪپتان هاربنبي هولسٽر کي "پاور" جو مطلب سمجهايو هو. هولسٽر کي پاور هو مگر اڪل ۽ حرفت وارو مصنوعي پاور هوس. اوهين ڪنهن کي بيچاري به هن تي پاور استعمال ڪري ٿا سگهو يا ڪنهن ٻئي جي طاقت جي وسيلي پاور استعمال ڪري ٿا سگهو. پر جيڪڏهن اڪيلو نه بچي ۽ ڌاري طاقت هٽ ڪيدي وڃي ته پوءِ اوهان وٽ ڪو پاور

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪونهي. پاور ته انهن وٽ آهي جن اوهان جي مدد ڪري هن کي زير بار ڪيو. بيو پاور انهي وٽ آهي جنهن جي خلاف پاور استعمال ڪيو ويو آهي. ڪنهن به پاور جي خلاف انڪار ڪرڻ به هڪ قسم جو پاور آهي. هولسٽر کي اصلي پاور جي ضرورت هئي.

هرلسر اهو ٻڌو هو ته وڏا ماڻهو غلام شيدين جي ننڍڙن ٻارن کي پيرن ۾ ويهاريندا آهن ۽ انهي ۾ هو خوشي ۽ فخر محسوس ڪندا آهن. هولسٽر سوچيو ته هن سان به ايئن ڪرڻ کپي. جيئن ته ڪپتان هارينبي تمام گهٽ ٻاهر نڪرندو هو. تنهن ڪري هن مسٽر مرڊس کان اجازت ورتي ته تيڪومو کي ٻڌي سندس ڪمري ۾ رکيو وڃي. مرڊس ظاهر طبيعت جو ماڻهو هو تنهن اهي ڳالهيون اڳيئي ٻڌيون هيون ته تيڪومو جي بيعزتي ڪئي پئي وڃي. ڇاڪاڻ ته تيڪومو هڪ وڏو وزير هو تنهن ڪري سندس بيعزتي تيڻ سبب مرڊس کي خوشي ٿي رهي هئي ۽ مطمئن هو ته ايئن وڏي وزير کي نيچو ڏيکاريو پيو وڃي جنهن تي هو ڪلڻ لڳو. مرڊس سمجهو ته ڪمري ۾ ٻڌڻ کان پوءِ هولسٽر هن سان بدفعلي ڪندو. مگر هولسٽر کي اهو خيال هرگز ڪونه هو.

هولسٽر جهاز جي واڌي کي چيو ته سندس ڪئبن ۾ بستري جي پيراندي واري پاسي به هوڪ ديوار ۾ هڻي ڏي. ان کان پوءِ تيڪومو کي هٿن ۽ پيرن ۾ اهڙي طرح رسا ٻڌي قابو ڪرائي ڇڏيائين جو هو ڪڏهن به چري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه سگهي ۽ هڪڙي هنڌ پٿجي پٿجي ڪِري پوي ۽ پوءِ نيٺ ضد ڇڏي ڏيندو.

"مان تنهن جو مالڪ آهيان. مان توکي جهڙو به حڪم ڪندس سو توکي خوشي سان مڃڻو پوندو" هولسٽر ٽيڪومو کي چيو. ٽيڪومو هن کي ڪو جواب ڪونه ڏنو ۽ بلڪل ماٺ ۽ خاموش هو. هولسٽر اول ته هن جو ڪاڏو بند ڪيو. انهي رات هن سان ڪجهه به نه کارايائين. سڄي رات سٽو پيو هو. ٽيڪومو به سٽو پيو هو. هولسٽر صبوح جو اٿيو. ٽيڪومو به جاڳيو پيو ۽ ڏٺائين ته هولسٽر اٿي هٿ منهن ڌوئي ڦٽي ڏئي ڪٽبن ۾ ڦري گهري هن جي مٿان اچي بيٺو ۽ پتلون جا بٽڻ کولي هن جي منهن ۾ پيشاب ڪيائين. پوءِ ڪپڙا مٿائي مٽي هليو ويو. ٻئي ڏينهن هن ڪٽبن ۾ ماني گهرائي ۽ ٽيڪومو جي روبرو ويهي کائڻ لڳو ته جيئن بکيو ٽيڪومو ماني ڏسي سگهي ۽ خوشبوءِ به اچيس. مزي مزي سان ماني کائيندو رهيو. ماني کائيندي هن اڌ گلاس پاڻي جو ڀري ٽيڪومو کي پيئڻ لاءِ ڏنو. هولسٽر جي مرضي اها هئي ته هي مري نه باقي رکو هن جي غلامي قبول ڪري. ٽيڪومو چپ چٽي پاڻي پيئڻ کان انڪار ڪيو. ٻن ڏينهن جي اڃ ۽ بک کان پوءِ ٽيڪومو جا چپ به سڪي ويا. هولسٽر هن کي فقط ٻه ڍڪ پاڻي جا ڏنا جهڪي هن لاچار ڪان پيتا. هولسٽر ڪيٽ مان هڪڙو ريشمي ٽوال ڪڍي رسي وانگر وٽي ٽيڪومو جي ڳچي ۾ وجهي ڳول وٽ ڏيڻ شروع ڪيا ۽ ٽيڪومو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي ڳهڻو ڏنائين. جيئن هو ڪپڙي کي وڏيڪ وٽ ڏنا ته نيڪومو جا دوڙا ڪري آيا ۽ زبان وات کان ٻاهر ڪري اٿي. وڏيڪ وٽ ڏيڻ سان بيهوش ٿي ويو. هولسٽر ڦاهي ٻري ڪري ڪٽي ڇڏيس ته ڪلاڪ کن ڏائين هن کي هوش ڪونه هو. ڪجهه وقت کان پوءِ هو هوش ۾ آيو.

پوءِ ڏينهن ڏينهن حي لڳاتار بک ۾ اچ ڏئن پوءِ هولسٽر وري هڪڙو ننڍڙو ڪتو ڪيڏيو جيڪو هولسٽر جي ساڻ حو هو. هن انهي ننڍڙي سان هن جا ننهن ٽٽيائين، چمڙي پٽيائين، جنهن ڪري ٽيڪومو سور کان سوسات پئي ڪيا ۽ هولسٽر خوش پئي ٿيو.

رات جو هولسٽر ٽيڪومو سان ڳالهايو. ”ٽيڪومو! سچ پچين ته مونکي تنهنجو ڏاڍو ڏک آهي. مهرباني ڪري ڪجهه کاءُ. هولسٽر هن جي لاءِ فرائي گوشت، ماني، ملائي، ڪجهه گرم بسڪوٽ ۽ مٺي شربت جو جڳ پري ڪٺي ايو. ٽيڪومو جا هٿ کولي هن کي سهارو ڏئي اٿاري ويهاريائين. ٽيڪومو سور کان دانهون پئي ڪيون. هن جا سنڌ ڪڙجي پيا هئا. بک کان چپ سڪي ۽ ڦاٽي پيا هئس، اکين جو پاڻي سڪي ويو هوس. هن جا هٿ ڪم نه پيا ڪن ۽ سولي طرح کاڌو به نه پيو کائي سگهي، تنهنڪري هولسٽر پنهنجي هٿ سان گرهه پيچي هن جي وات ۾ پئي وڌا. اڌ کاڌو مس کاڌائين ته هولسٽر برتن پري ڪندي هن کي چيو ”بس وڌيڪ کاڌو نه کاءُ. تون بلڪل ڪمزور ٿي چڪو آهين يڪدم ڍؤ ڪري کائيندين ته تڪليف ٿيندءِ.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽيڪومو ٿورو سامهون آيو ته اٿڻ لڳو ۽ اڳيرو وڌيو.

”نه. ڪيڏانهن به نه وڃ. تو کي وري ڀڄڻو آهي.“ هولسٽر چيس ۽ وري ڪجهه نيڻن وجهي ڀڄي ڇڏيائينس.

”مهربان! جناب مالڪ!“ ٽيڪومو هولسٽر کي نمائين اکين سان ڏسندي چيو. ”مونکي افسوس آهي ٽيڪومو، مان توسان هي حالت ڪرڻ ۾ خوش ڪونه آهيان مگر مجبوري ڪان ايئن ڪيو اٿم. تي سگهي ٿو هاڻ تون به ڪجهه سمجهي ويو هوندين.“ هولسٽر چيس. ”مان توکي وڌيڪ هن حالت ۾ نه رکندس.“ ايئن چئي هولسٽر اٿيو ۽ وري هن کي چيائين ”مان هي سڀ ڪجهه فقط انهي لاءِ پيو ڪريان ته جيئن تون ۽ مان هڪ ٻئي کي سڃاڻي سگهون.“ پوءِ هن جي هٿن وارو زنجير مٿين هوڪ ۾ ٻڌي هن جون ٻئي ٻانهون ايئون ڪري ڇڏيون. ٽيڪومو جي دل ڪجهه ٺيڪ لڳي ۽ هن التجائون ڪرڻ شروع ڪيون.

”مالڪ! منهنجي مدد ڪر“ ٽيڪومو هن کي منت ڪئي.

”مان ته توسان دوستي رکڻ ٿو چاهيان. تون به مون سان دوستي رک.“ ايئن چئي هولسٽر مٿي ويو ۽ تارن ۽ سمونڊ جا نظارا ڏسڻ لڳو. ڪجهه دير کان پوءِ وري واپس آيو ۽ ساڳيو نچڪڻو وري ڪيائين.

جيوبيليشن لڳاتار ست ڏينهن کلئي سمنڊ ۾ پئي ترندو. اوچتو هن جهاز ۾ ڏنو ته هڪڙو غلام اندو ٿي پيو هو. جنهن وقت خلاصين ماني ٻئي ڪاڏي ته هن ڏٺو ته هڪڙو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نهايت ڪمزور ۽ ڏبرو غلام ٽاپاڪائيندو هنن ڏي پئي آيو. هڪڙي خلاصي ڏڪو ڏنس ته وڃي ڪريو ۽ وري به اٿي هتن ڏي اچڻ لڳو، جنهن تي ٻئي خلاصي اٿي هن کي زور سان لت هڻي ڪيڏي ۽ پوءِ هو ماٺ ڪري پري ويهي رهيو. خلاصين کي خبر ڪانه هئي ته ڪو هي اندوٽي پيو آهي. جڏهن هڪڙي خلاصي چاقو ڪولي هن تي حملو ڪيو ته هن ڪو به بچاءُ ڪرڻ لاءِ هٿ نه چوريو ۽ جيئن جو تيئن ماٺ ڪيو ويٺو هو. پوءِ هنن کي پڪ ٿي ته هي اندو آهي. هڪڙي خلاصي ٻيڪ جي چت تي چڙهي زور سان سڏ ڪري چيو "اندو شيدي، اندو شيدي." خلاصين اهو ٻڌي مرڊس کي وڃي ٻڌايو، جنهن ٻڪدم پيٽرسن کي گهرايو. تيستائين هنن هن کي هٿن جا اشارا وغيره ڪري ڏٺو ته واقعي اندو آهي يا بهانو ٿو ڪري. مگر هنن کي پڪ ٿي وئي ته هو واقعي ڏسي نٿو سگهي. پيٽرسن آيو. هن جون اکيون تپاس ڪري چيائين "اکيون ته اکين جهڙيون آهن پر اندران ڪجهه سڙيل آهن. مان فقط ايترو چئي ٿو سگهان ته هي اندو ٿي پيو آهي باقي وڌيڪ مونکي ڪا خبر نٿي پئجي سگهي."

مرڊس سرجن کان پڇيو "ڇا هي وچڙندڙ مرض ته ڪونهي؟" "اهو مان نٿو چئي سگهان. هن کان اڳي مون فقط اهي اندا ڏٺا آهن جيڪي ماءُ جي پيٽان ئي اندا ڄمندا آهن." مرڊس ٿڌو شوڪارو ڀري چيو "افسوس جو اڄ سرجن ولڪس اسان سان ڪونهي." پوءِ خلاصين کي حڪم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏنائين تہ ھن کي مٿي ڪڍي ھلو. خلاصين لنگوڙالي ڪري ڪڍي وجهي مٿي ڇت تي چڙهيس. مرڊس، مسٽر ڪائن کي ڇھو تہ هاڻي سيني غلامن جون اکيون ڇھڪ ڪراهو ۽ جيڪڏهن انهن ۾ ڪوبہ انڌو هجي تہ مٿي ڪڍائي اچوس. مرڊس اهڙا رپورٽ هاربنبي کي پيش ڪئي ۽ وڏيڪ ٻڌايو تہ مسٽر پيٽرسن کي ڪابہ خبر نہ تي پوي. هنن وٽ اکين جو مرهم هو پر اهو صرف خلاصين لاءِ هو. پيٽرسن مسٽر ڪائن سان گڏ قيدين ۾ ويو جتان ٻلي پيا بہ. ڪيڏي آيا جيڪي انڌا ٿي پيا هئا. هنن جي اکين جي تارن تي گول پيلا چلا ڏسڻ ۾ پئي آيا. هاربنبي بہ حڪم ڪيو تہ سيني انڌن کي ٻين کان جدا ڪري رکيو وڃي.

پيٽرسن ٻن بار جو علاج پڻ ڪيو مگر هن کي انهي ڳالهہ جو عجب پئي لڳو تہ ٻن بار هن جانورن جهڙي ڪاري چوڪري جي وچوڙي ۾ وڏيڪ بيمار ٿيندو پئي ويو. جيتوڻيڪ ٻن بار جڏهن بہ ليانا جي ويجهو تي ويو تہ هن هنکي چڪ ۽ رانيوڙا تي هنيا. ٻن بار ليانا تي ڪلہ ڪاوڙ ڪانہ تي ڪئي ۽ هي سڀ ڪجهہ اوبرين کان ڪري تي پانيو ۽ هروقت چاقو هٿ ۾ ڪريو اوبرين کي مارڻ لاءِ موقعا تلاش ڪندو تي رهيو. هن کي ريز ۽ ڪرافورڊ تي بہ ڏاڍي ڪاوڙ هئي. مگر هن جي ريز تي اک ڪانہ تي پڏي.

اتفاق سان هڪڙي ڏينهن صبوح جو سويري هن ڏٺو تہ هڪڙو خلاصي ٻهري تان لهي سمهڻ لاءِ پيو وڃي. ٻن بار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سچاتو ته اهو ريز هو. ڊن بار به سچي رات ڪونه ستو هو ۽ اکين ۾ اوجاڳو به هوس. مگر چاقو هٿ ۾ ڪٺي هن ڪي جهاز جي وچ تي وڃي تڪريو. اڃا گهڻا ماڻهو ستا پيا هئا ۽ جهاز تي ماڻهن جي هلان ڪاڻ هئي. ريز پٺي ويو ته ڊن بار پٺيان سڌ ڪيس "ريزا" ريز ڊڄي ويو ۽ يڪدم پٺ سان ليڪ ڏئي هن ڏي ڏٺائين "ڪير آهي؟ ڊن بارا"
"ها ها ڊن بار. مان توسان ڪجهه ڳالهائڻ ٿو چاهيان"
ڊن بار هن کي چيو. ريز به چاقو ڪڍي هٿ ۾ ڪيو.
"ڊن بارا سچي سچي حقيقت اها آهي ته اسان جو ليانا کي نقصان رسائڻ جو ڪو ايرادو ڪونه هو. اسان ته هن سان فقط مذاق پئي ڪئي." هن جو آواز ننڍڙن ٻارن وانگر جهڪو ٿي ويو ۽ هڪ پٺي ڪان ٿورو پري بيٺا هئا.
"توهان جي خيال ۾ اها سڀ ڪجهه مذاق هئي."
"اسان جو پيو ڪو خيال ڪونه هو مگر توکي ڪنهن غلط ٻڌايو آهي."
"ڇا اهو سڀ ڪوڙ آهي؟"
"ها مان پنهنجي لاءِ قسم کڻڻ لاءِ به تيار آهيان."
"ته پوءِ هن سان زنا ڪنهن ڪيو هو؟"
"اوبرين هن سان بدفعلي ڪئي آهي. ٿون پڇي پڪ ڪر ته توکي سچي حقيقت جي خبر پئجي ويندي. مان ته رڳو هنن سان منگت ۾ گڏجي ويو هوس."
"اوبرين!" ڊن بار چيو "اوبرين!!"
"ها ڊن بار، اوهين يقين ڪريو. اوبرين حرڪت ڪئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي اسان هن سان ڪجهه به نه ڪيو آهي."

"ريز! مونکي بيوقوف بنائڻ جي ڪوشش نه ڪر."

"نه ڊن بار! مان توکي بيوقوف ڪونه ٿو بنايان. مسٽر رئنڊال کان پڇي ڏس جيڪو بروقت موجود هو ۽ مونکي واپس وٺي آيو هو. مون ته هن کي هٿ به نه لڳايو هو."

ڊن بار ٿڌو شوڪارو ڀري ڪجهه دير ماٺ ۾ اچي ويو. "نيڪ آهي، هوندو. مان شايد توکي هرو ڀرو ڳالهايو آهي جنهن لاءِ مونکي افسوس آهي!" ايئن چئي هو واپس هليو ويو ته ريز پٺيان سڏ ڪيس "ڊن بار! ڇا تون ڇريو ته نه ٿي پيو آهين؟"

"نه. هاڻ مونکي توتي ڪا ڪاوڙ ڪانهي"

"پڪ؟"

"ها." هوءَ هو ٻئي ڇٽا ڳالهيون ڪندا جهاز جي ڪناري تي اچي بيٺا ۽ ريز تورو ڪلي هن کي چيو "ته پوءِ هٿ ملاءِ. هاڻ مان توکان مطمئن آهيان. سچ پچ مونکي توکان ڏاڍو خوف پئجي ٿيو."

هاڻ ريز هن جي خوشامد ڪرڻ لڳو ۽ هيٺاهين وٺڻ لڳو. "حقيقت هيءَ آهي مسٽر ڊن بار، ته تو ڪجهه نه وڃايو آهي. اسان جو خانو خراب ٿي ويو. اسان جا سڀ پگهار ضبط ٿي ويا ۽ اها هڪ وڏي سزا آهي. تنهن کان سواءِ مسٽر ڪائن مونکي اهڙي نه زور سان ڦٽڪا ڇڪيا آهن جو اجا تائين منهن جا پٺا پيا سور ڪن." هو ٻئي سمونڊ جو نظارو ڏسي رهيا هئا. ڊن بار کي غصو اجا به هو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪنڌ به ٿوليائين جنهن تي ريز جا خوف کان هٿ پئي رڙيا ۽ ڊن بار چوڌاري اهو پئي ڏٺو ته ڪير هنن کي ڏسي ته ڪونه ٿو.

”ڊن بارا تو کي هڪڙي مزي جهڙي ڳالهه ٿو ٻڌايان. مون وٽ هڪڙي شراب جي بوتل پئي آهي- سان ڪٿي ٿو اچان ۽ پئي ڇٽا پئنداسين. هاڻ مونکي پڪ ٿي وئي آهي ته تون چريو نه ٿيو آهين. شايد پين وانگر تو شراب جو ڍڪ به نه پيتو آهي. ڇا مون سان گڏ پيگ پاڻي پيئندين؟ ڇا تو چئين؟“ ڊن بار چيس ”ٺيڪ آهي.“ چاقو هن جي هٿ ۾ هو جيڪو هن ريز جي مٿي وٽان هيڏانهن هوڏانهن پئي ڦيرايو ۽ اچانڪ ئي ڪپٽينس گلي پر. ريز هيٺ لوڏو کاڌو. ٿورو ڪنگهيو ۽ هن جي گلي مان ڪو آواز ڪونه نڪتو. هن جون لنگون ست ڇڏي ويون ۽ هو آهستي آهستي اتي ئي ويهي رهيو ۽ ڊن بار کي ڌڪ لڳو ۽ پوءِ اکيون بند ٿي ويس ۽ هو ڪري پيو.

”وحشي، وحشي جانورا“ ڊن بار چيو ۽ ريز کي پيرن کان جهلي اهڙي طرح پاڻي ۾ اڇلي ڇڏيو جو ڪوبه آواز ڪونه ٿيو ۽ نڪي ئي چنڊا جهاز کي لڳا. ڊن بار چوطرف نظر ڦيرائي ڏٺو ته ڪيس ڪنهن به نه ڏٺو هو. هن جي دل ڪچي ٿيڻ لڳي ۽ جلدي جلدي وڃي پنهنجي بستري تي ليٽي پيو.

صبوح جو ريز جي ڳالهه هلي وئي ته ريز غائب آهي، مگر ڊن بار ڏي ڪنهن جو به خيال ڪونه هو. ڇاڪاڻ ته جهاز مان اڪثر ماڻهو غائب ٿي ويندا هئا. ڪن خلاصين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻن بار ڪي شڪي نگاهن سان ڏٺو ۽ مٿن پرڪنهن به مٿس اهڙو الزام ڪونہ هنيو. آخر مسٽر ڪائن ''ربز جا لپڙ سامان ڪڍائي جدا رکي ڇڏيا. سامان ڪجهڙو هو فقط ٻہ چار ميرا ۽ ڦاٽل ڪپڙا هئا.

ربز جي ڳالهہ بہ ان وقت سيني کان صفا وسري وئي جڏهن وري ٻيا ٽي غلام انڌا ٿي پيا ۽ چارهن مرض ۾ جهلجي چڪا هئا. سيني کي جدا ڪرائي هاربنبي پيهر حڪم ڏنو تہ غلامن جي وري چڪاس ڪريو ۽ پاڻ واپس ڪئبن ۾ وڃي لاگ بڪ ۾ داخلا ڪيائين تہ ''ٽي غلام انڌا ٿي پيا آهن. چار ٻيا مرض ۾ جهلجي چڪا آهن. هي رپورٽ اڄ صبوح جو ڪئي وئي آهي.''

هاڻ هنن وري تپاس ڪئي تہ ڪل ڏهہ غلام انڌا ٿي پيا هئا ۽ ٻين ڪيترن جون اکيون خراب ٿيڻ واريون هيون. ڪپتان کي انهي ڳالهہ جو ڏاڍو فڪر ٿيڻ لڳو. جڏهن کان ڪپتان هاربنبي جهازن تي نوڪري ڪئي هئي تڏهن کان هن هي ٻيون پيرو هي مرض پکڙجندي ڏٺو هو. هڪ پيري تہ هي مرض ايتري قدر زور وٺي ويو هو جو سؤ تي اهي غلام انڌا ٿي پيا هئا ۽ عملي مان بہ اٺواڏ ماڻهو انڌا ٿي پيا هئا.

لاگ بڪ بند ڪري هن سائلاس کي ڏٺو جيڪا پکين کي چڳي ني ويهڻ سيکاري رهي هئي.

ٻئي ڏينهن مسٽر مرڊس جيڪا رپورٽ هاربنبي کي ڏني موڪلي تنهن هن جا حوصلا خطا ڪري ڇڏيا ۽ سمجهہ ۾ نئي ڪجهہ نہ پيو اچيس. وري بہ دل ڏاڍي ڪري بنا ڪنهن خوف ۽ فڪر جي، چروٽ دکائي بستري تي ليٽي خوب ڪش هڻڻ لڳو ۽ دونهان ڪيڻ لڳو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سائلاس کي ڏسندي هن کي پنهنجي هڪڙي سؤٽ جي ڳالهه ياد اچي وئي جيڪو ليورپول کان ٻاهر ڪوٽ ۾ رهندو هو ۽ بلڪل مستانو هو. پنجن سالن جي عمر تائين هن کي ڪو عقل ڪونه هو. هن ۾ هڪڙي ڀيانڪ ڳالهه اها هئي ته هن جي پيءُ هن کي هڪڙو ٻيڙو ٺهرائي ڏنو هو جنهن ۾ جيستائين اندر ويٺو هوندو هو ته بلڪل خوش هوندو هو ۽ کلندو پيو هو پر جي ٻيڙي کان ٻاهر ڪڍبو هوس ته ڏاڍو روئيندو هو. آخر هو بيمار ٿي پيو ۽ ڇهن مهينن ۾ مري ويو. هارينبي سوچيو ته هن سان به ساڳيو حشر آهي. جيترو وقت هن ڪئبن ۾ آهيان اوترو وقت بالڪل خوش آهيان؛ پر جي ٻاهر ٿو نڪران ته سڪون نٿو اچي. وري سوچيائين ته هي جهاز به مون لاءِ ٻيڙو آهي. جتي مان جهڙو ڪر سڄي جهاز جو مالڪ آهيان ۽ هر ڳالهه جي لاگ بڪ ۾ داخلا ٿو رکان. حقيقت ڪري هي سڄي دنيا هڪڙو ٻيڙو آهي فقط سائيز جو فرق آهي.

سائلاس پکين کان واندي ٿي هن ڏي ڏنو ۽ پوءِ هڪڙي گلاس ۾ وسڪي وجهي هن جي اڳيان اچي بيٺي. هارينبي هن کان گلاس ورتو ۽ سائلاس هڪڙي پاسي ڪنڊ ۾ وڃي رهي. ڪپتان گلاس وٺي وسڪي کي سونگهيو. هن کي ان وقت وسڪي جي ضرورت ڪانه هئي جنهن ڪري گلاس ۾ آڱر وجهي وسڪي کي گهمائڻ لڳو. هارينبي سائلاس جي هر ڪم کان مطمئن هو. سائلاس هن جي ٻولي سمجهي ڪانه سگهندي هئي ته به سمجهڻ جي ڪوشش ڪندي هئي. هوءَ هارينبي جي عادتن کان به آهستي آهستي واقف ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وٺي هئي ۽ هاڻ هن جي هر ڪا خدمت هن جي مرضي مطابق ڪندي هئي. هارينبي بہ هن ڪي هر ڪم سمجهائيندو ۽ سيکاريندو هو ۽ هو سڪندي پئي وئي. هارينبي اهو بہ ڏٺو پئي تہ سائلاس سواءِ هارينبي جي ٻي ڪنهن بہ ڳالهہ ڏي ڌيان نہ ڏيندي هئي. باقي هارينبي کي اها خبر نہ پئجي سگهندي هئي تہ سائلاس جي دل ۾ ڪهڙا جذبا ۽ حسرتون ايرن ٿيون ۽ فوت ٿي وڃن ٿيون.

غلامن ۾ اڪين جو مرض زور وٺي ويو هو ۽ ڪئين غلام انڌا ٿي ويا هئا. گورا هن بيماري کان ڊڄندا هئا جنهن ڪري هاڻ اندر بلڪل نٿي آيا. هنن کي پنهنجو خوف هو.

آبُوڪي کي ڪابہ انهي ڳالهہ جي ڳڻتي ڪانہ هئي تہ غلام انڌا ٿيندا وڃن يا هن کي ٻاهر ڇو نٿو ڪڍيو وڃي. هن ڏٺو پئي تہ هو هنن وٽ قيد هو. سندس گهر جا سڀ ڀاتي مري کپي ويا هئا تنهنڪري هاڻ فڪر ڇاجو. ٻاهر ڪڍن نہ ڪڍن سندن مرضي. جڏهن مٿي ويندو هو تہ ٿوري دير ڪسرت ڪري وري بہ وڃي هڪڙي هنڌ ڪنڌ هيٺ ڪري ويهي رهندو هو. سڀ رنگ پيو ڏسندو ۽ ٻڌندو هو پر ماٺ ڪريو گوڏن تي ڪنڌ رکيو ويٺو هوندو هو. جيڪڏهن سندس جسم کي بہ ڪا تڪليف رسندي هئي تہ بہ ڪو خيال ڪونہ ڪندو هو.

هڪ پيرو جيئن هو ڪنڌ گوڏن تي رکيو ويٺو هو تہ ڪنهن سندس ڪلهي تي اچي هٿ رکيو. هن منهن مٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري نه ڏنو ته ڪير آهي ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته ڪير به هجي تنهن ۾ منهنجو ڇا، آخر هٿ لاهي هليو ويندو. ڏسي ڇا ڪندس. هٿ هن جي ڪلهن تان لٿو ته ڪونه، پر الٽو هن کي ڪلهن ۾ سنهڙيون چهنڊيون هڻڻ لڳو. ”بـابـا!“ بابا جو اکر ٻڌي هن يڪدم منهن مٿي ڪيو ۽ ڏٺائين تـه سندس پـٽ تولو هـو. ”اوهو! تولا تـون!“ آڏوڪي منهن تي مصنوعي مسڪراهٽ پيدا ڪئي. تولو سندس هٿ کـي جهلي هن جي سامهون ٽي وٺو. سندس منهن ۾ شـور هـو. آڏوڪي هن کـي ڪجهه چوڻ ٿي چاهيو پر پوءِ هن کي ڏسي وري به نراڙ گوڏن تي رکي ڪنڌ هيٺ ڪري ويهي رهيو. تولو آهستي آهستي هن جي مٿي تي هٿ ڦيرائڻ لڳو ۽ آڏوڪي ڏڪيو پئي. جهڙوڪر آڏوڪو پٽ هـو ۽ تولو هن جو پيءُ هو ۽ پيءُ پٽ جي دلجوئي ڪري رهيو هو.

”بابا! مونکي ٻڌاءِ. ٻڌاءِ بابا ته هنن گورن جي ڪهڻن پاڙ پٽجي.“ تولي جي آواز ۾ لهر هئي. چند گهڙيون خاموشي ۾ گذري ويون. آڏوڪي هڪڙو ڊگهو ساهه پري تولي جي مٿي تي هٿ گهمايو. هن جا چپ پئي ڏڪيا ۽ ڏڪي ڏڪي پٽ کي چيائين ”پاڻ .... ڪڏهن....تولا پاڻ .... گهر ....پاڻ گورن کي ....“ هو وڌيڪ ڳالهائي نه سگهيو. تولي جـي اکين مان لڙهڪ قطارون ڪري وهڻ لڳا جيڪي آڏوڪي جـي هٿن تي پئي ڪريا. آڏوڪي يڪدم هن کي ڀاڪر ڪئي وڌو. ”جيڪي ٿيو سو سڀ ٺيڪ ٿيو پٽ! سڀ ٺيڪ ٿي ويندو.“ ڇا ٺيڪ ٿي ويندو، اها خبر تولي کي به هئي ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڊوڪي ڪي بہ پڪ هئي تہ ڪجهہ نہ ٿيندو. آڊوڪي روئي وڌو ۽ هاڻ روئڻ جهل نہ پيو ڏئيس. روئندي روئندي پٽ کي دلاسا پئي ڏنائين.

وبا جهاز ۾ زور وٺي وئي هئي. لئين ڏينهن تي ستاويهہ غلام اندا ٿي پيا جن کي ڊار ڪيو ويو ۽ مردين پنهنجي رپورٽ ۾ وڌيڪ لکيو تہ ٻارنهن غلام ٻيا بہ جهليا پيا آهن. هڪڙي خلاصي ۽ جون بہ اکيون خراب ٿي پيون آهن. هاڻ بيماري ڪنٽرول کان نڪري چڪي هئي. هارينبي حڪم ڪيو تہ مٿي سؤ ماڻهن جي جڳهہ آهي تنهنڪري جيڪي بہ غلام مرض ۾ جهلجن تن کي ٻاهر ڪڍي اڇو. هارينبي انهي وبا کان واقف هو جنهن جا ڪئين قسم هئا. ڪڏهن ڪڏهن فقط نظر جهڪي ٿي ويندي هئي پر ڪجهہ ڪجهہ ڏسڻ ۾ ايندو هو. ڪڏهن هي بيماري ابترو زور وٺي ويندي هئي جو صفا نظر ختم ٿي ويندي هئي؛ پر هن بيماري جو علاج موجود هو ۽ علاج ڪرڻ سان وري اکيون اکين جهڙيون ٿي ويندڙيون هيون. هن وقت سنڊن جهاز آئيسلئنڊ کان ٽن ڏينهن جي پنڌ تي هو.

رئنڊال بہ انڌو ٿي پيو هو. ٻئي ڏينهن ٻہ ٻيا خلاصي بہ اندا ٿي پيا. ٽن ڏينهن کان پوءِ غلامن جو تعداد پنجاهہ کي پهچي ويو. ڊن بار ليانا کي ڏنو. مگر هاڻ هن نہ هن کي ڏسي ڊانهون ڪيون نڪو رانيوڙا ڪيو لاءِ اڪٽي وڌيہ. ڊن بار اتيئي بيهي رهيو. ڊن بار بتي ٻاري هن جي اکين ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏنو تہ اهي چمڪي رهيون هيون. بتي مٿي ڪرڻ سان ليانا ٻہ منهن مٿي ڪيو. وري بتي کي ساڄي کاٻي ڦيرائائين تہ هن ٻہ ساڳي طرح منهن کي ڦيرايو. پوءِ ڊن بار بتي کي هيٺ ڪيو ۽ تنگي هن ڏي وڌو تہ ليانا فقط روشني جي طرف اکيون جهلي بيهي رهي. ڊن بار ويجهو وڃي هن جي اکين جي اڳيان هٿ کي لوڏيو ۽ ڏٺائين تہ هن جي نظر ڪانہ ٿي پوي. "افسوس، ليانا!" هن اهي اکر ڪڍيا تہ ليانا يڪدم دانهن ڪئي ۽ وحشتناڪ انداز ۾ لوهہ ڪيائين. ڊن بار پوئتي هٽي ويو ۽ ليانا هن کي ڇهڻ نہ سگهي ۽ هٿوراڙيون ڏئي هن کي ڳولڻ لڳي. ڊن بار يڪدم ڊيڪ مان ٻاهر نڪري در تي بيٺل پهريدار سان ڳالهائڻ بنا هليو ويو. پوءِ ڏينهن ڊن بار ليانا کي پهرين اندڻ غلامن سان گڏ مٿي ڏٺو.

هارينبي جڏهن پنهنجي اصلي بندرگاهہ کان پنڌرنهن ڏينهن جي پنڌ تي هو تہ لاڳ بوڪ ۾ داخلا رکيائين: وچڙندڙ بيماري ضابطي کان نڪري چڪي آهي جيترا ٻہ ماڻهو جهاز ۾ سوار آهن تن ۾ اڌ کان وڌيڪ انڌا ٿي پيا آهن. هر ڪلاڪ ۾ هنن جو نمبر وڌندو ٿو وڃي. هنن جي ڪيپ رکڻ مشڪل ٿي پئي آهي. ملازمن سان هن وقت تائين ارڙنهن چڱا انڌا ٿي چڪا آهن. جهاز جي رفتار گهٽجي ٽئي حصي جيتري وڃي ٿي آهي.

اندڻ خلاصين مان هڪڙو جٿو هٿوراڙيون ڏئي غلامن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي وچ مان لنگهي هڪڙي خلاصي کي گلي مان جهلي چوڻ لڳو ”هيءَ اسان کي سزا ملي آهي ۽ اها سزا خدا تعاليٰ جي طرف کان ملي آهي. انجيل ۾ لکيل آهي جيڪو به انسان ڪنهن ٻئي انسان کي چورائيندو يا وڪڻندو. خدا ان کي سخت سزا ڏيندو.“ پوءِ ته سڀ خلاصي هن سان گڏ ها ها ڪرڻ لڳا، هن وري چيو ”خدا جي اڳيان سجدي ۾ ڪري معافي گهرو“ هڪڙي جواب ڏنس ”برابر سچ ٿا چئو، اسان کي خدا کان معافي وٺڻ گهرجي.“ هن وري چيو خدا تعاليٰ چئي ٿو ”مان اهڙن ماڻهن کي ڪيڙن ۽ ماڪوڙن جو کاڄ بنائيندس ۽ گندو پاڻي پيئڻ لاءِ ڏيندس.“ اتي خلاصي بيزار ٿيڻ لڳا ۽ هڪڙي چيس ”اسان کي ڇڏي ڏي، تون پنهنجي ڪر.“ وري به هن اندي خلاصي ماٺ نه ڪئي ۽ چوڻ لڳو ”اسين هرگز خدا کان لڪي نٿا سگهون. هن جي نظر سڄي روءِ زمين تي پوندڙ آهي. يا خدا! منهنجي نظر وٺي! يا خدا مونکي نور ڏي. مونکي واپس اکيون ڏي“ ڪجهه دير ماٺ ڪري وري چيائين ”انجيل ۾ آيو آهي ته جيڪي خدا کان مدد طلب ٿا ڪن خدا انهن جي مدد ڪري ٿو، هو انڌن کي اکيون ڏئي ٿو ۽ ٻوڙن کي ڪن ڏئي ٿو.“ هڪڙي خلاصي چيس ”چڱو هاڻ ٻڌوسين، تقرير بند ڪر.“ مگر هن ماٺ نه ڪئي ۽ لڳاتار ڳالهائيندو رهيو ”اسين تباهه ٿي وياسين، اسين برباد ٿي وياسين. موت اسان کي سڏي رهيو آهي. اسان کي دوزخ سڏي رهي آهي....“ ٻوه ٻن ٽن خلاصين هن کي ڌڪا ڏئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڄائي ڪڍيو ته وري وڃي غلامن کي ٻيڇارڻ لڳو ۽ چوڻ لڳو ”اوهين سڀ خدا جي اڳيان ڪنڌ جهڪائي معافي گهرو، توبهه ڪريو.“ نيٺ خلاصين وڃي هڪڙي ڪمبن ۾ بند ڪيو. هي اهوئي صحافي هو جيڪو ٻويو ”ڊن بار“ تي آيو هو. اڄ تائين جيڪي خلاصي انڊا ٿيا هئا انهن ۾ ڊن بار جو نمبر اوليهون هو. فقط ليهه ساٿهو اهڙا هئا جن جون اکيون هيون. ڊن بار انڌي ٿيڻ تي صبر ڪيو ۽ دل ۾ فيصلو ڪيو ته هيءَ سزا مون لاءِ مناسب ۽ واجبي آهي. اهو سندس اخلاق هو جنهن کيس تسليم تي ڪرايو ته توني به سزا جو مستحق آهين. جنهن مهل کان هن ليانا کي انڌو ڏٺو هو، تنهن مهل کان هن جي ذهن تي تمام خراب اثر ويهي ويو هو ۽ تباهي جي ڪناري ڏي وڃي رهيو هو. هن کي اها خبر نه هئي ته آخر هي سزا کيس ڪهڙي ڏوهه جي ڪري ملي آهي، مگر کيس ايترو يقين هو ته هو تباهه ٿي ويو. هن جي بربادي انهي ڏينهن جنم ورتو هو جنهن ڏينهن هن کي اٿباليشن سوسائٽيءَ کان ليٽر مليو هو ۽ پوءِ اها تباهي وڌندي وئي. يا ته اها تباهي شايد هن کي انهي ڏينهن کان ملي هئي جنهن ڏينهن کان هن پنهنجو بهترين ليک لکيو هو. يا ته ان کان به اڳي تباهي شروع ٿي هيس جڏهن ماءُ جي پيٽ مان نڪتو هو ۽ اڃا سندس بت آلو هو. بهرحال تباهي جي ابتدا جي هن کي ڪا خبر ڪانه هئي باقي انتها جي خبر هيس ته اها تمام ويجهي اچي چڪي آهي. چرخي جو ڦيٿو هلي چڪو هو سو بند ٿيڻ وارو ڪونه هو. آخر هن صبر جو سهارو ورتو

۾ ٻاڻ کي قدرت واري جي حوالي ڪري ڇڏيو هو. هن کي باقي هڪڙو اهو ڏک ٿي ٿيو ته هن انڌپڻ جي حالت ۾ ٻه جيڪر اوبرين ۽ ڪرافورڊ منهنجي هٿان مرن ته ڏاڍو چڱو ڪم ٿي پوي. هن خدا کان فقط انهي لاءِ واپس اکيون پئي گهريون.

هن جي دل کي سڪون هو. البت ٻهراڻ ۾ آيل ڏينهن هن کي مونجهه پئي ٿي. ٻهرين ٻن ڇئن ڪلاڪن اندر هن ڪافي ڏک ڪاڏا. آخر هن ٻهارن وانگر هٿن ۽ پيرن تي ٻانبڙا ڏئي هلڻ اختيار ڪيو. ٻه چار ڏينهن ايئن هلي هلي هو ٻُت سنڀالي ويو ۽ پيرن سان هلڻ لڳو. هن کي اهو يقين نه پئي آيو ته ڪي ٻيا انڌا ٻه سڄن وانگر ٻن پيرن تي هلندا هوندا. ڪاٺو ٻه هاڻ چرين ۽ ڪانئن سان ڪاٺڻ هن جي لاءِ ناممڪن هو جنهن ڪري هاڻ هٿ جي آڱر سان ڪاٺيندو هو. هاڻ هو ڪاٺو ٻه بلڪل گهٽ ڪاٺڻ لڳو. جاڪاڻ ته جڏهن ٻين سان گڏجي ڪاڏي تي ويهندو هو ۽ هنن جي وات جا چپڪا ٻڌندو هو ته دل ڪچي ٿيندي هيس ۽ يڪدم ڪاڏي مان هٿ ڪڍي ڇڏيندو هو. هٿو مٿي تي ۽ ڪلهن تي اڪثر هٿ ڦيرائيندو هو. ڪيس ايئن محسوس ٿيندو هو جهڙو ڪا سخت ڪاري شيءِ هن جي اکيان پيت وانگر بيٺي هجي جنهن ڪري هوا ۾ اکيان هٿ ڦيرائيندو هو. هو ڪم ڪرڻ چاهيندو هو پر جيئن ته ڪجهه به ڏسي نه سگهندو هو تنهن ڪري ڪم ڪرڻ ٻه مشڪل محسوس ٿيندو هوس.

انڌا خلاصي هاڻ بنا ڏسڻ جي فقط هڪ پئي جوءِ آواز سڃاڻي پوءِ ٻاڻ ۾ ڳالهائيندا هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاڻي عملي جا چڱا ڀلا ماڻهو بلڪل ٿورا وڃي بچيا هئا جنهن ڪري ڏيکن مان انڌن ڪي چوندي مٿي آڻڻ جو ڪم بند ڪري ڇڏيائون. ڪاٺو به ڏورن وانگر اندر اڇلي ڇڏيندا هئا ۽ پوءِ ڪا سنڀال نه ڪندا هئا ته ڪنهن ڪاٺو ڪنهن نه ڪاٺو. صفائي ڪي به ڪئين ڏينهن لنگهي ويا هئا جنهن ڪري سڄي جهاز ۾ ڌپ ۽ بدبوءِ مچي وئي. هارينبي لاگ بڪ ۾ داخلا رکي: مرڊس جي رپورٽ مطابق، ذري گهٽ سڀ ملازم انڌا ٿي چڪا آهن. مرڊس، ڪائن ۽ مون سميت اسين فقط اٺ ماڻهو اهڙا آهيون جيڪي ڏسي سگهون ٿا. خلاصي رڙيون ڪري هڪ ٻئي کي سڏ ڪن ٿا. هي حالت اڄ صبوح کان چالو ٿي آهي. ڪپتان ۽ ٻيا جيڪي ڏسي سگهن ٿا سي سڙهه. سنڀالڻ ونجهون هڻڻ ۽ ٻيو ڪمڪار ڪرڻ ۾ سخت مشغول آهن. ٻه انڌا ملازم پاڻيءَ ۾ ڪري ٻڏي مري ويا آهن. جهاز جي رفتار صفا نه هجڻ جي برابر وڃي رهي آهي. جيڪڏهن هيءَ حالت رهي ته ڏهن ڏينهن کان اڳ ڪناري تي پهچي ڪونه سگهنداسين، نه ته ٽي هفتا به لڳي سگهن ٿا. بيماري جي نوعيت اها آهي جو پهرين اکين ۾ خارش ٿي ٿئي ان کان پوءِ مهڻ سان پيلا چلا ظاهر ٿي ٿا پون ۽ پوءِ نظر غائب ٿيو وڃي. سڙهن جا چيڙا ڪليا پيا آهن ۽ هوا ۾ زور سان ڦڙ ڦڙ پيا ڪن. ڪو به سنڀالڻ وارو ڪونهي. ٻه جهاز ٻري کان ڏسڻ ۾ آيا مگر هليا ويا.

هولسٽر تمام سخت غضبناڪ ماڻهو هو هُو روزانو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تيڪومو کي پيرين پوارائيندو هو ۽ جڏهن هو نراڙ سنڌ
پيرن تي رکندو هو ته هولسٽر مٿان لت هڻي ڪيندو هوس
۽ گهٽ وڌ ڳالهائيندو هوس. هو ڪيس ائين به چرندو هو
سان جيڪر توکي ماري ڇڏيان ته بهتر آهي. ليڪومو ...
ڪان سچو ڪينهوڙي وانگر گول ٿي ويندو هو ۽ تڏن ڪان
بچڻ خاطر مٿو ۽ منهن ٻانهن ۾ لڪائي ڇڏيندو هو.
ليڪومو کي به هولسٽر کان سخت نفرت هئي. هولسٽر
ڪيس ڪنهن ڪنهن مهل ٻن ٽن ڪلاڪن لاءِ ڪوليندو هو
۽ وري به ٻڌي ڇڏيندو هوس. گذريل رات جيئن شام جو
...قت ٿيو ته ليڪومو خود بخود زنجيرن جي پرپٺ ڪرلاءِ وڃي
ويٺو. هولسٽر چيس ”تون هاڻ سڀ ڪجهه سمجهي ويو
آهين ۽ ... کي پڪو وفادار ثابت ڪري ڇڏيو اٿئي،
تنهن ڪري ... توکي ٻڌڻ مناسب ڪونهي. هاڻ تون
ڪا به حرڪت نه ڪندين، ها نه؟“ تيڪومو هولسٽر کي
پيرن تي چمي ڏني ته هولسٽر مٿو ڪنهيندي، ڏاڍو فخر پئي
محسوس ڪيو. هولسٽر بستري تي ليٽي پيو ۽ تيڪومو
عيث ليٽيو ته هولسٽر چيس ”نه، اتي نه منهنجي پيرانديءِ
کان وڃي سمهه.“ ليڪومو هيٺ سرڪي هن جي پيرن وٽ
ٿي سمهي پيو. هولسٽر ٻتي وسائي ڇڏي ۽ اونداهي سبب هن
کي وري به ... ۾ شڪ پوڻ لڳا ته متان ماري نه...
هشيار هن ... کان ٻئي پاسي قابو بند ٿيل هئا جتي
تيڪومو ... سگهيو. هولسٽر کي ننڊ نه پئي آئي ۽
هو انتظار ... ته ڏسان ته ليڪومو ڪا حرڪت نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لڻو ڪري. ٽيڪومو هاڻ بالڪل ڪمزور ٿي چڪو هو... انتري طاقت اڃا به هئس جو چاهي ها ته هولسٽر کي آسانيءَ سان گلو دٻائي ماري سگهي ها. هتي هر ڪنهن جو وارو ڪوبه ڪونه هو. ٽيڪومو ٿورو چنگهي پاسو ورايو ته هولسٽر وري به هوشيار ٿيو ڇاڪاڻ ته هاڻ هن جي خوف ۾ اضافو ٿيندو پئي ويو. پاسو ورائي ٽيڪومو ڪونگهرا هڻڻ شروع ڪيا. هن جا ڪونگهرا ٻڌي هولسٽر جي ... لهي ويو ۽ پوءِ پاڻ به وهاڻي ۾ منهن هڻي سمهي رهيو.

صبوح جو هولسٽر کي جهڪي ڪپڙا پائڻ لاءِ ... ليا هئا سي سٺا ڪونه هئا، جنهن تي هولسٽر کي هارينبي تي ڪاوڙ اچڻ لڳي ۽ دل ۾ چيائين رکو ڪناري تي پهچان ته بابا کي چئي هن ڪپتان جسي چڱي طرح مرمت ڪرائيندس، وري سوچيائين ته بابا منهنجي ڪا ڳالهه ڪونه ٻڌندو هارينبي کي ڪجهه به نه چوندو تنهن ڪري مان اها دانهن پيٽن کي ڏيندس. هو ضرور منهنجي شڪايت ٻڌي هارينبي کي تنبيهه ڪندو. هولسٽر جي پيءُ جو نالو مهسيو هو. هولسٽر کي هارينبي تي غصو انهي ڪري به هو جو هن ڪيس ڪم ڪار ڪرڻ لاءِ ”حڪم“ ڪيو هو ته صبح کان شام تائين ڪم ڪر. هولسٽر کي ڪوبه فڪر ڪونه هو ته ڪو هيترا سارا ملازم انڊا ٿي پيا آهن ۽ ضروري حالت ۾ ڪم ڪرڻ لازمي آهي. هي جهاز هولسٽر جو ڪونه هو. غلام هن جي ملڪيت ڪونه هئا ۽ عملي جي ماڻهن سان هن جو ڪو واسطو ڪونه هو. اڃا هو بيماري ۾ ڪونه جهلبو هو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيس يقين هو، ته هو بيمار ڪونه ٿيندو. جيڪڏهن غلام يا خلاصي اندا ٿي پيا آهن ته اها سندن قسمت، جي ڳالهه آهي. جنهن ۾ هولسٽر جو ڪجهه نه وڃي. جوبيليشن جهاز سان هن جو ڪوبه تعلق ڪونه هو. هن جي اهائي مرضي ۽ منشا هئي ته بندرگاهه تي پهچي ليڪومو کي خريد ڪندس، جهاز تان لهي هليو ويندس ۽ بس. اتفاق سان جڏهن جهاز ۾ وبا ڦهلجڻ وٺي هئي، مزدور ۽ خلاصي اندا ٿي پيا هئا ته ان حالت ۾ ڪم ڪرڻ هن پنهنجي لاءِ مناسب نه سمجهيو ٿي مگر هن کي چڙ فقط انهي ڳالهه تان لڳي هئي ته هاريٽبي هن کي منت ڪرڻ جي بجاءِ حڪم ڇو ڪيو ته اٿي ڪم ڪر. جنهن تان ڪلوڙجي ڪپتان کي ڪوبه جواب نه ڏنائين ۽ مٿ ڪري ڪئبن ۾ هليو ويو. ڪپتان به هن تي وڌيڪ زور نه پريو. جيتوڻيڪ هولسٽر خيال ڀڃي ڪيو ته جيڪر ڪو هن کان پڇي ته ڪرڇو نڪو ڪرين پر ڪنهن به هن کان اهو ڪونه پڇيو جنهن ڪري هاڻ هولسٽر فقط ليڪومو ۾ دلچسپي وٺڻ لڳو ۽ سوچيندو رهندو هو ته ڇا هن کي ڏينهن رات بدل رکان يا فقط رات جو بدانس يا رات ڏينهن ڪليل ڇڏيانس. آخر انهي سوال جو فيصلو ... ن خود ئي اهو ڪيو ته هن کي بدڻ نه کپرجي. هڪڙي ڏينهن جيئن ئي هو ڪئبن ۾ آيو ته ڏٺائين ته ليڪومو اندو ٿي چڪو هو. هولسٽر ليڪومو تي ڪرم ٿي ويو ۽ سامهون پيل شيشي جي اڻشڙي کڻي ... ڪراياڻينس مٿي ۾. ليڪومو ... رت ۾ ... روئڻ لڳو. ”نالائق، گڏهه،

سگهنا. تون اندر ئي وڃين! هاڻ ته. تون منهنجي ڪنهن به ڪم جو ڪونه رهيو آهين، هاڻ مان تو کي ڇا ڪندس.“

آبوڪو بيڪن ۾ اندر ئي پيو هو. هو به اندر ئي رهيو هو. هاڻ آبوڪو اهو آبوڪو ڪونه هو. اڳي زندگي کي زندگي ڪري ڀائيندو هو پر هاڻ هن لاءِ حياتي ۽ موت ٻئي برابر هئا. هڪ نه اندر هو پيو ته رات ڏينهن ٻڏل ۽ ٽيون ته هر وقت ٻانديءَ غلامن جون ريهون ۽ ڪوڪون پيو ٻڌندو هو جنهن ڪري هاڻ هو بلڪل خاموش ٿي ويو هو ۽ دل جو دل ۾ پيو سڙندو ۽ سور ڪاٽيندو هو. هاڻ اهي ڳالهيون هن لاءِ خواب ڪان وڌيڪ نه هيون ته آبوڪو لٽ سردار هو، هن کي هڪڙو پٽ هو يا هو پنهنجي قوم جو اڳواڻ هو. هاڻ ڳالهين کان سواءِ پيو ڪجهه به نه رهيو هو.

آبوڪي کي اها خبر هئي ته گورا ٻيڪن ۾ ڪونه ا... اهن. فقط ڪاڏي ڏينهن مهل ايڪڙ ٻيڪڙ اچن ٿا ۽ هڪ ... جي اندر ڪاڏو ڇڏي هليا ٿا وڃن ۽ وري ڪا سارسنڀال ٿا لهن. ڪاڏو به انهن پهر هڪ دفعو ڏين ٿا. ڪنهن ... ڪاڏي تي جهيڙو ٿي پوندو هو، ڪنهن وقت ڪي ... ڪاڏو ڪاٽيندا ئي ڪونه هئا ڇو جو ڏسي نه سگهندا ... سڙيل لاشا هن جي پير ۾ پيا هوندا هئا جن ۾ ... ڪيڙا سي ... وڃا ... ڪورن سان لاشن کي هٿاڻ جو ... غلامن ... ڏاڍهون به گهٽ ... ڪاڏي ... ساز. ڪلڳلي جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيماري ۾ بہ جهلجي پيا هئا. پيا حياتي تان آسرو لاهي آبوڪي وانگر ماٺ ۾ اچي ويا هئا.

بيماري هاڻ بلڪل زور وٺي ويئي هئي. خلاصين جي زبان وات کان ٻاهر نڪرندي هئي مگر اکر وات مان ڪونہ نڪرندو هو. ڪلاڪ ڪلاڪ ۾ مرض زور وٺندو پئي ويو. ڪپتان خود بہ اندو ٿي پيو هو ۽ هاڻ تہ لاڳ بہ ڪ ۾ نوٽ لکڻ کان بہ بيڪار ٿي ويو. هن هڪڙي خلاصي کي لاگ بڪ لکڻ لاء چيو جيڪو بلڪل ٿورو پڙهيل هو ۽ صحيح اکر لکڻ بہ ڪين ايندا هئس. آخر ڪپتان پهو ڪو وسيلو نہ ڏسي هي نوٽ لکرايو: هاڻ اسين سڀ اندا ٿي چڪا آهيون. صرف ٻہ ماڻهو وڃي بچيا آهن يعني ڪورنش ۽ سامرس جيڪي ڏسي سگهن ٿا. هيڏي ساري جهاز جو ڪم ڪار، سار سنڀال ۽ غلامن جي نظرداري ٻن ماڻهن جي وس کان ٻاهر آهي. ٻہ جهاز پرسان مٽي ويا آهن. اسان هنن کي خطري جو سگنل بہ ڏنو مگر هنن ڪو ڌيان ڪونہ ڏنو ۽ هليا ويا. سڀ ڪم ڪار بند آهي. ڪا ڳالهہ سمجهہ ۾ نٿي اچي. جيڪڏهن ڪورنش ۽ سامرس بہ اندا ٿي پيا تہ پوءِ اسان جو ڇا حال ٿيندو. خوش قسمتي سان جيڪڏهن ڪناري کي وڃجهو پهچي وياسين تہ پري کان اسان کي ڏسي ڪونہ ڪو جهاز ضرور اسان جي مدد لاءِ ايندو. فقط لکندڙ سامرس ٻاران ڪپتان هاربنبي جي.

هاڻ هاربنبي تي خوف طاري ٿي ويو. هن کي ائين پئي محسوس ٿيو جهڙوڪر ڪنهن مضبوط طاقت جي چنبي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ قابو ۾ نه ٿي ويو آهي. مٿي ۾ هر وقت خارش ٿيڻ لڳس. هن کي ٽنگن ۾ رڪي رڪي وئي، مگر همت جهلي اهڙي نموني سان پئي ڳالهايائين. ٻولهايائين جهڙو ڪر هن کي ڪا پرواهه ڪانهي. هن جو سيني مزدورن ۽ خلاصين کي ايترو چوڻ هو ته ڪيئن به ڪري ڪنهن به طريقي سان ڪناري تي پهچڻ جي ڪوشش ڪريو ۽ پوءِ پلي اهو ڪنارو ڪهڙي به سرزمين جو هجي. هن کي سچي جهاز ۽ عملي کان وڌيڪ فڪر سائلاس جو هو ڇاڪاڻ ته اها به الائي ٿي پئي هئي.

اوبرين ۽ ڪرافورڊ ٻئي ساڳي حالت ۾ هڪ هنڌ ويٺا هئا. ٻن بار چاهيو پئي ته، فقط چند گهڙين لاءِ هن کي روشني ملي وڃي ته جيئن هو انهن کي ماري سگهي پوءِ ڀاڻ پلي مري وڃي. هن ٻڌو ته اوبرين ۽ ڪرافورڊ ٻئي الٽا ٿي پيا آهي تنهنڪري هاڻ انهن جي کولا شروع ڪئي. اوبرين جي لنڊ ۾ ڪونگهرن هڻڻ جي عادت هئي جنهنڪري هو ليجي ٿي سکيو مگر بدقسمتي سان پيا ٻئي ڪي اهڙا ملازم هئا جيڪي ڪونگهرا هڻندا هئا. ٻن بار ڪيترائي اهڙن ڪونگهرن هڻڻ وارن جي مٿان وڃي پيو هو ۽ ڪڏهن ته بهانو ڪري انهن جي مٿان به ڪري پوندو هو ته جيئن هنن جي قد بت جي به خبر پوي ۽ ڳالهائين ته، ٻن بار سمجهي سگهي ته ڪير آهي. ڪيترا پيرا ته هن اهڙن ماڻهن کي هڪدم نرگهولي ۾ هٿ وجهي گهٽا به ڏنا هئا ۽ هنن جي ڪرڙي پئي لڳندي هئي ۽ پوءِ جڏهن محسوس ڪندو هو ته هي اوبرين ڪونهي ته وري انهن کان معافي وٺندو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ڏينهن هو اوبرين تائين پهچي ويو ۽ کيس منهن ڏيڻ جي ڪوشش ڪيائين. سندس ماٿي تي هٿ لڳڻ شرط اٿي پيو ۽ ڊن بار کي ٻانهن کان جهلي پڇڻ لڳو "ڪير آهين؟ هي ڇا پيو ڪرين؟" دراصل اهو اوبرين ڪونه هو. تنهن ڪري ڊن بار هن کي چيو "ڪجهه ڪونهي-ڪجهه ڪونهي. مان پوڪ ٿو ڪرايائين." سندس ملازم چيس "ميان اسان سان پوڪ مذاق نه ڪر، پيو ڪو وڃي ٿاڙ، اسان جي پڇر ڇڏ." ڊن بار واپس پٺي ويو ته هن اوچتو اوبرين جو آواز ٻڌو "ڊن بار! ڊن بار، جڏهن تون مونکي ٿو ڳولين ته هيڏانهن اچ مان هن پاسي ويٺو آهيان." ڊن بار هن جو آواز ٻڌي چاقو ڪولي هٿ ۾ ڪري هن ڏي وڌڻ لڳو. اوبرين به ڇرو هٿ ۾ ڪري جهاز جي پٽ ڪي پٺ ڏئي تيار ٿي بيٺو. ڊن بار جيئن ئي اڳتي وڌيو ته سندس پير ٿڙڪي ويو ۽ هو ڪري پيو. وري اُٿي ڏئي ڀڄائين ته اوبرين ڪنهن سان ڳالهائيندو اڳتي وڌندو پيو وڃي. ڊن بار جالورن وانگر رڙيون ڪري هن جي مٿان وڃي ڪڙڪيو ۽ سڄو خنجر جسم ۾ وهاري ڇڏيائينس.

آهو ڪي ڪي يقين ٿي ويو ته هن وقت سڀ ملازم اندا ٿي پيا آهن. جنهنڪري ڪوبه اندر نٿو اچي ۽ نه ئي اسان جون چئنون ٿيون ڪلن. پڪ هو سڀ اندا ٿي پيا آهن. "مان چوان ٿو هو اندا نه ٿيا آهن- جڏهن خبر پئجي وئي ته اسين سندن خلاف سازش سٽي رهيا آهيون ته پاڻ سيني ڪسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماري ڇڏيندا.“ ڪياسي چيو. ”بيوقوف ڪياسي، هاڻي هنن ۾ ابتري ۽ ڀو ۾ ڪاڻهي.“ آبوڪي سندس ڪلهي تي هٿ رکي چيو، ”ڪياسي هاڻ وقت پرجي آيو آهي. هاڻ سونکي تنهن جي مدد جي ضرورت آهي.“ ڪياسي چيو ”آبوڪا، اُن ۾ باقي رهيو ڇا آهي. هاڻ ڪوڙ ته ماراءِ.“ آبوڪي تيس آهستي ڪڪ مٽي وري چيو ”ڇا تون منهنجو سوٽ نه آهين؟ ڇا تون اشانتي نه. آهين جيڪڏهن تنهنجو اشانتي آهين ته پوءِ هيف آهي تنهن جي هن بزدلي تي. تون زن مريد آهين ڪياسي! هوشيار ٿي، ڪٿي آهين؟“ ”مان هاڻ وڏيڪ ... ريزي نٿو چاهيان“ ڪياسي جواب ڏنو. ”توکي آهي ... مجهندس ته اڄ تون پنهنجي نيات کان ڦرين ٿو.“

”نيات وٺي ختم ٿي.“ ”نه، ڪتنب ختم نه ٿيو آهي. ڪتنب کي نند اچي وئي آهي. ڪتنب کي آزادي جي ... آهي.“ ”پر هاڻ ته ڪجهه به نٿو ٿي سگهي.“ ”سڀ ڪجهه ٿي ٿو سگهي ۽ ٿيندو. ڇا توکي بيسو جي موت جي ... نٿي اچي؟“ آبوڪي ڪياسي کي شرمايو ۽ وڌيڪ چيو ”ڇا تون ڪيوڪي جو خون پاڻ تي هڻندين؟ ڪياسي فيصلو سولو آهي. يا ته چئون ته تون اهو ساڳيو ڪياسي نه آهين ۽ سڀ ڳالهه تان هٿ ٿو ڪڍين، يا ته ها ڪر ته همت ڪندين ۽ منهن جي مدد ڪندين!“ ”ڀڏاءِ، ڀڏاءِ ڪتنب کي هن وقت تنهنجو انتظار آهي.“ ڪياسي منهن ۾ ڪجهه وجهي چيو ”مان ڪياسي آهيان آبوڪا!“ آبوڪي يڪدم ڪلهي ياڪر وڌس ”ها، تون ڪياسي آهين. اٿي، اٿي ۽ ڪتنب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جسو نالو ملهاءِ.“ ”پائرو! ٻـڌو، مان اهوئي ڪياسي آهيان. اشانتي مٺا ڪمنهن، اڃا زنده آهن. هاڻ پنهنجي اوسائي جي ڳالهه ٻڌو. آزادي اسان جو انتظار پئي ڪري. وقت اچي ويو آهي. آزادي اسان کي عاشقن وانگر سڏي رهي آهي. اسان جا ابا ڏاڏا اسان جي هٿڪڙين ۽ زنجيرن کي پيا ڏسن. اسان جا شهيد انتقام جو انتظار پيا ڪن. اوسائي جو حڪم ٻڌو ۽ هن جو سات ڏيو. هن جي صدا ٻڌو ۽ همت ڪريو.“

پوءِ آدوڪي چيو ”دوستو! هاڻ اهي سڀ هٿيار ۽ اوزار ڪلهي اچو جيڪي اوهان لڪائي رکيا آهن. هاڻ اسين زنجيرن ٽوڙڻ ۾ ڪا دير نه ڪنداسين. جيڪي پنهنجي ٻولي نٿا سمجهن تن کي به آگاهه ڪريو. مگر خبردار هي راز ظاهر ٿيڻ نه کپي. اسين هنن گورن کي جاڳائڻ نٿا چاهيون.“

”آدوڪا! اسين سڀ مارجي ويندا سين.“

”نه. اسين نه مارباسين. هو سڀ انڌا آهن. هنن جي لاءِ به دنيا اهڙي اونداهي آهي جهڙي اسان لاءِ. اسين هنن کان گهٽا آهيون ۽ هڪڙي هڪڙي جي مقابلي ۾ ڇهه ڇهه ڄڻا آهيون. هـاڻ اسين هنن جي خون سـان سڄو جهاز اڳاڙهو ڪري ڇڏينداسين.“

سيني کي يقين اچي ويو ته اشانتي جوش ۾ اچي ويا آهن ۽ هاڻ سڄا ڳـــ ٿيا آهن. سڄي ڊيڪ ۾ پانت پانت جي ٻولين ۾ اهـا ڳالهه ڦهلجي وئـي. آدوڪي ۽ ڪيـاسي انهن زنجيرن ۾ هٿ وڌا جيڪي سيني جي ٽنگن ۾ ٻڌل هيون. هڪڙي لـوهه ڪسائڻ جي رهتي سان زنجيرن کـي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪسائڻ لڳا ھيا ۽ جيڪي اشانٽين سان شامل ھئا تن کي بہ خبر ھئي. اشانٽين جي فوجي ڪارنامن جي سيني کي خبر ھئي تہ ھو ھميشہ تاريخ ۾ لکڻ جھڙا ڪارناما سرانجام ڏيندا آھن، تنھن ڪري سڀ ھنن سان شامل ٿي ويا ۽ ساٿي ٿي پيا جيڪي پاڻ بہ ڪٽين وحشيانا ڪم ڪندا ھئا ۽ وڏا بهادر ھئا مگر ھنن ۾ رکيو اھا ڪمزوري ھئي جو ھنن جي پساڻ ۾ ٻڌي ۽ ايڪو ڪونہ ھو. اوچتو ھڪڙو آواز ٿيو جنھن سڄي ٻيڪ ۾ ترٿلو وجھي ڇڏيو. آڊوڪي کي ٻنھنجي ٻولي ۾ سڏ ٿيو "آڊوڪا! ھتي ھڪڙو اھڙو بہ ماڻھو آھي جيڪو ٻين کي اسان سان شامل ٿيڻ کان منع ڪندو وتي. ھو ماڻھن کي ڏيجاري ٿو تہ جيڪڏھن آڊوڪي جي ٻنيان لڳندا تہ اسان سان بہ بيسو وارو ساڳيو حال ٿيندو. ھو ماڻھن کي ٻرغلائي رھيو آھي تہ متان دير ٿي وڃي تنھنڪري اڳواٽ گورن کي اطلاع ڪيو وڃي.

"ميليو! ڇا اھو تون پيو ڳالھائين؟"

"ھا، آڊوڪا، مان آھيان."

"تو وٽ ڪو ھٿيار آھي؟"

"ھا. مون وٽ چاقو آھي."

"تہ پوءِ انھي غدار کي ختم ڪري ڇڏ ۽ اھڙي طرح ساري ڇڏينس جو ڪنھن کي بہ پتو نہ پوي."

آڊوڪي ريتي ھمٿ رکي ڇڏي ۽ ميليو جو انتظار ڪرڻ لڳو. ھڪڙي رڙ ٿي ۽ پوءِ آواز بند ٿي ويو. وري دانھن ٿي ۽ ٻي دانھن ٿي ان کان پوءِ مڪمل خاموشي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي وٺي.

”آڊوڪا! غدار مري ويو“ ميليو آڊوڪي کي ٻڌايو.

”ڏاڍو سٺو ٿيو. هاڻ ٻين کي پڻ ٻڌاءِ ته تو غدار سان ڇا ڪيو. ماڻهن کي ٻڌائي ڇڏ ته جيڪو به غداري ڪندو تنهن لاءِ اسين سمجهنداسين ته اهو اسان جو دشمن آهي ۽ دشمن کي گورن سان گڏ ختم ڪيو ويندو.“ ميليو اهو اعلان سيني ٻولين ۾ ڪري غلامن کي ٻڌايو.

”هاڻ هنن کان پڇ ته اوهان ۾ ڪم آهي جيڪو اسان سان ساٿ نه ڏيندو؟“ ميليو سيني کان پڇيو ۽ ڪنهن به ڪو جواب نه ڏنو. پوءِ آڊوڪي ۽ گياسي وري ڇٽين کي ڇڪي وڃڻ شروع ڪيو. جتان ڇٽين گٺي ٻڌي اتان گرم ٿي ٿي وئي ۽ بت کي ساڙيائين ٿي ته هنن ڇٽين تي پيشاب ڪري ٿڌو ٿي ڪيو. ڪلاڪ ۾ هڪڙو پاسو وڃي ويو. پوءِ هنن ڇٽين کي زور سان موڙيو ته ڇٽين ٻي ڪڙي مان نڪري وئي. هاڻ ڇهه ماڻهو آزاد ٿي ويا. آڊوڪي هنن کي چيو ”جتي آهيو اتي ويهجو ۽ ڪو به نه چُري.“ پوءِ هنن ساڳي طرح ٻه ٻيون ڇٽون به ٽوڙي ورتيون ۽ ڪئين ماڻهو آزاد ڪري ڇڏيا. پوءِ سيني کي ڇهن ٽولن ۾ ڦانڊي هرهڪ ٽولي جو اڳواڻ هڪڙي اشانٽي کي مقرر ڪيو. آڊوڪو پهرئين ٽولي جو اڳواڻ ٿيو جنهن جو ڪم اهو هو ته جهاز جي سڻڀڙي واري توب تي ڪنٽرول ڪري. ٻي ٽولي تي اهو ڪم رکيو ويو ته اهو عورتن واري ڊيڪ جو دروازو ڀڃي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"ڙالون ڇـو؟ اهي تـه ڪونه وڙهنديون؟" هـي آواز آڏوڪي جي ڪنهن ٻولي ڀاڻي جو هو. "عورتن ۾ به اشانتي عورتون آهن. اهي ضرور وڙهنديون. هو ڏيڪن ۾ ڪليل حالت ۾ آهن. جنهن وقت در ڀڄو تـه هو يڪدم اسـان سان اچي ملنديون ۽ اسان جي وڏي مـدد ڪنديون" آڏوڪي چيو. ٽيون ٽولو ٻئي نمبر ڏيڪ جو در ڀڃي انـدر داخل ٿيندو. چوٿون ٽولو هٿيارن ۽ اوزارن واري ڪوٺي تي حملو ڪندو ۽ جيڪي به هٿوڙا، رنبيون، ڪرٽ وغيره اتي موجود آهن سي کڻي وڏيڪ لـوڙ ڦـوڙ شـروع ڪندو ۽ باقي غـلام آزاد ڪندو.

آڏوڪي زنجيرن جا ٻه وڏا ٽڪر هٿ ۾ ڪنيا ۽ هـاڻ بلڪل تيار هئا. انهي ڪم ۾ ڪافي رات گذري وئي. هنن سوچيو تـه رات باقي ٿوري آهي. مگر هي رات نه ختم ٿيڻ واري رات آهي. فجر ٿيو هوندو تـه ڪنهن ٻـي دنيا ۾ ٿيو هوندو هتي تـه هميشه رات آهـي. آڏوڪي زنجير جـا ڏگها ٽڪرا کڻي ڪلهن تي رکيا. هن سان گڏ ڪيامـي ۽ ٻيا سائي هئا جن جي اکوالي هن پاڻ ٻڌي ڪئي.

آڏوڪو ٻين تي زور ڏئي ڏاڪڻ جـي در ڏي ويو ۽ نهايت هوشياري سان مٿي چڙهيو. ڪيامـي ۽ ٻيا چئين جي ٻچڙين کي هٿن ۾ جهليو ٻئي آيا تـه متان فرش تـي ڪري آواز نه ڪن. ڪيامي به هن جي پٺيان ڏاڪڻ تي چڙهي آيو. آڏوڪي ٻئي ٻانهون مٿي کڻي هوا جو رخ ڏٺـو. وري مٿي ٿيو تـه هٽ جهنگلي ۾ وهـي لڳس جيڪو نهايت آلـو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽڏو پئي لڳو. ٿوري دير ترسيو. دل ۾ وهم ٿيس ته، اسين ڇرها ته نه ٿي پيا آهيون! جهنگلي جي سامهون ڪئين گورا وينا هوندا جي اگر انڌا نه هوندا ته اسان جون وٺيون پوليون ڪري ڇڏيندا. هنن جي بندوقن جا منهن سڌا اسان ڏي هوندا. وري دل مان اهو وهم ڪڍي ڇڏيائين. هن جهنگلي جي سيخن ۾ هٿ وجهي ڪولڻ جي ڪوشش ڪئي ته سيخون ڪلنديون ويون. هن ان وقت ٿورو گهٻرايو جنهن مهل ڇئين هن جي ڪلهي تان ڪري پئي ۽ هيٺ ڪري ڇلڪاڪ ڪيائين. هن وري ڇئين کڻي ورتي ۽ گوڏن ڀر سرڪي جهاز جي ڪناري تان مٿي چڙهي آيو. هن محسوس ڪيو ته ڪاٺ جي هڪ ڏکي ڪم اهڙي هئي جيڪا اپي ڪتل هئي. انهي کي پٽڻ ضروري هو. پوءِ هن زنجير انهن ۾ ڦيرائي ٻئي پاسا هٿن ۾ جهلي ونئي جو ڇڪيو ته ويهن فوٽن جي ڪام اوڙي وڌائين. وچ مان جيڪو سوراخ ٿيو تنهن ۾ تختا وجهي ٻين تختن کي اکيڙڻ لڳا. هاڻ هن پنهنجن ساٿين کي چيو ته بلڪل هوشياري سان آهستي آهستي زور ڏيندا تختا اکيڙيندا وڃو. تختا ڪوڪن مان ڍرا ڪري تن ٻين ساٿين جي مدد سان اتان رستو ٻاهر نڪرڻ لاءِ ڪري ورتائين. آڍوڪي جڏهن محسوس ڪيو ته پنڌرنهن ويهه ماڻهو مٿي اچي چڪا آهن تڏهن حڪم ڏنائون ته هاڻ توب تي قبضو ڪريو. آڍوڪو ٻه ٽنا ڪڇهه ڏسڻ جي توب ڏي ڀڳو. آڍوڪي محسوس ڪيو ته ڪو ماڻهو پيرن اگهاڙو هن جي پر مان مٿي توب ڏي ڀڄندو وڃي، جنهن تي هن هيٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيري ٻولاٽيون پائي پاڻهن هن جي لنگر جي اڳيان ڏني.

منجهس لشڪي ۾ الوٽ ٿيو سڪان جهليو جهاز جو رخ ڪناري ڏانهن ڪريو ويٺو هو. ڪورلش به هن جي مدد پئي ڪئي. هي ٻئي ڄڻا هفتي کان وٺي هتي ويٺا هئا. جهاز اڄهان ڪوهيڙي مان نڪري کليل هوا ۾ نڪري آيو هو. ڪورلش سرجن ولڪس جي ڪيبن مان هڪڙي ڪرسي ڪڍي آيو هو ۽ انهي تي آرام سان ستو پيو هو.

اوچتو آواز ٿيو جنهن تي هن جي ننڊ ڦٽي وئي. ڪنڌ ڦيرائي هيڏانهن هوڏانهن نهاريو. هن وري آواز ٻڌو ته ڪو ڪٽ پيو پچي. هن ڪوهيڙي ۽ اونداهيءَ ۾ گهڻو ئي جاچيو مگر ڪجهه ڏسڻ ۾ ڪونه آيس. جيئن ته زوردار آواز ڪونه ٿيو هو تنهنڪري خيال لاهي ڇڏيائين. هن سڪان جي ويل کي ٿورو ڦيرائي جهاز جو رخ ڪناري ڏانهن ڪيو. هن وري بلڪل چٽي طرح آواز ٻڌو. هو ڪرسي تان اٿي جهاز جي ڪناري تي آيو ۽ وچواري ٻيڙيءَ ڏي ڏٺائين. هن ڏٺو ته ڪا تيري رنگ جهڙي شيءِ اڀري نڪري وئي. هن چپ مروڙيا ۽ سوچڻ لڳو ته رنڊال ۽ مرڊس کي جاڳايان يا نه. متان ڪوهيڙي جو دونهون هجي، وري ڏٺائين ته حيران ٿي ويو. شيدين جا ٽولا چوٿين ٻيڙيءَ ڏي پهچندا وڃن. پوءِ هن بگلر هٿوراڙيون ڏئي خطري جي گهنڊ وٽ پهچي زور سان گهنڊ وڄائڻ شروع ڪيو ۽ دانهون ڪرڻ لڳو "شيدي ڪلي ويا، شيدي ڪلي ويا." ناليءَ ماٿر تي پهريدار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

.. ي ڊيڪ وٽ ڀري ٿي هئا ۽ اهي به ستا پيا هئا. سامرس
ڪدم پڳو ۽ لتون هڻي انهن کي اٿاريائين. پوءِ هڪڙي
ڪان بندوق کسي ڊيڪ جي ڏاکڻ کي مٿين چوٽي ڪان
پڇي چڙهيائين. هڪڙو شيدي هٿ ۾ نوڪدار سيخ کڻيو
اڳيان پئي آيو ۽ پيا هن جي پٺيان پئي آيا. پهريدار هڪ پئي
کي ڌڪا ڏيندا ڪيرائيندا پڇندا پئي آيا. تهنستائين سامرس
انهي سيخ واري غلام کي فائر ڪري ڊاهي وڌو. پهريدار
انڌا هئا جنهن ڪري هڪ پئي سان ٽڪرائجي رهيا هئا.
سامرس انهن مان هڪڙي ڪان بندوق کسي ورتي. "چرا
ڪيو" هن دانهن ڪري چيو "جيڪا به شيءِ اوهان سان
لڳي تنهن کي ڌڪ هڻو." پو هن تمام جلد جلد فائرنگ
شروع ڪري ڏني. جنهن بندوق جون گوليون خلاص ٿي
ٿيون سا اڇلائي وري پئي ڪان لوڊٿيل بندوق ٿي کسيائين.
رڙ ڪري هڪڙي شيدي کي گولي هنيائين جيڪو هن کي
پن قدمن تي اچي رسيو هو. "ننڍي توب کوليو. هي دکتا
ڊيڪ مان اچان پيا نڪرن" پن چئن کي اڳيان موڪليائين
ته اتان فائرنگ شروع ڪن. هن وري هڪڙي خلاصي ڪان
بندوق کسي جيڪو چرو هٿ ۾ جهليو ڏڪيو پئي.

آڊوڪي کي اڳيان هڪڙي پٽ اچي وئي ۽ هن جا
هٿ انهي جي مٿان پهچي ويا. هن پٽ ۾ هٿ وجهي ٽپ
ڏنو ۽ مٿي چڙهي اچا به مٿين ڏاکڻ وٽ پهچي ويو. گهنڊ
وڳو پئي. هي هڪڙي مالهوءَ سان وهي ٽڪريو ۽ هن کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڌڪو ڏئي اُٿي ويو نہ توب واري جڳهہ تي پهچڻ واريءَ ڏاڪڻ ليپي ويس. هڪڙي گولي هن جي پاسي کان مٿي وئي. هو مٿي چڙهي ويو. وري ٻي گولي آئي ليکن آئي پر گسي ويون. هڪڙو لاش هن جي راهہ ۾ پيو هو. هن يڪدم انهي تي حملو ڪيو. اوچتو ڪنهن پٺن ۾ ڌڪ هنيس. هو يڪدم هن کي چنبڙي ويو. ٽنگن کي هٿ لاتائينس تہ ڪپڙا پيل هئس جنهن مان سمجهي ورتائين تہ گورو آهي. آڊوڪو زخمي ٿي پيو. گوري رڙ ڪئي. اها رڙ هن ڌڪ کان نہ بلڪ ڪاوڙ کان ڪئي .آڊوڪي گوري جي هٿن مان ڇڏائي توب تائين پهچي ويو. گياسي اهو خيال نہ ڪيو تہ توب وٽ ڪيترا گورا آهن. هن توب وٽ پهچڻ ٿي چاهيو. هن کي ڪٻي پاسي کان مختلف آواز ٻڌڻ ۾ آيا. هي ٻہ توب وٽ پهچي ويو ٻہ ٻي ٻيا ٻہ پهچي ويا. ”تيور گوليو. پنهنجون ڏسوا ويل هٿ ڪريو“ هن پنهنجي ساٿين کي آواز ڏنو. ”ڪيڏي وٺو. ڦيرا ڏيو نڪري ايندا.“ آڊوڪي چيو. ”توب کي هٽايو.“ توب بالڪل مضبوطي سان فٽ ٿيل هئي. گياسي ٻہ هٿ ڦيرائي توب جو منهن گهولي ورتو ۽ ڪلهي جي زور سان انهي کي ڦيرائڻ جي ڪوشش ڪيائين، مگر ڦيرائي نہ سگهيو. ”جلدي ڪريو. همت ڪريو“ سڀ چئا توب کي لڳي ويا. هر گهڙي ڪامياب ٿيندا ويا ۽ توب کي اڪيڙيندا رهيا. هڪڙي شيدي خوشيءَ ۾ دانهن ڪئي. گياسي رڙيون ٻہ پئي ڪيون ۽ زور ٻہ پئي لڳايا مگر سندس زور ڪارآمد ثابت نہ پئي ٿيا. ڪڙڪو ٿيو. هڪڙي شيدي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دانهن ڪري زور ڏنو ته توب پنهنجي جڳهه تان کسڪي لڳي. ”هاڻ ڪاي وٺي“ گياسي چيو ”منهن جي مدد ڪريو.“ آهستي آهستي توب جي نالي نڪرندي وئي. گياسي جون نڙيءَ واريون نسون ڦونڊجي ويون جو هن تمام گهڻو زور لاتو هو. هاڻ نالي مزي سان ڦرندي وئي. اوچتو توب مان ڌماڪي سان گولو نڪتو جنهن ڪري گياسي ڪي اهڙو ڌڪ لڳو جو هن جو مٿو ۽ ڪلهو اڏامي ويا ۽ هو ڪري پيو. پين هن ڪي ... ٻالي حوالي ڪري ڇڏيو. سپ ئي جهاز کي تباهه ڪر ... ڳي ويا. هاڻ آبدوڪو پنهنجن ماڻهن کي پڌائڻ وارو هو ته گورا سپ انڌا اٿو ته ابتري ۾ هڪڙي توب جو ... ڪو ته ... ڌماڪي سان هنن جون دليون ڌڙڪي ويون. آبدوڪو ڪري ... جهاز جي ڪناري ۾ هٿ پنهنجي وس ۽ ڪرڻ ڪان بچي ويو. آخرڪار هنن انهي توب کي بلڪل بيڪار ڪري ڇڏيو. هاڻ هنن ٻئي نمبر ڊيڪ ڏي موٽ ڪاڏي.

آبدوڪي ڪي آواز ٻڌڻ ۾ آيا ”هو.... هو.... هو....هو“

اهي شيدين جا آواز هئا جيڪي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ گوڙ مچائي ڇڏيو هئائون. ”ميليو“ ”آبدوڪا! مان هن پاسي آهيان.“ ”اوزار ڪٿي آهن؟“ ”اسان وٽ ڪو به ڪم جهڙو اوزار ڪونهي. ڪجهه ڪاٺ جا ڪلا آهن. ٻه لي نينڊڙا پانا آهن. اسين انهن سان ڊيڪ جو تالو پٽي نٿا سگهون“ ميليو جواب ڏنو.

ٻئي گيٽ ڪان رڙين جا ڪڙڪا ٿي ويا. ”گورا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهاز جي اڳيان وچي ڳڌ ٿيا آهن- هو تمام گهڻا آهن“ گوڙ مان ڪنهن اشانٽي ٻولـي ۾ چيو. ميايو آواز ڪڍيو ”حملو ڪريون ڪوبہ سلامت نہ ڇڏيون.“

آبوڪو پنهنجي ٽولي سان اڳتي ويو. ماڻهو هـن جـي هر طرف کان ڳـڌ هئا. هـو اڳيان هـوا ۾ هـٿ ڦيرائيندو پئي ويو تہ جـي ڪنهن جـي ڀت تـي ڪپڙو هـٿ لڳي تہ سمجهيو تہ گـورو آهي ۽ اتي جو اتي ختم ڪجي. هيڏانهن هوڏانهن گهوليندو پئي ويو اچانڪ هن کي بہ هڪڙو ٺونشو اهڙو لڳو جو هن جو هڪڙو ڏند پڃي پيو. هن رت ۽ ڏند ٿوڪاري ڪڍي ڇڏيو. هڪڙي چاقوءَ جي وار هن جي ٻانهن بہ زخمي ڪري وڌي هئي. هن کي اچا بہ اهو خوف ٿي رهيو هو تہ متان پل ۾ ڪٿي پنهنجا ماڻهو بہ سندس هٿان نہ وڃجي پون. ٿوري دير ماٺ ڪري پوءِ هن ڇا ڪيو جو جنهن جو بہ جسم هن کي لڳو پئي تنهن کي هلائيندو ويو.

گورا آخر پوئتي هٽندا ويا. شيدي تعداد ۾ هنن کان ٽہ ڀر گهڻا هئا. آبوڪي خيال ڪيو تہ گـورا اوچتي گهنڊ وڄڻ سبب بندوبست نہ ڪري سگهيا آهن جنهن ڪري هار کائي رهيا آهن. جتي آبوڪي سمجهو پئي تہ گورا موجود هوندا، اتان عورتن جي دانهن ۽ ڪوڪن جا آواز ٻڌڻ ۾ اچي رهيا هئا. پوءِ هنن انهن عورتن کي آزاد ڪرايو. اهو تہ ڏاڍو سٺو ٿيو مگر هنن عورتن کي مردن کان ڌار ڪرڻ جي لاءِ ڪجهہ بہ بندوبست نہ ڪيو هو عورتن کي اچا منظم نہ ڪيو ويو هو ۽ پيو تہ هـوُ اچـا ڪمزور هيـون. جـي گـورن جـي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ور چڙهي ويون ته اهي هن کي ڳيا ڳيا ڪري ڇڏيندا.

”ميليو“! آبوڪي هن کي سڏ ڪيو- ”ڇا توکي ڪو زخم ته نه رسيو آهي؟“

”نه آبوڪا“

”ته پوءِ هڪڙو ٽولو اهڙو تيار ڪر جيڪو عورتن جي سنڀال ڪري. هن کي اسان سان گڏ هجڻ کپي.“

آبوڪي ٻڌو ته ميليو هن ڪرلاهه ماڻهو کي سڏي ۽ گڏ ٿيو ڪري. پوءِ آبوڪو واپس پوئتي هٽيو ۽ ٻئي ڏيک ڏي آيو. تالا ۽ درن جا انجڻس تمام مضبوط هئا. ”تالاڪٽي آهن؟“ ”اسان وٽ لوهه جون ڀاريون آهن.“ ڳالهائڻ واري کي آبوڪي چيو پوءِ اهي استعمال ڪريو ۽ تالا ڀڃو.“ آخر دروازي کي ڀڃي کولي وڌائون. هڪڙي اعلان ڪيو ته دروازو کلي ويو. پوءِ سڀ ڄڻا اوزار هٿن ۾ ڪري اندر ڪاهي پيا جتان ٻڌل قيدين ... رنپ پئي، پئي.

هاربني ائيو ۽ اکيون مهٽڻ لڳو مگر کيس ڪجهه به ڏسڻ ۾ نه آيو. ”بندوق“! ڪو جواب ڪونه مليو. ڇا هي خواب ڏسي رهيو هو؟ننڊي توب جو ڌماڪو ٿيو. هو يڪدم سمهي رهيو ۽ پستول هٿ ۾ ڪري تکو تکو در ڏي سرڻ لڳو ته سامهون پٽ سان ٽڪرائجي ويو. افسوس اکيون به بيڪار ٿي چڪيون آهن. آخر هن در ڳولي ورتو. مردس ڇڄري جي هيٺيان بيٺو هو جتان سڏ تي پئي ڪيائين. کيس اچا ڪا خبر ڪانه پئي هئي ته ڇا ٿيو آهي. ”مردس آواز ٻڌي نه پيو؟“ هاربني پڇيس. ”ڇا آهي- ڇاجي واويلا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي؟“ مردس اکين وڃڻ کان پوءِ هيڪاري چتو ٿي پيو هو ۽ تمام چيڙاڪ طبيعت ٿي ويئي هيس. ”شيدين ڏهه-وار ٻيڙي چڙهي آهي. هٿيارن ڏانهن ڀڄي ويا آهن. مردس! ڪني جا پٽ، چاهيون ڪٿي آ ته ڪجهه هٿيار ڪڍي وٺون.“ ڪپتان چيس ”ڪپتان هارينبي!“ هولسٽر چيو ”هن جو ڇا مقصد آهي.“ هولسٽر انڌو هو مگر هن پاڻ کي انڌو نٿي سمجهيو. هو ليڪومو جي انڌي ٿيڻ تي ڪاوڙيل هو. هن کان ليڪومو جو آڪڙ ۽ هٺ سٺو نه ٿي ٿيو. هن کنهن به نموني هن کي ختم ڪرڻ ٿي چاهيو. هن اهو ڪونه ٿي سمجهيو ته ڪو مان انڌو آهيان.

هارينبي هن جو آواز ٻڌي هن کي ڳولي وڃي هٿ ڪيو. هن جو هٿ هولسٽر جي قميص کي لڳي ويو جنهن تي هن هولسٽر کي جهلي چيو ”هولسٽر! شيدي جهاز ڪٿي وڃڻ ٿا چاهين. هو ائين به ڪري ٿا سگهن.“ هولسٽر چيو ”پوءِ خدا جي واسطي انهي جو ڪو بندوبست ڪر.“ ”اسين ڪوشش ڪري رهيا آهيون. مردس هٿيار ختم ڪري رهيو آهي. ڪئري ۽ ٻيا هٿيار ڪٿي مٿي ويا آهن- تون به وڃ.“ ”مان ته جهاز جو مسافر آهيان. مان اوهان جي عملي جو ماڻهو نه آهيان. اوهان جو فرض آهي مونکي بچائڻ. هي ڪم منهنجو ڪونهي.“ ”۽ جڏهن شيدي ڇرا ڪڍي ڦري ايندا پوءِ اهو ڪم تنهنجو ٿي پوندو. هاڻ منهنجي اکيان ٽري وڃ، نه ته مان هٿ سان ماري ڇڏيندو سانءِ.“

هولسٽر کي ڇڙ ڏاڍي لڳي پر ڏانئين ته هارينبي مارينده

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دير نه ڪندو تنهن ڪري ماٺ ڪري هليو هو.

هارينبي پنهنجي ڪئبن ۾ ويو ۽ ٻه شلوارون ڪڍي آيو. اڱهاڙو هلڻ هن کي ڏکيو پئي محسوس ٿيو. پوءِ هولسٽر ۽ چند ٻين سان گڏجي هن بندوقون، تلوارون، بارود جون ڳوٿريون ۽ ڪارتوسن جا کوکا گڏ ڪيا. پوءِ ڊيڪ تي مٿي چڙهيا. هڪڙي بندوق هيٺ ڪري پئي ۽ ڪڙڪو ٿيو ته مردس کي چڙ وٺي وئي. جڏهن ڊيڪ وٽ پهتا ته رنڊال چيو ”آواز اهڙو پيو پڌڻ ۾ اچي جهڙو ڪوس ڳهر.“ هارينبي هن جي وات تي هٿ رکندي چيو ”اهڙيون ڳالهيون نه ڪر بچا! اسان وٽ هٿيار آهن، ڪو خيال نه ڪر.“ هولسٽر وچ ۾ ڳالهائيندي چيو ”ها. پاڻ وٽ هٿيار آهن جن سان اسين ڪنهن تي به نشانو پڌي نٿا سگهون.“ مردس چيو ”جيڪڏهن هٿيار نٿا وٺڻي ته تون نه کڻ. تون احمق ماڻهو آهين. مان ته سمجهان ٿو تون شارڪ مڇين کي ڪاٺ ۾ ڏاڍو پسند ايندين.“ ”سامرس!“ هارينبي سڏ ڪيو. ”سامرس، ڪورنش ڪٿي آهيو؟ ڪورنش؟“

”ڪپتان! هيڏانهن هن پاسي، مان آهيان ڪورنش“ هڪڙي پاسي کان ڪورنش آهستي سڏ ڏنو. ”ڪورنش، جهڙو نه ڪجانءِ. پنهنجي جان بچاءِ. جهيڙي کان پاسو ڪجانءِ، اسانکي تنهنجي اڪين جي سخت ضرورت آهي.“ هارينبي آواز ڏنس.

ڪو ماڻهو ويجهو اچي رهيو هو. هارينبي پيرن جي ڪڙڪي تي پستول جو نشانو ٻڌو، ”ڪير آهين؟ پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سڃاڻپ ڪراءِ" هارينبي رعب سان چيو. "ڪپتان صاحب! مان ٿامسن آهيان." هارينبي پستول هيٺ ڪري هن ڏي وڌي ويو ۽ ٻانهن کان جهلي هن کي اندر وٺي آيو ۽ نائب ڪپتان کي حڪم ڏنائين "مردس، هن کي هڪڙي بندوق ڏي ۽ هڪڙو خنجر به ڏينس. ٿامسن! وڃين ڊيڪ تي مٿي چڙهي وڃ ننڍي توب کي تيار رک." "مگر ڪپتان صاحب هو اتي پهچي ويا آهن ۽ ٻن توبن تي قبضو ڪري ويٺا آهن." ٿامسن ڪپتان کي ٻڌايو. "تون توب تي پهچي وڃ. ڪورنش، جلدي ڪر، اسان کي توب سان انهن کي ختم ڪرڻو آهي" هارينبي ٿامسن ۽ ڪورنش کي حڪم ڏنو.

چند خلاصي هٿوراڙيون ڏيندا توب ڏي وڌندا ويا جن ۾ ڪي زخمي به هئا. هارينبي خلاصين مان ٻن کي هيٺ موڪليو ته وڌيڪ هٿيار کڻي اچن. ڪورنش ۽ ٻه ٻيا ڊيڪ تي مٿي پهتا. ڪورنش سڏ ڪري ڪپتان کي ٻڌايو "ڪپتان صاحب! سامرس هتي آهي- هي مئو پيو آهي!" هارينبي کي اڳ ۾ ئي شڪ هو، ڇاڪاڻ ته سامرس سڏ جو جواب نٿي ڏنو، شايد مارجي ويو آهي. ڪپتان وري زور سان سڏ ڪري ڪورنش کان پڇيو "باقي پنهنجا گهڻا ماڻهو جيئرا آهن؟" ڪورنش ٿوري دير ماڻهو ڳڻي چيو "اٽڪل ٽيهه پنجٽيهه ماڻهو آهن." "وڃين ڊيڪ تي مٿي گهڻا ڄڻا آهن؟" "اٽڪل ٽيهارو کن آهن." ڪپتان حڪم ڏنو "جيترو جلد ٿي سگهي اوترو ننڍي توب جو فائر ڪريو." ايتري ۾ ٻيا ٻه خلاصي هٿيارن سميت هن وٽ پهچي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توب ڪولي وئي- ”ڌڙام.“ آواز ٿيو. ڪورنش هاربني ڪي ٻڌايو ”جناب‌پنڊر‌ڍهن شيدي مري ويا.“ هاربني‌حڪم‌ڪيس ته هاڻ بندوقن سان ماريو. ڪپتان رنڊال ۽ هولسٽر ڪي به مٿي موڪليو. رنڊال کي هدايت ڪيائين ته خلاصين کي چئو ته وچئين ڊيڪ جي اردگرد فائرنگ ڪن. جيڪڏهن ڪوبه شيدي موجود هوندو تـه ايترين سارين بندوقن جـو مقابلو ڪري ڪونه سگهندو.

غلامن جا ٽولا بين قاتل غلامن جـي زنجيرن ٽوڙڻ ۾ لڳا پيا هئا ۽ ڪن ڊيڪ جـون پليٽون وغيره پٽي پڪيون. اچانڪ توب جو ڌماڪو ٿيو. آبڙوڪي غلامن جون دانهون ٻڌيون. ۾ غلام هيٺ اچي ڪريا.

”آڊوڪا“ ڪنهن هن کي سڏ ڪيو. ”آڊوڪا اسين سڀ مارجي ويندا سين- گورا ڏسن ٿا.“ ”نه هو ڏسي‌ڪونه ٿا سگهن. اوهان فائرنگ مان اندازو لڳايو آهي- درحقيقت اها اتفاقي اوهان جي طرف لڳي آهي.“ آڊوڪي کـي دل ۾ ڪتڪو پئي ٿيو ته متان واقعي به هو ڏسندا هجن. هن‌اها غلطي ڪئي هئي جو توب کي بيڪار ڪري ڇڏيو هئائين. هن جو ڪم هو تـه توب ڇوڙي سيني گورن کـي اڏائي ڇڏي ها.

غلامن ڊيڪ ۾ هڪڙي ڇئين ٽوڙي ڇڏي هئي ۽ هاڻ فتح جا نعرا ٻڌڻ ۾ پئي آيا. ٽيهه غلام ٻيا به آزاد ٿـي ويا. هڪ دفعو وري توب جو ڌماڪو ٿيو. چند منٽن تائين‌غلامن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي گورا هٿ نه آيا. آڊوڪي خيال ڪيو ته سڀ گورا ٻيڙيءَ جي مٿان ليٽي پيا آهن. گولين جي بارش وسي رهي هئي ۽ جهاز جا تختا چيربا ۽ ڦاٽندا رهيا. اچانڪ ڪنهن آڊوڪي کي ٽنگ ۾ اچي جهليو. اهو آڊوڪي جو ننڍڙو پٽ تولو هو. ”تولا!“ آڊوڪي آواز ڏئي چوڪري کي سڏ ڪيس. چوڪري جواب نه ڏنو ۽ پري ستي رهيو. آڊوڪي وري هڪڙو سڏ ڪيس. چوڪري جواب نه ڏنو. آڊوڪي سيني غلامن کي چيو جيترو جلدي ٿي سگهي تولو مونکي هٿ ڪري ڏيو ۽ ڏسو ته هن جو ڇا حال آهي. وري هيو ڌماڪو ٿيو ۽ آڊوڪي جي پير ۾ ماٺهن جو سڌڪو ٿيو. ڪا سخت ۽ آلي شئي آڊوڪي جي منهن ۾ اچي لڳي.

ڪورنش مستي ۾ اچي ويو هو ۽ انڌا ڌنڌ توب سان ڌماڪا ڪري غلامن کي ماري رهيو هو. جيستائين توب ۾ ٻيو گولو وڌو وڃي تيستائين هن بندوقن سان فائرنگ ڪئي ۽ ڪئين غلام ماري ڇڏيائين. غلام پنهنجن اکيوائن وٽ جمع ٿيڻ شروع ٿي ويا. ڪورنش هنن کي هڪ هنڌ گڏ ٿيندو ڏسي خوش ٿيو ۽ پوءِ توب جو منهن هنن ڏي ڪري ڌماڪو ڪيائين ته ڪئين غلام مکين وانگر مري ويا. هن ڏٺو ته ٻه غلام عورتن کي آزاد ڪرائي مردن ڏي وٺيو پيا وڃن. هن هڪڙي کي بندوق جو ڌڪ هنيو ۽ هو غلام عورتن جي وچ ۾ وڃي ڪريو. وري ٻئي کي ڌڪ هنيائين پر ڌڪ گسي ويو. ”فائرنگ بند ڪريو“ ڪورنش خلاصين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي جهليو ۽ چيو "شايد غلام به هاڻ هٿيار سنڀالي رهيا آهن. ها هو هٿيار پيا ورهائين. هاڻ هو به فائرنگ ڪرڻ وارا آهن." ڪورنش ڏٺو ته هو محفوظ ڪونه هو ۽ ناڪام ٿيڻ جو به ڪو خاص انديشو ڪونه هو. "هنن وٽ چاڪوءَ، سيخون، تارون وغيره هٿن ۾ آهن."

"اسان کي فائرنگ جو حڪم ملي" خلاصين چيو.

"هو وچئين ڊيڪ جي پير ۾ آهن. وچ واري حصي تي فائرنگ ڪريو." وري غلامن ڏي ڏسي ڪورنش خلاصين کي چيو "جيسين مان وڌيڪ حڪم نه ڏيان تيسين فائرنگ نه ڪجو."

"ها. هو اچن پيا. هٿيار تيار رکو. فائر ڪريو." هنن فائرنگ ڪئي پر شيدي هنن کي وڪوڙي ويا. هاڻ ڪورنش کي گورا ڏسڻ ۾ نه پئي آيا. هاڻ هنن ٽماڪي جو موقعو ڪونه هو. شيدي اڳتي وڌندا آيا. ڊورن ۾ راڙهو راڙه پئجي وئي. رت جا گهارا ٿي ويا. گورن به خوب ڌڪ پئي هنيا ۽ شيدين به هنن کي ٽڪر ٽڪر ڪري ٿي ڇڏيو. چار گورا مري ويا. هاڻ شيدي گورن کان هٿيار کسي رهيا هئا. هڪڙي گوري کي خنجر لڳو ۽ هو هيٺ وڃي ڪريو. ڪورنش خنجر هٿ ۾ ڪري شيدين ۾ ڪاهي پيو. هڪڙي شيدي جي ڪک ڦاڙي وڌائين. هڪڙي غلام عورت هڪڙي گوري کي ڀاڪر وجهي هيٺ پاڻي ۾ اڇلي ڇڏيو. ڪورنش انهي عورت جي سسي لاهي ڇڏي. گورن کي شيدي پوئتي ڌڪيندا ويا. آخر شيدي وچئين ڊيڪ تي مٿي چڙهڻ ۾ ڪامياب ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويا. هر طرف لاش پکڙيا پيا هئا جتان لنگهڻ جي بہ جاءِ ڪانہ هئي.

اچانڪ هڪڙو خنجر ڪورنش ڪي اکين جي مٿان ستو لڳي ويو. هن ڪان رڙ نڪري وئي. هٿيار اڇلي منهن تي ٻئي هٿ ڪٺي رکيائين. ”نہ- نہ، نہ، نہ“ هن دانهون ڪيون. مٿي ڪي لوڏا ڏنائين. سڄو رت سان وهنجي ويو. هٿ ڦاڙي اکيان آيا ڪري چوڻ لڳو ”چو، چو؟ هيٺر هن مهل! چو؟“ اچانڪ هڪڙو هٿ هن جي بغل ۾ پهچي ويو ۽ ڪورنش هيٺ ڪريو هڪڙي گهڙيءَ ڪان پوءِ هن جي ڪوپري اڏامي وئي.

ٻن ٻار ڪافي مقابلو ڪيو هو. اوبرين ڪي ڏاڍا سڌ ڪيا هئائين پر ڪوبہ جواب نہ مليو هوس. هن جو نڪ ڦالي پيو هو. هڪڙو ڪن بہ وڍجي ويو هوس. ڇا اوبرين بچي ويو آهي؟ هن اوبرين ڪي تمام گهڻو ڳوليو هو مگر هو ڪٿي بہ هن ڪي هٿ نہ آيو. جنهن وقت ڪپتان هارينبي سيني ملازمن ڪي حڪم ڏنو تہ سيڪو پنهنجو بچاءُ وڃي ڪري تنهن وقت هو هڪڙي ڊيڪ ۾ اندر ٻئي ويو. وچ ۾ هن ڪي ٻہ شيدي لڪريا جن ڪي هن ڇرن سان ماري ڇڏيو. ٻن بار بہ ٻين وانگر وچئين ڊيڪ تي هٿيار ڪڍي بيهي ها ۽ مقابلو ڪندي مري ها پر هن ڪي اها پڪ ڪانہ هئي تہ اوبرين مري ويو يا اڃا جيئرو آهي. ڇاڪاڻ تہ هن اوبرين ڪي مارڻ جو پڪو ارادو ڪري ڇڏيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊن بار تيستائين ٻانڪي غلامن جي حوالي ڪرڻ ٿي چاهيو.

جنهن وقت ڪرافورڊ گهنڊ وڄائي رهيو هو ته ڪيترائي غلام انهي پاسي وڌيا هئا ۽ ڊن بار ڪرافورڊ جون دانهون ٻڌيون هيون جنهن مان هن کي پڪ ٿي وئي هئي ته ڪرافورڊ مارجي ويو. باقي اوبرين جي ڪا خبر ڪانه هئي. تنهن ڪري هاڻ ڊن بار اوبرين کي زور زور سان سڏ پئي ڪيا. هن جي دل ٻوليو پئي ته اوبرين اڃا جيئرو آهي. پوءِ ڊن بار پنهنجا ڪپڙا لاهي اڇلائي ڇڏيا ۽ صفا اگهاڙو ٿي ويو. هن سوچيو ته اگهاڙو ٿيڻ سان انڌا غلام هن کي هٿ لائي ڏسي اهو سمجهندا ته هي به غلام آهي ۽ اهڙي طرح ڪجهه وقت هو بچي سگهندو. پوءِ هو ريڙهيون پائيندو جهاز ۾ ڦرندو رهيو. هٿيار هٿ ۾ هوس ۽ ڪن پئي ڏنائين ته من ڪٿان اوبرين جو آواز ٻڌڻ ۾ اچي. اوچتو هن ڪنهن خلاصي کي مدد لاءِ پڪاريندي ٻڌو. ساڳي جڳهه تان هڪڙي عورت جون به دانهون ٻڌڻ ۾ اچي رهيون هيون. پوءِ خلاصي جو آواز بند ٿي ويو. ڊن بار اڳتي رڙهندو ويو ته هڪڙي سان وڃي ٽڪريو جيڪو پڻ اگهاڙو هو. ڪجهه منجهيل آواز ۾ ڳالهايائين. ڊن بار به پڻ ڪري هن سان ڳالهايو، جنهن تي هن غلام هن تي ڪو حملو نه ڪيو. وري ڊن بار اڳيرو وڌيو. ڊن بار ماڻهن جي ميڙ ۾ وڃي پيو پر محسوس ڪيائين ته هنن ۾ ڪو به خلاصي ڪونهي. هن اهو به محسوس ڪيو ته خلاصي سڀ گهٽو ڪري مارجي ويا آهن. آخر هن کي عورتن واري ٻيڪ جي در تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لوبرين ملي ويو. هن اوبرين جو آواز بلڪل چٽو ٻڌو. هو چئي رهيو هو "هڪڙي ٻيڙي هيٺ لاٿي وڃي ۽ پوءِ انهي ۾ چڙهي جهاز ڪان پري نڪري هلون." سندس ساٿي چيو "اوبرين! اهو ڪم هن حالت ۾ تمام ڏکيو آهي. سان نٿو سمجهي سگهان ته ڪو پاڻ ڪان اهو ٿي سگهندو." اوبرين چيو "شيدي پاڻ کي گولي گهرلي پيا مارين. بيوقوف جيڪڏهن ايئن نه ڪنداسين ته ڪنهن به صورت ۾ بچي ڪونه سگهنداسين."

ڊن بار يڪدم هن تي حملو ڪيو "هاڻ موت لاءِ تيار ٿي- سؤئر جا پٽ هوشيار ٿي." هن زور سان ڪات وهايو جيڪو اوبرين جو گوشت وڍي هڏ تي وڃي بيٺو ڊن بار ڪات چڪي وري ٻيو ڌڪ هنيو ۽ اوبرين اتيئي ڍيري ٿي رهيو. پوءِ ڊن بار هن کي جنون جي حالت ۾ ايئن وڍيندو رهيو جيئن ڪاسائي گوشت وڍيندا آهن جڏهن سندس ٻانهون ٿڪيون تڏهن سات ڪيائين. جنهن جسم کي هن ٽڪرا ٽڪرا ڪيو هو سو اگهاڙو جسم هو. ڊن بار چيو "اگهاڙو ٿي سونکان ڪيترو بڇين ها. تنهن جو مون سان ڪيل هو. هڪ ڇوڪري سان جيڪو تنهنجي نظرن ۾ هڪڙو معمولي بوبو هو." هن وري مئل جسم جي منهن ۾ هٿ ڦيرائي ڏٺو ته ڏاڙهي ڪانه هيس. هن کي عبرت وٺي ويئي ته ڇا هي لوبرين نه هوا هن وري مٿي تي هٿ ڦيرائي وارن کي سڃاڻڻ جي ڪوشش ڪئي. وار بلڪل سڌا ۽ ڊگها هئا. حقيقت ۾ هن اوبرين جي ٻئي ساٿي کي ماري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏو هو. ٻن ٻار ڪات ڪلي وري اٿيو ۽ چيائين ”اوبرين، رنڊيءَ جا پٽ! تون مونکان بچي نٿو سگهين. هوشيار ٿجانءِ. تو. اوبرين! ڇا تون منهنجو آواز ٻڌين پيو؟“
هن سوچيو ته اوبرين ڀيڙين ڏانهن پڪو هوندو تنهن ڪري هو به اوڏانهن وڌيو.

اوچتو ٻن ٻار کي ڪلهي ۾ ڏک لڳو جنهن مان هن سمجهو ته اهوئي اوبرين آهي جيڪو هن پاسي بيٺو آهي. اچانڪ ڪنهن هن کي ڀاڪر وجهي جهاز ۾ هيٺ اڇليو. هن سمجهو ته غلام آهن. ٻن ٻار مايوس ٿي ويو ۽ سوچڻ لڳو ته غلامن کي ڪيئن خبر پئي ته هو ڪورو آهي؟ هنن سندس وارن کي به هٿ نه لاتو هو. پوءِ ڪيئن محسوس ڪيائون؟ هيٺ ڪرڻ سان ٻانهن ۾ ڪڙي لوهي سيخ لڳي ويس ۽ هن دانهن ڪئي ”نه اڇا ترسو!“ وري ٻي سيخ چيلهه ۾ لڳيس. ”اوهين نٿا سمجهو! ترسو.“ ڇهنبدار سيخ هن جي ٻانهن مان ڇڪي وئي. ”مان اوهان سان پيار ٿو ڪريان، مونکي نه ماريو. مان اوهان کي بچائڻ ٿو چاهيان. مان اوهان سان محبت ٿو ڪريان.“ وري ڪڙي سيخ ڳلي ۾ لڳيس. ٽي سيخ وري ڪک ۾ لڳيس وري ڇڪجي وئي وري ڌڪا ٿي وئي. ٻن ٻار هنن کي سمجهائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي پر هاڻ رتو ڇاڻ ٿي ويو. نوڪدار سيخن جو وسڪارو ٿي ويس. آخر هو ڦٿڪي ڦٿڪي مري ويو.

ليانا ڊرڪ ٽي مٿي بيٺي هئي ۽ ٻن ٻار جون دانهون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌي رهي هئي ته هو مارجي ويو. ليانا هن جون دانهون ٻڌي خود به روئي پئي ۽ ٻار ڪڏي پئي رني. هن کي گوري جي موت جو ڏک ٿيو ٿيو ۽ هن جي دل بي چين پئي ٿي. ليانا وڃي وائکر ٿنڀ اندي ڪانه ٿي هئي. هن جي توري توري نظر وڃي پئي. اونداهي ۾ موت روشني جا ڪرڻا ڏسي ٿي سگهي. هن جي ڪڏهن اک صفا بيڪار ٿي وئي هئي مگر سچي اک ۾ اچا ڪجهه نظر هئي جنهن سان هو ڏسي ٿي سگهي. ليانا ڏن ٻسار جي موت تي ڇاتي پٽي روئي رهي هئي. اتي ۾ چند غلام هن جي ويجهو ويا ۽ هن کي ڪٺي آيا. هنن کيس ٻڌايو ته هاڻ نه رو گورن کي اسان ماري ڇڏيو آهي باقي جيڪي ٿورا گهڻا آهن تن کي به ختم ڪيو پيو وڃي، تو کي ڪجهه ڏسڻ ۾ ايندو هجي ته اسان سان گڏ هل ۽ اسان کي گورا هلي ڏيکار.

جيڪي ماڻهو ڇا به ٻڌ، هنا تن ۾ ليانا به مٿي ٻڌي پئي هئي. هن دانهن ڪري چيو "ها مان ڏسي سگهان ٿي. مونکي ڪوليو. مان سان پئي. مان اوهان جي مدد ڪري ٿي سگهان." هڪ غلام پٽ جو سهارو وٺندا هن وٽ پهچي ويا ۽ هن جو زنجير وڍڻ لڳا. هو هن سان ڳالهائي به رهيا هئا ۽ شڪيا پئي ته شايد هن جي نظر ڪانه ٿي هوي. ليانا هڪڙي کي چيو تون هٿ مٿي ڪري آڱريون کول، مان تو کي ٻڌايان ٿي ته ڪيتريون آڱريون آهن. هوءَ هو ڏاڍا خوش ٿيا ۽ چيائون ته هن کي جلد کولي اشانتين وٽ وٺي هلون. هي ۽ اسان کي اهي چڙوچڙ ٿيل گورا هلي ڏيکاريندي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻوه ليانا هنن جي مدد ڪندي وئي. هڪڙو هڪڙو گورو هنن کي ڏٻڪاريندي وئي ۽ هو انهن کي قتل ڪندا ويا. ٻوه ليانا جي نظر انهي ڏاڙهي واري (اوبرين) تي پئي جيڪو هن کي هڪ دفعو ڏٺڪ مان ڪڍي آيو هو ۽ هن سان زنا ڪئي هئائين. هو بلڪل اگهاڙو هو ۽ هٿ ۾ کهاڙو هوس. هو جهاز جي اڳئين پاسي کان هنن ڏي ريڙهيون پائيندو پئي آيو. اوبرين جي حالت ڏانوان ڏول ٿي پئي هئي ۽ موت کي جهڙوڪر ڏسي رهيو هو. اوبرين غلامن کي بلڪل ويجهو ڪالهائيندي ٻڌو. هن کي ننڊن ٻارن جا ٻه آواز ٻڌڻ ۾ پئي آيا. اوبرين کهاڙو هٿ ۾ جهلي اٿو ٿي بيهي رهيو ۽ زور سان سڏ ڪرڻ لڳو ”هارينبي! هارينبي ڪٿي آهين ڪتي جا پٽ! ڪٿي آ تنهنجو ٻاور؟ ڪٿي آ ٻاور، ڪٿي آهي؟“ اوچتو هڪڙي ٻار جو هن کي ٻاهو لڳي ويو جنهن کي هن ڏڪ هڻي ماري وڌو ۽ وري سڏ ڪرڻ لڳو ”هارينبي! تو ڪوڙ ٿي ڳالهايو، تون ڪوڙو هئين. ڪوڙو هئين!“ اوچتو ڪي ننڍا ٻار هن کي چهٽي ويا. اوچتو هڪڙو ٻار ٻولڙي وانگر هن جي پٺن تي چڙهي ويو ۽ سندس هٿ اوبرين جي نرگهٽ ۾ پهچي ويو ۽ گهٽو ڏيڻ لڳو. اوبرين جون ٽنگون ڪيرڻ تي ويون. هن مٿي لپ ڏنو ۽ اڌ درجن کن ٻارن جي مٿان اچي ڪريو. هن کي لتون به پئي لڳيون ۽ چڪ پڻ پئي لڳا. ڪنهن ٻار تيز اوزار سان هن جون ٽنگون ڀڃي ڇڏيون ۽ هڪڙي اکين ۾ آڱريون وجهي اکيون ڀڃي ڪڍيون. هڪڙي آڱر هن جي

نڪ ۾ گهڙي وئي ۽ هن جي ناس چيري ڇڏي. هڪڙي ٻانهن ۾ چڪ هڻي لڪر پٽي ورتس. ”هاريني!“ هن وري دانهن ڪئي. هاڻ ٻه ڇرا هن جي پيٽ ۽ ڪکن ۾ آيا ۽ ويا هئي. ”ها – ر – ني – بي“ هن مرندي مرندي آخري دانهن ڪئي. آخر هن جو گلو ويڄي ويو.

ٻن غلامن ٻالهون هڪ ٻئي ۾ ملائي ليانا کي ڪرسي تي ويهڻ وانگر ڪري ڪنيو ۽ اڳتي وڌندا ويا. ليانا پنهنجون ٻانهون هنن جي ڪلهن تي رکيون. آڊوڪو ۽ ٻيا ڪٽهن هن کي گول ڦري ويا. هوءَ هنن کي گورا ڏسيندي وڏي جيڪي ڪنڌن ڪوڇن ۾ لڪا پيا هئا ۽ پوءِ شيدي هنن کي ختم ڪندا ويا. آڊوڪي : هڪڙي گوري کي جهٽ گرفتار ڪيو باقي ٻيا سڀ ماري ڇڏيائون.

آڊوڪي هڪڙي اهڙي غلام سان ڳالهايو جيڪو اشانٽي ٻولي ٻه ڄاڻندو هو ۽ ڪريءَ جي ٻولي ٻه ڄاڻندو هو. ”ڇوڪري کي چئو ته اچا . جيڪو هن کي ڳاڙهن وارن وارو ماڻهو ڏسڻ ۾ ايندو هجي ته هلي ڏيکاري.“ غلام ڇوڪري سان ڳالهائي وري آڊوڪي کي چيو ”هتي اهڙو ماڻهو ڏسڻ ۾ ڪونه ٿو اچي پر هوءَ چئي ٿي ته جتي ٻه ڏسڻ ۾ آيو ته هوءَ اسان کي ٻڌائيندي.“

پوءِ هو ڇوڪريءَ کي ٻيڪ ۾ هيٺ وٺي ويا ۽ هن ٻڌايو ته هتي فقط اهي لاشا آهن جيڪي چٽن ۾ ٻڌي ٻڌي مري چڪا هئا. پر پوءِ ٻه گورا ڏسڻ ۾ آيس جيڪي لاشن جي ٻنهان لڪي رهيا هئا. شيدي رڙهندا انهن ڏي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گورن کي پڪ ٿي وئي ته هاڻ سير ڏيو، تن رڙيون ڪرڻ شروع ڪيون پر پوءِ جلد ئي سندن دانهون هميشه لاءِ بند ٿي ويون. هڪڙو خلاصي بورچيخاني ۾ لڪل هو. جنهن هڪڙي غلام کي ماري وڌو ۽ ٻئي کي قتي وڌو هو پر آخر اهو به ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويو. اتان وڏي جهاز جي منهن ويا جتي مردس مئو پيو هو. ليانا هنن کي ٻڌايو ته ڪهاڙهن وارن وارو هتي مئو پيو آهي ۽ پيٽ ڦاٽو پيو اٿس. غلام آبدوڪي کي اطلاع ڏنو. آبدوڪو اڳتي وڌي آيو "ڪٿي آهي؟" ليانا هن کي هٿ کان جهلي هن جي مٿان وٺي بيهاريو. پوءِ آبدوڪي دانهن ڪري ڪات هن جي ڇاتي ۾ هڻي سوراخ ڪري وڌو. آبدوڪي هن جي ٻانڌي ۾ هٿ وجهي هن جي دل ٻاهر ڪڍي ورتي ۽ چيائين "بيسو! اڄ مان توسان ڪيل واعدو پورو پيو ڪريان."

هارينبي آفيسرن واري ميس ۾ پستول هٿ ۾ ڪريو ويٺو هو. هن جي جسم تي ڪوبه ڏڪ جو نشان ڪونه هو. هن گوميز کي فرينچ ٻولي ۾ ڪجهه چوندي ٻڌو. وري هڪڙي ٻئي آفيسر ويبسٽر جو آواز ٻڌڻ ۾ آيس. هتي غلام نه پهتا هئا. هارينبي عبادت ڪرڻ واري ڪوٺي ۾ گهڙي ويو ۽ چوڻ لڳو "اسان کي ڪا خبر نه هئي ته غلام ڪيئن ڪلي ويا. هنن جو ڪلو ڏاڍو مشڪل هو. مان سمجهان ٿو هو ڏسي ٿا سگهن."
گوميز ڪئبن مان دانهن ڪئي "ڪپتان! هيڏانهن اچ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪپتان.“ ڪپتان ڪئبن جي در تي پهتو ته گوميز هن کي اندر ڌڪي اندران در بند ڪري ڇڏيو.

”ڪپتان صاحب! هو پاڻ ڏي وڌندا پيا اچن. خدا جي واسطي مونکي اڪيلو ڇڏي نه وڃ. ڪپتان مون سان گڏ رهه.“ ڪپتان پستول هٿ ۾ ڪري وري ٻاهر نڪري ويو ته هن سائلاس جو آواز ٻڌو جيڪا ڪجهه چئي رهي هئي. ڪپتان هن کي ڌمڪي ڏني ”بڪواس بند ڪر- ڪتي.“ اوچتو در کي ٻاهران زور سان گوليون لڳڻ شروع ٿيون. ڪپتان جيون منيون منجهي ريون. گوميز روئڻ شروع ڪيو. سائلاس چاقو ڪولي ٿ ۾ ڪيو. گوليون لڳڻ ڪري دروازو ڀڃي ڪري پيو. ڪپتان زور سان اکيون ڦاڙيون پر ڪجهه به ڏسي نه سگهيو. ليانا بندوق سان فائر ڪيا مگر ڪيس بندوق هلائڻ جي ڪا خبر ڪانه هئي جنهن ڪري هن جا ڌڪ گسندا ويا.

چار خلاصي رسين وسيلي سڙهن تي مٿي چڙهيا ويٺا هئا. ليانا اشانتين کي اطلاع ڪيو ته ”مونکان ڌڪ نٿو لڳي.“ غلام آبدوڪي کي سچي حقيقت ڪري ٻڌائي جنهن چيو ته هن جي پٺي ٺپڪي منهنجي ٻاران مبارڪ ڏي ۽ ٻڌائينس ته تو اسان جي ڪافي مدد ڪئي آهي هاڻي نوتي ڪا معيار ڪانهي. جيڪي مٿي ويٺا آهن سي پاڻهي اچ ۽ بک وگهي مري ويندا ۽ جيڪڏهن هيٺ لهندا ته اسين انهن کي ماري ڇڏينداسين.

ائين برابر هو ته هو نيٺ مري ويندا پر ليانا هن کي پنهنجي هٿن سان مارڻ ٿي چاهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوءِ هنن اول جهاز مان گورن ۽ ڪارن جا لاشا ميڙي سمونڊ ۾ اڇلي ڇڏيا. ترندڙ لاشن تي سوين شارڪ مڇيون اچي مڙيون ۽ لاشا ڏيندي لاشا ڪٽيندي کائيندي وڃن. هنن کي جهاز مان سڪل گوشت، شراب جون بوتلون ۽ ڪوڪا بيءَ لڌا جيڪي هنن هڪڙي هنڌ گڏ ڪري رکيا. هڪڙو غلام ٽولي کي کلهي تي کڻي آڊوڪي وٽ آيو ۽ چيائين "آڊوڪا! اجهو تنهنجو ٽولو." آڊوڪي هڪدم هٿ اڳتي وڌايا ۽ هن جي نراڙ تي هٿ رکيو ته نراڙ ٻکيڙ سان پسيو پيو هو. "ٽولا! تون ته ٺيڪ آهين؟ ڪو زخم ته نه رسيو اٿئي؟" "ها. ڪک ۾ ڌڪ لڳو اٿم. مگر ٺيڪ ٿي ويندو." آڊوڪي هن جي پاسراٽين تي هٿ ڦيرائي ڏٺو ته، هن جي ڪک ڦاٽي پئي هئي جنهن مان آنڊا ٻاهر نڪري آيا هئا. "ها پٽ! جلد ٺيڪ ٿي ويندين." جيتوڻيڪ آڊوڪي کي پڪ هئي ته بچندو ڪونه. پوءِ آڊوڪي حڪم ڪيو ته کو صاف ڪپڙو کڻي اچو. هُن همت هاري ڇڏي.

"بابا!"

"جي بابا."

"مون هڪڙي گوري کي تنهنجي پاران ماري ڇڏيو."

"ها پٽ، تون بهادر آهين، دلير آهين."

"بابا، تو مونکي اڳي چيو هو نه، ته تون مڙس آهين؟"

"ها پٽ، تون واقعي جوان آهين."

"بابا، مان مري ويندس، ڇا، مان بچي ويندس؟"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اڄ تون جوان ٿي وئين. منهنجي دل خوش ٿي آهي. ۽ تون نہ مرندين. مان توکي پاڻ سان گڏ وطن وٺي پيو هلان.“

”واعدو!“

”ها، واعدو.“

”بابا وطن پهچڻ ۾ دير لڳندي؟“

”تمام جلد. سڀاڻي ڪونہ ٿيندو. اڄ ئي پهچي وينداسين.“

”بابا مونکي پنهنجي گهر پهچڻ جي ڏاڍي اڪير آهي.“

”ها، پٽ مونکي بہ تانگهہ آهي. مونکي اها بہ خوشي ٿيندي جو تون ۽ مان گڏجي وطن پهچنداسين.“

هڪڙو شيدي ڪپڙو کڻي آيو. آدوڪي پٽي ٿاهي هن کي پاسن ۾ ويڙهي ڇڏي ”پٽ! توکي تڪليف ٿيندي هوندي، تون سور کان دانهون ڪرڻ ٿو چاهين دانهون ڪر. اهي ۾ شرم جي ڪا ڳالهہ ڪانهي.“ ڇوڪرو ٿورو ٿورو ڇنڪيو پر دانهن ڪانہ ڪيائين. ”هاڻ مان توکي هڪڙي بستري تي هلي سنڀاريان ٿو. اهو انگريزن مان ڪنهن جو آهي. اتي تون سمهي آرام ڪر.“ پوءِ هن کي کڻي نهايت آرام سان هڪڙي بستري تي ليٽائي ڇڏيائين. ”پٽ! تون هتي آرام ڪر، جيسين مان ڪنهن عورت کي سڏي ٿو اچان جيڪا تنهنجي سنڀال ۽ خدمت ڪندي. مان بہ جنهن مهل موقعو ملندو تہ توسان ملڻ پيو ايندس. ٺيڪ آ؟“

”بابا ٿورو ترس. بابا، مونکي هڪ ڪانهي تہ ڪو مون گوري کي ماري ڇڏيو آهي. مون هن تي چاڪوءَ جا تمام گهڻا وار ڪيا هئا ۽ پوءِ مونکي بہ ڌڪ لڳي ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تنهن ڪري مان اها پڪ نٿو ڪري سگهان تہ ڪو مون
هن کي صفا ماري ڇڏيو آهي. ”ڇا پوءِ بہ مان جوان آهيان؟“

”بابا، تو جهڙا جوان پيا مشڪل هوندا. تون بلڪل
مرد آهين.“

”بابا، ڇا تون منهن جـي همت، ۽ مردانگي تـي فخر
ڪري ٿو سگهين؟“ آڊوڪي وڏيڪ ڳالهائي نہ سگهيو ۽
ڇوڪري کي اٿي ڇڏي هليو ويو. آڊوڪي کي پٺ جـو
ڏاڍو ڏک هو. هن محسوس ڪيو تہ اگر تولو وڏو ٿئي ها
تہ ڏاڍو دلير ۽ بهادر جوان ٿئي ها پر اڄ منهنجي هٿن مان
موڪلائي ويو وڃي. گورا بہ الائي سپ مٿا آهن الائي اڇا
ڪي جيئرا آهن- ڪـا خبر نٿي پوي. آڊوڪي سج جـي
گرمي نہ هجڻ ۽ ٿڌڪار مان محسوس ڪيو تہ رات پئجي
وئي آهي- جيتوڻيڪ هاڻي هن لاءِ رات ۽ ڏينهن ۾ ڪو فرق
ڪونہ هو- تاهم هن جو خيال هو تہ رات جـو سمهي آرام
ڪجي- ڇو جو هو ڏاڍو ٿڪل هو مگر هن کي اڃا گهٽو
ڪجهہ ڪرڻو هو. بهرحال هو مٿي چڙهي ويو ۽ هڪ هنڌ
ليٽي پيو ۽ اکيون پوري ڇڏيائين.

جهاز جـي سڪـان وٽ آڊوڪو، بوناٽ، آبڪومو ۽
گرفتار ٿيل گورو موجود هئا- ليانا اڃا بہ هنن خلاصين کي
مارڻ لاءِ بندوق سان فائر ڪري رهـي هئي. تـن خلاصين
مان هڪڙو رات جو ننڊ جي جهوٽي اچڻ سبب همٿ ڪري
پيو هو، باقي ٻن ڄڻن ٻاڻ کي رسن سان ٻـڌي ڇڏيو هو
جنهن ڪري هو ننڊ ۾ هيٺ نہ ڪريا هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آبوڪي ٽيڪوءِ ڪي چيو هن گوري ڪي پڏاءِ ته اسين هن کي ٽيستائين جيئدان ڏينداسين جيستائين هن جي حياتي هوندي مگر شرط اهي ساں ته جيئن اسين حڪم ڪريون تيئن ڪندو رهي. ٽيڪومو ڪافي دير ماٺ ڪري وري چيو ”مان هن جو غلام آهيان. هي گورو آهي ۽ منهنجو آقا آهي.“

”غلام ڪوبه ڪونهي. ٽيڪومو، اسين به تو وانگر غلام تي چڪا هئاسين پر هاڻ مالڪن کي ختم ڪري ڇڏيوسين، هاڻي هاڻ سڀ آزاد آهيون. ڪوبه ڪنهن جو آقا ڪونهي.“

”مگر مون جهيڙو نه ڪيو آهي. مان لڪي ويو هوس. مان هنن کان ڊنس پئي.“

”ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي. اگر تون نه وڙهيو آهين ته به پرواهه نه ڪر. هن کان پڇ. هاڻ ايئن سمجهه ته هي تنهنجو غلام آهي.“

”پر گورا وري به ايندا.“

”بلڪل نه. مان توسان واعدو ٿو ڪريان ته هاڻ ٻيهر ڪوبه تنهنجو آقا نه بڻبو.“ آخر ٽيڪومو هن کان پڇيو. هولسٽر نهايت مغروري سان جواب ڏنو ته جيئن اوهين چوندا تيئن ڪندس. ٽيڪومو آبوڪي کي ٻڌايو ته هي چئي ٿو ته مان اوهان جو حڪم مڃيندس. زمين هتان کان فقط ٻن ٽن ڏينهن جي پنڌ تي آهي مان اوهان کي ڪناري تي وٺي هلي ۽ مدد ڪري ٿو سگهان. آبوڪي چيو نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهو ڪنارو نہ بلڪ هن ڪي چئو تہ اسان کي پنهنجي سرزمين تائين واپس وٺي هل. اَيڪومو هن کان پڇي وري آبوڪي کي ٻڌايو تہ هي چوي ٿو تہ آفريڪا جو ڪنارو تمام پري آهي- واپس هلڻ ۾ ايترا ئي ڏينهن لڳــي ويندا جيترا هتــي پهچڻ ۾ لڳا آهن- اسان وٽ ايترو کاڌو خوراڪ بہ ڪونهي. ماڻهو بہ تمام گهٽا کپن جيڪي جهاز کي هلائين. جنهن وقت کاڌو کٽو تہ ماڻهو ڪم ڪري ڪونہ سگهندا ۽ نتيجو اهو نڪرندو جــو جهاز غرق ٿي ويندو ۽ اسين سڀ ٻڏي مري وينداسين.

آبوڪي چيس تہ هن کي ٻڌاءِ تہ کاڌو جيترا ڏينهن هلمو اوترا ڏينهن کائينداسين- پوءِ سمونڊمان مڇي ماري کائينداسين-' اسان گند ڪچرو کائي هيترا ڏينهن ڪڍيا آهن- مڇي تہ ان کان بهتر آهي. تــون فقط ايترو ڪر جو ٻڌاءِ تہ جهاز ڪيئن هلندو، پوءِ اسين وڏيڪ بندوبست پاڻ ڪنداسين. ليڪومو هن کان پڇي وري آبوڪي کي ٻڌايو تہ هي چئي ٿو جهاز اوهان کان هلي ڪونہ سگهندو- جيڪي ماڻهو جهاز هلائيندا آهن سي ڪئين سالن کان پوءِ ڪم سکندا آهن- ڪئين جهاز اڻ ڄاڻائي سبب ٻڏي ويندا آهن- تنهن ڪري پڪ ڄاڻجو تہ اسين ٻڏي مري وينداسين. آبوڪي چيو اَيئن ٿئو ٿي سگهي، پر جي هنن جي سرزمين تي لهنداسين تہ پوءِ واقعي سڀ مري وينداسين- هن کي چئو تہ اسان جي مدد ڪري، پوءِ آبوڪي پنهنجي ماڻهن کي چيو "دوستو! منهنجا اشانٽي ڀائرو! ٻڌو، اوسائي آبوڪي کي ٻڌو، خشڪي هتان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تن ڏينهن جي پنڌ تي آهي مگر اها زمين گورن جي زمين آهي. جڏهن پاڻ انهي زمين تي قدم رکيو ته سڀ سارجي ويندا سين يا پيهر غلام ٿي وينداسين. مان اوسائي آبوڪو هرگز ڪنهن جو غلام نه ٿيندس. پر جي واپس وطن هلنداسين، ته يوه تي مگهي توته پاڻ سڀ رستي ۾ مري وڃون يا خوشقسمتي سان پنهنجي وطن پهچي وڃون. اوهان جي دل ۾ جيڪو خيال هجي سو مونکي کولي ٻڌايو." "وطن-وطن." سڀني ڌاڙهون ڪيون ۽ ايڏو گوڙ ٿي ويو جو هن کي ڪجهه به سمجهه ۾ نه پيو اچي. پانت پانت جي ٻولين ۾ وطن جو مطالبو ٿي رهيو هو. آبوڪي ٽيڪوموکي ٻڌايو ته مونکي ڪنهن جي وانان ڪناري جو آواز ٻڌڻ ۾ ڪونه ٿو اچي. ٽيڪومو، تون ڇا ٿو چئين.

"مان به ايئن ٿي چوندس جيئن سڀ چئا تا چون."

آبوڪي ٽيڪومو کي زور سان چماٽ هڻي ڪڍي.

"سڀ چئا نه، ٽيڪومو، صفاگالهه ڪر. تون غلام نه آهين. ٻڌاءِ تنهنجي ڪهڙي مرضي آهي؟" "گهر .... ها مان به وطن پهچڻ ٿو چاهيان، اوسائي آبوڪا مان به وطن ٿو چاهيان." "ته پوءِ هن اچي مرونهءَ کي ٻڌاءِ ته اسين سڀ وطن وڃڻ ٿا چاهيون. اسان جي رهبري ڪر."

پوءِ ٿوري دير آبوڪي هولسٽر جي دليلن تي سوچي حقيقت معلوم ڪئي. هولسٽر سڪان وٽ زنجير ۾ ٻڌو پيو هو. آبوڪي کي ايتري خبر هئي ته جتان سج ابري ٿو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انهي طرف ڪبو ڪلهو ڪري ڏکڻ طرف منهن ڪبو تہ
اهو طرف آفريڪا جو آهي. سڙهن وغيره لاءِ پنهنجن ماڻهن
کي حڪم ڪيائين تہ سڏا ڪن ۽ هوا ۽ ڇولين جو خيال
ڪن. ڪجهن خلاصن ڪم ڪرڻ کان انڪار ڪيو مگر
انهن کي ڪاٺ سزا وغيره نہ ڏني وڌيڪ چاڪاڻ تہ راضي
خوشي سان ڪم ڪرڻ وارا بہ تمام گهڻا هئا. خاص ڪري
ننين ڇوڪرن ۾ شوق تمام گهڻو هو ۽ خوشي سان هرڪم
ڪرڻ لاءِ تيار هئا. ليانا جي هڪڙي اک جي ڏنڌلي نظر
سڄي جهاز لاءِ ڪم اچي ٿي سگهي ۽ جهاز کي واپس
موڙي هلڻ شروع ڪيائون. تي گورا هڪ هنڌ لڪا ويٺا
هئا سي بہ هنن کي ليپي ويا جن کي ماري خوشي ملهاياٿون.
هڪڙي هنڌ ليانا هنن کي هدايو تہ ڪو جهاز پلسي
کان وڃي پيو. آڊوڪي حڪم ڏنو تہ سڀ سڙهن تان هيٺ
لهي اچو. هي ڪو بچاءَ جو اصول ڪونہ هو ۽ هيٺ لهڻ
ضروري ڪونہ هو. ليانا آڊوڪي کي هدايو تہ جهاز تمام
پري آهي ۽ اسان ڏي اچڻ جو ڪو ارادو ڪونهيس. جهاز
جي مٿان تمام گهڻا ماڻهو جمع ٿي ويا هئا تنهن ڪري اتي
هلڻ ڦرڻ لاءِ بہ جڳهہ ڪانہ هئي سيئي هڪ ٻئي سان پئي
لڳا. جيڪي غلام هيتري مدت کان پوءِ آزاد ٿيا هئا ۽
تازي هوا کائڻ لاءِ مٿي نڪري آيا هئا تن مان ڪو بہ واپس
ڏيڪن ۾ وڃڻ لاءِ تيار ڪونہ هو.
جيئن تہ هنن تمام گهڻي بک برداشت ڪئي هئي تنهن
ڪري آڊوڪي حڪم ڪيو تہ جنهن کي جيتري گهرج

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هجي اوترو ڪانئي. جيڪڏهن ڪاٺو ختم ٿي وڃي ته، اهي شيدي جهڙي ساموڊي ڪنارن تي يا درياهه جي ڪنڌين جا رهاڪو هجن فقط اهي مڇيون ڦاسائين. آبوڪي کي خبر هئي ته موجوده ڪاٺو ستن ڏينهن کان مٿي ڪونه هلندو. شيدين هن کي ٻڌايو ته مڇي ڦاسائڻ ڏکي ڳالهه ڪانهي تمام کهڻي انداز ۾ ڦاسائي سگهجي ٿي. ٽي ڏينهن، سخت جاکوڙ کان پوءِ هنن آخر سڙهه چاڙهي ڇڏيا. ليانا ٻڌايو ته هاڻ سڀ سڙهه سنوان ٿي ويا آهن ته آبوڪي پنهنجن جوانن کي شاباس ڏني.

آبوڪو مٿان کان هيٺ لهي آيو ۽ ٽولي کي ڏسڻ لاءِ ويو. ٽولي کي بخار هو ۽ آبوڪي ڏٺو ته هڪ ٻن ڏينهن کان مٿي ڪونه جيئندو. پوءِ آبوڪي هن کي پيرائتي ڳالهه ڪري ٻڌائي ته هنن ڪيئن سڙهه مٿي چاڙهيا آهن. ٽولو هن ڳالهه ۾ دلچسپي وٺڻ لڳو. آبوڪي ٽولي سان ڳالهه ٻولهه ڪئي ته يونان ڪئبن ۾ آيو ۽ چيائين ”ليانا ٻڌائي ٿي ته ڪو جهاز پنهنجي جهاز ڏي پيو اچي.“ آبوڪو يڪدم مٿي چڙهي ويو ”ليانا، ڇا خبر آهي؟“

”پنهنجي جهاز کان ڪافي ننڍو جهاز آهي جنهن ۾ ٻه سڙهه آهن. ساڳيو انهي جهاز جهڙو آهي جيڪو اڳ ۾ ڏٺو آيو هو.“ ٽيڪومو ليانا جا گفتا ترجمو ڪري ٻڌايا.

آبوڪي ٽيڪومو سان صلاح ڪئي جنهن چيو ته پاڻي جا جهاز مختلف رنگن جي جهنڊن تي هڪ ٻئي سان ڳالهائيندا آهن. مگر اسان جي طرفان هنن کي ڪو جواب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪونه مليو هوندو جنهن ڪري ويجها اچي رهيا آهن. هُو
اهو به ڏسندا هوندا ته پنهنجو جهاز عام جهازن وانگر هلي
نه رهيو هوندو تنهن ڪري به هنن کي شڪ پيو هوندو.
”هُو ڪيترو پري آهن؟“ آڊوڪي پڇيو.
ڇوڪريءَ چيو ته هو پري نه آهن پر ايترا ويجها به
ڪينهن. ليڪومو چيو ”هنن وٽ دوربينون هونديون جنهن
سان پاڻ کي ڏسي سگهندا هوندا.“ آڊوڪي کي ڳالهه
سمجهه ۾ نه آئي ”دوربيني ڇا؟“ ”شيشي جون به نليون اهڙي
طرح ٺهيل آهن جو هو پاڻ کي چٽي طرح ڏسي سگهن ٿا
ته پاڻ ۾ ڪوبه گورو ڪونهي. تنهن ڪري پاڻ کي جهلي
حڪومت جي حوالي ڪندا ۽ هنن کي وڏو انعام ملندو.“
”ڇا اهي غلام خريد ڪندڙ واپاري ته ڪينهن؟“ ”جيڪڏهن
ايئن نه هوندو ته به هو اسانکي جهلي وري به غلام بنائيندا.
جي واپاري نه هوندا ته هيترن سارن گورن کي خون ڪرڻ
جي عيوض پاڻ کي ماري ڇڏيندا.“ اچانڪ ٻم جو ڌماڪو
ٿيو ۽ جيڪي ڊيڪن جي ڇتن تي بيٺل هئا سي سڀ
ماٺ ٿي ويا. ليانا ٻڌايو تـه جهاز تان ٻم اڇلايو ويو آهي
جيڪو پنهنجي جهاز جي منهن واري پاسي کان پري پاڻيءَ ۾
وڃي ڪريو آهي. ليڪومو چيو ”اهو هنن اسان کي اعلان
ڏنو آهي ۽ هاڻ پاڻ تي گولا وسائيندا.“
”هلي آ. سان پنهنجي ماڻهن کي حقيقت ٻڌائيندس
۽ پوءِ هنن کي مقابلي لاءِ تيار ڪندس.“ ”آڊوڪا! پاڻ
هنن سان پهچي ڪونه سگهنداسين!“ ”مگر اسين پيهر غلام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ نہ ٿيندا سين.“ ”ها. اسين غلام نہ ٿينداسين“ ٽيڪومو چيو. ”سان اوهان کي ٻڌائيندس تہ اسين هن کي ڪيئن ختم ڪنداسين.“ آبروڪي چيو.

هڪ ٻئي پنيان ٽي ڌماڪا ٿيا جنهن جي نتيجي ۾ جهاز جو اڳيون حصو هيٺ هليو ويو. آبروڪي زور سان دانهون ڪرڻ لڳو. وري ڪجهہ خاموشي ٿي تہ ڪاٺ جي پڇڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو ۽ ماڻهن جون دانهون ٿيون. وري هڪڙو ڌماڪو ٿيو. ٽيڪومو چيو ”هو جڏهن ويجها ايندا پوءِ بندوقن سان فائرنگ ڪندا ۽ جڏهن اسان مان گهڻا جيترا مري ويندا پوءِ هو جهاز تي مٿي چڙهي ايندا ۽ باقي جيڪي بچيا هوندا تن کي گرفتار ڪري غلام بنائي ڇڏيندا.“ آبروڪو اها ڳالهہ ٻڌي هولسٽر وٽ آيو جيڪو سڪان جي ڪُنَ وٽ پڌو ويٺو هو. اول تہ آبروڪي خيال ڪيو تہ هن کي بہ چرو هٿي ماري ڇڏيائين. چاڪاڻ تہ هاڻ چا ڪرڻ گهرجي سو هي هرگز نہ ٻڌائيندو. پوناٽ، ٽيڪومو، آبروڪو ۽ چند پيا ڄڻا کي ساڻ وٺي هٿيارن واري اسٽور ۾ لنگهي ويا. جتان ڪافي بندوقون ۽ پستول ڪڍي آيا. پوءِ هڪ دفعو آبروڪو ڪئبن ۾ ويو، پوءِ کي پاڪر پاڻي اندرو بيمار ڪيائين جيترو هن ڪان ٿي سگهيو. پوءِ وري ٻاهر نڪتو.

”نولا! اڄ تہ پاڻ وطن هلون.“

”چا پاڻ اوڏانهن نہ پيا هلون چا؟“

”ها هلون پيا. مگر اڄ تہ هلون.“

”هلو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڊوڪي ٽولي کي ڪلي ڏاڪڻ تان چڙهي مٿي آيو ۽ حملي ٽين واري پاسي کان ٻئي پاسي جهاز جي ڪنڌيءَ تي پهتو. آڊوڪي جو پير ترڪي ويو. ٽولي جي جسم کي لوڏو آيو ۽ هن کان رڙ نڪري وئي.

”ٽولا! پاڻ وطن پهچي ويا آهيون. فقط هڪڙي سيڪنڊ ۾ پهچي وينداسين.“ پوءِ هن ٽولي کي ڪناري تي چاڙهي ويهاريو ۽ پاڻ به چڙهيو. ”بابا! تون به مون سان گڏ هلندين نه؟“ ”ها پٽ مان به هلندس!“ پوءِ ٽولي کي ڀاڪر پائي ڳلي سان لڳائي هن پاڻ کي سمونڊ حوالي ڪري ڇڏيو.

”هو اسان وٽ پهچي چڪا آهن. اسان کي جهلڻ جي ڪوشش پيا ڪن. ماريو، ڌڪ هڻون. هو اسان کي قتل پيا ڪن!“ ٽيڪومو پستول [illegible] ٻيڻو هو جنهن پستول جو فائر ڪيو ۽ بارود کي داهه لڳي وئي. ڪارا ڪڪر آسمان ۾ ٺهي ويا.

آڊوڪو سمونڊ جي تر ۾ لهندو ويو. هن کي سڪون ملندو ويو. هن محسوس ڪيو ته سندس پير زمين سان وڃي لڳا آهن. هن کي خوشي محسوس ٿي. هو گهر پهچي رهيو هو. ٽولو هن سان ساڻ هو. هن جو [illegible] جي ڳلي ۾ هو. هن کي اطمينان [illegible] ٿيو. [illegible] پهچي ويا جتي زنجيرن جو ڇڪتاڻ ڪونه هو. ڪوڪ ۽ شور ڪونه هو. ڪو گهر ڪونه هو.

ٽورو اڪيرو جيوبيليشن [illegible] ويو. [illegible] جنهن ۾ ڪارا جسم گول گڙڪندا اڳتي هلبا ويا ۽ [illegible] جي ظلمات ۾ غائب ٿي ويا. —

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيوفيلڊس جا تازا شايع ٿيل ڪتاب

يورپ جا ڏينهن، يورپ جون راتيون
(سفرنامو)
مصنف: الطاف شيخ

پڳوانن جي پون ۾
(نيپال جو سفرنامو)
مصنف: بدر ابڙو

گهاٽ مٿان گهنگهور گهٽا ۾
مصنف: شيخ اياز

خواب، خوشبو، ڇوڪري
(ناول)
ليکڪا: ماهتاب محبوب

ڪيئي ڪتاب
(جلد پهريون ۽ جلد ٻيو)
مصنف: رئيس ڪريم بخش خان نظاماڻي

رڻي آهي گهوٽ سان
مصنف: الطاف شيخ

ڪٿي نه پڄبو ٿڪ مسافر
(آتم ڪهاڻي)
مصنف: شيخ اياز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پياسي ڌرتي رمندا بادل
(ناول)

مصنف: سراج

منهنجي سڀ کان پياري ڌيءَ

مصنف: ذوالفقار علي ڀٽو

پيار ڪهاڻي (ناول)

مصنف: نجم عباسي

اونداهي ڌرتي روشن هٿ
(ناول)

مصنف: سراج

آسيہ (ناول)

مصنف: هينري رائڊر هئگرڊ

بهترين سفرناما

مرتب ڪندڙ: الطاف شيخ

غلامن جو ٻيڙو (ناول)

مصنف: ايرڪ ڪارڊر

نيگرو عشق ۽ بغاوت (ناول)

مصنف: ڪرسٽو فرنڪول

آپٽي گهوٽ تہ نشا ٿيوٽي
(سفرنامو)

مصنف: لوڪرام ڏوڏيجا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ميهڙ کان ماسڪو (سفرنامو)

مصنف: ڊاڪٽر محبوب شيخ

اڻڄاتل شهر جو نقشو

(ڪهاڻيون)

مصنف: شبنم گل

چند ڳليون

(شاعري)

مصنف: شيخ اياز

سهسين ٿيا سارنگ

(سفرنامو)

مصنف: عنايت بلوچ

ڪراچيءَ کان ڪوپن هيگن
جت برف پئي ٿي جام
مليرکان مالمو

(سفرناما)

مصنف: الطاف شيخ

قيدي (ناول)

مصنف: فخرالزمان

اوڙاهه (ناول)

مصنف: غلام نبي مغل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌيڪار: دوست محمد ٻگهي غلامن جو ٻيڙو (ناول) ڏهو فيلڊرس (27)

هيءَ ڪتاب ايرڪ ڪاربر جي انگريزي ناول "SLAVE SHIP" جو سنڌي ترجمو آهي، جنهن ۾ 1843ع ڌاري ڏکڻ ڪئرولينا ڪان نڪتل غلامن جي ٻيڙي جيو بيليشن ۾ وار ڪاندارينڊڙ جهيڙا ۽ مقابلا. غلامن سان ٿيندڙ لڳ ڪاندارينڊڙ واقعا ۽ حادثا، ۽ ٻن انسانن جو خاتمو جنهن ۾ غيور اشانٽي قوم جي جوڏي آڏوڪي جو انت. عياش هارينبي جو انجام ۽ دنيا جو مشهور مضمون نويس ۽ صحافي جيڪو غلامن جو واپار بند ڪرائڻ لاءِ زندگيءَ ڪي داءُ تي لائي ٿو ڇڏي سو به غلام خريد ٿو ڪري. معصوميت جو خون ٿيندو ڏسي پاڻ به ٻي خون ٿو ڪري. ناول جي شڪل ۾ بيان ڪيل آهن جيڪي هيٺين هينئين وارو پڙهي نه سگهندو ۽ ڏاڍي دل وارو هڪ دفعو ڪتاب هٿ ۾ کڻندو ته شايد بند نه ڪندو جيستائين سڄو ڪتاب پڙهي پورو نه ڪري. هن ناول ۾ طاقت ۽ پاور، ظلم ۽ رحم، عشق ۽ معصوميت، عيش ۽ نشاط، محبت ۽ نفرت، مبادي ۽ منتها جا ڪئين نفسياتي موڙ پڙهندڙ محسوس ڪندو ۽ چند منٽ ويهي ويچار ڪندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبداللہ حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياچوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان اِنهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنى e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻَڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بِہ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو بيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي تي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄ ڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَمر- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَر جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَر جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڪاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاڪ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها، توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

The Reading Generation پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ